

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ-ЕРСЕНОВЧЕ

ЛЕСКОВАЦ И
РОДОСЛОВ ФАМИЛИЈЕ
ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ

ЛЕСКОВАЦ, 2011.

240183
929.52 (497.11)

Pozajmnica odeljenja Narodne biblioteke
"Radeje Domanović" - Leskovac

5. XII. 2011
Leskovac

Čestadić

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ - ЕРСЕНОВЧЕ

ЛЕСКОВАЦ И
РОДОСЛОВ ФАМИЛИЈЕ
ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ

ДЕО ПРВИ

ЛЕСКОВАЦ, 2011.

Издавач

Књижевни клуб "Глубочица" - Лесковац

*

Књижевни рецензенти:

Станко Ђорђевић, професор
Вера Димчић, професор историје

*

Лектор

Јадранка Јовић, професор

*

Стручни сарадник

Добросав Туровић, историчар и књижевник

*

Компјутерска обрада

Наташа и Марко Цонић

*

Слог и прелом

Костадин Цветковић-Ересновче

*

Штампарија

"Графош" – Лесковац

*

Тираж

100 примерака

Предговор

У првом делу ове књиге одужваћем је јерасед у коме су далеки пра-бренци живели као и историјска прошлости Лесковца и околине.

У другом делу књиге обрађена је историја породице Ђећковића и, донекле, породице Коних. Подужваћу је сложен и веома одговоран.

Приликом писања служио сам се грађом Историјској архиви у Лесковцу, Градској музеја у Лесковцу, црквеним књигама рођених и умрлих, мноштво бројних књига библиотекне "Радоје Домановић" у Лесковцу и мноштво бројних докумената и фотоархива.

Грађоцине информације о породици Косићина - Динче Ђећковића, званој Ерсеновић, сазнао сам и забележио од баде Станиславке - Мана Славке, оца Боривоја-Боре, мајке Јелице-Јеле, ујака: Борислава, Владимира и Душана Кокића, као и мноштво других старијих Лесковчана и пријатеља. Користио сам и мноштво бројне породичне фотоархиве и остале материјале.

Трудио сам се да садашњим, али и будућим генерацијама дочарам, у границима својих могућности, верну слику о прецима, као и политичким, економским, културним, и другим приликама у којима су живели. Такође, уложио сам доста напора да одјективни опште ликови мојих предака.

Као искрено воли породицу, још већ разбрку и пријатељство своје. Као воли народ свој, изнад свега воли отаџбину!

Отаџбина се брани пушком, радом, али и пером. Једно је бити жерој у рату. Такви жероји најчешће нас брзо најучијају. Жероји у раду, вртунски стваралаци у нештима и књижевностима, остају дуго присутни у народу и после смрти, исто као и жероји у рату.

Сви желимо да знамо како ћемо у наредном периоду живети и како се спрема у одређеном моменту понашати. Али како? Немогуће је дознати! Можемо само предпостављати.

Такође волимо, али је то и наша морална обавеза, да знамо како су наши преци живели. Када се више потрудимо, из њиховог материјала и материјалних извора, долазимо до основних знања. Тада нешто постојања и жеља да се више о стварима, добрим временима.

Животи ми је од детињства неискључива мислима о мојим ближњим, али и далеким, пра, пра, пра далеким прецима. Као што зора озбаја дан, тако и мене постојено, али сигурно, овајала идеја да напишем родослов породице Косићина Ђећковића, званој Динче Ерсеновић.

Желим да оставим граду историјску грађу о Динчиној породици, као и породичним и верским традицијама и обичајима у Лесковцу и околини.

Ова књига је такође да ојача већ велике породице везе као друштво и стране и да нас подсети на заборавању, прошлости. Књига предоставља и будућности.

Динче

Косићина-Динче Ђећковић-Ерсеновић

НАРОДИ СУ ЖИВЕЛИ НА БАЛКАНУ И ПРЕ ДОЛАСКА СРБА

Живот палеобалканских племена, разних народа и етничких група на ширем простору јужне Србије, може се пратити са доста поузданости од бронзаног доба до појаве Словена на том тлу. Од средине 10. до 8. века пре наше ере у унутрашности Балкана издиференцирало се неколико етничких група: Илири, Трачани, Дарданци, Трибали, Мези и Дачани.

Подручје Дубочице и Горњс Јабланице током свих ових векова насељавали су Дарданци који су већ током 5. и 4. века пре наше ере били под утицајем грчке културе. У то време Дарданци су већ од 5. века пре наше ере, али и знатно касније, ратовали са суседима: Тривалима, Келтима, становницима Македоније и Римљанима. После пораза који су им нанели у рату 75. до 72. године Римљани су покорили Дарданце и по први пут избили на реку Дунав, на подручју данашње Србије.

Ослабљени Дарданци били су изложени војним пљачкашким походима Римљана. Дарданско становништво постелено се романизовало.

Римско царство је реорганизацијом на Балканском полуострву настојало да боље осигура своје северне границе од упада варвара, пре свега Гота.

После поделе Римског царства на Источно и Западно 395. год. подручје данашње Србије припало је источној половини Царства.

Са доласком цара Јустинијана (527. до 567.) настаје нова епоха Источног римског царства у војном, управном и црквеном погледу.

Подигнут је 530. до 565. године нов

црквено-административни центар, раскошан град који је добио назив Јустинијан Прима (у нашем народу познат као Царичин град).¹ Сматра се да је из тих крајева била супруга Јустинијанова, по коме је град добио назив.

¹ Добросав Ж. Туровић-Горња Јабланица кроз историју, 2002. године, стр. 17-22.

ЦАРИЧИН ГРАД

Остаци Царичиног града налазе се у подножју Радан планине, на надморској висини 395 метара. Град је био, за тадашње услове живота, савремено грађен. Акропола, Горњи и Доњи град били су опасани засебним бедемима, са кулама. Испод Акрополе, Горњи град су пресецале, са истока на запад и са севера на југ, две главне улице које су се укрштале на великом кружном тргу.

У Горњем граду биле су три цркве и јавна купатила. У Доњем граду постојале су две цркве и јавна купатила.

У 6. и 7. веку уследила су велика померања словенских и аварских племена. Пред налетом Словена и Авара повлачило се грчко становништво из наших крајева према Солуну. Аварски вођа Каган, уз помоћ Словена, срушио је 597-626. године византијску одбрану на северу. Царичин град је заузет 615. године. Неколико година је пљачкан и у потпуности разорен.

Постоје многи материјални докази да су у данашњем Лесковцу и околини живели Дарданци.

Јула и августа месеца 2005. године, после дужег временског интервала, настављено је са археолошким ископавањима на локалитету Хисар. На Хисару су откривене сребрне копче из античког периода. Археолог аматер Шћепан Туровић, ископао је иглу, произведену у 13. веку пре нове ере, од елементарног гвожђа, без примеса других метала. После много векова игла извађена из земље није имала ни трага од корозије. Савремена технологија није у могућности да произведе гвожђе такве особине. Игла је добила назив према проналазачу "игла Туровића".

Професор доктор Милорад Стојић више не сумња да се крајем 14. века пре наше ере, на Хисару налазио металуршки занатски центар за производњу гвожђа. Пошто је ово до сада најстарије налазиште гвожђа у Европи, он истиче да је Хисар најстарије седиште металургије гвожђа у Европи. Такође, на поменутом локалитету нађен је пехар из Брњичке културе /14. в. п. н. ере/.²

² Нама реч бр. 33 од 2. септембра 2005. г. на страни бр. 2 под насловом "Хисар-најстарије седиште металургије гвожђа у Европи."

На левој обали реке Ветернице, на данашњем Хисару, Римљани су после освајања истог порушили металуршки центар. Да би учврстили власт у новосвојеним областима, на Хисару су саградили утврђење у 3. веку нове ере.

Неколико километара југозападно од Лесковца налази се село Рударе. Претпоставља се да је тамо живела колонија рудара.

И пре римског освајања, као и после тога, становници овог краја гајили су конопље у великим количинама. Трговали су конопљем одлазећи у околна места, као и у приморске градове.

О СЛОВЕНИМА И СРБИМА

"УЗНАЈУДНО ЈЕ ПОКУШАВАТИ ДА СВЕ
УПОЗНАШ, РАЗУМЕШ И СХВАТИШ.
ЧИТАЈ, УЧИ И УПИЈАЈ УТИСКЕ У
СЕБИ. ТАКО СЕ ЧОВЕК НЕПРЕКИДНО
НАДГРЕЂУЈЕ."

Вестадин

Многи народи света не знају где се налазила њихова првобитна постојбина. Такође, мало њих је упознато са начином живота својих предака и њиховом историјом. Нажалост, међу овим народима налазе се и Словени, односно Срби.

Научници, писци, путописци и историчари покушавали су да одгонетну одакле су дошли стари Словени на Балкан.

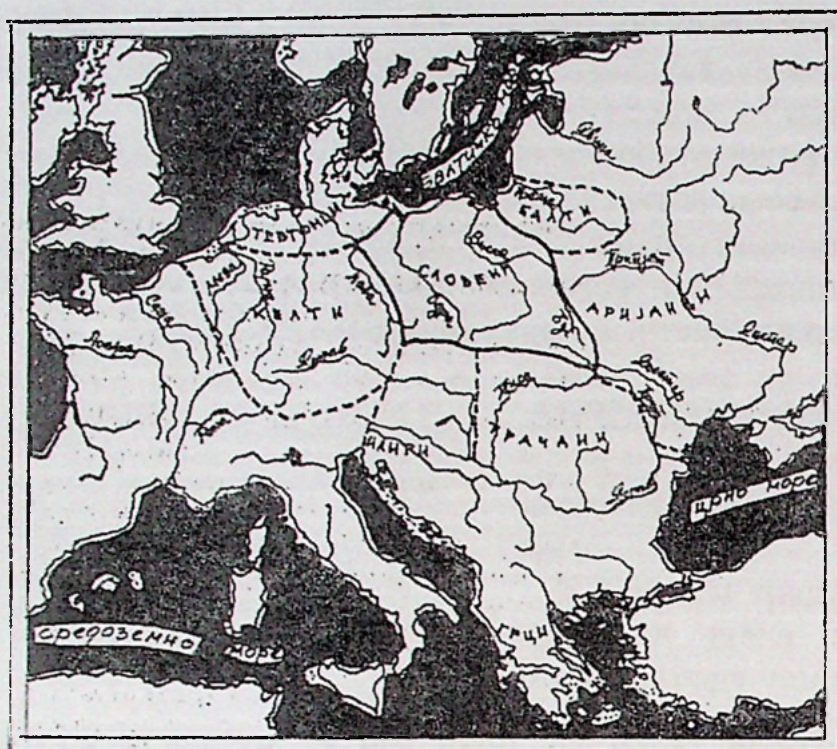
У 4. веку нове ере биле су велике сеобе народа. Словенски народ је стално нападан. Под налетима других племена, био је принуђен да потражи ново станиште и тако је дошао на Балканско полуострво.

У делу "Де администрандо империо /ДАИ/" које се приписује цару Константину Порфирогениту, 945-949. године први пут се спомињу Срби. У 32. поглављу овог дела које гласи "О Србима и земљи у којој сада обитавају" писац каже: „Треба знати да Срби воде порекло од некрштених Срба-званих Бели, насељених с оне стране Турске /то јест Мађарске/, у крају који се код њих назива Бојки; њима је у суседству и Франачка, исто као и велика Хрватска, и она некрштена, која се зове и Бела. Тамо су и ови Срби од давнина настањени."³

У 33. поглављу овог списка о Захумљанима стоји податак: "Захумљани који тамо сада станују су Срби, потичу из времена оног архомата који је цару Ираклију био пребегао. Захумљани су названи по планини која се зове Хум, а иначе на језику Словена Захумљани значи "они са брда...."⁴

³ Реља Новаковић - Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, 1978. стр. 25

⁴ Иста књига стр. 25

Историја станишта Индо-европских народа (F. Dvornik, The Making of Central and Eastern Europe)

Првобитна станишта Словена према М. Фазмеру (M. Vasmer) (F. Dvornik, The Slavs, Their Early History and Civilization)

Када и одакле су Словени кренули у нови завичај, остаје тајна. Прилажем, без анализа и критика, две карте познатих светских историчара.⁵

У време Јустинијанове владавине на средњем Дунаву појављују се нови варварски непријатељи Византије-Авари. Половином 6. века, појавили су се и Словени. Прво, они суделују у пљачкашким упадима, касније и као освајачи, и то као пешадија аварске коњице. Словени се ослобађају аварске доминације после неуспешне опсаде града Константинополиса 626. године. Они се постепено насељавају на Балканско полуострво.

Словени дуго нису били повезани у веће политичке целине. Простор насељен Словенима Византинци су називали **Склавинија**. Племена су добијала имена према географским називима на новонасељеном простору: Неретљани, Захумљани, Травуњани, Дукљани. Али, уз нова имена помиње се и стари назив племена Срби.

У 7. веку североисточни део Балкана насељавају азијски народи звани Бугари. Срби су водили вековима ратове са Бугарима. За време владавине њиховог цара Симеона, године 924-927., Срби су били под бугарском влашћу.

После пропасти Самуилове државе, византијска реокупација Балканског полуострва увела је Рашку, централну српску област која се простирала између горњег Ибра и горњег Дунава, у византијски цивилизовани круг. Рашка од дванестог века, са династијом Немањића на челу, постаје стожер окупљања српских земаља.

После победе Византије над Угарском, византијски цар Манојло Први Комнен сменио је рашког жупана Десу, који је био у вези са угарским дворцем. Цар је поделио српске земље синовима рашког властелина Завиде: Тихомиру, Страцимиру, Мирославу и Стефану Немањи.

Приликом једног похода према северу, византијски цар Манојло Први Комнен састао се са Немањом у Нишу и поклонио покрајину Дубочицу (Глубочица). Византија је признала Немању за великог жупана, а Немања је остао према цару у вазалном односу⁶.

ГЛУБОЧИЦА У САСТАВУ СРПСКЕ ДРЖАВЕ

Некада су Срби, у новој домовини на Балкану, насељавали пределе северно од Лесковца. Територија Лесковца била је у саставу Византијског царства. "Данашњи Лесковац са околином ослобођен је од Грчке и

⁵ Мапе су из исте књиге.

⁶ Добросав Ж. Туровић-Герца Јабланица кроз историју, стр. 29. Београд 2002.

припојен слободној српској држави Рашкој 1165. године и то не ратом, већ поклоном."⁷

Област коју је грчки цар Манојло, у народу познат као Грчић Манојло, уступио Стефану Немањи била је област у сливу реке Ветернице, од изласка Ветернице из Клисуре па све до улива у Мораву.

"Ова се област са градом звала у оно доба Глубочица, односно Дубочица..... А Дубочица се у оно доба, као и сада, пружала до оних планина око села: Вучје, Вине, Мирошевца, Накривња, Седларца Губеревца и Грделице, које затварају лесковачко поље са јужне стране."⁸

У Глубочици, у време владавине Немањића, живело се мирним животом до Маричке битке 1371. године. Област је јачала привредно, социјално и културно.

Стојан Новаковић у својој књизи: "Законски споменици српских држава у Средњем веку" /518. стр./ пише: "Књегиња Милица са синовима Стефаном и Вуканом /1395./ даје и потврђује добра и повластице манастиру Светом Пантелеју и Светој Гори, између осталих и у Глубочици села: Мирошевце, Горину и Седларце са Светим Метохом и међама, и у Лесковцу кућу и два човека: Константина и Дражу."⁹

"Тада је нашом облашћу и све до Прокупља, у име кнеза Лазара, управљао кнез Влатко, таст кнеза Лазара..... Кнез Влатко се у народним песмама назива Југ Богдан."¹⁰

ДОЛАЗАК ТУРАКА

"Тамо где одзвонил нашл реч,
где се још гласио и где се још,
као стари златник, обрће нашл реч,
знај, чедо моје, да је то још нашл
државл без обзира ко у њој влада."

Стефан Немања

Ропство

Пролазиле су многе године у трвљењу српских велможа што је проузроковало слабљење државе. Половином 15. века појавио се из Азије освајачки народ Турци, који су покорили Грчку и напали на Косову српско царство. У време најезде Турака и пропадања српске државе, становници Лесковца и околине показали су велики патриотизам и јунаштво у

⁷ Сретен Динић и Драгутин Тодоровић - Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877.-1927. . стр. 30, Лесковац 1928. године.

⁸ Иста књига. стр. 31

⁹ Иста књига. стр. 32

¹⁰ Иста књига. стр. 32

одбрани домовине. У одбрани домовине се сваки Србин треба дивити храбрости наших предака.

Скобаљић град – рушевине

Равне Бање, на Бањској реци. Иако малобројна, српска војска напала је турску и потукла је. После овог пораза дошла је нова турска војска, на челу са султаном и поново се сукобила са војском Николе Скобаљића. Дошло је до тешке неравноправне битке 16. новембра 1454. године крај планине Трепања, на јужној страни Гољака, где се сада налази село Свирци. Срби су се тако срчано борили да су задивили Турке. Ипак, надмоћнија турска војска однела је победу, заробила војводу Скобаљића и његовог стрица и живе их набила на колац.¹¹

Са смрћу нашег јунака, војводе Николе Скобаљића, завршио се и последњи дан полусамосталности у овој области.

Један од аутора књиге "Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927." Сретен Динић, учитељ, написао је песму:

Смрт Николе Скобаљића

-16. новембар 1454. године-

Дубочице, стара Немањина славо
Земљо равних поља, брегова и дола
Радуј се и ликуј што у твоме крилу
Роди се див-јунак Скобаљић Никола.

Кога скрива тама заборавља пуста,
Има близу томе пет стотина љета,
Кад најезда турска расколаци уста
Да прогута Балкан и још пола света.

После освајања већег дела Србије многобројна турска војска дошла је из Софије у Ниш, затим је пошла према Новом брду и Косову. Никола Скобаљић, властелин из лесковачког Поречја, и поред савета који му је упутио деспот Ђурађ Бранковић да се српска војска преда, пресрео је ову војску 29. септембра 1454. године у пределу

"Бање", на месту Старе и

¹¹ Добросав Ж. Туровић- Горња Јабланица кроз историју; 2002. године, стр. 43. до 45.

Кад се оно султан Мехмед Други, диже,
Освојивши Стамбол, Византију смрви
И пође крвнички ка Србији ближе
Да остатке њене угуши у крви.

Попадаше уз пут земље и градови,
Државе се скрше под Пророчку браду,
Остадоше само Морава и Пчиња
Да Мехмеду Силном задњи отпор даду.

Тад изађе пред њ Скобаљић Никола
Да му мачем оштрим поздрав српски даде
И рече му: "Стој! Нећеш даље ићи,
Преко мене мрвог само можеш стићи!"

И јекнуше поља од вике и треска
Затутњаше доље од хатова бесних,
Засијаше сабље од сунчева блеска
Попадаше чалме крај друмова тесних.

Замумлаше турци, хордија им цела:
„Овде нема шићар, беше нам што беше..."
Још им главе зборе срубљене од тела
И један живу главу не изнесе.

Пуче глас о слому незваног госта,
Скобаљић Султану страх и трепет поста,
Цару из Стамбола он показа видно
Отимати туђу земљу, то је стидно.

Али Султан Мехмед свога стида нема
Већ издаје проглас да му војска дође,
Три пут већа, него што је дотле била
Да са њом лично он сам у бој пође.

То дочуше Морава и Пчиња
Па шапатом једна другој абер дају,
Пољаница родну Ветерницу зове
Да прибира снаге за навалe нове.

И не прође много, месец и по дана
Од дана победе крвавог мегдана,
А цар води хорде из краја далеска
Скобаљић Никола у кланцу га чека.

Боже мили, да је коме гледат било
Како један Србин тројицу убије
Докле једну стопу земље откорачи
Али већој сили ко ће да одвије!

Падонше хиљаде на том пољу бојном,
Малаксаше руке соколова свих
Скобаљић Николе и војске му целе
Те Турцима руке допадонше живи.

Тада им султан рече: Ђаури неверни,
Знате ли ви ко сам ја и које сам ђуди,
Ја сам освојио Цариграда славног
А камо ли за вас, једна шака ђуди!"

"Знамо врло добро, ко си ти крвниче"
Рече му Скобаљић, два га бега воде.
"Ти си крвопија нејаких и слабих
А ми смо чувари златне нам слободе."

"Ништа вам не вреди што сте досад били,
Залуд ваше борбе и сва поуздања,
Сјајни ваши мачи постали су крти
Сад стојите измеђ живота и смрти."

И пружи им гордо на једном сирцаду
Две књиге дебеле, с корицама златним.
На једној је српско слово, Јеванђеље
А на другој Коран, турско јеванђеље.

"Ево сада бирајте, властелини српски
Или коран, или ваше јеванђеље.
Ко пољуби Коран, он ће везир бити
Ко ли Јеванђеље, он ће мртав бити".

Тада Скобаљић први приђе Јеванђељу
Прекрсти се топло, диже у вис очи
И пољуби књигу. За њим сви остали
Прихватише веру. Султан Мехмед скочи.

Из уста му паклен модар пламен лиже
А из очи муња срџбе страшне сева;
Он рукама маше на целате своје
Да заповест врше, грозну, на њих двоје.

И не прође ни сат два после тога
А Никола млади и стриц његов стари
У једном потоку грозном мокришу
Мученички оба на кољу издишу...

О, слава вам, пали хероји, за веру!
Што постасте жртве оних црних дана
Ваша смрт је равна двојици јунака:
Синђелића Стеве и Коче Капетана.

Сретен Динић

Након освајања Србије Турци су срачунато уништавали насеља и одводили Србе у ропство. Исламизација Горње Јабланице отпочела је почетком 16. века.

После великог аустро-турског рата 1683-1699. године и безуспешног устанка српског становништва уследила је прва Велика сеоба Срба из централних балканских области под патријархом Арсенијем Трећим Чарнојевићем према Београду, Сави и Дунаву.¹² Друга Велика сеоба била је под патријархом Арсенијем Четвртим.

После Велике сеоба Срба почиње процес насељавања Шиптара (који себе називају Арбанасима, Арнаутима и Албанцима).

ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТИ

"Само неучи и неразумни људи могу да сматрају да је прошлост мртва и непролазна зидом злук одвојена од садашности. Истина је, напротив, да је све оно што је човек некад мислио, осећао и радио, нераскидиво утиснуто у оно што ми данас мислимо, осећамо и радимо. Уносити светлост наутне истине у догађаје прошлости, значи служити садашњости.

Иво Андрић

Нападани често од стране иностраних сила, Срби су били принуђени да воде многобројне одбрамбене ратове. У ратовима је Србија изгубила огроман број становништва.

За време вишевековног ропства под Турцима, да би заштитили себе и свој народ, ненаоружани људи одлазили су у шуме, отимали оружје, наоружавали се и убијали непријатеља. Борили су се на разне начине. У време турске владавине постојале су хајдучке дружине-чете. И касније, када је Србија нападана, увек су храбри Срби пружали жестоки отпор. Борили се организовано, али и појединачно.

Четници

Назив четник настао је од речи чета. Чета је основна пешадијска тактичка јединица са лаким наоружањем. Вођа чете је командир. У српском речнику из 1818. године Вук Караџић је споменуо реч "четовођа". Хајдучке чете су постојале још пре Првог српског устанка.¹³

Краљевина Србије принуђена је од стране Турске и Аустро-Угарске, за време Илинденског устанка 1903, да води званичну политику против сваке

¹² Добросав Ж. Туровић-Горња Јабланица, стр 59. Београд 2002.

¹³ Др. Ж. Стојковић, Х. Ракић и Н. Илић - Четници у Лесковачком крају стр. 5

оружане акције. Али, у највећој тајности влада, је помагала четничку организацију.

За време Првог балканског рата 1912. четници су имали значајну улогу у борби против турске војске. После завршетка рата, Врховна команда Краљевине Србије расформирала је четничке одреде.

За време Другог балканског рата 1913. године поново су формиран четнички одреди. После коначне победе, краљ Петар Први Карађорђевић одао је признање за храброст четника.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТУРАКА 1877. ГОДИНЕ

"ИСТИРИЈА ЈЕ СВЕДОК ВРЕМЕНА, СВЕТЛО ИСТИНЕ,
ЖИВОТ ПАМЋЕЊА, УЧИТЕЛЈИЦА ЖИВОТА,
ГЛАСНИК СТАРИНЕ."

Шницерн

У поробљеној Србији жеља за слободом осећала се на сваком кораку. Али, држава Турска била је јака. Срби су живели као полуробови. Положај српског сељака био је повољнији од положаја Срба у градовима. Сељак, као корисник државне земље, давао је редовно *десетак* спахијама.

Срби су у градовима, презрени од Турака, живели у посебним махалама. Захваљујући православној вери очували су национални идентитет.

За време вишевековног ропства у нашем крају, постојало је више ослободилачких покрета и устанака.

-У Првом српском устанку 1804. у борбама је учествовало и становништво Јужног Поморавља. У борбама у Лесковачкој нахији посебно су се истакли: војвода-бимбаша Стреља Петровић и лесковачки кнез Момир Стојковић. У Јабланици је букнуо устанак под руководством обор-кнеза буљубаше Цветка Поповића Врановачког

-Устанак 1809. који су подигли војвода Илија Стреља, Цветко Врановачки, Станоја Кале и Саве Дедобарац разбијен је у грделичким хановима.

После неуспеха Првог српског устанка /1804-1813./ Србија је била опустошена. Злостављан је и убијен велики број становника. Земља није обрађивана. Турци су отимали и силовали српске жене и девојке.

У Лесковачком пашалуку Шашит паша је после неуспеха Првог српског устанка стекао међу Турцима велику популарност. После пашине смрти наследио га је син Исмаил који је у Лесковачкој нахији увео глобу /казну/ у износу од деведесет хиљада гроша за оне које нису на време платили порез.

Дана 5. априла године 1841. подигнут је велики устанак против Отоманске империје. Захватио је поред Власотинца, Ниша, Заплања и Топлицу и Лесковац. Истакле су се устаничке вође: Цветко Вранковачки из Јабланице, Петар Џида, Коца Бојација и лесковачки парох Ђорђе Јанковић-Стојковић.

Кримски рат (1853-1856.) значио је прекретницу у политичкој, друштвеној и економској историји лесковачког подручја у Османлиском царству. Турци су, у међувремену, појачали контролу над српским становништвом у Лесковачкој нахији.

После повратка на власт кнеза Милоша Обреновића 1858. године, у нишко-лесковачком крају расте поново устаничко расположење.

-Устанак познат под именом Садразамска пљачка подигнут је 1860. године у Власотинцу, под вођством Ђоке Стоилковића, попа Станоја Јанковића и Ранђела Горуновића. И овај устанак је угушен у крви.

Било је у нашем крају и других мање значајних устанака-буна са циљем да се народ ослободи турског ропства.

Први српско-турски рат 1876. године подгрејавао је увек присутне жеље житеља Лесковца и Власотинца за слободом. Да би заплашили српско становништво турски башибозлуди чинили су много несреће.

После поновног пада Алексинца и Шуматовца под турском влашћу, српским проблемима није било краја.

Убрзо је започео руско-турски рат. Седмог децембра 1877. године српска војска је ударила на Прокупље. Кајмакан прокупачки побегао је из Прокупља и дошао у Лесковац. Његов долазак још више је уплашио Турке. Многи су мислили да је дошао крај турској империји. Међу њима је настала паника.

У то време војници пешадије српских батаљона имали су пушке острагуше система Пибодовог. Топови су били 4. фунти пољски тешки, лаки и брдски, који су се спреда пунили. Од униформе војници су добили од државе шињеле и капе, а одећа и опанке понели су од куће.

Деветог децембра исте године пожурили су Турци са фамилијама да беже из Лесковца. Последњи турски бегунци који су уједно били и заштитници избегличким колонама, присвајали су српске коње, кола и волове. Успут, крећући се ка својој домовини, разбијали су и пљачкали српске куће и дућане.

"Неколико десетина Турака, који су са фамилијом или без ње остали, а то је била већином сиротиња, која се није могла одселити бурно се поплашили и почели се Србима приближавати и умољавати им се.....Виђени Срби Лесковчани почели се прикупљати и договарати шта да раде.....Власт турска је утекла.....Сулејман паша одређен је да са шест

Коле Рашић

се

хиљаде војника крене на Србију.....Из Србије никаквог извештаја. Заостали Турци, било их је око шездесет, са старешином Мехмед Ефендијом састаше се са Србима у српску цркву да се договоре." *„Добро би било, рече један Турчин, да начинимо међу нама уговор, да се узајамно бранимо, па ако дође ма која војска ми ћемо објаснити зашто смо се управо установљавали“*. Потписан је и уговор оваквог садржаја: *„Данас у договору, Срби и Турци образујемо ову привремену управу за варош Лесковац и околину, па ако би дошла српска војска, Срби да штите Турке, ако би опет дошла војска турска, Турци да штите Србе и тд“*. Управу су чинили четири Србина и један Турчин. Задатак је био да

одржи ред и поредак.¹⁴

После ослобођења Прокупља у Лесковцу није било турске власти, али ни српске. Српска војска је послала извидницу до села Залужња, близу Лесковца, која је требала да ступи у контакт са Лесковчанима. Неки од лесковачких изасланика су испричали Колету Рашићу, угледном грађанину из редова српске извиднице, какво је стање у Лесковцу и замолили га да са нешто војске дође у град.

Краљ Милан Обреновић
ослободилац Лесковца.

Коле је, из предострожности, послао свог емисара у Лесковац са картом /писмом/ лесковачким првацима са питањем какво је стварно стање у граду. Емисар српске војске је на питање колико војника има у Печењевцу, лесковачким првацима одговорио: *„У Печењевцу српска војска земљу притиснула, само чека наредбу да крене.“* Лагао је, јер у извидници је било десетак наоружаних бораца.....¹⁵

Тада угледни Лесковчани написаше писмо. Писмо је било садржине: *„Коле, Турци су из Лесковца утекли. Ми смо сами остали. Опасности нема. Дођи одмах и поведи нешто*

²⁸ Сретен Динић и Д. Тодоровић-Споменница на прославу петесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877. 1827. стр. 120, 121

¹⁵ Иста књига стр 122

војске". У потпису је стајало: Јосиф Х. Костић, учитељ.

Лесковчани су кришом од лесковачких Турака направили неколико застава и коњима их однели у Печењевац, јер је то Коле тражио за српске добровољце, будуће ослободиоце.

Дана 11. децембра 1877. године у лесковачку Миру /утрину/ ушла је упарађена чета. Иста ова чета дошла је у Лесковац. *"На челу колоне био је: Коле Рашић, Таско и Ђорђе Узуновић, Ђоша Војиновић коњички наредник, Влајко Раденковић наредник, неколико војника и још неколико добровољаца, а за њима ишли су сељаци, који беху из околних села."*¹⁶

Народ је радосно узвикивао: „*Живела Србија! Живео Краљ!*" Настало је славље. И то је било све 11. децембра 1877. године.

Тако је Лесковац без и једног опаљеног метка ослобођен од вишевековног турског ропства. У граду скоро да није било српских војника.

На инсистирање забринутих Лесковчана, стигао је батаљон српске војске у Лесковац 17. децембра, под командом поручника Петра Грубовића.

На дан ослобођења после благодарења у цркви.

У време славља ослобођења Лесковца, око Мирошевца и Вучја је почела концентрација турске војске. Наредник српске војске Владимир-

¹⁶ Иста књига стр. 122 и 123.

Влајко Стојановић-Раденковић који је дошао са Рашићем у Лесковац, позвао је мештане на оружје. Одазвало се 212 мештана. Храбро су се борили против Турака и Арнаута. Бројчано слабији и са slabим наоружањем повукли су се у Дилбер-бегову кулу. Борећи се и храбро командујући Влајко је погинуо у кули. Команду је преузео устаник из села Накривња по имену Кумбара¹⁷. /Сада улица у Лесковцу којом се наставља пут према Вучју носи назив Влајкова улица/. Док се водила борба у Вучју Лесковчани су се припремали да им помогну у борби. У међувремену, 20. децембра стигла је у град вест да су Вучјанци потукли непријатеље. Тако је коначно ослобођена наша територија, а помоћ Вучју из Лесковца није била више потребна.

ГОЛГОТА И ВАСКРСЕЊЕ СРБИЈЕ 1915.-1918. ГОДИНЕ

Престолонаследник Александар 25.10.1918. улази у Београд

Војвода Мишић

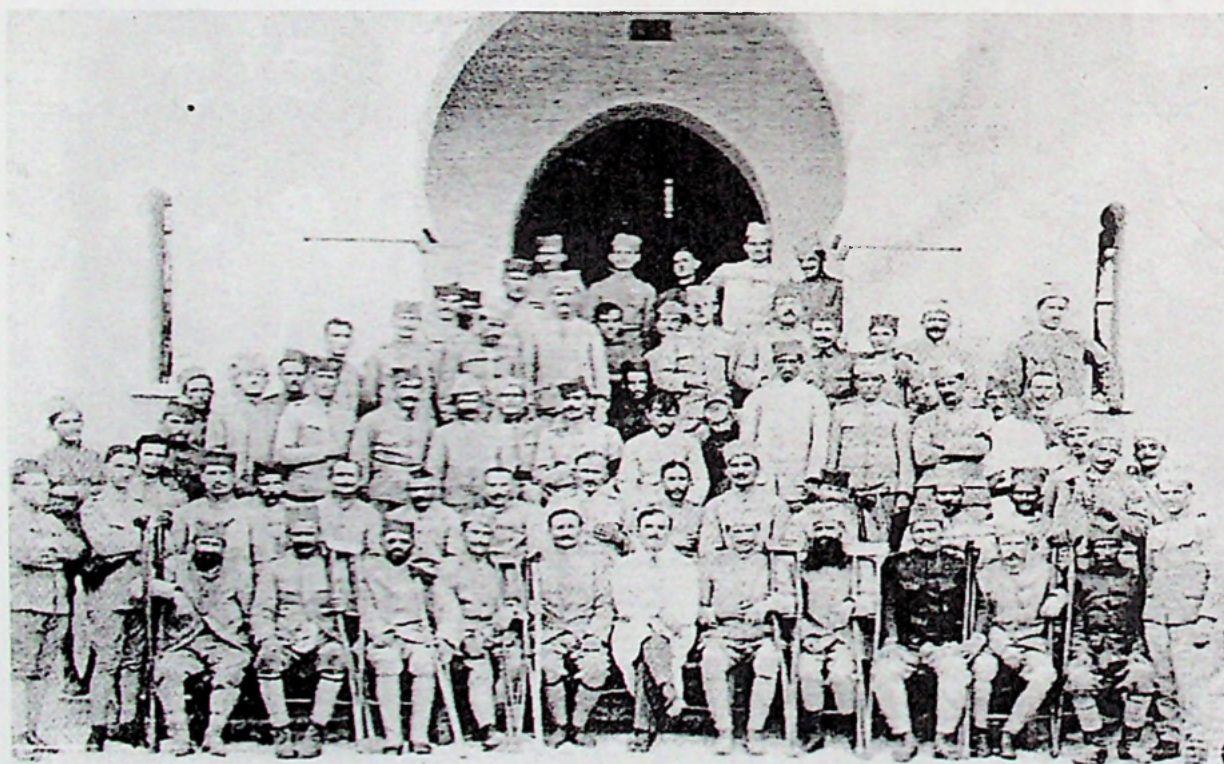
¹⁷ Лесковачки зборник 44 из 2004. стр. 22

Нjegово Величанство Краљ
Александар I

Војвода Степа Степановић

Српски рањеници у Бизерти 1918. године

Недовољно опорављена Србија од ратова противу Турака ушла је у период нових ратних година. Након Првог и Другог балканског рата 1914. Аустро-Угарска је ултиматумом датом Србији изазвала рат, рат који је према њиховим предвиђањима требало завршити у веома кратком периоду. Али, рат је узео широке размере и претворио се у светски. "Први светски рат 1914-1918. године представља највећи и најпогубнији догађај у историји Србије и српског народа. Од краја 1915. године у Србији су вршени терор и геноцид, репресарије, убиства и пљачке свих добара".¹⁸

У наметнутом рату Србији 1914. године од стране Аустроугарске погинуло је 1.247.000 Срба, а то је чинило 43% продуктивног становништва земље.

Због новонастале ситуације, пре почетка Првог светског рата 1914. године, Краљевина Србија поново је формирала четничке одреде. Њихов задатак је био да нападају непријатељску позадину и штабове, да саботирају и прекидају телефонске линије. У случају да српска војска буде принуђена да одступа, морали су да штите бокове. У повлачењу српске војске преко Албаније 1915. на Крф је стигло само пет стотина четничких војника. Врховна команда је убрзо попунила четничке одреде са добровољцима и са приближно 2.000 бораца учествовалих у пробоју Солунског фронта.¹⁹

За време Првог светског рата Србија је два пута била под непријатељском окупацијом.

Прва је била делимична, од септембра до децембра 1914. године, и друга од стране удружених армија Аустроугарске, Немачке и Бугарске која је обухватила целу Србију и трајала од јесени 1915. до јесени 1918. године.

"Друга српска армија под командом војводе Степе Степановића, октобра и новембра 1915. пружила је непријатељу жесток отпор у Јабланици, Пустој Реци, на Јужној Морави, мосту према Власотинцу, код Лесковца на Хисару, затим у Топлици и Косаници, где је била Врховна команда са краљем Петром Првим Карађорђевићем".

Друга бугарска армија је 20. новембра 1915. године окупирала лесковачки крај. У окупираном крају уведена је војна и цивилна управа. Организоване су војне команде и надлештва у Врању, Лесковцу, Сурдулици, Владичином Хану, Лебану, Власотинцу, Медвеђи, Тулару, Бојнику и Брестовцу. Власт у округу и срезу вршили су бугарски официри. Општинска управа и власт била је у рукама службеника из Бугарске.

Југоисточна Србија проглашена је за бугарски крај.

¹⁸ Добросав Ж. Туровић-Гориња Јабланица кроз историју, стр. 30., Београд 2002.

¹⁹ Иста књига стр. 8

Бугари су огласили да Срба више нема. Најстрожије су забранили употребу српског бунтовничког језика. Отворили су бугарске основне школе и гимназије. Увели су бугарски језик. Бугарски попови су уништавали српске црквене књиге. Прекрштавали су српску новорођенчад.

У јабланичком срезу Бугари су од 1915-1918. године убили 2.521 лице.

Одупирајући се бугарском насиљу, народ се склањао у шуме.

Повод за избијање устанка 1917. било је објављивање бугарске регрутације за српске мушкарце од осамнаест до четрдесет и пет година старости. Устанак је подигнут под руководством четника у селу Обилићу у Јабланици, 8. фебруара 1917. године.

Бугарска војска помогнута Шиптарима покушала је да угуши устанак који су предводили познати четници: Коста Пећанац, Војиновић, поп Димитријевић и други.

У јабланичком срезу устанак је успео. Борбе су вођене на герилски начин. Устаничке комитске чете створиле су велику слободну територију.

Јаке, добро опремљене непријатељске војске трију држава, после тродневних борби приморале су устанике да се повуку у шуму.

Бугарски окупатори и шиптарски квислинзи спалили су устаничка села, а становнике побили. У јабланичком срезу бугарске окупационе снаге формирале су педесет логора.

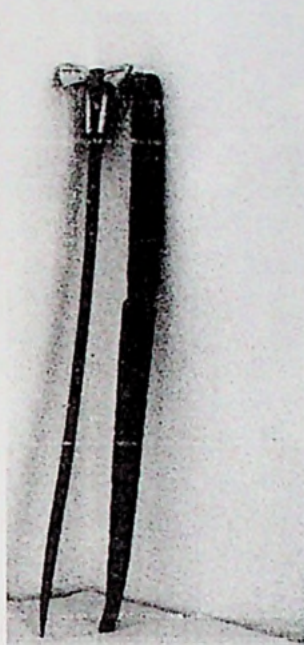
Србија је за овај рат мобилисала 700.000 војника, а дочекала је завршетак рата са армијом од 150.000 људи. Финасијски крах државе је био огроман јер је уништена половина националног богатства.

Лесковац је у Првом светском рату дао три чувена генерала и више витезова слободе-носилаца Карађорђевог звезде са мачевима. Међу најхрабријим српским јунацима и вишим официрима српске војске били су: армијски генерал, носилац четири Карађорђевог звезде и француске Легије части Јован Наумовић, затим бригадни генерал и носилац четири Карађорђевог звезде Војислав Ј. Вуковић, пуковник Светозар Т. Станојевић, потпуковник Спира Цветановић, капетан прве класе и носилац две Карађорђевог звезде Милисав. П. Мирковић и други²⁰

Године 1921. основано је Удружење четника за слободу и част Отаџбине. Није прошло много времена, Србија је ушла у Други светски рат.

²⁰ Добривоје Ж. Туровић и Небојша М. Ивановић-Лесковац и лесковачки крај 1915.-1918. г, стр.394, Лесковац, 2006.

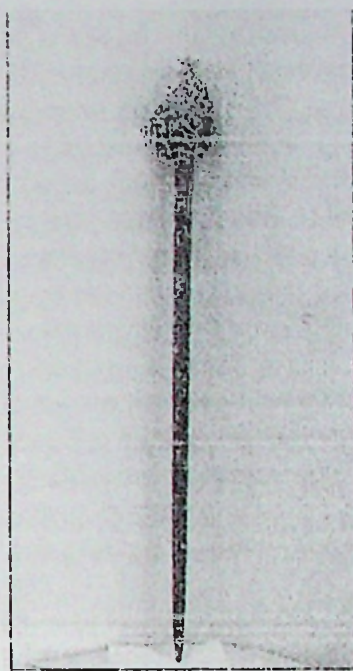
Оружја и заштитна одећа из 16. и 17. века

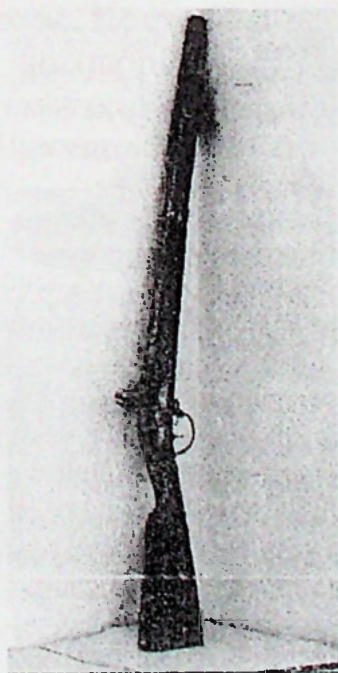
Јатаган, XVI век, ВМБ

Крива сабља, 16-17. век

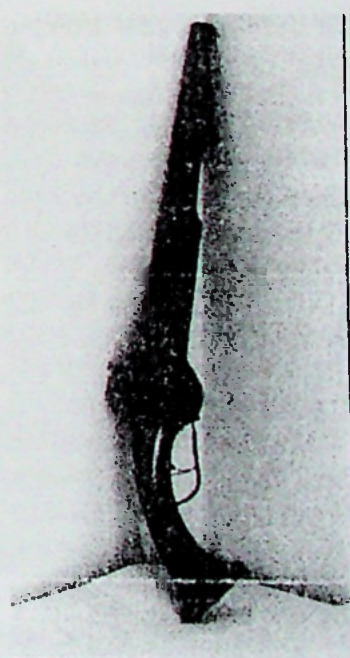
Дуги мач, 17. век

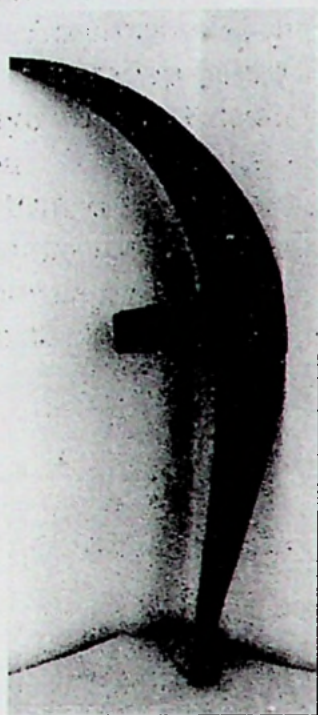
Пушка, 17. век

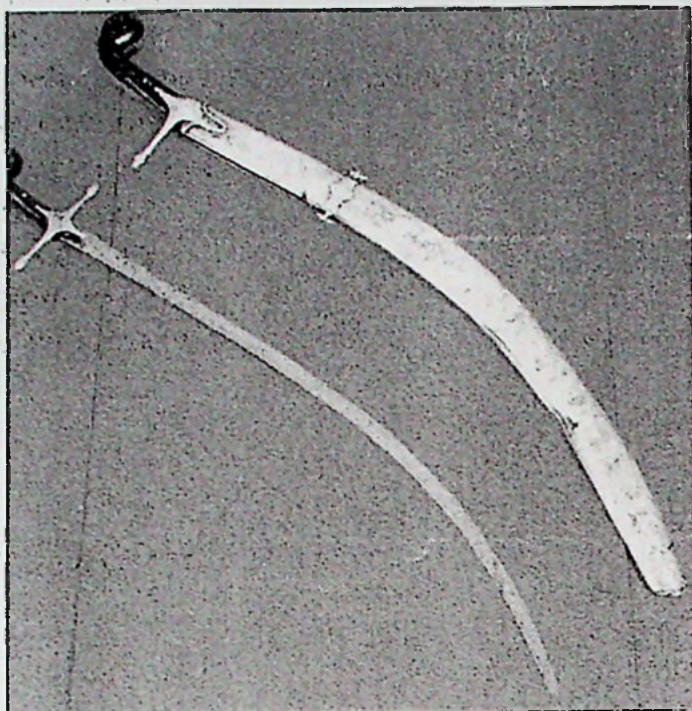
Рано пушка, XVII век, ВМБ

Кубура, 17. век

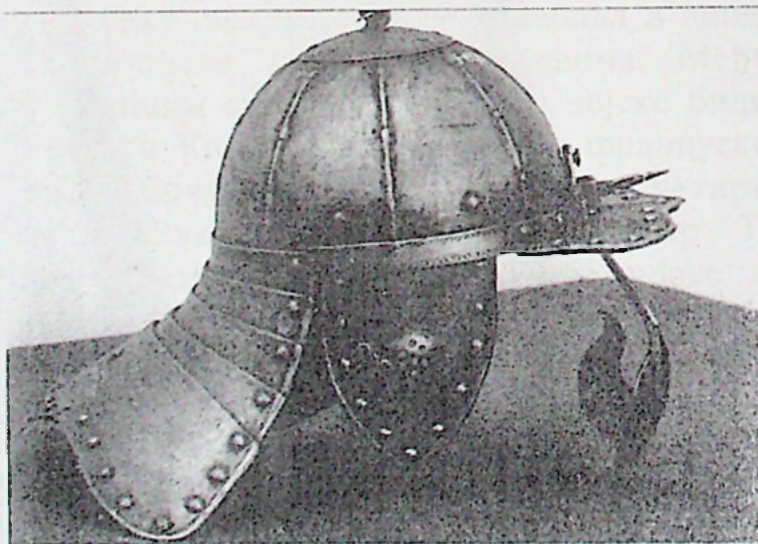
Бсјна сѣкира, XVI век, БМБ

Сабља, XVI век, НМБ

Оклоп за леђа, 16. век, БМБ

Шлем, 16. век, НБМ

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

Четници у Другом светском рату

У Другом светском рату, под ударом многобројних, добро припремљених, модерно наоружаних непријатељских снага, Југославија је веома брзо капитулирала. Много војника краљеве војске који су остали верни отаџбини није се предали. Отишли су у шуме да се боре. Придружили су им се и људи из цивилства.

Дража Миаиловић

Југословенска влада била је принуђена да 1940. г. поново формира четничку команду. Коста Пећанац се повукао у Луковску бању, под Копаоником и формирао "Горски штаб четничких одреда". Четничка команда у свом саставу имала је 6 потпуних и један непотпуни батаљон. Основна намера била је да помаже српској армији у рату.²¹

Врховна команда Србије послала је Косту Пећанца и Косту Војиновића да формирају одреде у пределу Топлице и Јужне

Мораве. Коста Пећанац, командант "Горског штаба свих четника", 1941. г. је у договору са сарадницима објавио одлуку о устанку. За команданта Јабланичког четничког одреда именован је мајор Крста Михајловић.

Четници су носили углавном црне шубаре. Угледнији четници имали су "кићанке". Око појаса и преко груди носили су укрштене реденике са муницијом. Њихов симбол био је српска кокарда, на црној чоји. Од наоружања имали су пушке, пушкомитраље, ређе митраље, бомбе, пиштоље и бајонете. Били су претежно сељачког порекла.²²

Није прошло много времена, Коста Пећанац обавестио је војводу Крсту Михајловића да је потписао споразум о ненападању са Немцима²³

Војводе Косте Пећанца су често непријатељски деловале према свом народу. За потребе својих војника одређивали су угледнијим грађанима и сељацима обавезе у натури. Оне су морале бити испуњене, у противном, следиле су казне. Због неиспуњених обавеза, ухапсили су индустријалца Ђоку Вранкића коме је одређено да даје свакодневно по једног вола.

²¹ Иста књига стр. 11²² Иста књига стр. 8²³ Ж. Стојковић, Х. Ракић и Н. Илић - Четници у Лесковачком крају стр. 20²⁴ Иста књига стр. 21.

штофове за израду одела и новац. Ђока је преноћио у Пољопривредној школи где је саслушаван, тучен и застрашиван.²⁴

И од других индустријалаца, трговаца, банкара и богатијих људи тражили су, или одузимаоци силом, злато и новац.²⁵

У градским и сеоским кућама упадали су војници Косте Пећанца захтевајући да им се кува јело, меси пита и пеку кокошке. На селу, правећи се да су Енглези и да не знају српски језик, своје захтеве износили су домаћицама: "Ко, ко, ко ко". То је био знак да мора бити заклана кока, или "Пи, пи, пи" показујући рукама како се прави пита.

Покривајући територију Србије четничком организацијом, Дража Михаиловић је марта 1942. године формирао "Команду јужне Србије" Команда је добила назив "Горски штаб 110", а покривала је територије јужне Србије, Косова и Метохије и Македоније. Није задавала проблеме домаћем становништву.

Под командом "Горског штаба 110". године 1942. формиран су у лесковачком округу: Јабланички четнички корпус (Горња Јабланица, Топлички (Топлица), Први косовски (Косаоница-Горња Јабланица), Први летећи (Кукавица-Поречје), Јужноморавски (захватио је и део лесковачког округа) и Власински четнички корпус.

На територији лесковачке општине, за време Другог светског рата, поред јединица четника Драже Михаиловића, Косте Пећанца, Козјака, Љотићеваца и Недићеваца, бориле се и јединице партизана, Бугара, и Немаца, али и неке мале, паравојне јединице.

Партизани

У Лесковцу је, одмах после окупације од стране Немаца и њених савезника, КПЈ почела организовано да делује. Оформљени су одреди за борбу против окупатора и његових сарадника.²⁶

Јула 1941. група скојеваца је запалила сено на железничкој станици у Лесковцу. Августа исте године уништили су магацин канапа и ужарија.

Десетог августа 1941. од придошлих група из Лесковца, Јабланице, Пусте реке, Поречја, Поморавља и других крајева, на планини Кукавици, на месту званом Јасичка долина, формиран је Кукавички народноослободилачки партизански одред.

Бабички партизански одред формиран је 20. 09. 1941. године од групе бораца Кукавичког НОП одреда и бораца из Пусте Реке, јужног Поморавља и Власотинца.

²⁴ Иста књига стр. 55

²⁵ Иста књига стр. 55

²⁶ Иста књига стр. 23.

Јабланички одред формиран је 21. октобра 1941. године у селу Спонцу, у Горњој Јабланици.

Врањски одред је формиран одмах после 21. октобра.

Грделички пододред је убрзо формиран.

Устанак се проширио и на Радан планину.

У знак одмазде и застрашивања, Бугарска војска је у село Бојник поубијала становништво и уништила зграде.

Прва јужноморавска бригада НОП формирана је 09. 10. 1943. године у селу Калуђерици, на планини Кукавици, од Кукавичког, Јабланичко-пасјачког и Јастребачког НОП одреда.

Друга јужноморавска бригада формирана је 16. 10. 1943. године у селу Равна Гора од Црнотравског НОП одреда.

Трећа јужноморавска бригада је формирана крајем 1943. године.

Четврта јужноморавска бригада формирана је 14. јануара 1944. у селу Ображду.

Косовски батаљон је формиран децембра 1943. године.

21. српска дивизија формирана је на Радан планини маја 1944. године.

Људи из Лесковца и околине били су активни у НОБ-у. Међу најпознатијим су народни хероји: Коста Стаменковић, Стојан Љубић, Станимир Вељковић-Зеле, Благоје Николић, Тома Костић и други.

Тома Костић, народни херој

Коста Стаменовић, народни херој

БОМБАРДОВАЊЕ ЛЕСКОВЦА

а. Од стране Немаца

Вредно српско становништво покушавало је да обнови уништено у рату и да стигне индустријски развијене земље. Изненада, надвили су се изразито црни облаци за становништво Србије и Лесковца. Започео је Други светски рат. Нове борбе, нова уништење материјалних добара.

Лесковац је бомбардован више пута.²⁷

Дана 6. априла 1941. године, око шеснаест часова, два немачка авиона *месершмит* митраљирали су железничку станицу.

Дана 8. априла исте године четрдесетак немачких авиона бомбардовало је Лесковац. У том бомбардовању порушена је ливница "Сава" и аутотранспортно предузеће "Беговић и Ђокић". Тада је настао прави хаос. Људи су насилно отварали магацине и радње и односили све што се могло понети.²⁸

Дана 12. априла 1941. Немци су ушли у град. У Лесковцу се населило око 3000 српских избеглица из Македоније. Из града и околине Немци су однели 16000 вагона жита, 12000 килограма говеђег и 4700 килограма овчјег меса. Такође су однели и велики број машина из фабрика. У току рата, из лесковачког подручја стрељано је 1666 људи, интернирано 3.431, одведено на принудни рад 1701, хапшено 3431 човек и порушено 145.²⁹

Авионским бомбама погођена је црква Свете Богородице.

У првој години окупације у Лесковцу није било нереда. Касније, у околини града као и у самом граду, комунисти су изводили неке мање акције. У том периоду мир и ред у граду одржавали су 27 жандара и 23 стражара наоружаних пушкама. Намирница за исхрану било је у задовољавајућим количинама.

Јачао је покрет против окупатора. Године 1944. изведене су повремене акције рушења железничке пруге на релацији Лесковац-Ниш. Да би заштитили пругу од диверзантских акција, немачке власти су принудно одређивале људе да чувају железничку пругу 24 часа дневно. У случају да је извршена диверзија, чувари пруге те смене били би оптужени као саучесници и стрељани. Зима је била невероватно хладна. Људи су у цивилним оделима чували пругу. Осећала се несташница хране и свега што је потребно за живот. Неке школе нису радиле, а у другим је настава извођена нередовно. Наставе су прекидане сиреном за узбуну.

Партизани су били све активнији у борби са непријатељем. Да би окупатор заштитио своје војнике донео је проглас: *"За једног погинулог Немца, стрељати сто човека."* Када би један Немачки војник погинуо, спровели би рацију у граду. Хватали су пролазнике на улицама и камионима транспортовали на стрелиште у Араповој долини. У таквим акцијама страдало је око две хиљаде грађана. Када би актуелна власт хтела да јавно обавести људе са наредбом, добошар би ишао улицама од раскрснице до раскрснице, стао, лупао у добош, одмотао папир на коме је написан проглас и почео да виче "Народе! Чујте и почујте.....". Наставио би да чита. Пролазници би застали и пажљиво слушали.

²⁷ Момчило Павловић и Верољуб Трајковић - Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. /студија и документи/ Сви значајнији подаци узети су из ове књиге.

²⁸ Србољуб Милековић-Разарање лесковачке индустрије /1941.-1953./, стр. 20

²⁹ Србољуб Милековић-Разарање Лесковачке индустрије /1941.-1953./, стр. 21

Зими, у центру града, за време окупације снега у главним улицама није смело да буде. Власници или станари зграда морали су да уклоне са улица снег испред својих кућа, пословних зграда и дворишта. Чинили су то уносећи га у двориште или транспортујући у реку.

Немачке власти, очекујући бомбардовање града, наредили су неким грађанима да на сваком тавану објекта мора бити:

- велика посуда напуњена водом
- неколико врећа песка
- платнене завесе због замрачење прозора и
- према могућностима склониште у дворишту.

Обавештене од стране тајних служби окупационе снаге знале су да ће Лесковац бити бомбардован. Дан пре бомбардовања немачки војници су ишли у центар града од куће до куће и наређивали да се скину унутрашња крила двоструких прозора. Без обзира што су били окупациона снага, желели су да мештани сачувају стакла на прозорима. Зашто? То је само њима познато.

Савезничко бомбардовање - пакао у граду

Немачка војска је губила на свим фронтовима. Слобода је била на видику.

Ипак, дана 24.07.1944. године упућен је са терена захтев штабу НОВ-а и ПО Србије следеће садржине:³⁰

"Захтевајте хитно дејство авијације на Лесковац, Врање и Приштину, и на комуникације између тих места".

Коча Поповић

Тражено је да се у Лесковцу бомбардује: гумара Рекорд, западна периферија вароши, штофара на северној и источној ивици вароши.

Захтев је поновљен дана 08. 08. 1944. године са текстом:

"Ургирајте тражена бомбардовања. Пожељно је да о њима будемо обавештени".

Коча

Дана 29. 08. 1944. послат је нови захтев:

„Град је јуче, 28. овог месеца мало бомбардован од савезника". Даље наставља: "Најхитније потребно озбиљно бомбардовање Лесковца".

Коча

Неколико дана пре бомбардовања у Лесковцу и околини био је мали број немачких војника, углавном распоређених по кућама, нешто Арнаута, редовне градске страже, неколико љотићеваца белогардејаца и четника. Према казивању очевидаца, у време бомбардовања осим цивила

³⁰ Момчило Палловић и Веролуб Трајковић- Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944 г., студија и документи, стр. 195.

било је неколико десетина непријатељских војника са лаким наоружањем, задужених за одржавање реда и мира у граду, без обзира што је јављено да је број непријатељских војника приближно двадесет хиљада. У то време главнина немачке војске одступала је према северу.

Шестог септембра 1944. освануо је ведар дан. После доручка деца су се играла, мајке кувале ручак, а одрасли људи су радили. У кафанама су седели људи пили и разговарали. Нико није могао да претпостави да следећих неколико минута многи од њих неће бити живи.

Тог дана, далеко од Србије, у девет сати и тридесет минута узлетело је

Тешки бомбардер Б-24 Либератор

двадесет и осам савезничких авиона Б-24 који су се срели са авионима ЦА 450 да би заједно бомбардовали непријатељске трупе "концентрисане" у Лесковцу. Изнад Италије формирали су борбену формацију и са пратњом ловаца, у 12 сати и 10 минута са висине од 23500 стопа, почели да бомбардују Лесковац. Бацили 69 тона РДИКС бомби од хиљаду

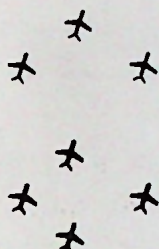
либри.

Противавионска одбрана града није постојала. Из авиона се могао несметано бирати циљ. Сви авиони безбедно су се вратили у базу.

Према званичним подацима из периода обнове, у Лесковцу је порушено 475 зграда, а теже оштећено 1275. Неколико стотина зграда је било лакше оштећено. Од јавних зграда оштећено је 20, а потпуно уништено 4. међу којима и стара зграда Гимназије, грађена у 19. веку.³¹ Савезничко бомбардовање Лескова било је само месец дана пре ослобођења града. Многи се питају да ли је до бомбардовања морало доћи?

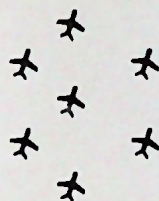
³¹ Лесковачки зборник 44. из 2004. стр. 35.

Формација авиона у време напада на Лесковац /attack formation/ била је:

*Званичан списак
идентификованих погинулих
и умрлих од повреда у
савезничком бомбардовању:*

*свега: 721 особа /Лесковчана /
0 непријатељских војника
235 детета претежно ученика*

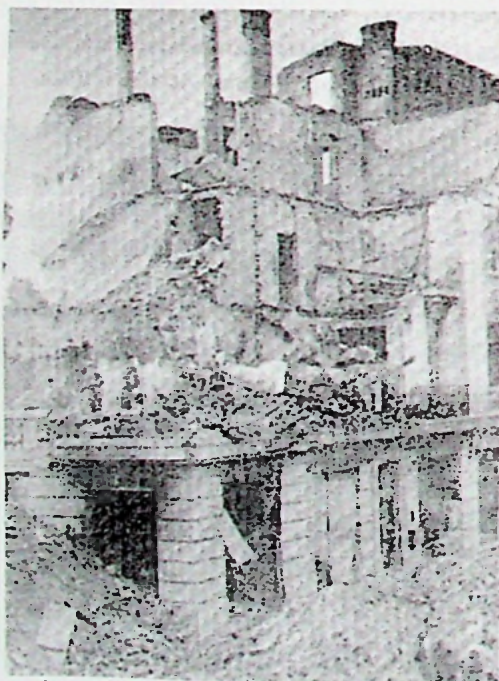
*Према незваничним подацима
и према причању преживелих
очевидаца, погинуло је
између 3000-6000 људи, односно
1/3 до 1/2 од укупног броја
становника града и четвртина објеката у граду је
порушено.*

Шести октобар 1944. записан је у аналима града Лесковца црним крупним словима. Петнаеста америчка ваздухопловна Армија у координацији са вођством партизанских снага тог дана порушила је знатан део објеката у граду и изазвала многобројне људске жртве. Таква катастрофа се не памти у вишевековној историји града. Бугарски и турски окупатори, као и аустроугарска војска која је била немилосрдна према Србима у дужем временском периоду, није толико уништила град као наши савезници за један сат. Према грађанима Лесковца то нису чинили ни Немци у Првом и Другом светском рату.

РУШЕВИНЕ ОБЈЕКТА ПОСЛЕ БОМБАРДОВАЊА 1944. ГОДИНЕ

Остаци зграде Гимназије

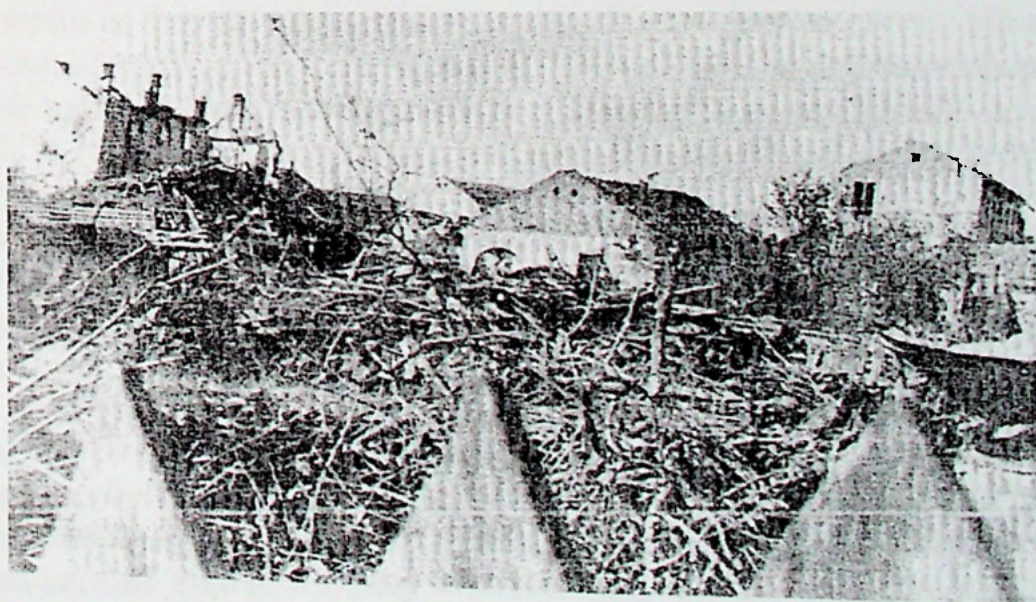
Јањићева палата

Гарегова палата

Виле Тонкића и куће „Жишке” у улици Цара Николе II – снимљено из улице Учитеља Јосифа

Хотел „Костић” и хотел „Плуг” снимљено из Соколске улице

ВЕРА, ВЕРОВАЊА И ОБИЧАЈИ

.....СВАКО ТРЕБА ДА ПРЕВАЗИЂЕ ПАГАНСКИ БОЖАНСТВА
КОЈА СУ НАМ ДО ДАНАС ОСТАЛА У ЊИХОВОМ НАЈГОРЕМ
ОБЛИКУ, У СУЈЕВЕРЈУ, ВРЛАНЈУ И ЦРНОЈ МАГИЈИ.

Владета Јеротич

Многобоштво

Прасловени су живели у бронзано доба. Њихов језик није познат у целости. Писменост код Срба јавља се преко хришћанских извора.

Појава веровања-многобоштва везује се за развој земљорадње. Предбалканске традиције су усмене и без чврстих митолошких концепција. По природи, мит представља концепцију света и човека која може бити упрошћена или сложена. Митско сазнање из прехришћанског времена или је примљено са балканским прехришћанским митом, или је пуко сујеверје, или плод маште.

Реч Словен значи човек испуњен славом. Реч Србин значи поклоник Сунца и светла.

Словени су пре примања хришћанства имали много богова. Према једној варијанти имали су:

а.)-Виша божанства

Перун, Радогост, Вишеслав или Свантевид, Сива, Жива, Девица, Красопана и Погода

б.)-Нижа божанства

Макош, Непогода, Ноћена, Хорс, Подзвижд или Погода /олује и непогоде/, Живена, Еуњеница, Вила, Лел и Полел

ц.)-Свештеничка каста је код разних Словена имала разне богове.

Срби су пре примања хришћанства били многобошци. Веровали су у богове:

Перун, громовник

Најмоћнији је словенски бог. Господар је муња на небу и ватре на земљи. За Перуна су везане и духовне појаве створене под утицајем ватре: але и огњени петао. Словени су се молили богу Перуну у светим гајевима, требиштима, или испод храста.

Време славља бога Перуна је око данашњег Илиндана.

Функције бога Перуна у хришћанству покривају свети Илија, свети Пантелија и Огњена Марија.

Световид, четвороглави

Световид је бог са четири главе, али под том одликом није се подразумевало божанство, већ мали пантеон богова: Перуна, Сварога, Ладе и Мокоша –код Срба Виде. Удружени, гледали су на све стране.

Световид је ратник представљен са мачем и рогом. Био је везан за свице /креснице/ и белог коња. Ратник на белом коњу је симбол победе и у данашње време. У част Световида прескакала се ватра и пролазило испод цветних венаца. Тиме су се славили пролеће, лето и јесен.

Сварог, сунчани бог. Створитељ је свега на Небу и Земљи. Кипови Сварога били су у седећем положају, попут краља на престолу. На прса је имао орла, а на глави капу са бивољим роговима.

Време Сварога падало је приближно на Бадње вече па све до Поклада.

Велес-Волиокс, пшеница

Велес је земаљско божанство: заступник сточара и ратара. Приписивано му је помрачење Сунца. Припадале су му и духовне силе: змајеви, але и ноћни шумски коњаник Лесовик. Његов симбол био је штап.

Слављен је у време сетве, жетве и испаше.

Мокош или Вид, богиња мајка

Заштитница је породице, брака и свих кућних послова. Њен кип у храмовима био је у седећем ставу. Имала је украшену капу.

Дан Мокиша био је око Благовести.

Триглав, ратник

Триглав је бог са одликама ратника. Имао је три главе. На киповима Триглава доминирао је огроман мач, што наводи да су му станишта била планине и шуме. Заштитник је Неба, Земље и Хада.

Ноћ је сматрана временом деловања бога Триглава. У његовој власти биле су виле и ноћни коњаници.

Радгост, на кућном прагу

Радгост говори да су Словени гостољубив народ. Радгост је представљен са две главе. Једном главом је бдио над домаћином, а другом над гостима.

На рамену Радгоста птица је представљала радосну најаву госта.

Радгост се славио у време летње равнодневнице.

Словени су имали и много других богова: Хорс, Белобог - бог светла Сунца и Неба, Јутробог, Црнобог, Јарило или Јаровит - влада зеленилом и плодовима, бог снаге, Рујевит - ратни бог, Весна - богиња прслећа, Лада или Љеља, односно Пољеља - богиња лепоте, љубави, брака, Девица или Дева, Баба - симболизује мајку, Јаг Баба, Русалка, Моран /Водан/ - демон

смрти и клетве, Старбог - демон са симболом ватре, Световид - бог плодности и пророк, Суђеница и друге.

Хришћанство

Цар Константин

Приликом сеобе Словени су са собом понели своју традицију и веровање у богове.

У Римском царству цар Константин Велики /274-337./, рођен у Нишу, први је владар који је признао Хришћанску цркву и био њен добротвор. Преласком из многобожачке вере у хришћанску Срби су започели у шестом веку.

У Немањиневој Дубочици било је доста цркава и манастира.

Пре пропасти српске државе, у

Лесковцу су се налазили метоси Светогорских манастира: Светог Пантелејмона и Хиландара. У време турског освајања претпоставља се да је и манастир Високи Дечани имао метох у Лесковцу. Претпоставља се да је овај метох био близу данашњег Технолошког факултета и апотеке Први мај / Мазнићева апотека/.³²

Након пропасти Српског царства у области Дубочице било је двадесет и два манастира.³³

Турци су у првом налету освајања Србије 1444. године попалили и срушили цркве и манастире. Калуђере су протерали. "Где је турска нога допрла, ту тешко да је црква остала поштеђена, а да није запаљена или манастир да је, а његове зидове крв калуђерска да није попрскана."³⁴ Турци су уништавали трагове хришћанских народа: манастире, цркве и гробља. Прогонили су и робили хришћане, силом их преводили у ислам.

У Лесковцу православних цркава за време владавине Турака више није било. Лесковчани су одлазили у околна села да се моле Богу. Најпосећенија је била Рударска црква. Тамо су била и гробља Лесковчана.

³² Мирослав Јонановић- Стара лесковачка црква Оваклија

³³ Иста књига

³⁴ Милан Протић- Трнавски мученици стр. 25

Верски храмови у Лесковцу и оклини

„ЈА САМ СЕ ОД ДЕТИЊСТВА НАУЧИО
ПРАВОЈ ВЕРИ У БОГА ОД МОЈЕ МАЈКЕ,
ТУ ИСТУ ВЕРУ, МАДА НАРДНО
УЗРАСАУ И СДЈА НАМЛ У СЕБИ...“

извод из 204-ог писма Василија Великог

У околини Лесковца има старих обновљених или делимично обновљених цркава и манастира. Такође, на великом броју локација, налазе се остаци некадашњих цркава и манастира.

Од почетка православља цркве су имале привредни, друштвени, просветни, политички и култури утицај на српски народ. Свештеници су помагали народу у очувању духовног и националног идентитета.

Храмови су се налазили далеко од турских насеља и путева, окружени зеленилом, шумама и скоро увек поред чистих, бистрих потока, река и хладних извора. Пре градње цркве на земљу би се поставио крст и освештао се плац. У Дубочици има много верских објеката.

На десној страни речице Јашуње, осамнаест километра североисточно од Лесковца, на обронцима планине Бабишка Гора, заклоњени великим комплексом шума, на растојању од километар постоје два манастира:

Мушки манастир-црква, посвећен *св. Јовану Претечи*. Манастир је подигао Андроник Кантакузин 1517. године, моравског је стила, једнобродан и малих димензија³⁵. Дуго година је био запуштен. У њему није било монаха, није имао струју ни воде. Данас, једини монах Јоаким живи у камп-приколици у манастирском дворишту. У изради је идејни пројекат обнове и реконструкције у Заводу за заштиту споменика културе у Нишу.

Женски манастир посвећен је *Ваведењу пресвете Богородице*. Манастир је подигнут 1499. године.³⁶

Године 1932. манастир св. Јован поседовао је 1500 дулума шуме и осталог земљишта.

Турци су покушавали да присвоје имовину свих цркава по њиховим законима. Срби су одговарали на разне начине.

„Док је било у овим манастирима калуђерица и калуђера, они су се старали за манастирска имања: радили земљу, чували стоку, пчеле, прибирали писанију – милостињу од народа, али је ипак било у оно турско време по једног грађанина епитропа-гудора из Лесковца, на чије се име држала земља и тапије-баштинске издаване или обнављане у тевтерхану.

³⁵ Лесковац, Туристички водич, 1982. год. стр 27.

³⁶ Лесковац, Туристички водич, 1982. год. стр. 27.

Ово је чињено овако зато што се по турским верским законима сматрало да сва имања, и џамије и црквена, осим цркве дворишта-порте, кад остану по тапији без наследника, припадају султану. А пошто калуђери по својем монашком чину немају наследника у роду, то се узимао човек имућан, довољно побожан и да има здрав пород, те се на његово име водиле и обнављале тапије." ³⁷

"И доцније, када је калуђера и калуђерица нестало у оба манастира, тај епитроп што се манастирске баштине воде на његово име, са другим грађанима-чорбацијама, обично из еснафа у старије доба, а у новије време до 1878. године из лесковачке црквено-школске општине, прихватао је и целу управу над манастирским имањем..." ³⁸

Североисточно од Печењевца, у подножју Бабичке горе, налази се црква посвећена *Успењу пресвете Богородице*.

У селу Козару, источно од Грделице, је стара црква посвећена *светом Николи* /16-17. веку/.

У селу Ораовици, близу Грделице, постоје две цркве. Једна је посвећена *светом Николи*, друга *св. Прокопију*. У саставу ораовачке цркве у 16. веку постојала је школа манастирског типа.

Неколико километара јужно од Лесковца, у селу Рудару, налази се црква *света Петка* са конаком за свештенике. Двориште ове цркве је ограђено каменим зидом.

Црква је подигнута вероватно на темељима старог храма. Сматра се да је обновљена на темељима ранохришћанске базилике у време Немањића. За време Османлијског царства делимично је оштећена, али брзо обновљена. Одмах до цркве је и старо српско гробље из 19. века. У ово гробље, све до 1894. године, сахрањивани су Лесковчани из јужног дела града.

Рударска црква била је веома богата. "У то доба црква је била сопственик безмало целог сеоског атара у Рудару. Сељаци из Рудара су обрађивали земљу и давали цркви "девето", то јест девети део приноса." ³⁹

Постепено, богаство цркве се смањивало. За одржавање објекта није се имало новаца. Време је учинило своје. Да би се спасила црква и конак од рушења, обезбеђен је новац и 2006. године започето реновирање.

На десетак километра западно од Лесковца, у селу Бошњацу налази се црква из 14. или 16. века са три конака. У једном од њих била је школа манастирског типа.

У селу Војловцу, близу Бошњаца, откривени су остаци цркве.

У селу Свињарци откривене су рушевине хришћанске цркве.

У општини Лебане, изнад села Радиновца, такође постоје трагови

³⁷ Драгољуб Трајковић- Из прошлости Лесковца и околине стр. 29. и 30.

³⁸ Иста књига

³⁹ Д. Трајковић- Из прошлости Лесковца и околине стр. 35

старохришћанске цркве Каљаја.

Неколико километара од Лесковца, склоњена од главног пута, постоји стара црква из 1803. године посвећена *светој Параскеви - Петки*. Све до 1839. године служила је потребама Лесковчана.

За време Турака, уместо звона, употребљавана су клепетала.⁴⁰

У селу Чукљеник, јужно од Лесковца постоји црква посвећена светом *Николи*. Некада су богатији Лесковчани са породицама летовали у конаку цркве. Летовање на мору било је скоро непознато, а у бањама скупо.

У селу Турековцу налази се црква посвећена сабору *св. Апостола*. Поред храма, 1873. године подигнут је конак у коме је била школа манастирског типа. "Под столетним храстовима ове цркве, који немо причају о данима страдања нашег народа, Лесковчани су налазили одмор и окрепљење у души и телу..."⁴¹

Близу Власотинца је Конопничка црква подигнута 1840. године. Зна се да је године 1866. г. у овој цркви била школа манастирског типа. У њој је после 1945. године службовао протојереј Вукашин-Вуце Ишљаковић.

Црква у Власотинцу, света *Тројица*, подигнута је 1858. године.

Неколико километра јужно од Лесковца подигнута је 1869. године у Бунушком Чифлуку црква. У овој цркви отворена је школа манастирског типа 1872. године.

Црква у Печењевцу подигнута је 1884. године.

Ово је само мали број цркава у нашем крају које су функционисале као нове или обновљене. Политичка ситуација ишла је на руку Србима. После турског пораза са Русијом 1829. закључен је у Једрену уговор о миру којим је хришћанима у Турској дато право на слободно исповедање вере, што је искључивало даље прогањање хришћана и њихово принудно исламизирање. Дато је право обнављања постојећих и подизање нових цркава..."⁴² То су искористили Срби и подигли, односно обновили више старих цркава.

Данас у граду постоје два активна православна храма: црква *Свете Богородице* позната под именом *Одаклија* која је из доба Турака и црква *Свете Тројице*. У насељу Дубочица гради се црква посвећена св. преподобном Симеону мироточивом /отац св. Саве/.

Писаних података нема, али се зна да је црква *Одаклија* зидана за време Турака, вероватно 1749. године.

Постоје два веровања како је црква зидана.

Прва верзија је вероватнија и гласи: Лесковчани су се тајно договорили да зидају божји храм. Према важећим турским законима у то

⁴⁰ Д. Трајковић - Из прошлости Лесковца и околине стр. 38

⁴¹ Иста књига стр. 45.

⁴² Д. Трајковић - Из прошлости Лесковца и околине стр. 44

време било је забрањено зидање нових православних цркава. Зато су зидали објекат и говорили да зидају кућу за попа или кафану-хан. Ради веродостојности, на видно место зидан је димњак. Касније, Лесковчани су уз доста новаца и велике молбе, а уз Божју помоћ, добили од султана ферман да исти објекат претворе у православну цркву. Црква је добила име *Оцаклија* због димњака који је срушен, али је огњиште остало.

Другу верзију причао је Боривоје Цветковић-Ерсеновче. Према његовом казивању написана је песма:

Изградња цркве Оцаклије

"Стари Лесковчани вредни,
поштени и угледни
хтели цркву да имају,
па решили да зидају.
Писали су Цариграду
да им Турци дозволу даду.
Турци се нашалише,
зато се и сагласише
да се црква градити може
не већа од бивоље коже.

Лесковчани су радосни,
богме и веома поносни
што су Турке умолили
и одобрење добили.
Али, били су збуњени
помало и уплашени
што ће црква мала бити,
никоме неће служити,
Бог се може наљутити
Лесковчане строго казнити.

Лесковчани се сакупише,
размислише и договорише
како ће Турке надмудрити
и велику црву саградити.
Кожу бивољу прерадише,
у нити танке пртворише,
земљу њоме оградише,
лепу цркву саградиле,
тако Турке преварише."

Костадин Цветковић-Ерсеновче

Изглед цркве почетком 20. века

Нова црква лесковачка
при довршењу.

Као пратећи објект цркве Оћаклије саграђен је звоник од дрвета и дасака. Године 1879. књаз Милан Обреновић наредио је да се сагради други звоник⁴³

Источно од цркве *Св. Тројице* било је старо српско гробље са великим и бројним саркофазима.

У време када су се водиле борбе за ослобођене Србије, 1877-1878. године, када се није знало коме ће Лесковац припасти, у цркви Оћаклији лесковачки Срби и Турци потписали су докуменат о међусобној заштити, у зависности од тога у чијим ће се рукама град наћи после рата. Записничар овог документа био је учитељ Јосиф Хаџи Костић.⁴⁴ Ово се догодило у време када су богатији Турци панично бежали из Лесковца.

После ослобођења Лесковац се снажно развијао: економски, привредно, просветно и културно. Црква Оћаклија је била оронула. Лесковчани су на Духове, 1920. године, одлучили да праве нову цркву у дворишту старе цркве. Са градњом

нове цркве почело се 8. јула 1922. године. Црква је добила име *Света*

⁴³ Мирослав Јовановић- Стара лесковачка црква Оћаклија

⁴⁴ Јосиф Костић- Ослобођење града Лесковца, Власотинца и околине, 1988. г. стр. 18. и 19.

Тројица. Освештана је 20. септемба 1931. уз присуство краља Александра Карађорђевића.

Године 1937. саграђен је конак од чврстог материјала.

На јужној страни брда Хисара, у 6. или 7. веку била је подигнута црква византијског стила, од камена.

На темељима **Камене цркве** изграђена је 1884, а освештана 1889. године **Светоилијска црква**.⁴⁵

Светоилијску цркву је пројектовао чувени архитекта Светозар Илачковић. Главни мајстори били су из Црне Траве.

Звонара од дрвене грађе направљена је 1889. године. Нови звоник од опеке и бетона на истом месту саграђен је јула 1977. године. Звоник је пројектован у бироу "Инкопројект"-Лесковац.

Чесму са лепом питком водом црква је добила 9. септембра 1940. године.⁴⁶ Дислоцирана је 1980. додине.

Имала је самосталну управу у односу на друге цркве до 1930, као и фијакер за своје потребе.

Одмах после ослобођења од Турака, у Лесковцу су живели претежно Срби, патријархално васпитани, углавном досељени из околних села. Лесковчани су одлазили често у цркву и молили се Богу. Поред верских, поштовали су и народне обичаје. Неки од њих одржали су се и данас.

Свештеници су били носиоци духовне културе. Школовали су се по манастирима. Писали су старословенским језиком. За време турског ропства Срби који су желели писменост школовали су се у манастирима.

Вера и наука се разликују, па ипак и једно и друго потребно је људима.

После 1940. године у граду су постојали следећи верски објекти:

православне цркве.....2+1	Шпитаљско гробље.....1
џамија у рушевини1	Светоилијско гробље.....1

Најважнији хришћански празници

Божих је дан посвећен рођењу Господа Исуса Христа од Свете Богородице Марије у Витлејему. Слави се седмог јануара и један је од најрадоснијих православних празника.

На Бадњи дан, између седамнаест и осамнаест сати, у црквеном дворишту свештеник пали бадњак. Бадњак је млади храст сечен према правилима. Пре паљења бадњака певају се верске песме. Очеви и деде са децом долазе у цркву, а мајке и баке припремају вечеру.

Свака православна кућа слави Божић.

⁴⁵ Сретен Динић- Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца

⁴⁶ Драгутин М. Ђорђевић-Лесковачка Светонлијска црква стр. 36

На Бадњи дан, увече, мушко дете износи послужавник са свечано украшеним колачем, воштаном свећом, тамјаном, црним вином, медом, орасима у љусци, смоквама и шљивама. Том приликом изговара "Срећан Бадњи дан! Срећан Божић, провели га у здрављу, весељу у љубави и са доста новца, ученици да буду одлични.....". Домаћин приликом преузимања послужавника детету даје новац, прекрсти се, упали свећицу и тамјан, чита оче наш, узима мало вина, меда и смокве. У потпуности га благослом следе сви присутни, и то са леве на десну страну. Сви врте колач уз певање црквених песама. После ломљења колача домаћин сваком присутном даје парче погаче у коју је умешен један новчић. Једно парче је намењено за кућу. У чијем парчету се нађе новчић, сматра се да ће он бити срећан целе године.

На први дан Божића, ујутру, најмлађи мушки члан куће или дечак из комшилука улази са храстовом гранчицом "шумком" и честита Божић. Домаћин га љуби и даје новац. Пре подне неко од чланова домаћинства одлази у црву да се помоли Богу.

За овај дан припрема се бољи ручак, по могућству пресеће печење, а свако дете добије врапца печеног на ражњу. Сви су обучени у свечана одела. Деци се купи нешто од одеће или обуће. На овај дан деца се не туку.

У Лесковцу се тих дана пуцало прангијама. Град је мирисао на сумпор и шалитру све до 1950. године када је изашла наредба општине: "Забрањено пуцање прангијама....."

Ускрс или Васкрсење Исуса Христа убраја се међу три најрадоснија Хришћанска празника. То је празник над празницима. Слави се успомена на васкрсење из Гроба Господа Исуса Христа-победа над смрћу. Васкрс је сунце хришћанског календара. Покретан је празник, али се пада увек у недељу.

За овај празник највише се радују деца. Боје се јаја и то раније само у врзилу /црвена боја/, а касније у разним бојама, са или без шара и украса. Тог дана, без обзира на године старости, свако ко дође у госте добија бојено јаје. За трпезом свако домаћинство има пресеће печење и колаче. У сва три дана када се познаници виде поздрављају се са: "Христос

воскресе" и "Ваистину воскресе". Родитељи се труде да деци купе нешто. Деца се тог дана не туку.

Породичне крсне славе

Једини у свету породичне славе празнују Срби. Слављени светац је заштитник куће.

Сечење славског колача

Неколико дана пре наступајуће славе за здравље укућана и за добробит целе породице парохијски свештеник свети воду.

Свештеник на први дан славе, у цркви или у кући слављеника, сече колач и литурђију специјално украшен разним фигурама. За време обреда, поред колача стоји чаша црног вина, литурђија, жито,

Патријарх и председник владе Коштуница секу колач тамјан, воштана свећа и кандило.

За вечеру слављеник може позвати једну или две породице рођака или пријатеља. Увече, припремљен специјални колач, литурђију, мало куване пшенице, чашу црног вина, воштану свећицу и тамњан, све пажљиво стављено у тепсију-синију уноси мушко дете и предаје домаћину са речима "Добро вече. Срећна слава, у здрављу, весељу, богаству...." Домаћин прихвата синију и уз знак захвалности даје новац детету. У моменту уношење колача устају сви. Домаћин чита Оче наш. Прво он, затим сви с лева на десно узимају по мало куване пшенице и гутљај вина. Колач врте сви присутни уз благослов и уз певање пригодних песама. Домаћин сече и ломи колач на четири дела са одабраним особама мушког пола и даје сваком присутном парче колача и литурђије. После резања колача почиње вечера уз разговор и песме, све до касно у ноћи.

Првог, другог и трећег дана славља сваки гост се служи прво куваном, специјално припремљеном пшеницом, затим колачима и на крају кафом. У новије време неки послужују ручак и вечеру. И незвани гост мора бити максимално испоштован.

Постоје "посне" и "масне" (мрсне) славе. На трпези "посних" слава јела се припремају на уљу. Главно јело јесу рибе припремљене на разне начине. Такође, и салате и колачи су посни. Свети Никола је посна слава.

У случају да се "масна слава" слави у петак или среду и ти дани су "посни", а остали "мрсни" или "масни".

На трпези масних слава, главно јело је прасеће и јагњеће печење.

Најбројније славе јесу: Св. Никола, Св. Арханђел Михаило и Св. Јован.

Деца ожењена и одељена или удата са породицама долазе код родитеља на славску вечеру. Пожељно је да остану и наредна три дана колико се слави. Неко од синова, независно од родитеља, може да слави само уз дозволу и благослов родитеља. Слава се преноси са оца на сина, све док има мушких потомака.

Црквене славе-сабори

Свака црква носи име једног свеца и слави га сваке године. Пре Другог светског рата православни мештани из Лесковца и околних села породично су одлазили са јелом, пићем и музиком на излет у цркве које су славиле. Целог дана су боравили, у дворишту цркве забављали се, веселили и играли народне игре. На тај начин исказивали су верску припадност. Било је општенародно весеље целог дана. Најпосећеније цркве биле су: Рударска, Кумаревска, црква код Вучја и Јашуњки манастири. Истовремено, и мештани села су заједно са гостима славили.

И данас постоје сабори, али нису више толико популарни.

Занатске славе

Према договору, струковне занатлије изјасниле би се да славе славу. Уз присуство свештеника и благослов цркве један од занатлија прихватио би да буде домаћин славе следеће године.

Свака професија слави свеца заштитника. Лекари славе Свете Враче, школе Светог Саву, поморци Светог Николу, виноградари светог Трифуна, бакали-трговци Света Три Јерарха, кројачи, бравари и казанције Светог Атанасије Великог и тако даље.

Пре Косовског боја, славља су била јавна. Славило се са поносом.

За време робовања и даље се славило, али у потаји. Знајући да су присутни сви чланови домаћинства и по неколико гостију, Турци су упадали у кућу слављеника, правили разна насиља, одводили мушку децу и покрштавали их. И поред великих проблема српски народ остао је доследан својој вери. Да би заштитили породице људи су били принуђени да славе увече, уочи славе. Турци су, након упада у куће на први дан славе, затицали само старије људе. Млади су се склањали далеко, на сигурна места.

После ослобођења од Турака, па све до 1940. године, породице су се

такмичиле у слављењу верских празника. Сиромашни су месецима штедели новац за тај дан. За време празника се није радило.

Неколико десетина година после Другог светског рата, црква и вера у Бога код актуелне власти није била популарна. Због веровања у Христа и Бога постојале су извесне санкције-ограничења. Зато су се многе породице, да би удобније живеле, одрекле вере. Неки људи су у мислима носили Христово име, али се нису јавно испољавали. Многи нису смели ићи у црву. Избегавали су свештенике. Други су ишли толико далеко да нису пролазили улицом у којој се налазила црква. У двадесет и првом веку променио се однос државе према цркви. Народ је нагло пришао вери и постао побожан. Сада сви славе верске празнике.

Важнији хришћански празници

Богојављање-Приликом Христовог крштења на реци Јордан Бог се јавио људима у три лица-Света Тројица.

Свети Сава-Син Стефана Немање, отишао у Свету Гору где се замонашио. Подигао је са оцем манастир Хиландар.

Света три јерарха-Посвећен светитељима Василију великом, Григорију Богослову и Јовану Златоустом.

Младенци-Војници хришћани који се нису одрекли вере, за време владавине цара Ликийија године 320. нове ере, изведени су пред суд и после најтежих мука ликвидирани.

Благовести-На тај дан арханђел Гаврило јавио је радосну вест Пресветој Богородици да ће родити Спаситеља света, Господа Исуса Христа.

Бурђевдан-Свети Георгије беше високи официр цара Диоклецијана. Претрпео је жестока мучења због вере у Христа.

Тројице-Духови је дан када је по Христовом обећању сишао Свети Дух на апостоле у виду пламених буктиња.

Видовдан-Овај дан је везан за светог цара Лазара који је настрадао у Косовском боју 1389. године.

Ивањдан-Рођење св. Јована Претече који је одрастао у пустињи и био на страдању Исуса Христа и анђела Божјих.

Свети Илија-Пророк огњене вере и строгог живота. У огњеним кочијама узнет на небо.

Велика госпојина-Успеније Пресвете Богородице. Три дана по упокојењу апостоли отворише њен гроб, али у њему нађоше само

погребну плаштаницу. Тело се беше узнело на небу, сињу свом Господу Исусу Христу.

Свети Никола-Архиепископ и чудотворац. Рођен је у Ликији од богатих родитеља. Сво богаство раздао је сиромасима.

Верски празници у народу су познати су и по именима:

Сабор Пресвете Богородице.....	Трапава среда
Св. првомученик и архиђакон Стефан.....	Стевањдан
Обрезавање Господње.....	Срп. Нова година
Крстовдан.....	Најетка
Богојављање.....	Водице
Сабор св. Јована Крститеља.....	Свети Јован
Свети Сава.....	Савиндан
Часне вериге Св. апостола Петра.....	Петрове вериге
Свети мученик Трифун.....	Трифун Орезач
Сретење господње.....	Сретење обртење
Свети 40 мученика Севастијских.....	Младенци
Лазарева субота.....	Врбица
Улазак Господа Исуса Христа у Цариград....	Цвети
Свети великомученик Георгије.....	Ђурђевдан
Св. апостол и јеванђелист Марко.....	Марковдан
Силазак Светог Духа на апостоле.....	Духови, Тројице
Св. великомученик Кнез Лазар.....	Видовдан
Рођење св. Јована Претече.....	Ивањдан
Свети апостол Петар и Павле.....	Петровдан
Сабор светог арханђела Михаила.....	Ранђеловдан
Свети великомученица Марија.....	Огњена Марија
Свети Марија Магдалена.....	Блага Марија
Преподобна мати Параскева.....	Света Петка (Пејчиндан)
Свети Козмар и Дамјан.....	Свети Врачи
Беле покладе.....	Каравештица

Обичаји

Обичаји су продукт људских жеља и маште за бољим животом.

Женидба и удаја

Један од главних циљева брака јесу деца. Многи бракови нису успели јер нису имали потомке. Жеља за здравим потомством произвела је многобројне народне обичаје и обреде.

Када се млада доведе кући баца из сита пшеницу, а свекрва говори: "Колико зрна пшенице, толико ти Бог дао дечице".

Погачу за свадбу меси особа која има оба родитеља.

Испред младожењине куће, када се младенци врате са венчања, млади се даје у руке мушко дете, да би и она родила мушко дете.

Омах после венчања, када млада први пут улази у кућу, медом се маже праг и надвратник улазних врата, да би јој кућа била слатка."

Младожења уноси младу у наручје у кућу, да би се у браку волели.

Да би деца била лепа, млада пребацује јабуку преко младожењине куће.

После венчања, излазећи из општине или цркве, младенци стану. Млада се окреће леђима према групи девојака које чекају и насумице преко главе баца букет цвећа-бидермајер. Сматра се да девојци која ухвати овај букет предстоји брза удаја. Зато заинтересоване девојке покушавају да ухвате бидермајер.

Када жена постане гравидна, када буде у благослованом стању, завлада опште задовољство у породици и код рођака.

Народна веровања:

Зависно од ситуације у којој се људи налазе, постоје многобројна веровања:

-Пре порођаја

Трудница не сме да једе загорело јело и препечен хлеб, да детету не буде залепљен језик.

Да дете нема модра уста, трудница не сме да једе кокошији желудац.

Када будућа мајка једе зечије месо, дете ће бити плашљиво као зец.

Да не би дете имало црвене флеке по телу, трудница не сме да гледа у ватру.

Трудница не сме кришом јести, јер ће дете имати белеге на кожи.

Гравидној жени је забрањен одлазак за воду после заласка сунца.

У време када нису постојали ултразвучни апарати, укућани су, да би дознали каквог ће пола бити дете, будућој мајци кришом ставили мало соли на косу. Верује се ако се трудница ухвати прво за нос- родиће мушко дете. У случају да се прво ухвати за уста биће женско дете.

-После порођаја:

Када се жена породи, истог или следећег дана неко од укућана одлази до свештеника за молитву /водицу/. Свештеник даје име детету које ће носити само до крштења. Од добијене светене водице породиља узима три

гутљаја, затим исту следећих четрдесет дана по мало сипа у корито где се дете купа. Вода у којој се дете купало, "бањка", сипа се на цвеће или башту.

После порођаја код породиље се не одлази до доношења водике.

Родбина и пријатељи носе кравај и дарују дете новцем са речима "Да си купи сан", или, "Да си купи брата или сестрицу". Од краваја прва проба породиља. Приликом одласка не рукује се са породиљом.

Обично се првих четрдесет дана дете купа два пута дневно. За време купања нико из собе не изилази или улази.

Новорођено дете не износи се из куће до четрдесет дана. Када се наврше четрдесет дана од рођења детета, мајка са дететом одлази у кућу комшинице или рођака. Приликом одласка комшика даје детету у папиру главицу црног лука и мало соли да би мајка имала млека за дојење.

Не постоји одређено време када дете треба крстити. Ипак, дете се крштава у првој години живота. У случају да некрштено умре дете, сахрањује се без присуство свештеника и без верских обреда.

Крштење се обавља недељом у цркви, или код куће. Кум даје име детету. Кум се веома поштује. Народ каже: "Бог, па кум". У цркви, када се крсти већи број деце, предност имају мушка деца.

За време крштења, кум држи дете у белом, танком и меком платну. После крштења, родитељи воде кумове на ручак. Кум дарује дете-кумче, али и кум добија дарове. Не мења се кумство генерацијама.

Прво шишање или стрижба детета врши се у првој или трећој години. Кум и остали поседају за сто. Отац доноси дете умотано у мушку кошуљу. Кум се прекрсти, узима дете и каже: "Нека је сретна стрижба" и детету сече косицу унакрст. Ставља капицу на главу са благословом: "Са срћом да је носи и по сунцу и по киши".

После тога наставља се весеље.

РАЗВОЈ ЛЕСКОВЦА ОД ОСНИВАЊА

У време турске владавине

Село Лесковац, лоцирано у котлини Јужне Мораве, на путу који повезује Средњу Европу са обалама Егејског мора, на надморској висини око двеста метара, просечне температуре 11-12 степени, са 100-150 сунчаних дана у години, прерасло је за време робовања у варош са много становника.

Турци су дошавши у Србију; схватили значај и положај Лесковца. Брзо је постао економски, културни и духовни центар Поморавља.

Поред Ветернице, подигли су ханове за путнике-пролазнике. Главни пут у нашем крају ио је: Ниш-Лесковац-Накривањ - Вучје-Мирошевце-Вина-Барје-Ветерничка клисура Марково Кале-Врање.

У то време, део данашњег Лесковца око железничке и старе аутобуске станице, фудбалског игралишта "Дубочица" и насеља Подрум са широм околином, био је стално под водом. Изгледало је као мало језеро или велика мочвара. У језеру је хватана риба и продавана у Нишу. Са проласком железничке пруге, постепено је нестала и мочвара.

Лесковац је почетком 19. века била прљава и блатњава турска касаба. Једино је главна улица била калдрмисана. Отпадне воде су се сливале споредним улицама-сокацима. Ветерница се често изливала и плавила град.⁴⁷ Градом се ширио непријатан мирис.

Воду за пиће доносили су из реке Ветернице. Обале су биле покривене травом. Река је била подељена на рејоне. У сваком рејону се налазио по један плаћени чувар који је пазио да се у реку не баца ђубре. Вода се зими захватала из реке, понекад и кроз разбијени лед. "Лети, када би Ветерница пресакхла, копани су у песку кладенци."⁴⁸

Крајем 19. века саграђене су у граду три чесме са здравом, питком и хладном водом са Хисара.

У првој половини 19. века, Лесковац је имао свог пашу. /"Пашагићево имање" звано Сарај /.

У Глубочици је у 16. веку најзначајнија привредна грана била пољопривреда. Произвођачи су плаћали порез. "За житарице је плаћан ушур (десетак)..⁴⁹ И од поврћа био је узиман ушур који је износио стварну десетину, као и од индустријских биљака. Ушур је сакупљан и од стоке, тако да се за две свиње плаћала једна акча, а за пчеле десетину.⁴⁹ И на воденице, а било их је за житарице, пиринач (динк) и ваљавице, плаћала се млинарина. Међутим, приликом убирања пореза углавном се узимало више него што је одређено, што је доводило до реаговања становништва.

Да би на време били измирени порези, ајани и кнезови су задуживали народ код богатих банкара и трговаца и код Јевреја, па су морали да плаћају високе камате што их је још више погађало. Зато се догађало да поједни дужници беже пред повериоцима у друге крајеве.⁵⁰

"Чести ратови и пустошења, сукоби између господара земље и читлук-сахибија узроковали су и жешће обрачуне и убиства. У том случају

⁴⁷ Нинслав Златановић- Лесковачки зборник 45. 2005. г. стр. 143.

⁴⁸ Д. Трајковић- Из прошлости Лесковца и околине стр. 95.

⁴⁹ Др. Живојин Стојковић. Др. Слободанка Стојичић и Хранислав Ракић_Историја Лесковца. Београд 1992. стр. 52

⁵⁰ Иста књига. стр. 74

становништво одређеног подручја морало је да плати крвину господару земље".⁵¹

Према попису становника из 1535. г. Лесковац су чиниле пет махала:⁵²

Турске махале:

1. -*Бајазитоваса*.....345кућа
2. -*Абидчеваса*.....29кућа
3. -*Хасанбегова са*.....32куће

Хришћанске махале:

1. -*Поп Јовина*
2. -*Николе и сина Милошева*

Лесковац-касаба није имао утврђења, војних објеката, кула и слично, али због географског положаја и плодне долине, број становника брзо је растао. Према етничкој насељености 1877. године постојало је двадесет махала.⁵³

На десној обали Ветернице:

1-*Бајазит махала*: Простирала се источно од Ветернице до Гимназије, од Подворца до Јужног блока /важнији објекти су били: Шашић пашин конак, Харем сарај, Катил апсана, шеријатски суд, џамија, хамам/.

2-*Пашагића махала*: од Јужног блока до Каспаревог моста, Ветернице до Грчког сараја /кућа Пашагић бега/.

3-*Црквена махала*: на потезу између: Бајазит и Пашагићеве махале, главне улице, Дечански метох и Млинске улице /црква, Митрополија/.

4-*Пашина махала*: од куће Цоцића до Хаџи Јованчићеве кафане и од Цгариног вира до железничке пруге.

5-*Ајтина махала*: захватала је пут од фабрике "Косте Стаменковић" према Бобишту.

6-*Мурџи мала*: од Ајтинче махале ка Богојевцу.

7-*Нова махала*: од Ајтинче махале до Северног блока и житног трга.

8-*Османбегова махала*: у простору од кафане Плуг и куће Проке Миљковић.

9-*Липска махала* била је поред Мирошевачког пута.

10-*Подворце махала*: јужна периферија града.

⁵¹ Иста књига, стр. 75.

⁵² Мирослав Јовановић- Стара Лесковачка црква Овакнија

⁵³ Ђурија над светом, 2003. г. 172-179.

11- *Панађуриште*: од Влајчићеве фабрике сапуна до старог монопола.

12- *Конвјанлук*: простор око данашњих фабрика цигла, источна периферија Лесковца.

На левој обали Ветернице:

13- *Грчка махала*: простор од Каспаревог моста до Дома ЈНА.

14- *Сат мала*: од старог бетонског моста до подножја Хисара и кафане "Пољаница" /Сат кула, џамија, Кудељна пијаца и Арнаутски пазар/.

15- *Поп Илијина махала*: око истоимене улице / из 1927. године/.

16- *Близначкина махала*: од Поп Илијине махале ка болници.

17- *Јеврејска махала*: око Синагоге до Марвене пијаце

18- Табан-махала: од Марвене пијаце до Кланице

19- *Галатска махала*

20- *Шехзаде махала*

У време Турака у Лесковцу је било неколико верских објеката:

- *Чарши џамија* /код апотеке Сутјеске /

- *Сат џамија* / Сат мала /

- *Бајазит џамија* / налазила се код ДТВ "Партизан" и порушена је приликом савезничког бомбардовања /

- *Пашагићева џамија* / Подврце /

- *Мурџомалска џамија* /Мурџа мала /

- *Џамија код Каспареве* кафане

- *Дрвена џамија* /близу кафане "Пољаница" /

- *Џамија* /непознато место и име /

Године 1877. постојале су:

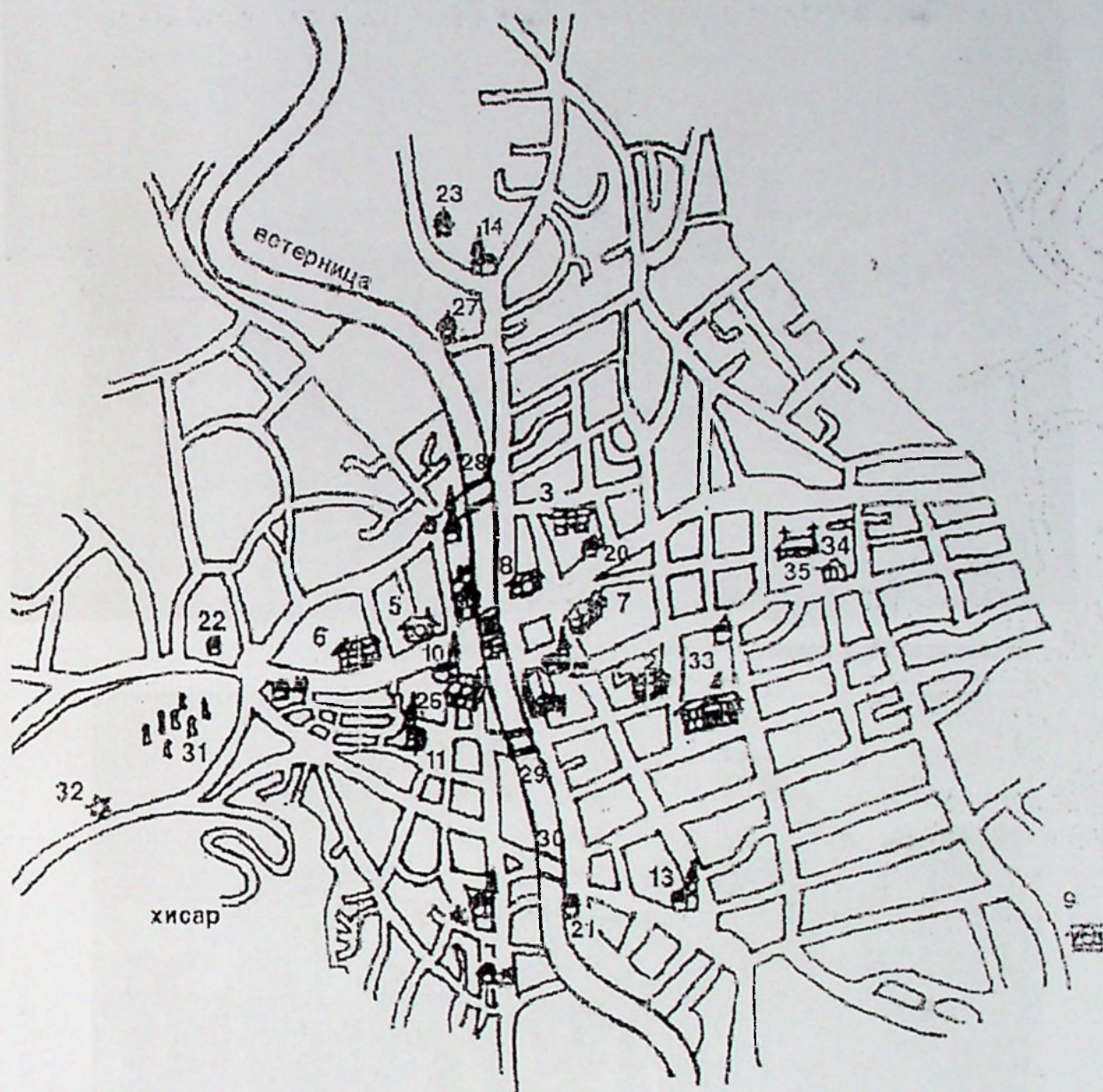
-Православна црква *Одаклија* и

-*Јеврејска Синагога*

Према попису из 1570. године број турских кућа био је сто осамдесет и шест, а хришћанских двадесет и седам.⁵⁴ До смањења хришћанских кућа у граду у односу на предходни попис становника дошло је због многобројних намета турске власти.

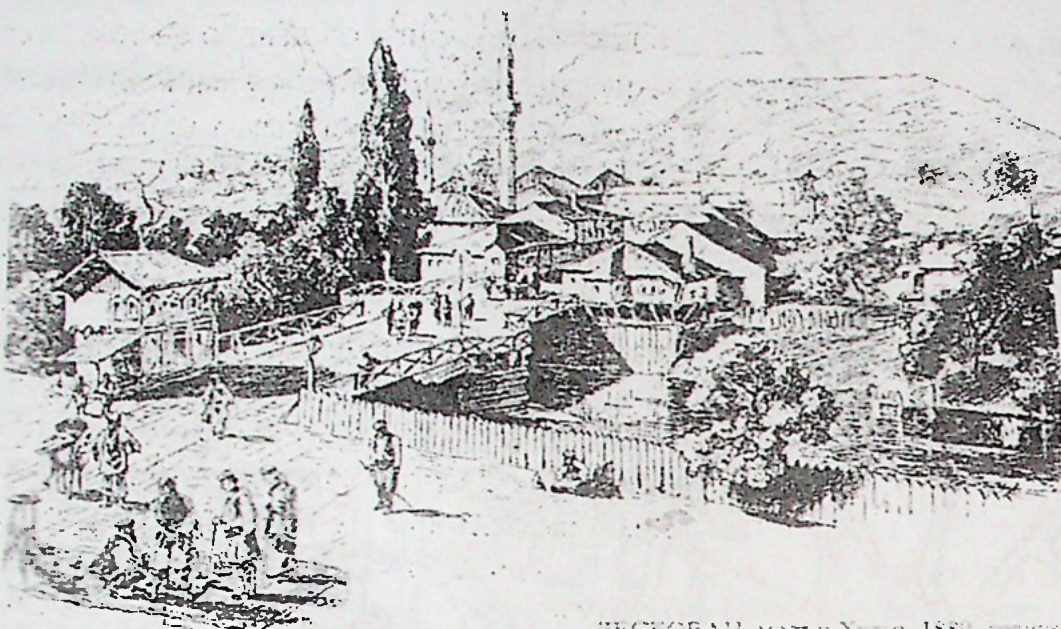
⁵⁴ Радош Требјешанин- Црквени живот срба у Лесковцу до краја 19. в. и Лесковачки зборник 31 из 1991. г. стр. 144

План Лесковца из доба турске владавине

1. Шахинт пашин сарај, 2. Арем сарај, 3. Грчки сарај, 4. Пашагићев конак, 5. Мамут бегов конак, 6. Мемет агин конак, 7. Алијинхан, 8. Афиз Пашагићев Хан, 9. Шадрван сарај, 10. марши џамија, 11. Саг џамија, 12. Бајазит џамија, 13. Пашагићева џамија, 14. Муриомалска џамија, 15. Џамија код Каспарове кафане, 16. Дрвена џамија, 17. Џамија (непознато место), 18. Медреса, 19. Шејх Мехмед баба текија, 20. Текија, 21. Шејх Имер баба текија, 22. Емир султан баба текија, 23. Рашид бегова текија, 24. Текија, 25. Текија, 26. Амам, 27. Авди пашина ћуприја, 28. Каспаров мост, 29. Даскалов мост, 30. Халиселимов мост, 31. Турског гробље, 32. Старо јеврејско гробље, 33. Катил анса, 34. Црква св. Килија, 35. Ча Митина школа (маја Слободана Костића)

ЛЕСКОВАЦ ПРЕ ОСЛОБОЂЕЊА ОД ТУРАКА

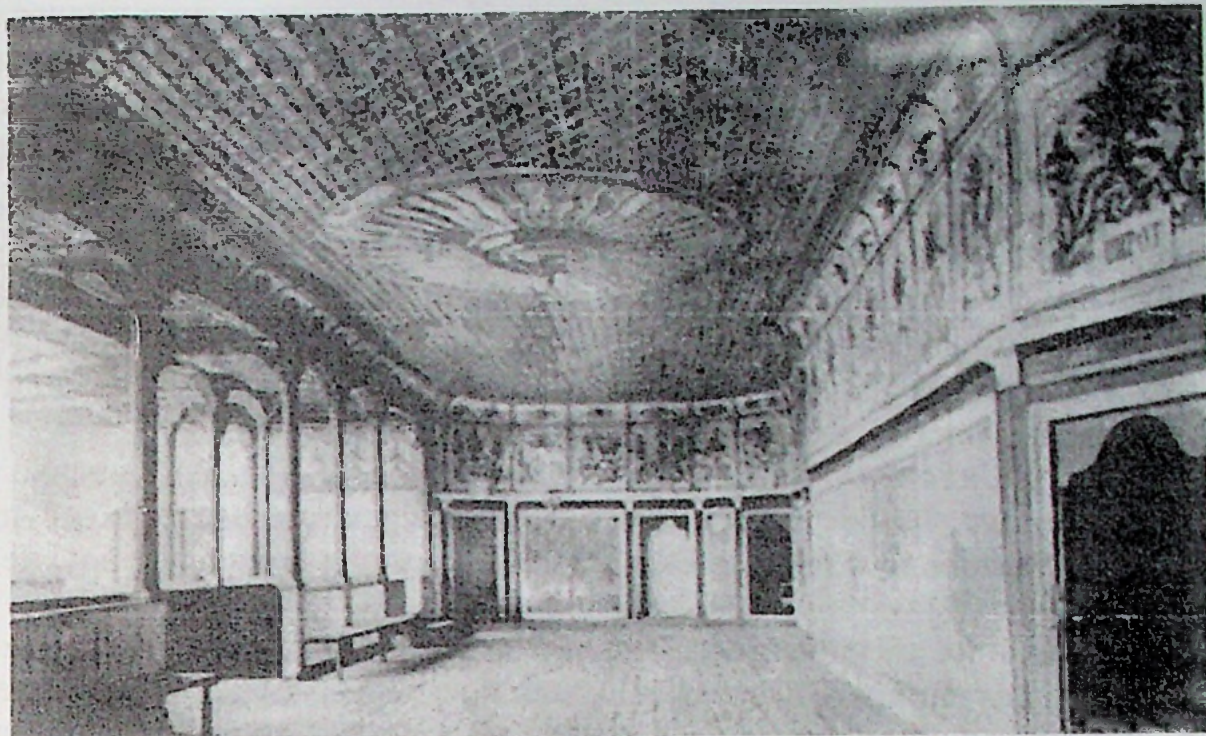
Лесковац из 1889. године

ЛЕСКОВАЦ, МОСТ И ХИСАР, 1889. ГОДИНЕ

Пијаца у Лесковцу 1887. год. (В. Тителбах)

Пијаца у Лесковцу 1887. године

Шашид-пашин конак: унутрашњост

Мамуџ бегџов конак
/Фототека Црниловић/

Живот у варошкој касаби

Српкиње су за време празника обично седеле у дворишту поред одшкринуте капије-порте и гледале на улицу. Када би се појавио Турчин, затварале би врата. Капије су прављене од дасака поређаних једна до друге, а ограде су биле високе, од блата и прућа, или зидане од опеке. Жене у граду могле су се видети када би ишле за воду. Ретко су одлазиле у посете Туркињама, а Срби код Турака само у време празника, или у одређеним приликама. Деца се на улицама нису смела тући.

У то време, као и дуго после ослобођења, жене у Лесковцу носиле су шалваре, кенеме, ћурче "сас капламу", то јест постављене ретко бунду или бундицу и либаде и то само богатије. Жене су обично носиле нануле, а богатије папуче.⁵⁵

Без обзира на дужину косе, девојке и жене су плеле ситне вितिце /шивке/ и то без украса. Богате су на глави носиле фес а око њега дукате.

У граду су мушкарци носили цубе и чакшире, млади узане, а старији широке. Чакшире богатих биле су чохане. Пре ослобођења носили су фесове, а одмах после ослобођења шубаре. И стари и млади имали су лаке ципеле од коже. У Лесковцу је био мали број Срба који су стекли велика имања. Звали су их *хришћанске чорбације*. И они су, као и сви Срби, живели скромно.

Феликс Каниц је на свом путовању по Балканском полуострву, дошао у Ниш 1878. године. У то време Нишком пашалуку припадало је шест округа, међу њима и лесковачки.

Посматрајући Лесковац са Хисара, Каниц је написао: „Сада дивни виногради са племенитим воћкама покривају крвљу натопљено земљиште на коме се некада налазила скоро у остатке од цигала претворена римска грађевина. Њен некадашњи изглед већ се тешко може одредити, јер су остаци зидова употребљавани за средњовековне замкове, за џамије и конаке, који нам, и ако од 1878. пропадају, приказују нестајући орјентални облик овог некад много слављеног прибежишта полумесеца, то јест турског места”. Каниц напомиње да три моста везују делове града које раздваја Ветерница...⁵⁶

У јесен 1878. Сретен Поповић стигао је у наш град пред мрак. Описује град. "Кад дођосмо пред сам Лесковац поче тија киша падати. Наиђосмо већ и на лесковачке сокаке. И дођосмо најпре доста по мраку, где и како не знам, док се не указа по сокацима фењери. То је чаршија, и види се да је цивилизација у осветлењу продрла и овде јер за времена турског, вароши

⁵⁵ Д. Трајковић-Из прошлости Лесковца и околине стр. 95

⁵⁶ Иста књига стр. 88

и сокаци нису осветљавани. Како сунце зађе, дућани се затварају, сваки се у своју кућу затвори и нико без велике нужде из куће не излази до зоре. У кафане, којих за време турског малог је и било, и није се ишло. Скупове јавне Турци нису давали хришћанима. Сад пак, при добро осветљеним кафанама и споља и изнутра, видосмо доста света где седи напоље за столом и пијуцкају. Шта? Цивилизација опет напредује: не добро вино са лесковачких брда, него Вајфертово пиво, које се чак из Београда доноси. За столовима беше и доста госпођа, жена наших чиновника, што је за Лесковчане одвећ зазорно".⁵⁷

⁵⁷ Д. Трајковић - Из прошлости Лесковца и околине стр. 136.

ЛЕСКОВАЦ ПОСЛЕ ОСЛОБОЂЕЊА ОД ТУРАКА

Стари дрвени мост на Вешерцима у Лесковцу, срушен 1936. године.

Шоп Ђокићева кућа

Хаџи-Пешића кућа

Жишкина кућа
(Фототека Црниловић)

*Кућа Косије Лаговица
/Фототека Црниловић/*

*Кућа Трандафиловић
/Фототека Црниловић/*

ЛЕСКОВАЦ --- Краља Петра улица

Центар Лесковца — улица Краља Петра 1914. године. Десно је Хотел Круна који је после Првог светског рата порушен и на његово место је подигнут хотел "КОСТИК".

Житни трг - железничка улица.

Житни трг — Железничка улица у Лесковцу позната као "Широка чаршија" 1914. године

Житни трг - "Широка чаршија" 1914. године

Од Кудељне пијаце према Главној пијаци

*СТРЕЛИЦА ПОКАЗУЈЕ РАДЊУ ДУШАНА АРАНЂЕЛОВИЋА (1923. г.)
Главна пијаца са хоћелом „Круна“ (карта издата 1923. године)*

Почейџак Нишке улице (снимљено 1921. године)

Бошиџак код хотела „Солун“ — снимак пре рушења

Становништво

У време сеобе Срба 1690. године област Глубочица или, како је народ називао Дубочица, остала је без већине српског становништва. То су искористили Турци и населили Шиптаре у Пустој реци и Пољаници.⁵⁸ Према попису из 1875. по казама /срезовима/ било је становника:

казами	мушкараца-хришћана	мушкараца - мухамеданаца
лесковачки	21.030	10.515
нишки	17.107	4.291
врањски	80.061	12.502
куршумлијски	757	5.951

Према пописима у Лесковцу било је:

год. 1839.....2.000 становника

1854.....15.000 становника

1858.....15.000 становника

1878.....5.000 становника /после сеобе Турака/

1884.....10.870 становника

1890.....11.132 становника

1910.....14.266 становника

1921.....13.721 становника

1931.....17.632 становника

1948.....20.913 становника

1953.....24.553 становника

1961.....34.396 становника

1971.....45.478 становника

1981.....56.110 становника

1991.....62.063 становника

2002.....63.185 становника

Општина Лесковац имала је:

1948..... 113.158 становника

1953..... 121.311

1961..... 134.250

1971..... 147.487

1981..... 159.001

1991..... 161.986

2002..... 156.252

Поред већинског становништва Турака и Срба, углавном досељеника са села, у Лесковцу су живели: Грци, Цинцари и Јевреји из Македоније. Арнаути су заједно са Србима живели у Јабланици. Арнаути су пазарили у Лесковцу и тај део града називао се "Арнаут пазар."⁵⁹

Турци су углавном насељавали област око реке Ветернице и западни, здравији део града, хришћани источни-подводни део.

Поред Турака и Срба живели су, а и данас живе:

⁵⁸ Драгољуб Трајковић-Немањина Дубочица од најстаријег доба до ослобађења од Турака стр. 144

⁵⁹ Сретен Динић и Драгутин Тодоровић-Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 113.

Роми

Без обзира где су насељени Роми /раније у народу познати као Цигани/, они у урбаним срединама чине компактну целину. На тај начин сачували су културу и специфичан начин живота који се базира на срећи, љубави и слободи. Сачували су језик, мада нису имали писану литературу на свом језику.

Некада су у Лесковцу постојала два ромска насеља:

-*Сатмалска махала*- У њој су живели, а и сада живе Цигани корпари и трговци коњима. Били су образованији, културнији и богатији од Подворацких. По вероисповести су православци. Избегавали су да се крвно мешају са циганима из Подворца. По природи су музички обдарени. Познати су по плех музици.

-*Подворце махала*- Бавили су се прерадом конопља. Били су веома сиромашни и необразовани. Темпераментни су, а за хигијену нису марили. По вероисповести су били претежно муслимани, а по менталитету весели. Музикални су. Добри су виолинисти, кларинетисти, тамбураши и трубачи.

Сада у Лесковцу постоји и трећа ромска махала, махала Славко Златановић у којој је подигнута шатор-црква неке верске секте. Има и ромских породица које су се одвојиле од матице и населиле индивидуално у град.

Роми су народ са великом популацијом. У оквиру своје националне заједнице Роми склапају бракове са дванест до петнаест година. Постоји много невенчаних бракова. Једна породица може да има више од десет детета. Често родитељи не пријављују децу у матичне књиге рођених, тако да се поуздано не зна колико има Рома. Претпоставља се да у граду живи 10.000-15.000 Рома. Верују у снове и загробни живот.

Роми пре 1945, али и после 2000. године, нису желели да се школују. Некада традиционална занимања: ковачи, чистачи, џамбаси, свирачи, конопљари, торбари и сепеткари заменили су у највећем броју са незаконитом трговином, продајући текстилну и техничку робу. На тај начин добро зарађују. Известан број Рома отишао је у иностранство на рад. Сада се они враћају релативно богати и са новим сазнањима и особинама. Према боји косе и коже много се не разликују од Срба.

Руси

После Октобарске револуције 1917. године која се завршила падом Руске царевине, известен број Руса, плашећи се санкција, кренуо је у избеглиштво. У Лесковац су дошли у већем броју и примљени су пријатељски. Слободно су се кретали, говорили руски, неговали своју

културу, традицију и вероисповест. Формирали су организације и удружења. Сада у граду има занемарљиво мали број Руса.

Арнаути

До Другог светског рата Арнаута у граду је било више него сада. У већем броју остало их је у Медвеђи и Сијаринској бањи.

Економски слаби, да би се прехранили углавном су били тестераши. Ручним тестерама секли су дрва за огрев и издржавали многочлану породицу. Касније, неки су имали посластичарске и пекарске радње. Већи број се иселио на Косово.

Турци

Педесетих година двадестог века донет је закон да националне мањине које живе на територији Југославије могу без проблема се иселе у матичну земљу. То су искористиле турске породице из Лесковца и вратиле се у домовину својих предака.

Јевреји

Тринаест јеврејских породица је живело у Лесковцу пре Другог светског рата. Сада скоро и да нема јеврејских породица.

Данас, највећи број становника, поред Срба, чине Роми, Црногорци, а у незнатном броју и друге националне мањине.

ЛЕСКОВАЦ СРПСКИ МАНЧЕСТЕР

ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА

У периоду до 1830. године Лесковац није био на транзитном и трговачком путу. Пружао је класичну слику турске варошице, једно чивчијско насеље са малим, приземним, мрачним кућицама покривеним сламом и лозињама. Личио је на насеље са сиротом рајом и аграрне-надничаре.⁶⁰ Пре ослобађања Лесковца од Турака град је имао изглед великог магацина пољопривредних производа са турских спахилука. Зато

⁶⁰ Сретен Динић и Драгутин Тодоровић- Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927. стр. 58

се досељавају цинцари-грчке и јеврејске породице које преузимају улогу посредника око промета робе између Турака и раје.⁶¹

Захваљујући географском положају, богатој околини, развоју индустрије и трговине, после ослобођења Лесковац се брзо развијао. Желећи да дође до варошког живота и већег угледа и профита, велики број занатлија са села населио се у њему.

У кратком временском периоду из основа је све брзо измењено, улепшано и унапређено. Из бедних и трошних кућерака у којима су једини украси биле православне иконе и кандила израсли су привредни, културни, просветни, ратни и политички великани.

Уместо тесних, кривудавих улица и зграда склоних паду изграђена је чаршија са лепим изложима и спратним зградама. Велики број улица је калдрмисано. Освануле су и три чесме са питком водом са Хисара. Једна је била на обали Ветернице, преко пута "Јужног блока", друга на почетку данашње улице Максима Ковачевића и трећа близу апотеке "Сутјеска" /недалеко од данашње фонтане/. Одмах после Другог светског рата преко пута "Јужног блока" и Ветернице, било је стајалиште свих запрежних возила.

Лесковац је убрзо добио и електричну енергију. Саграђена је хидроцентрала у Вучју и термоцентрала у Подворцу. Од скромних влачара настале су огромне текстилне фабрике. Уместо воденица саграђени су млинови.

Почели су да ничу фабрички димњаци. Градом се могао видети и по неки аутомобил. Већ 1930. у Лесковцу је живело око 18.000 становника. Град је имао је четири пијаце и велику сточну велику. Постао је престоница Дубочице и центар привредног живота у Врањском Поморављу.

Први кораци ка индустријализацији учињени су са млиновима и пиварама. Захваљујући надареним и способним људима развио се град у моћан индустријски центар.

Лесковац је од 1929. до 1941. године припадао Вардарској бановини. Био је најјачи индустријски град и трговачки центар бановине после Скопља. Састојао се од шест квартова са седамдесет и четири улице у којима је било 3.548 кућа и 17.636 становника.

Године 1950. у граду је било сто и десет улица. Главна и Нишка улица биле су калдрмисане каменим коцкама, важније улице каменим облацима, "турском калдрмом", а споредне земљаним коловозом. Водоводна и канализацијска мрежа није била изграђена. Грађани су се снабдевали водом из бунара, неколико јавних чесама и десетак ручних пумпи. У двориштима су постојале јаме за отпадну воду.

⁶¹ Иста књига стр. 58

У центру града власници објеката или подстанари чистили су метлама тротоаре и коловозе до половине ширине улице. У одређене дане, из дворишта смеће је одношено запрежним колима. У општинском дворишту постојала је амбуланта за бесплатни преглед сиротиње.

Лоши хигијенски услови живота и низак стандард великог слоја становника проузроковао је разне заразне болести. Харала је туберкулоза, у народу позната као јектика или сушица. Од ње је умирало приближно 50% оболелих људи.

Мостови су жиле куцавице народа који живе поред реке. Они спајају људе. После ослобођења од Турака, град је имао три дрвена моста:

Авди-пашина ћуприја која је повезивала Кудељну и Главну пијацу (код Поште) и био је ширине 12 метара. Преко њега су пролазила запрежна возила.

Дрвена ћуприја код данашње школе "Светозар Марковић". Звали су је Даскалов мост. На истом месту је изграђен бетонски мост намењен пешачком саобраћају.

Ћуприја на чијем је месту саграђен „Каспаров мост”.

Град се временом развио. Мостови су поправљани, или су прављени нови.

На место „Авди пашине” ћуприје године 1934-1935 саграђен је бетонски мост ширине 16 метара (код Поште).

„Каспаров дрвени мост” саграђен је на месту где је био мост из турско доба. После рушења истог, 1965. године, саграђен је нови бетонски мост (главна улица).

Дрвени мост у улици „Доктора Кашиковића” саграђен 1911. године. Касније је на истом месту изграђен велики бетонски мост.

Висећи метални мост код „Зелене пијаце” саграђен 1962. године који је порушен када је амортизован.

Бетонски мост близу Хемијске школе, саграђен 1960. године.

Гвоздени мост железничке станице, саграђен 1928. године, после рата порушен.

Дрвени мост код „Криворечко сокаче” је срушен је и подигнут је бетонски мост код "Летекс-а".

Дрвени мост код основне школе „Светозар Марковић” замењен је бетонским за пешачки саобраћај.

Мост љубави у парку „Девет Југовића”, на жалост, више не постоји.

Мостови у граду Лесковцу

Бетонски мост код хемијске школе "Б. Кукар"

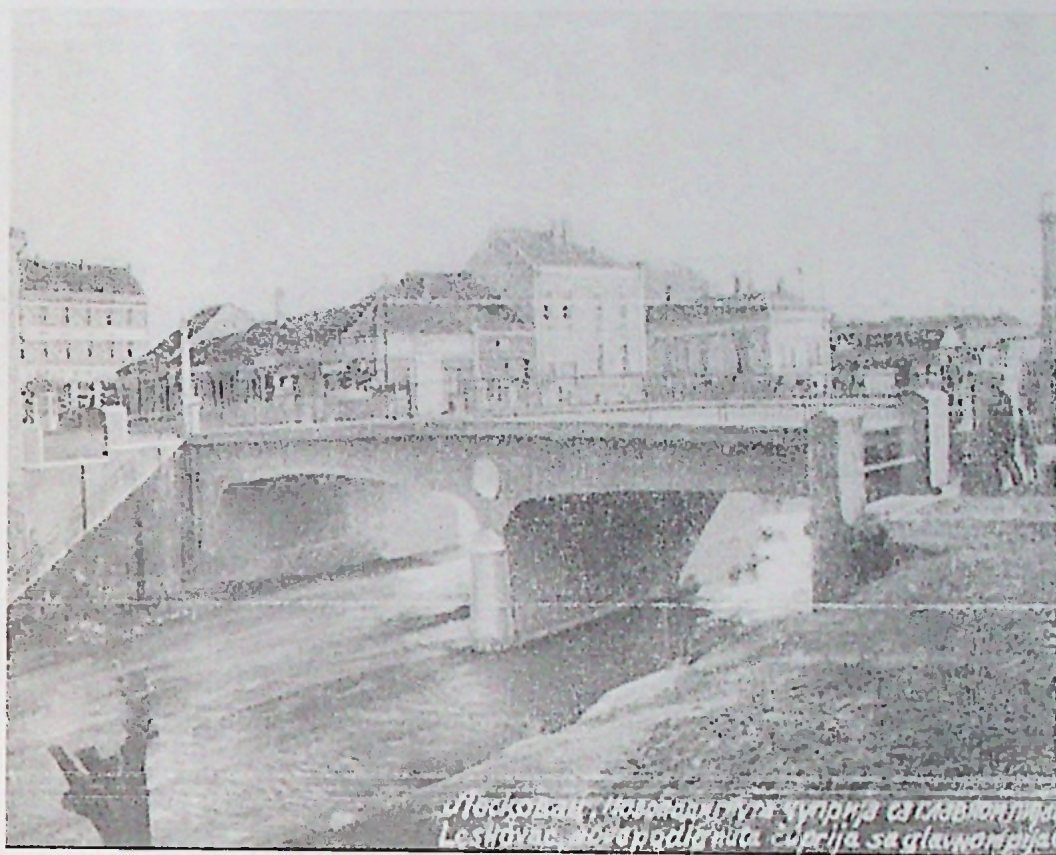
Дрвени мост у улици „др. Кашиковића“

”Даскалов” мост код ОШ ”Светозар Марковић”

”Авда папин” мост код ”Јужног блока”

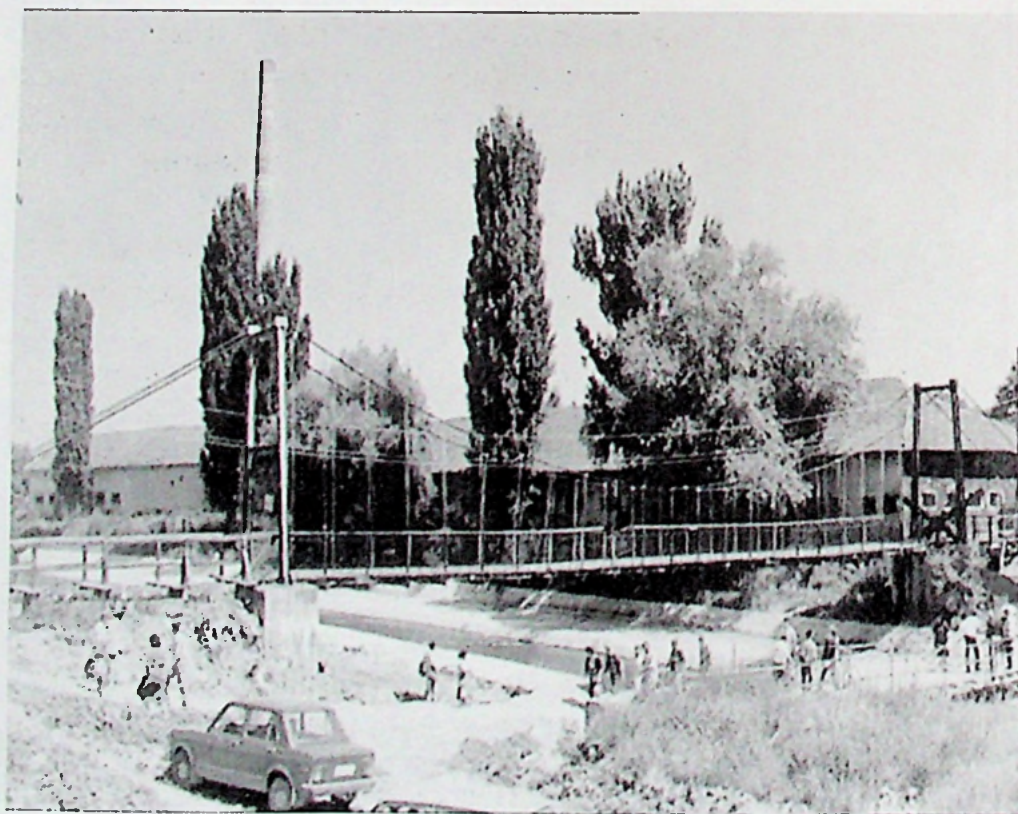
Бетонски мост на месту "Авда пашиног" моста

Нови бетонски мост узводно од порушеног "Каспаровог" моста

"Каспаров" мост низводно од "Северног блока 1"

Висећи мост код "Зелене пијаци"

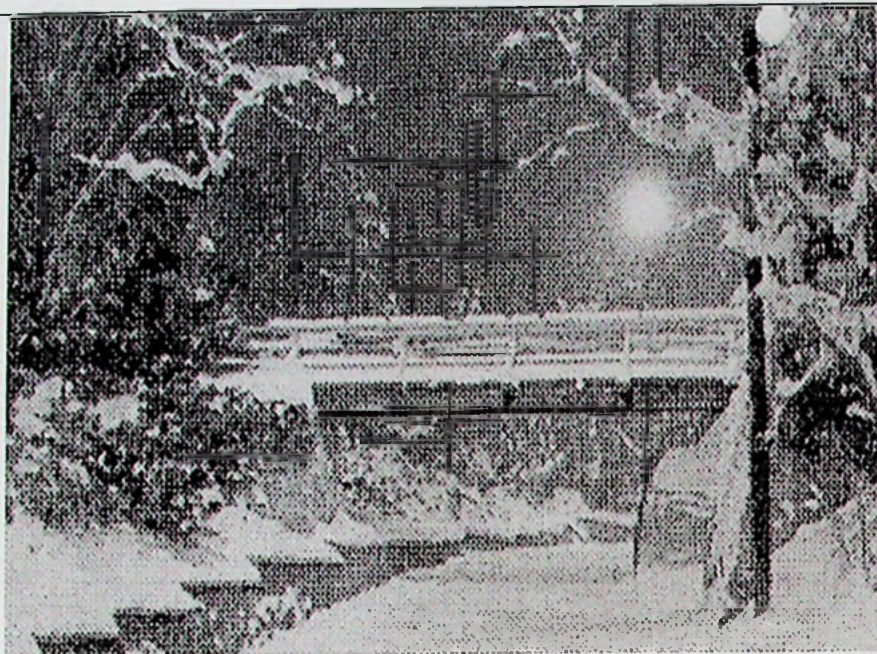

Бетонски мост на месту порушено "Даскаловог" моста

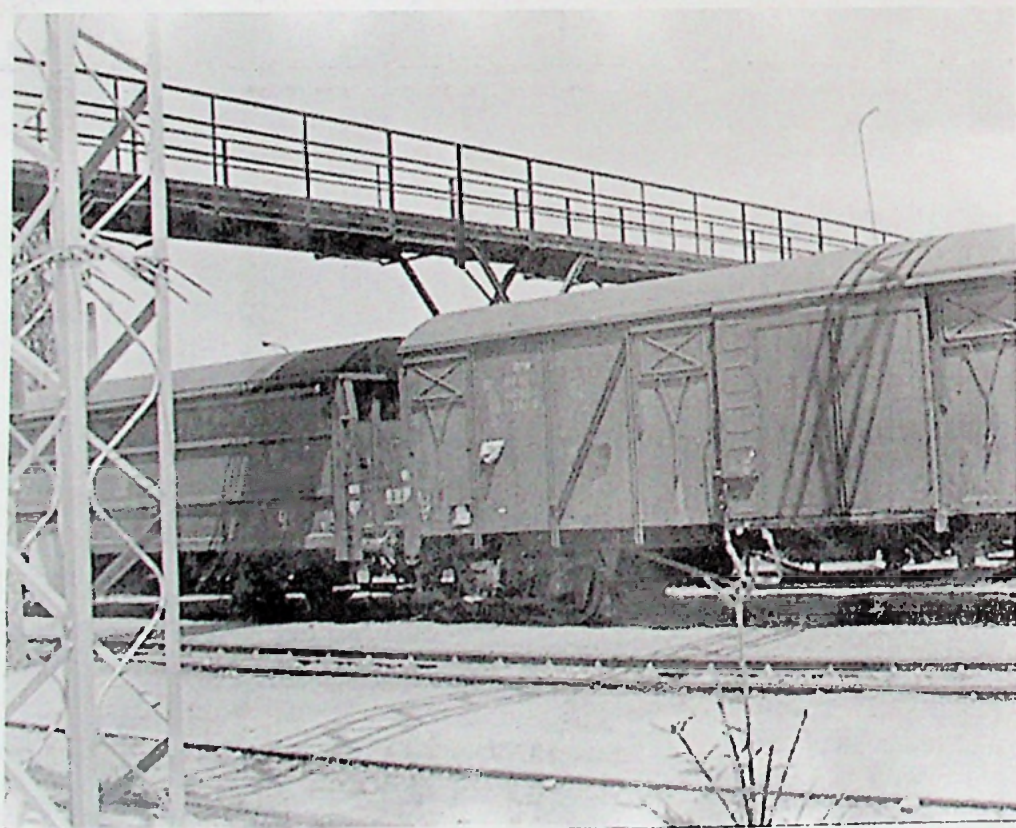

Изглед моста у Лесковцу

"Каспаров мост" после поплаве

"Мост љубави" на Хисару

Пешачки мост код железничке станице

Текстилна индустрија

Воденица у Стројковцу

Бугарски трговци на коњима су доносили гајтан, сукно и шајак у наше крајеве и продавали. Временом, сналажљиви Лесковчани су потиснули Бугаре. Одлазили су у Бугарску, доносили робу коњима и продавали широм Србије. На тај начин увећавали су зараду.

На идеју да сам производи гајтан дошао је Антоније Поповић. Немајући довољно капитала, удружио се са Митом Теокаревићем, Глигоријем Јовановићем и Проком Митићем. Довели су Бугарина Стевана Бојацова. Кришом су пренели преко бугарске границе неколико чаркова у селу Стројковцу, где су закупили воденицу 1884. године и отпочели са производњом гајтана. Фирма овог првог лесковачког предузећа звала се Антоније Поповић и Компанија.⁶²

Коста Илић-Мумџија запазио је да је потреба за овим артиклом у Србији велика и у договору са Бугарином Мануилом Илијевим, а са ортацима Горчом Петровићем и Миком Јанковићем, подигао је фабрику у Козару близу Грделице која је 1888. године почела са радом.

⁶² Сретен Динић- Споменница на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 130.

1895. власници обе напред поменуте фабрике дошли су до споразума да подигну модерну фабрику у Лесковцу која би производила сукна и шајак. Фабрика би се звала: Поповић, Илић и Компанија, а њени чланови били су: Антоноје Поповић, Коста Илић-Мумџија, Мита Теокаревић, Глигорије-Горча Јовановић, Глигорије-Горча Петровић, Петар К. Илић и Бугари: Стеван Бојацов и Мануил Илијев.

Да би набавили машине за Кемнић су кренули у куповину Горча Јовановић и млади Сотир Илић који је од свих ортака једини знао немачки језик. Купили су за нову фабрику: три разбоја, влачару, ваљаоницу, селфактор за предење и перионицу за вуну, парну машину и бакарни котао за бојење вуне. Са градњом фабрике почето је 1896 године.

Године 1906. Сотир, Милан, Владимир и синови Косте Илића откупили су малу фабрику штофова од Михела и са Лазом Дунђерским на Дунаву саградили велику фабрику (данашњи Београдски вунарски комбинат, познатији као БВК).

Синови Косте Илића откупили су мању текстилну фабрику познате енглеске фирме А. Кромтон и Ко. Лтд. Унели су нове машине и почели са производњом платна, поставе, американа, завоја, шифона, цица, порхета и друго.

Глигорије Јовановић и Милан Поповић су у Грделици подигли 1904. године текстилну фабрику. Њима су се придружили 1906. Лазар Јовановић, Мика Станковић и Глигорије Костић. Проширење фабрике је извршено 1926. Фабрика је производила: штофове, чоју војничку, шајак, сукно, ћебад, разну пређу за трикотажу и гајтан.

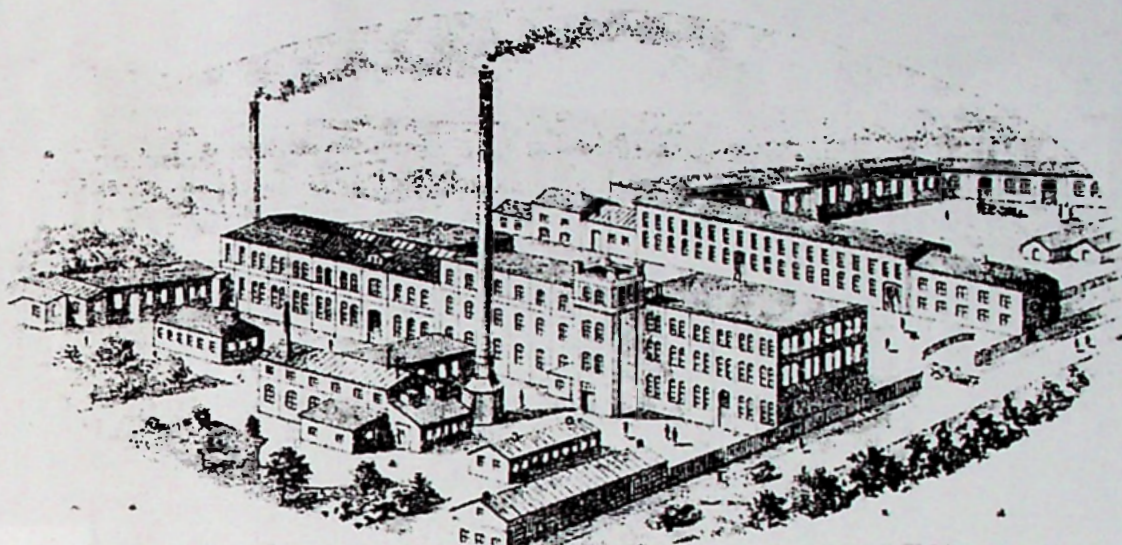
Синови Мите Теокаревића Влада, Лаза и Светислав су 1920. г. уз помоћ кредита почели са градњом текстилне фабрике у Параћину под именом Влада Теокаревић и Компанија. Иста је пуштена у рад 1921. године.

Јосиф Јовановић је, вероватно после 1921. године, изградио фабрику гајтана, вунице и плетива под именом: Фабрика Јосифа Јовановића и КО у Лесковцу.

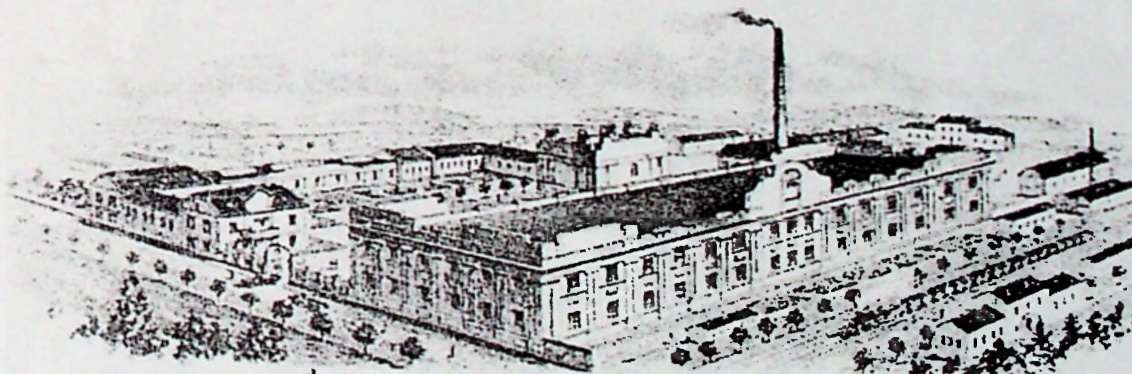
Прво Лесковачко Акционарско Друштво је основано 1903. године и изградило је Фабрику канапа и ужарије А. Д. за прераду канапа и лана. Акционари су били: Ђока Стојановић, Сотир Н. Тодоровић, Ђорђе М. Стојановић, Сотир Томић, Спира М. Стаменковић, Лазар М. Николић, Сотир К. Илић, Ђорђе Ј. Цекић, Милан Цветковић и Михајло М. Аранђеловић. Фабрика је израђивала је пређу од кудеље у свим нумерама, канап једножичан и вишежичан, шнуре, гуртне за млинове, црева за пумпе и друго.

Фабрика за израду вуненог, свиленог и памучног гајтана под именом Лазар Дунђерски и Компанија основана је 1906. Касније се уводи у њен програм израда српског платна, зефира, порхета, чаршафа, пешкира и

друго. Године 1924. ова фабрика добила је име Вранкић, Стаменковић и Компанија.

Фабрика вунених ткањина Глигорија Пејировића у Лесковцу

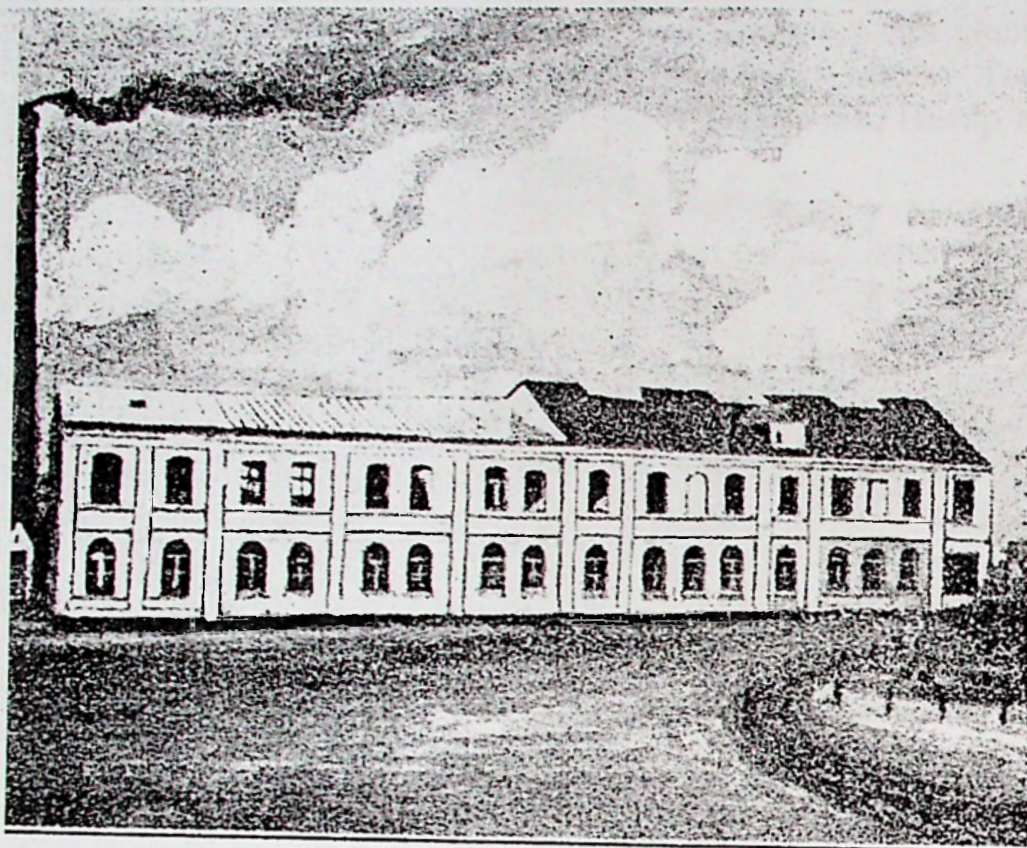

ФАБРИКА ВУНЕНИХ ТКАЊИНА

МИКА СТАНКОВИЋ И СИНА

MIKA STANKOVITCH & FILS
ЛЕСКОВАЦ

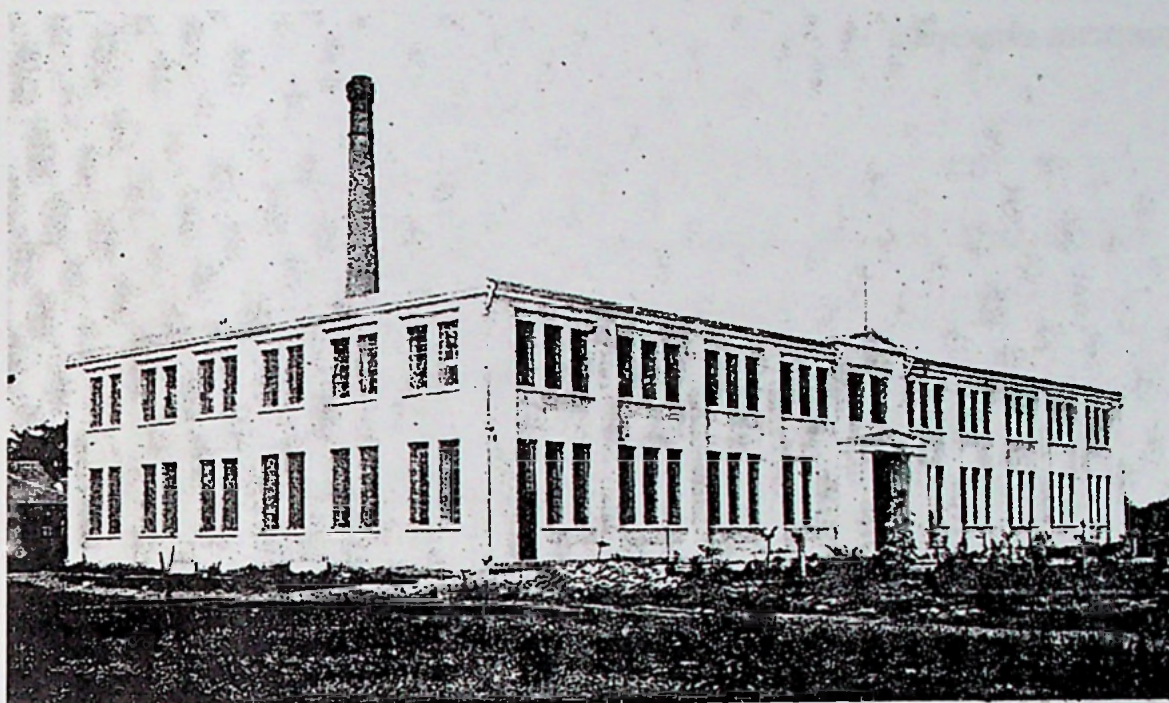
Фабрика вунених ткањина Мике Станковића и сина 1921. године

Првобитна зграда
фабрике Поповић, Илић и Комп.

Фабрика Илића, Теокаровића и Петровића

Фабрика Враџкића, Стаменковића и Комп. у Лесковцу

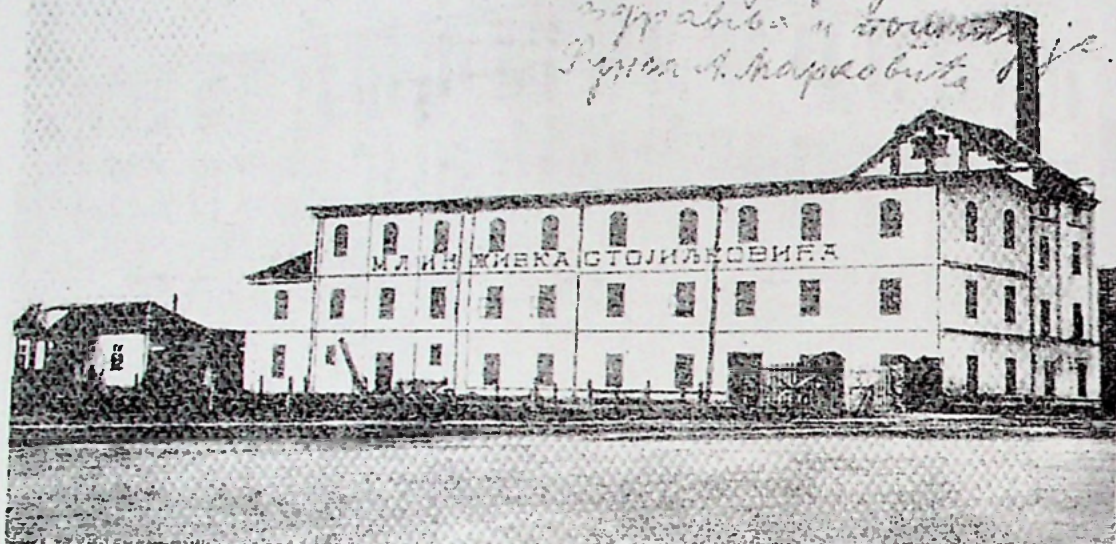
Чланови фирме Поповић, Илић и Комп.

Илићев, Глигорије Јовановић, Коста Илић-Мумџија, Мита Тескаревић, Стеван Бојановић, Милан Поповић, Горча Петровић и Петар К. Илић.

Млинарска индустрија

ЛЕСКОВАЦ — Млин Ж. Стојиљковића

*За ку Ваци је вратио. Лежа
вече руну, а вас и твора
на васу трајате вена
тврђави и толико је.
Душа А. Марковића*

Млин Живка Стојиљковића, 1923. година

Поред текстилне индустрије, видно место имала је и млинарска индустрија. У улици поред данашњег Окружног суда било је више млинова и зато је добила назив "Млинска улица". Било је неколико аутоматских електричних млинова. Лесковчани су подизали млинове и у Скопљу, Куманову, Јагодини, Ћуприји, Прокупљу и Липљану.⁶³

Живко Стојиљковић је био власник првог млина за просту мељавину у граду. Његови синови су модернизовали млин. Године 1897. парни Стојиљковићев млин могао је да меље шест вагона брашна дневно, што је до тада било непојмива колична.

Хемијска индустрија⁶⁴

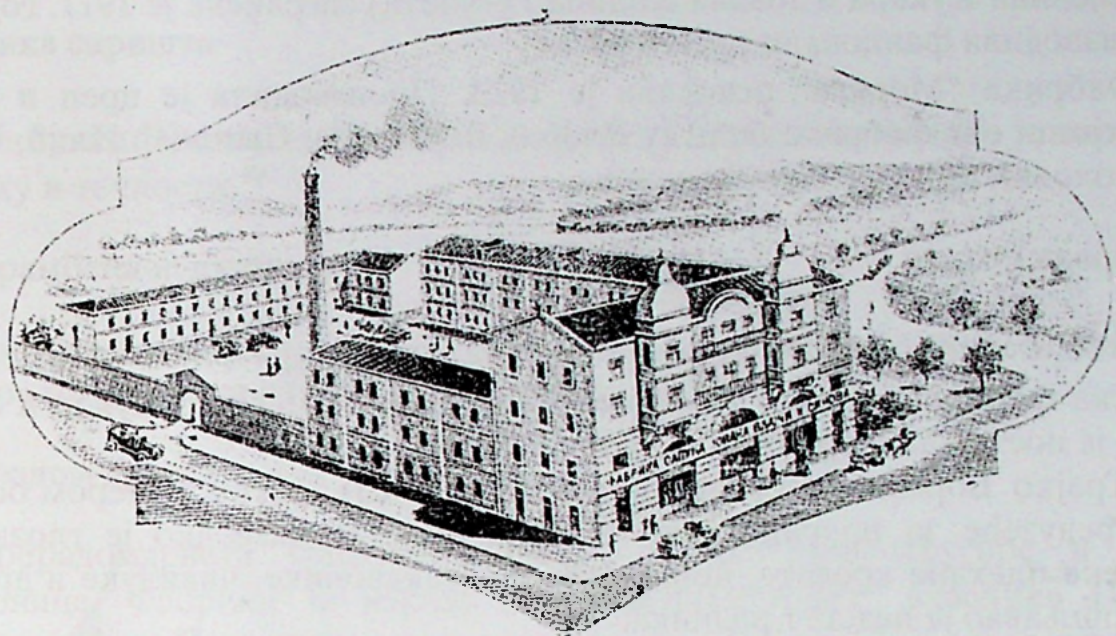
Предузеће "Калодерма" основано је 1872 године.

Фабрика "Сапуна и парфимерије Јована Влајчића и Синова"-Лесковац основана је на месту где је за време турске владавине био хан.

⁶³ Сви подаци узети из исте књиге

⁶⁴ Сви подаци узети из исте књиге

— С Н И М А К 1926. Г О Д. —

КАЛОДЕРМА
ФАБРИКА САПУНА И ПАРФИМЕРИЈЕ
Јована Влајчића и Синови-Лесковац

Фабрика је почела са производњом перућих сапуна и свећа лојаница. Сапун је прављен мешавином лоја и цеђи од пепела. Од 1900. године у производњу сапуна уведена је каустична сода. Године 1906. почело се са производњом шареног сапуна /ешвенгер/. Уведена је и израда тоалетних сапуна /пилирант/. Фабрика проширује асортиман и на парфимерију козметике.

Основни производи фабрике били су:

перући сапун-бео, жути и шарени /ешвегер/

тоалетни сапун: бадем, пилирани са финим дуготрајним мирисом, глицерин сапун, сапун за децу, медицински сапун и други.

Разни парфеми, пудери, колоњске воде и шампони.

Фабрика сапуна Трајка Ђорђевића-Кукара производила је миришљаве и перуће сапуне и пасте за зубе.

Керамичка индустрија⁶⁵

Године 1907. основана је савремена фабрика за производњу црепа и цигле. Оснивачи су били: Рафајловић, Соколовић и Бејаз, основана 1907,

⁶⁵ Сви подаци узети из исте књиге

проширена 1914. Производила је фалцовани и бибер цреп, плочице, тањире и цигле.

Фабрика црепова и цигли Коцић и Кукар (заједничко предузеће Трајка Ђорђевића Кукара и Јована Коцића Гугучета) саграђена је 1911. године и производила фалцовани цреп и цигле.

Фабрика "Морава" основана је 1923. Производила је цреп и циглу. Власници ове фабрике били су Влајко, Војислав и Светозар Илић, Милча Соколовић и Радоје Аранђеловић.

Прерада метала

Најстарија лесковачка металопрерађивачка фабрика била је Прва српска фабрика за ливење и прераду свих врста метала "Кукар и Јовић" која је постајала и пре Првог светског рата

Трајко Ђорђевић- Кукар са својим синовима Ђоком и Пером основао је предузеће за прераду метала и ливницу. Производио је гвоздене и лимене плехане кревете, ноћне ормане, умиваонике, чивилуке и друго.⁶⁶ Запошљавао је педесет радника.

Фабрика ексера браће Блажевић запошљавала је петнаест радника.

Фабрика за прераду метала Христодора Тасића почела је са радом 1912. године. Производила је кашике, виљушке, кутије за амбалажу, децје пиштоље, грађевински оков, ланце, звонца и друго.

Ливница гвожђа и метала "Сава" Дедића и Николића основана је 1928. и почела да лије само машинске делове и точкиће. Неколико година касније производила је плотне за шпорете, точкове за ветрењаче и копачице и све машинске делове тешке до хиљаду килограма. Радило је до двадесет радника

Фабрика пољопривредних справа "Дочић и Младеновић" основана је 1928. године. Запошљавала је највише осамдесет радника.

Фабрика гвоздених израђевина "Монтафон" основана је 1939. године, а сопственици су били Коста Вранкић, индустријалац и Феодор Медински, техничар, руски држављанин. Производила је разноврсне месингане и гвоздене предмете, алуминијумско посуђе. Имала је одељење за оправку ауто-мотора. Запошљавала је 180 радника.

Године 1938. основана је Творница за прераду метала и дрвенарије "Мајор". Запошљавала је 40 радника.⁶⁷

Фабрика гумених производа

Прва југословенска фабрика гума "Рекорд"-Јосифа Чуљковића-

⁶⁶ Подаци узети из исте књиге

⁶⁷ Др. Живојин Стојковић, Др. Слободанка Стојичић и Хранислав Ракић-Историја Лесковца, стр. 233, 234: Београд 1992.

Лесковац производила је: гумене потпетице, ђонове, опанке, црева, платна за дихтунге, гумене гајтане, гумене ваљке и друго.⁶⁸ Почела је са радом 1925. Запошљавала је 250 радника.

Фабрика сиришта

Фабрика "Сиришта-Крстић и Николић"-Лесковац правила је сириште у праху и течности.⁶⁹

Прехрамбена индустрија

Лесковачка парна пивара и фабрика слада и леда Алексе Ђорђевића Кукара почела је са радом 1925. године.

Прерадом дрвета

Прерадом дрвета бавиле се две фабрике, три стругаре и једна радионица. Фабрика за израду столица типа "тонет" власника Илића, Теокаревића и Петровића,

фабрика за прераду дрвета "Средор" у селу Копашница и парна стругара Косте Поповића.

Аутосаобраћај

Једино аутобуско предузеће "Беговић - Ђорђевић" имало је: пет аутобуса, пет камиона и три такси аутомобила. Због повећане цене нафте и бензина возила су преправљена на погон:

- "сав-гас" - који је користио уље и

- "холц-гас" - користио дрва

За време бомбардовања од стране Немаца, док је власник Беговић

возио своју туру, срушена је гаража аутобуса и кућа у којој су погинули његова мајка Славка и супруга са четири сина.

Уочи Другог светског рата, према неким подацима,

10 0-1-1931.308

Лесковац је био други индустријски град у Србији одмах иза Београда. Био је најјачи трговачки центар Вардарске бановине после Скопља. Имао је 17.636 становника, 3.548 кућа и 45 већих и мањих предузећа у разним привредним гранама као и установе.⁷⁰

У граду је било лоцирано:

текстилних фабрика.....8	машинско столарских радионица.....5
фабрика трикотаже.....3	аутотранспортно предузеће.....1
фабрика зејтина.....1	електрична централа.....1
фабр. керам. производа.....3	ливница.....2
аутоматских млинова.....3	трговачких радњи.....375
млинова за млевање паприка1	гросистичких фирми (на велико -
фабр. за производњу гума....2	10 трговале су и са иностранством)....13
фабр. пива, слади и леда.....1	занатских радњи.....579
фабрика столица.....1	нерегистрованих занатлија.....200
металских предузећа.....7	кафана.....150
стругаре.....2	хотела.....2
графичких предузећа.....4	новчаних завода.....7

ТРГОВИНА И ЗАНАТСКЕ РАДИОНИЦЕ

После ослобођења од Турака, са развојем града и загарантоване безбедности приватне имовине, почеле су да раде нове многобројне занатске радионице. Мајстори су обављали послове у занатским радњама или у просторијама својих кућа и помоћних просторија. У регистрованим радњама, на истакнутом месту, стајало је мајсторско писмо-диплома.⁷¹

Ковачи су од гвожђа правили разне предмете за сеоска и варошка дамаћинства: ексере, клинове мотике, ланце, пијукe, чекиће, секире и друго. Свака радионица је имала: наковањ, чекић, клеште, ватру и мех за распиривање ватре. Посао су обављали мајстор и помоћник.

Колари су производили разна кола за презање коња и волова, фијакере и чезе. Точкове су подмазивали коломазом.

Поткивачи су поткивали коње и волове. За време поткивања коњи су стајали, а волове и краве обарали су на земљу и између њихових ногустављали дебљу мотку или балван, ноге везивали за њих и поткивали.

Кројачи-шнајдери узимали су мере својим клијентима, кројили и шили одела, панталоне и друго од штофа, шајака, али и клашњи. У то време конфекцијска одела су мало прављена и продавана.

Обућари су правили нове или поправљали старе ципеле и сандале.

⁷⁰ Србoлyб Милeнковић-Разарaњe Лeскoвaчкe индустрије /1941-1953/ стр. 11

⁷¹ Подаци су узети из исте књиге

Опанчари су од сирове свињске и говеђе коже правили опанке.

Крзнари су производили од прерађених крзна јагњаци, кунића, лисица и других животиња кожуре, шубаре, рукавице и друго.

Пекари су производили хлеба, сомуне симите, ђевреке. Све производе су пекли у зиданим пећима за дрва.

Месари су клали стоку и продавали месо, маст, спржу и сухомеснате производе.

Часовничари су вршили оправке сатова и продавали нове и половне.

Бербери и фризери су шишали, бријали и фризирали. Поједини бербери су се бавили и надрилекарством. Код људи са високим крвним притиском, на њихов захтев, пуштали су крв пијавицама. Зато се у берберници могла видети тегла са пијавицама.

Столари су производили, од пуног дрвета са традиционалним алатима, прозоре, врата и собни намештај.

Подрумари су производили разна алкохолна пића.

Фотографи су фото-апаратима сликали, развијали филмове, радили црно-беле фотографије мокрым поступком. Цео процес трајао је дан до два.

Лимари-клонфери су правили шпорете за дрва, бубњаре, ђунке, олуке, кофе, опшивали кровове и друго.

Казанџије су правили и калаисали бакарне казане, котлове, тепсије и друге предмете од бакра.

Калаџије су топили калај у посебним посудама и са кучином премазивали унутрашње површине суђа.

Бојације су бојиле-фарбале пређу и тканине.

Грнчари су производили од глине тестије, кондире, шоље и разне судове за кување.

Бомбонџије су правили и продавали бомбоне и лизала разних облика.

Посластичари производили разне колаче и сладолед.

Симиџије су производиле симите.

Бунарџије су копале и зидале бунаре са каменом, без малтера.

Рабације-шпедитери-кочијаша су превозили робу до одређених места својим запрежним колима.

Мутавџије су производиле тканине од козје длаке.

Качари су правили дрвене бачве, бурад, чабрице, бучке и друго.

Ужари су од конопља правили узице, канаве и друге производе.

Ђурџије су прерађивале-штавиле коже разних животиња и шиле.

Поред набројаних било је још заната: дугметар, бравар, оцачар, молер, млинар, тесар, седлар, рукавичар, штампар, стаклар, дуборезац, сапуџија, токар, воскар, јорганџија, оружар, плетиља и др.

Занатске радионице су условиле појаву трговинских радњи. Мештани су у овај посао улазили плански и сигурно.

Године 1927. у Лесковцу је било 350 занатских радњи и 700 протоколираних трговачких радњи. Велики број трговачких кућа датирао је из 1887. године. Имао је једанаест велетрговина и два вашара.

ПИОНИРИ РАЗВОЈА ИНДУСТРИЈЕ

Коста Илић-Мумџија

Коста Илић-Мумџија

Рођен је у Власотинцу 1832. године. До седме године чувао је стоку. Костин отац и мајка су надничарили како би прехранили породицу. Са навршених десет година Коста је пошао у школу, али само зими. Лети је чувао стоку. Нешто касније Коста је учио занат код Коце Влајчића, Мумџије. После неколико година учења заната, Коста се разболео и вратио у Власотинце. Када је оздравио, са зарађених и уштеђених 40 гроша почео је да купује у Власотинцу лој. Исти је продавао бившем газди у Лесковцу, носећи еспап на рамену, јер није имао превозно средство. Касније, купио је малог коња и трговао свећама које је сам правио.

Када је стекао више новца, трговао је и са овцама. Трудом и штедњом увећао је капитал. Куповао је куће и имања од Турака који су се исељавали.

Димитрије-Мита Теокаревић

Димитрије- Мита Теокаревић

Претпоставља се да је рођен 1848. или 1852. године у Лесковцу. Са девет година ступио је у службу као покућар. Неписмен, приватно је учио школу код Ча-Митке. Трговао је две године брусевима. Око 1870. године уортачио се са Јованом Стаменковићем. Касније, ишао је у Бугарску и тамо продавао ужарију, а доносио гајтан и продавао у Србију. Када је стекао доста новца године 1884. учествовао је у оснивању прве фабрике гајтана, а 1896. и у оснивању прве фабрике вунених тканина.

Митина породица је цинцарског порекла.⁷² Био је председник лесковачке општине и народни посланик.

Митини синови говорили су стране језике и то: Влада француски и немачки, Лаза и Светислав француски и енглески. Мита је имао и шест кћери.

Са синовима Мита је подигао фабрику у Параћину 1921. године у којој је радило преко 400 радника. Године 1938. фабрика је запошљавала преко 1.200 радника. Електрична централа за потребе фабрике изграђена је 1939. и осветљавала је цео Параћин.

У кругу фабрике налазила се кантина, биоскопска и позоришна сала, читаоница и трпезарија. Фабрика је имала терен за тенис и друге спортове. Располагала је са становима у троспратним зградама. Запосленима је следовао попуст од 30% за купљену робу у кругу фабрике, као и бесплатан ауто превоз.⁷³

Теокаревић је по узору на развијени запад, довео 1936. године Чеха и снимио филм о фабрици.

У Вучју је Лаза 1933. почео да гради нову фабику. Направио је перачницу и бојачницу и као таква фабрика је радила до 1935. године. Фабрика вунене тканине почела је са радом 1936. године.

Одмах после окупације фабрика у Вучју је престала да ради. По наређењу Немаца принуђена је да настави рад, производећи шајак за немачке војнике.

Септембра 1941. партизани су у једној од диверзантских акција запалили залихе сировина, а мештани однели део производа и неке

⁷² Сергије Димитријевић- Градска привреда старог Лесковца, 1952. г. стр. 28

⁷³ Лесковачки зборник 45. из 2.005. г. стр. 279.

машине. Немци су поново оспособили фабрику за даљу производњу 1943. Лазар је исте године напустио Вучје и одселио се код брата у Параћин.

После Другог светског рата сви богатији људи који нису били уз победнике, проглашени су издајницима, са мотивом да су помагали окупатора, без обзира да ли су на то принуђени. Тако је и Лази суђено у Лесковцу, а пресуда је гласила:

*"На казну смрти стрељањем, трајан губитак политичких и појединачних права осим родитељских и на конфискацију целокупне његове имовине, с тим да се његовој најближој породици остави потребан минимум за егзистенцију, како је то предвиђено постојећим прописима о конфискацији."*⁷⁴

Председник суда:

август 1945.г.

Ратко М. Ничић

Касније је ова пресуда преиначена, прво на доживотну робију, а затим на 20 година затвора за сва три брата Теокаревић. Лаза Теокаревић је издржао десет година робије.

Од велике и угледне породице Теокаревић 2005. године остала је жива само једна Лазина ћерка. Она живи у Београду, неудата је и у старијим је годинама. Породица Теокаревић се тако сигурно гаси.

Јован Влајчић

Рођен је 1843. године од оца Тасе Влајчића. Основну школу завршио је код Ча-Митке, ондашњег познатог учитеља. Учи занат код оца. Показао се да је марљив у послу. У кратком временском периоду завршио је занат. У то време отац му је држао дућан у конзорцији са Ђорђем Петковићем-Бунзом. У тој заједници остао је око тридесет година, а онда долази до одвајања, после чега исплаћује ортака Бунзу и наставља самостални рад.

Радећи сам развија сву своју делатност и ради неуморно на подизању сапунарске индустрије до балканског рата, када је умро.

Јован Влајчић, индустријалац

⁷⁴ Лесковачки зборник 45. стр. 286. и 287.

Живко Стојиљковић

Живко Стојиљковић

Живко је рођен 1862. године. Завршио је други разред гимназије и почео са трговином у гвожђарској радњи Илије Антонића. После осам година рада удружио се са Миланом Ђукановићем и Милошем Милосављевићем и основао гвожђарску радњу у Нишу. Откупио је млин у Лесковцу 1897. године. Мудрим, правовременим одлукама у пословању, постао је власник неколико млинова.

Био је председник Трговачког удружења у Нишу, члан Београдске трговачке коморе и председник Нишке задруге. Његов син Миодраг, пошто је усавршио млинарство у Немачкој, наставио је очевим стопама.

Трајко Ђорђевић-Кукар

Трајко Ђорђевић-Кукар

Пореклом је из сиромашне породице. Остао је без оца у деветој години. У дванаестој години учио је ћурчијски занат. У петнаестој години трговао је купујући дрвене предмете од сељака: осовине за кола, јармове, виле, лопате. Једног дана кренуо је са зарађеним капиталом од 300 гроша до Крушевца. Тамо је купио двоја кола чамове даске. У повратку, купио је нешто гвожђарије и све добро продао у Лесковцу. Убрзо је стекао углед. Када су му синови одрасли, породица је постигла кулминацију у богатству.

Антоније Поповић

Антоније је рођен 1853. године. Од ране младости се бавио трговином гајтана доносећи га из Бугарске. Године 1882. заједничким капиталом са пословним људима отворио је фабрику гајтана у Стројковцу. Важио је за најмаркантнију личност у привредном животу.

Влада Илић

Влада Илић

Влада, син Косте Илића-Мумције рођен је 1882. Завршио је трговачку школу у Бечу, а текстилну школу у Ахену у Немачкој. Провео је извесно време у најмодернијим фабрикама. По завршетку школовања дошао је у Лесковац и уз оца Косту учествовао је активно у напредовању и ширењу индустрије.

Био је власник или сувласник: Хидроцентрале у Власотинцу, Електричног предузећа Србије, фабрике вунених тканина “Коста Илић и синови”-Београд, виле и фабрике текстила у Венизелисивој улици у Београду, фабрике столица “Влада Илић”, фабрике ужарије и канапа, виле у Врњачкој бањи, фабрике “Буна” у Карловцу, фабрике “Лазар Дунђерски” у Зрењанину, Земунске фабрике асфалта и лепенке, 9 банака или штедионица, 12 пословних објеката, и много локала у Лесковцу, располагао је око 110.000 квадратних метара земље у Београду и више тајних рачуна у иностранству.

Владин кум био је краљ Александар Први Карађорђевић.

Василије Х. Миленковић

Василије Х. Миленковић

Године 1874. рођен је Василије у Лесковцу, у сиромашној породици. Морао је по завршетку основне школе и шест месеци продужене школе да ступи на занат. Изабрао је казанцијски занат. Радио је осам година. Добио је мајсторску диплому. Занат га није много одушевљавао. Напустио је занат и ступио у трговину Петра Чуљковића, где проводи као помоћник седам година. Желећи самосталност напушта трговину. Године 1900. отворио је колонијалну радњу у Лесковцу, заједно са трговцем Тасом Митровићем.

Био је и народни посланик све до рата. После рата бавио се трговином увоз-извоз. После тога прихватио се банкарства, ствара два угледна завода у Лесковцу: Лесковачку прометну банку Лесковачку удеоничарску штедионицу и створио је Лесковачку централну банку са моћним капиталом и ставио се на челу ове највеће банке, помоћу које је успешно развијао индустрију.

Сотир К. Илић

Сотир К. Илић

Сотир је рођен 1873. године у угледној породици Косте Илића-Мумџије. Васпитан и одгајен у добрим приликама, Коста Илић-Мумџија помишљао је да треба да припреми заменика. Основну школу завршио је у Власотинцу, Гимназију у Лесковцу, а Трговачку школу у Љубљани. Радио је неко време у радњи свог оца.

После оснивања прве српске фабрике вунених тканина, сарађује у пословима и у њој заступа оца.

Основао је са Милошем Миливојевићем "Вечерњу трговачку школу", где је и предавао.

У 1903. години учествовао је у оснивању Лесковачке трговачке банке и фабрике за прераду кудеље.

У 1911. години изабран је за народног посланика.

Одликован је орденом св. Саве петог, четвртог и трећег степена.

Глигорије-Горча Петровић

Глигорије-Горча Петровић

Рођен је 1860. године. Остао је без оба родитеља у трећој години. Као сироче, узео га је Димитрије Трандалфиловић да би му служио код куће. У основну школу ишао је само једанаест месеци. У деветој години одлази код Антонија Поповића као момак-слуга. Када је стекао мало новца уортачио се са Проком Митићем. Заједно су радили две године. У жељи да ради самостално, разортачили су се и он је почео да води самостално трговину. Носио је по Србији ужарију, гајтан, паприку, клинце, сукно, кудељу, виле, лопате и друге предмете. Радио је тако осам година, а затим ступа у заједницу и ствара козарачку фабрику гајтана под именом Коста Илић и Комп.

Гавра Стаменковић, звани Манчић

Гаврило је био сувласник фабрике Вранкић и КО у висини од 14%. Носиоц је Карађорђеве споменице. Вратио се са Солунског фронта као

потпуковник. Гаврило је припремао за наследника сина Миодрага, кога је школовао у Скопљу. Почетком Другог светског рата Гавра је заробљен и одведен у логор Амелбург-барака 3/16 у Немачкој. После завршетка рата вратио се у завичај. Сахрањен је на Светоилијском гробљу у Лесковцу.⁷⁵

РАЗНОШЕЊЕ ПРИВРЕДНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА ЛЕСКОВЦА

Захукталу лесковачку привреду зауставили су ратови. Започето је разарање индустрије за време окупације. Затим, наишао је период преласка из капиталистичког у социјалистичко уређење. После ослобођења настављено је са разношењем многобројних машина или целих фабрика, све до седамдесетих година 20. века.⁷⁶

По налогу Министарства индустрије Југославије конфисковане су или национализоване фабрике:

А---Текстилна индустрија

1.-Фабрика текстилних тканина "Вучје"

Индустријалац Лазар Теокаревић саградио је 1935. текстилну фабрику у Вучју. На територији Лесковца и околине била је најкомплетнија и најсавременија.

Национализацијом је из ове фабрике однето и дато без надокнаде другим фабрикама:

- "Вартекс" 2. раух машине за чунављење
- 6. вунарских разбоја "Шваба"
- 3. ваљавице
- 2. главе за гајтанске машине
- "Војвођанска индустрија свиле" машина кончаница
- "Вунарска индустрија" - Параћин....48 машина за производњу гајтана
- "Творница Вила" - Ченгић Вила /БИХ/..... машина за цевасто премотавање од 40 вретена
- "Белишће" у Белишћу- Хрватска..... електромотор и дизел за електричну централу, динамо мотор и два висока котла

⁷⁵ Податке дао Миодраг Стаменковић, унук покојног Гаврила Стаменковића

⁷⁶ Срболоб Милековић- подаци узети из књиге Разарање лесковачке индустрије /1941-1953/

2.- Фабрика вунених тканина и плетива бившег власника Мике Станковића "Куце" добила је после конфискације назив "Црвена звезда". За време савезничког бомбардовања порушено је:

- део главне фабричке хале
- машинска и столарска радионица у целини
- уништене су: две влачаре, сушара, шер машина и друго

3.-Концерн "Коста Илић и синови", индустрија кудељних и памучних производа одмах је после национализације добила назив "Зеле Вељковић". Из ове фабрике неповратно и бесплатно поклоњено је:

- Фабрици у Бачкој Паланци- чешљаоница и аутоматска гребенара која никада није монтирана
- Фабрици "Иво Лола Рибар"- Оџаци /Војводина/ сисал предиллица.
- Фабрици џакова у Младеновцу - машина за кројење и сечење саргија и ушивање џакова.

4-"Нова и стара текстилна фабрика" власништво Вранкић, Стаменковић и Петровић конфискована је јуна 1945. године и добила ново име Текстилна индустрија "Коста Стаменковић".

Из фабрике "Коста Стаменковић" однете су и пресељене:

- 2. влачаре - у Пирот
- 8 влачара - у Титоград / Подгорица/
- 2. вулфе и 5 влачара - у Прокупље
- 1. рајсна - у Вишеград
- 4 влачаре и 8 селфатора - у Пожаревац
- 1. вош машина, 6 влачара и 9 селфатора - у Београд
- 23 разбоја- у Тетово
- 1. левијант- у Земун

Из фабрике је пренешено у поменута места 124 текстилне машине. За 50 текстилних машина које су изнете из фабричког круга нема података о месту пресељења.

5 - Из фабрике "Вунених тканина" у Грделици, власништво Јовановић и Поповић из Љесковца, која је после национализације добила назив "Јединство", бесплатно је дато другим фабрикама:

- 1 влачара
- 1 селфатор предиллица
- 6 разбоја

Б---Прехрамбсна индустрија

- 1- Млин изграђен 1897. и реконструисан 1926, власништво Живка Стојиљковића, који је радио аутоматски, срушен је у савезничком бомбардовању. Млин је имао и сопствени индустријски железнички колосек. Прерађивао је хиљаду вагона жита дневно. На локацији овог млина саграђено је предузеће "Благоје Николић" /у Млинској улици/.
- 2- "Народни парни млин" власништво Јосифа Чуљковића који се налазио уз саму фабрику "Рекорд" убрзо после национализације је изгорео.
- 3- Фабрика зејтина "Свети Никола" изграђена је 1928. Иста је променила власника 1931. Нови власник Никола Стојиљковић дао је име Фабрика стоног уља "Дубочица". Запошљавала је 20-30 радника и прерађивала 1500 килограма уљаних погача за 24 сата. Производила је 800 литара уља на дан. Имала је двадесет и једну машину за производњу. Конфискована је и машине су пренете у Урошевац. Била је лоцирана иза данашњег објекта "Градско купатило".
- 4- Фабрика /радионица/ за производњу мармеладе почела је да ради за време Другог светског рата и за време бомбардовања срушена.

В--- Хемијска индустрија

- 1- Фабрика сапуна "Јабланица" познатог лесковачког индустријалца Јована Влајчића пресељена је у Крушевац и предата "Мерими". Производила је 2.000 тона шареног и белог сапуна и 1.000 килограма тоалетног сапуна, козметике као и парфимерије. Запошљавала је 90 радника.
- 2- Фабрика сапуна и козметике "Кукар" производила је 50 вагона годишње чврстог и течног сапуна и козметичке производе. Порушена је за време савезничког бомбардовања. Индустријалац Петар Ђорђевић је уступио свој део имовине држави, а сувласницима је све конфисковано.

Г--- Гумарска индустрија

- 1- Јосиф и Гаврило Чуљковић изградили су 1925. г. прву југословенску фабрику гума "Рекорд". Имала је ваљак, ручну пресу, калуп за потпетице ципела и котао за производњу паре. Запошљавала је 15 радника, а стручњаци су били из Немачке. Убрзо је постала гигант који је запошљавао 250 радника. Радила је у две смене.

Производила је: опанке, гумене потпетице, гумене плоче за ципеле, чизме, гас маске, унутрашње и спољашње гуме за бицикле, ваљке за штампарске машине, галантерију и лепкове. Године 1943. пресељено је из ове фабрике 40 до 50 машина, пуно алата и хемијска лабораторија у Београд.

2- Фабрика гумене робе "Морава", власника Николе Стаменковића, пресељена је у Нишу 1948. Припојена је фабрици "Вулкан". Имала је машине:

- 3. машине са два и три ваљка
- 3. пресе са два и три ваљка
- 1 котао за вулканизирање и израду обуће
- 1 котао за регенерисање гуме
- 1 мешалицу за лепак

Д---Графичка индустрија

Демонтажа и одношење графичке индустрије из Лесковца одвијала се у периоду од 1948-1951. године.

1- Штампарско предузеће "Покрет", власништва Николе Покрета, национализацијом је престало да постоји. Од ње је створена штампарија "Напредак". Из "Покрета" је велики број машина поклоњено или продато:

- "Нова Југославија" Врање / купило / :
 "кајзер" шнел преса
 "американ" тигл

Записнички су преузете графичке машине са прибором и материјалом и изнете из круга:

- "кајзер" шнел
- "бостон"

- Владичином Хану је уступљено:

- "шпигл" и "деклишер"

- Српској академији науке у Београду 1949 дато је:

- "рекс"
- "свропа"
- "хајделберг"
- "перфекта"
- "шнајдер"
- "хефт" машина

2- Штампарија "Соко" власника Бранка Николчића и Илића запошљавало је 40 радника и имала 62 машине. После национализације машине су пренете у Београд и предате штампаријама: "Борба" "Политика", "Радиша Тимотијевић" и другим.

3- Штампарско предузеће "Млади покрет", власништва Благоја Петровића, било је смештено у просторијама браће "Кукар". После национализације све су машине пребачене у друга предузећа.

4- Штампарија "Жика Обреновић" била је у граду најмања. И она је национализована, а машине однете.

Ђ- Металопраћивачка индустрија

1- Металопраћивачко предузеће "Ментафон" индустријалца Горче Потровић и компаније основано 1932. и 1937. године са опремом и технологијом из Чехословачке учествовало је на сајму у Солуни. У производни програма имао је:

позлаћен и сребрни прибор за јело,
алуминијско посуђе,
грађевински оков,
црквене полилеје, лустере, стоне лампе и друго.

После конфискације, машински парк уступљен је предузећу "Пролетер" из Београда. На локацији где је био "Монтафон" изграђена је менза Текстилног комбината "Коста Стаменковић"

2- Металопраћивачко предузеће "Христор Тасић" пре Другог светског рата производило је:

70 тона окова,
10 тона креветског окова,
3 тона окова за шпорете,
20 тона казана за јело и веш,
50 тона оловне сачме,
15 тона шунугле за ципеле,
50 тона кашика и виљушака, звонца, катанце и друго.

За време савезничког бомбардовања делимично је оштећена фабрика. После рата је конфискована. Машински парк је уступљен новоформираном предузећу "Први српски комбинат"- Лесковац.

3 - Металско - прерађивачка индустрија "Кукар" браће Ђорђевић произвођила је:

ћошкове за врата,
рајбере,
окове за кревет,

мутере,
шрафове,
друкере и друго.

После извршене конфискације машине су предате предузећу "Први српски комбинат" - Лесковац.

4- Ливница "Сава" индустријалца Радула Дедића произвођила је 400.000 килограма разног лива годишње и запошљавала двадесет радника. После национализације 1946. године машине су предате предузећу "Први српски комбинат" - Лесковац.

Банкарство

Горњи ред: Милан В. Џекић, Гаврило Д. Цветковић-Ерсеновче и Душан Ђ. Шабанче
Средњи ред: Алекса С. Цветковић, Димитрије Димитријевић, Танасије Стефановић и Станиша Костић
Доњи ред: Тодор Т. Митић, Милан В. Конић-Шарков и Душан Д. Димитријевић

Привреда града пре Другог светског рата била је у наглом успону. Указала се потреба за стварањем банака. То су искористили богати пословни људи и оформили банке и штедионице.

-*"Лесковачка удеоничка штедионица"* основана је 1888. године.

-Новчани завод *"Лесковачка трговачка банка"* основана 1903.

-Новчани завод под именом *"Лесковачка задруга"* основана је 1906.

-Године 1911. основана су још два новчана завода: *"Лесковачка кредитна банка"* и *"Лесковачка привредна банка"*.

-*"Лесковачка прометна банка"* и *"Удеоничарска штедионица"* извршиле су 1921. године фузију и наставиле са радом под именом *"Лесковачка централна банка"*.

Према расположивим финансијским средствима године 1927. на прво место била је *"Лесковачка централна банка"*, следила је *"Кредитна банка"*, *"Трговинска банка"*, *"Привредна банка"* и *"Задруга"*.⁷⁷

У то време постајале су:

-Задруга *"Лесковачка и омладинска"* за кредитирање и штедњу и
-шест новчаних завода

Под утицајем спољашњих и унутрашњих непријатеља Србија, а самим тим и Лесковац пролазили су тешке тренутке. Некада самостална Краљевина Србија била је најјача економска и војна земља на Балкану. Вољом политичара постала је саставни део Југославије. Опет, вољом страних политичара, сада је Република Србија самостална, сиромашна и са ниским животним стандардом. До почетка Другог светског рата српски динар је као валута био веома стабилан и цењен у Европи. Крајем 20. века, Србија је имала највећу инфлацију и најбезвреднију валуту у свету. Месечна плата запосленог човека износила је неколико милијарде динара. За ту суму новца могло се купити само неколико килограма хлеба.

Сребран новац из Краљевине Југославије /20. динара- у Европи веома цењен/

Новац из доба инфлације 1993. године -веома мало цењен, скоро безвредан-

⁷⁷ Сретен Димитић-Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 196.-199.

Југословенски новац из 1993. године
/За ову новчаницу могло се купити 1-2 литара јестивог уља/

Новац из 1993. године

П Р И В Р Е Д А Л Е С К О В Ц А П О С Л Е 1945. Г О Д И Н Е

Државна привреда 1946. године:

а- Известан број државних фирми настао је национализацијом и конфискацијом постојећих фабрика, земље и других објеката. Добиле су имена:

- фабрика црепова и цигле "Јужна Морава",
- штампарско предузеће "Напредак",
- металско предузеће "Први српски комбинат",

б- новоформирано је "Градско трговачко предузеће".

Локална привреда 1947. године:

а- Нове фирме су такође настале национализацијом и конфискацијом приватних и добиле имена:

- Текстилна индустрија "Црвена звезда",
- парна пивара "Тома Костић",

б- новоформирана су предузећа:

- "Градско апотекарско предузеће",
- "Градско угоститељско предузеће",

- "Трудбеник", грађевинско предузеће које је имало задатак да ради на обнови и изградњи града. Године 1948. пресељен је у Ниш.

Локалној привреди 1948. године припало је:

- "Градитељ" - комунално грађевинско предузеће,
- "Светлост" - електроинсталатерско предузеће,
- "Јужна Морава" и "Победа" - индустрија цигле и црепа.

"Преузеће за исхрану и огрев" градско трговачко предузеће. Овом предузећу припојени су и бивши Тонкићев млин под именом "Градско млинарско предузеће", "Градско угоститељско предузеће" и "Градска економија".

Дирекцији комуналних предузећа 1948. године :

"Градитељ"-комунално грађевинско предузеће,
 "Светлост"-електроинсталатерско предузеће,
 "Напредак"-штампарско предузеће,
 "Благоје Николић"-градско столарско предузеће,
 "Градско предузеће за чистоћу"- формирано 01. 06. 1948.,
 "Градска обућарска радионица",
 "Управа стамбених зграда".

Остала предузећа:

Спољно трговинско предузеће "Радан", основано 1953. године,
 Р.О. "Утензилија" формирана је 1955,
 Занатска радња "Радио звук", оформљена 1955,
 Занатско предузеће "Украс", основано је 1963. године,
 Фабрика за прераду паприка "Моравка", 1953,
 "Тома Костић" прехранбено предузеће настало је 1957. године спајањем градских радионица: парне пиваре "Тома Костић" и градско млинарског предузећа "Влада Ђорђевић", и "Задругар" који се бавио производњом пецива.

Фабрика "Хеометал",
 Фабрика огледала "Звезда",
 Конфекција "Ђуро Салај",
 "Месокомбинат",
 Фабрика "Иверица"-покушај формирања је пропао,
 Дато је одобрење 1958. за градњу фабрике "Перлон".

Привреда 1952. године

- 1.-Фабрика за прераду вуне "Коста Стаменковић",
- 2.-Фабрика вунених тканина "Црвена звезда",
- 3.-Индустрија кудељних и памучних производа "Зеле Вељковић",
- 4.-Градска трикотажа,
- 5.-Фабрика пољопривредних машина "Пролетер",
- 6.-Метална индустрија "Раде Металац",

- 7.-Дрвни комбинат,
- 8.-Столарско предузеће "Благоје Николић",
- 9.-Градско прехрамбено предузеће "Тома Костић",
- 10.-Предузеће за обраду дувана,
- 11.-"Житопромет",
- 12.-Штампарија "Напредак",
- 13.-Индустрија црепа и цигала "Победа",
- 14.-Јужноморавско електрично предузеће,
- 15.-Индустрија лекова "Здравље",
- 16.-Предузеће за производњу козметичких препарата "Невена",
- 17.-Градско грађевинско предузеће "Трудбеник",
- 18.-Предузеће за комуналне послове "Комуналац",
- 19.-Аутотранспортно предузеће,
- 20.-Трговинско предузеће на велико "Тргопромет",
- 21.-Предузеће за промет гвожђем, грађевинским материјалом и
огревом на велико "Тргоцентар",
- 22.-Трговинско предузеће на велико "Тексна" за текстил, галантерију,
обућу, козметику и опрему,
- 23.-Градско предузеће за промет текстилом "Избор",
- 24.-Предузеће за промет прехрамбених артикала "Јадран",
- 25.-Предузеће за промет прехрамбених артикала и кућних потреба
"Морава",
- 26.-Трговинско предузеће за промет грађевинским материјалом
"Грађа",
- 27.-Предузеће за промет гвожђа "Гвожђар",
- 28.-Предузеће за хлеб и пециво,
- 29.-Предузеће за месо и прерађевине,
- 30.-Градско трговинско предузеће "Ветерница",
- 31.-Градско трговинско предузеће "Хисар",
- 32.-Трговачко предузеће мешовите робе "Градски магазин",
- 33.-Трговачко предузеће за промет отпацама "Отпад",
- 34.-Градско предузеће за промет отпацама "Ветерница",
- 35.-Предузеће за промет пољопривредним производима
"Пољопривредник",
- 36.-Угоститељско предузеће "Поречје",
- 37.-Предузећше за промет цементним производима "Цементпромет",
- 38.-За штампу и огласе,
- 39.-"Радан" увоз-извоз,
- 40.-Трговачко предузеће "ССЗЗ",
- 41.-Прехрамбено предузеће "Задругар",

- 42.-Индустрија за прераду алеве паприке "Моравка",
- 43.-Угоститељско предузеће "Дубочица",
- 44.-Угоститељско предузеће "Радан",
- 45.-Угоститељска радња "Радан",
- 46.-Угоститељска радња "Црна Трава",
- 47.-Угоститељски објект Среског одбора Савеза спортова "Козара",
- 48.-Угоститељска радња "Морава",
- 49.-Предузеће за израду бомбона и посластица,
- 50.-Градска обућарска радионица,
- 51.-Среска машинска радионица,
- 52.-Апотекарско предузеће "Први мај",
- 53.-Предузеће за кожу и вуну,
- 54.-Народна књижара,
- 55.-Инвалидска књижара,
- 56.-Ужарска задруга,
- 57.-"Чистоћа",
- 58.-"Тржиште",
- 59.-"Градско зеленило",
- 60.-Фабрика вунених тканина Вучје,
- 61.-"Фабрика вунених тканина "Јединство"-Грделица,
- 62.-"Путник".

ДРЖАВНИ ОРГАНИ

Управе и установе:

Окружни Народни суд,
Срески народни суд,
Окружно јавно тужилаштво,
НО Среза лесковачког,
Пошта,
Народна банка-филијала,
Државни осигуравајући завод,
Шумска управа,
Катастарска управа.

Друштвене и масовне организације:

Срески комитет СКЈ,
Срески одбор Социјалистичког савеза радног народа-Лесковац,
Срески одбор Савеза бораца НОР-а,

Градски комитет СКЈ,
 Среско синдикално веће,
 Срески комитет НО,
 Друштво жена "Савремени дом",
 ДТВ "Партизан",
 Срески одбор Савеза ратних војних инвалида Југославије,
 Удружење резервних официра,
 Савез пионира,
 Друштво пријатеља деце,
 Друштво економиста Србије,
 Клуб просветних и јавних радника,
 Црвени крст,
 Савез извидника и планинки,
 Трговинска комора,
 Занатска комора,
 Удружење пензионера,
 Стељачко друштво "Максим Ковачевић",
 Планинарско друштво "Кукавица",
 Ловачко удружење,
 Друштво за коњички спорт "Хисар",
 Туристичко друштво "Скобаљића град",
 Савез спортова,
 СД "Дубочица",
 СД "Текстилац",
 СД "Слога",
 СД "Омладинац",
 СД "Пролетер",
 Шах клуб "Дубочица",
 Савез филателиста Србије,
 Друштво инжињера, техничара и текстилаца,
 Кошаркашки савез,
 Феријални савез,
 Удружење правника,
 Народна техника,
 Ауто-мото друштво,
 Клуб фото-аматера,
 Аеро клуб,
 Добровољно ватрогасно друштво,
 КУД "Абрашевић",
 Народни универзитет,
 Удружење студената,

Српско лекарско друштво,
 Удружење слепих,
 Удружење певача и музичара,
 Савез мачевалаца,
 Савез стонотенисера,
 Пливачки савез,
 Шах клуб "Омладинац",
 Друштво за српски језик и књижевност.

Установе:

Лесковац, као један од економски водећих градова Србије од давнина је имао установе које су пратиле догађаје и привреду.

Срески суд,
 Окружни суд,
 Општински суд,
 Среско начелство,
 Градска стража,
 Финансијска контрола,
 Пореска управа,
 Окружни уред за осигурање радника,
 Ватрогасна организација,
 Лесковачко електрично друштво,
 Шумска управа,
 Монопол.

*

Болница,
 Школска поликлиника.

*

Реална гимназија,
 Текстилна школа,
 Основне три школе,
 Занатске две школе,
 Дечје забавиште,
 Дечје склониште,
 Нижа пољопривредна школа.

*

Народна читаоница,
 Библиотека основана 1869. године.

*

Празославно намесништво,
 Муслимански имам.

*

Православне цркве – две,
Цамија,
Синагога.

*

Соколски дом,
Црква Свете Богородице,
Споменик палим ратницима у центру града,
Разни споменици,
Општински парк,
Кланица.

РАДНИЧКИ ПОКРЕТИ

Петар Тасић, учитељ

Почетком 1919. раднички покрети су поново активирани. До краја 1920. у Лесковцу је било 11 синдикалних организација. Године 1936.-1939. било је много штрајкова.

Пре 1940. због брзе индустријализације Србије било је доста пролетера. Радници су живели на граници егзистенције. Светозар Марковић је са својим следбеницима, да би заштитио права радника, седамдесетих година 19. века основао раднички покрет.

У Лесковцу, 1834. године, учитељ Петар Тасић је био велики пропагатор социјалистичке идеје. Прву групу социјалиста чинили су углавном људи из редова ситних трговаца и занатлија.

Радничко друштво у Лесковцу основано је 1903. године. Учитељ Петар Тасић је био један од руководиоца овог друштва.

Прве синдикалне организације основане су 1904. са циљем да штите радничка права и исте године су организовале прве штрајкове.

Прва радничка удружења била су скуп више занатских, а мање индустријских радника. Године 1895. основано је Радничко занатско удружење.

Прва јавна манифестација лесковачких радника била је првомајска прослава 1902. године.

Прва радничка организација била је „Лесковачко радничко друштво” из 1903. године.

Године 1904. било је 10 штрајкова у Лесковцу. Наредних година број штрајкова расте све до Првог балканског рата, када су протести забрањени.

Раднички покрет је први успех постигао 1907. када је прихваћен захтев радника-штрајкача да се ограничи радно време на 12 сати.

Био је већи број штрајкова. Према интензитету и обиму забележени су већи штрајкови 1937, 1939. и 1940. године. За време рата није се смело штрајковати. После ослобођења био је једнопартијски систем, радничко самоуправљање и платни разреди. Јединствени синдикат је постојао, али није било протеста. Радило се коректно, без мита, корупције и других злоупотреба положаја. Касније, лични дохоци су се примали на основу учинка сваког запосленог или групе радника. Последњих десетак година двадесетог века синдикалне организације, да би побољшале материјални положај својим члановима, углавном су набављале основне животне намирнице на кредит.

После 2.000. године приватизоване су или затворене многе фабрике. Отпуштен је велики број радника. Запосленима су смањени лични дохоци. У новим условима пословања формирано је десетак нових синдикалних организација. Организовани су многобројни мирни штрајкови са већим или мањим успехом. Због остајања без посла, а самим тим и извора новчаних средстава за одржавање породице, неки радници су штрајковали глађу, а неколико је себи одузело животе.

ОБЈЕКТИ У ГРАДУ ОД ВЕЋЕГ ЗНАЧАЈА

Болнице

После ослобођења од Турака, Лесковац је имао два лекара: једног Турчина и једног Грка по имену Ећима Панајоту. У недостатку лекара радили су надрилекари, који су били популарни.

У граду се указала потреба за болницом. Акција за подизање Среске болнице у Лесковцу почела је 1904, са градњом се почело 1907, а са радом 1909. године. Среска болница имала је главну зграду. У тој згради смештен је данас неуролошки одсек службе неуропсихијатрије.

Одмах после ослобођења, 1879. године радио је војни лекар Јосиф Маржик. Касније су радили следећи лекари : Ђорђе Даларопуловић /1882-83/, Ђорђе Петровић /1884/, Милан Моравац /1885-87 и 1890-95/, Риста Михајловић /1885-86/, Ливас /1887-89/, Јосиф Ожељ /1888/, Хранислав Михајловић /1889 и 1892-96/, Мијајло Савчић /1890-91/, Ервин Штрениг /1896-1902/, Борисав Павловић /1897-98/, Марко Марковић /1898/, Ђорђе Хаџија /1899-1904/, 1912-14/, Милутин Јанковић /1903-06/, Тодор Миленковић /1905-12/, Сотир Андрејевић 1907-08, 1912-14/, Максим

Селаковић /1908-09/, Михајло Лешчински /1908-14/, Милан Мазнић /1910-14/ и Спира Николић /1913-14/.⁷⁸

Здравствени објекти пре Другог светског рата:

Општа државна болница са шездесет и једним креветом,
Приватна болница-санаторијум др Душана Деклеве са 20 лежајева,
Известан број приватних амбуланти.

Здравствене установе 1952. године:

Дом народног здравља у чијем су сатаву: Градска поликлиника,
Станица за хитну помоћ, Зубна станица, Школска поликлиника и
Саветовалиште за жене,

Хигијенски завод,
Дечји диспанзер,
Санитарна инспекција,
Градска болница,
Породилиште и
Антитуберкулозни диспанзер.

Дом за изнемогле

Због повремених економских криза дошло је пре Другог светског рата до затварања извесног броја фирми.

Најугроженијим становницима Лесковца дељена је помоћ у храни и новцу за време Божићних и Ускршњих празника.

Указала се потреба да град има дом за смештај старих, сиромашних, изнемоглих људи. Град финансијски није био спреман да финансира изградњу таквог објекта. Зато су у дворишту св. Илијске цркве, у периоду 1935-1937. године синови Гавре Чуљковића, Јосиф и Аца, подигли објект за старе и изнемогле, под именом *"Дом за изнемогле људе"*.

Дом је имао пет спаваона, трпезарију, кухињу и још неке просторије-укупно десет. Од намештаја имао је : двадесет кревета, десет ормана, четири стола, десет столица, један штедњак, шест пећи, казан, каду и корито за прање као и електрично осветљење.⁷⁹

У Лесковц је подигнут и дом под именом *"Сиротињски дом"*, близу Шпитаљског гробља.

⁷⁸ Ђурија над светом, год 2(X)3, стр. 166 и 167

⁷⁹ Лесковачки зборник 45, стр. 396.

Због неадекватног одржавања објекти више нису били у функцији, а неки стари људи хтели су да живе у дому. Донета је одлука да се зида нови дом.

Са градњом објекта *"Дом стараца"* капацитета 60 постеља започето је 1960, завршен је 1962, а пуштен у функцију 1965. г. Убрзо се указала потреба за проширењем истог. Са доградњом је започето 1975, са радом 1976. године и Дом је имао 100 постеља. И даље *"Дом стараца"* није био у стању да прими све заинтересоване. Извршена је нова доградња са адаптацијом 1988. и сада Дом располаже са 174 постеље. Према условима живота личи на хотелски смештај нижег ранга.

У саставу *"Дом стараца"* ради и *"Геронтолошки центар"*.

Стајалиште фијакера и рабаџијских кола

Такси служба у граду није постајала. Калдрмисаним, прашњавим улицама саобраћало је десетак нових и старих украшених фијакера са фењерима и трубама за звучну сигнализацију. Елегантни, украшени коњи имали су на главама звонца-прапорце која су стално звонила. Повремено се чуло пуккетање бича са познатим викањем фијакериста *"Ајде! Ћи!"* Превозили су углавном пословне и угледније људе. Богати су користили фијакере за излете. Главно превозно средство у граду фијакери су били до шездесетих година двадесетог века. Најпознатији фијакеристи, Боби и Јовка, ради престижа и забаве, организовали су трку од лесковачке Дрвене пијаце /Сува река/ до Ниша и назад. Без обзира на Бобијево искуство, победио је Јовка који је био млађи и имао квалитетније коње и фијакер.

За транспорт робе и предмета популарна су била рабаџијска кола са коњском вучом. Главно стајалиште било им је у центру града, између данашње стамбено-пословне зграде *"Јужни блок"* и реке Ветернице. Појавом већег броја путничких и теретних аутомобила и асфалтних улица, градске власти су забраниле кретање запрежних возила. Са забраном, престала је и њихова активност.

Базени за купање:

У близине данашње фабрике *"Пролетер"*, на власотиначком путу 1937. године, Љубомир Николић-Бенић, Љуба Костић, Добри Валчић и Јован Миленковић изградили су заједно базен за пливање 50 метара дужине и дубине један до три метра.⁸⁰ Био је то први бетониран савремен

⁸⁰ Лесковачке новине *"Тачка"* бр.1. стр.8 -Дрвени трамвај за Бенићеву пла
Димитријевић

базен у Лесковцу. Организован је и превоз запрежним возилом, популарно зван "лесковачки трамвај". Полазио је од 7"Широке чаршије" до базена.

Базен је воду добијао из Рударског потока у коме је било пијавица. Бербери и лекари су користили пијавице за пуштање крви из тела болесника са високим крвним притиском. Шездесетих година прошлог века, због нехигијенских услова, престао је да ради.

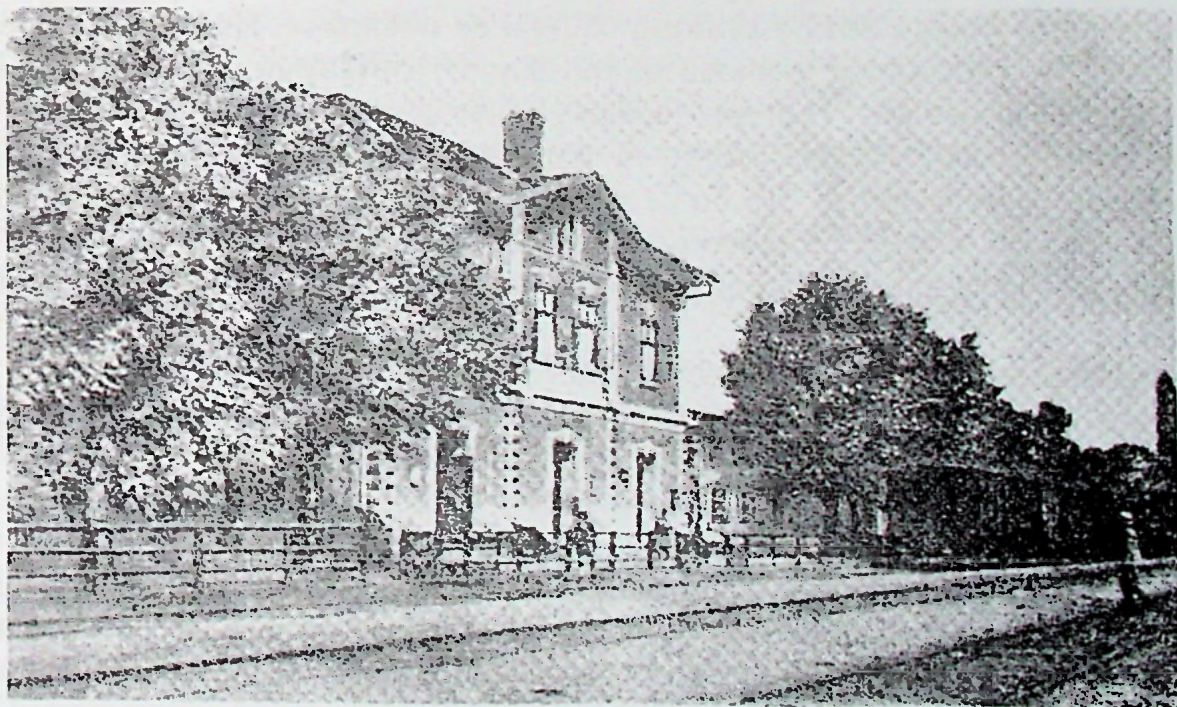
На Хисару, близу бившег "Стрелишта", саграђен је базен који је радио неколико година. Због неквалитетне градње убрзо је порушен.

Многи људи су ишли лети на купање бициклама или аутобусима до реке Власине и Вучјанке. Када је базен-пливалиште у Предејану изграђен, постао је омиљено купалиште Лесковчана.

Крајем двадесетог века, месним самодоприносом Лесковчани су изградили „Спортски рекреативни центар"-Лесковац у чијем је сатаву и базен за пливање. Градња целог комплекса трајала је више од десет година. Базен се користи за купање, пливање и ватерполо утакмице.

Железничка станица

Јануара 20. 1886. завршена је градња управне спратне зграде Железничке станице у Лесковцу. Објекат је био међу најлепшим у граду. У приземљу су радили службеници. Постојао је ресторан за путнике и

Железничка станица у Лесковцу (Прва половина XX века)

чекаоница. На спрату био је стан за шефа станице.

Први путнички воз стигао је у Лесковац 18. марта 1886. Теретни воз прошао је 28. марта исте године.⁸¹

Велики број Лесковчана, свечано одевених, сами или породично, изашло је да виде први воз. Била је то велика атракција.

Причали су савременици да је неко од мештана понео ћебе са којим је покривао коња да покрије локомотиву. Сматрао је да "кобила" која би дошла из Ниша вукући вагоне, уморна могла назепсти. Неки су донели и по један завежљај сена да нахране "кобилу".

Да би повезали центар града, Братмиловце и Куцину фабрику саграђен је челићни мост изнад пруге. Мост је представљао сигурну комуникацију и праву атракцију. На мосту је док су деца и радознали људи чекали да виде воз одозго док пролази, по неки возовођа намерно испустио водену пару и дим из локомотиве. У том тренутку није било пријатно гледаоцима са моста. Мост је порушен ради електрификације пруге.

Одмах до станице, у правцу према Врању, била је лоцирана пумпа. Када би требало да се локомотива допуни водом говорило се "локомотива оде да пије воду".

За време Немачког бомбардовања града железничка зграда је делимично порушена. Касније је реновирана као приземни објекат. Цела парцела на којој је лоцирана станица била је ограђена високом металном оградом. У хладу испод дрвореда дивљих кестена, који су се налазили поред ограде са источне стране, било је увек много путника. Службеници станице су уз помоћ дежурних милиционера одржавали ред. Неколико минута пре уласка воза у станицу капија се отварала. Настајала је велика гужва. Путници су се у жељи да заузму што бољу позицију за улазак у вагон немилосрдно гурали. Мали број вагона у којима није било слободних места и велики број путника који су чекали, представљали су увек нерешив проблем. Да би се укрцали, безобзирни путници улазили су кроз прозоре вагона. У вагону се некада стајало на једну ногу, јер није имало места за две од корпи и торби. Теретни возови бројали су преко 30 вагона.

Временом, повећаван је број нових вагона и савремених локомотива. Истовремено, уведене су неке саобраћајне аутобуске линије. Растерећен је железнички саобраћај. Седамдесетих година двадесетог века ограда железничке станице је порушена, а нешто касније порушена је стара, а нова је саграђена 2000-те године.

Распадом Југославије смањио се број путника који је користио железници саобраћај. У Србији су дотрајале пруге, купљени увозни половни вагони и недовољно технички исправне локомотиве допринели

⁸¹ Лесковачке новине - Тачка бр. 4 ...2006. г. стр. 8 Кад су лесковчани ишли да гледају возови. Сава Димитријевић

нередовном железничком саобраћају. Сада, мале композиције од два до три, вагона са вишечасавним закашњењем, свакодневно пролазе полупразне.

Аутобуска станица

После Другог светског рата, главна аутобуска станица била је испред Ђермановићеве кафане. Није имала чекаоницу, обележене пероне и надстрешницу. Касније, иста станица је дислоцирана неколико десетина метара јужно. Монтажног је типа са чекаоницом, надстрешницом и десет обележених перона. Била је понос града. Године 2010 је порушена.

Деведесетих година 20. века започета је градња нове аутобуске станице, са друге стране пруге. Да би се несметано дошло до аутобуске станице, испод железнице је саграђен подвожњак. Нова аутобуска станица савремене је концепције, ма да у потпуности није завршена почела је са радом 20. фебруара 2006. године,

Лесковачко корзо

На лесковачком корзоу било је најлепше дружење младих, али и сусретања људи познијег доба. Свакодневно, по заласку сунца, у трајању од неколико сати, корзо је било пуно шетача. Корзо се простирало главном улицом и полазило је од старог бетонског моста реке Ветернице са западне стране до широке чаршије и Гаретове палате према истоку. Омладина се шетала коловозом, а људи озбиљнијих година тротоаром. Када би неко желео да види познаника или симпатију, стао би на ивицу тротоара и чекао. Ученици средњих школа, у зимском периоду, морали су, према законима школа, да напусте корзо пре 20 сати, а лети нешто касније. На глави су имали качкете са ознаком разреда, а девојчице кецеље.

Новом урбанизацијом града, корзо више не постоји. На том месту лоцирана је „Модна кућа”, робна кућа „Ниш електро”, хотел „Београд” и парк.

Остала техника у граду:

Први мотоцикл Лесковчани су видели на улицама града 1910. године. Власник мотоцикла био је Андрија Киљан, монтер, који је радио у електричној централни у Вучју.

Први ауто марке Лаурин Клемент, са мотором од четири коњске снаге, максималне брзине 49 км. на сат, са потрошњом горива 8 литара на 100 километара власника Андрије Киљана, прошао је градом 1911.

Први рендген апарат стигао је 1924. Власник је др. Жак Конфино.

Грамофон у Лесковцу 1905. год. донео је Јован Португалац.

Радио апарат набављен је 1925. године.⁸²

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНЕ ПРИЛИКЕ У ЛЕСКОВЦУ

Просвета

„ЗНАЊЕ ЈЕ СИЛА, ЗНАЊЕ ЈЕ МОЋ,
УЧИТЕ ДЕЦО И ДАМ И НОЋ,
ЈОВА ЈОВАНОВИЋ-Змај

Трговци из Лесковца били су од давнина повезани са Нишом. Због индустријске сарадње и производње кудеље, сарађивали су са Бугарима.

У граду се населио велики број сеоских породица. Многе од њих наставиле су да се и даље баве пољопривредом. Познати као породични људи нису примали никакве обичаје који нису било у складу са њиховим моралом и традицијом. Задржали су максимално чисту патријархалност и национални дух.

У време турске владавине црква је имала видну улогу у очувању националног идентитета, културе и просвете. Почетком 19. века у школама су биле примењиване методе манастирског учења.

У дворишту цркве 1854. године подигнута је школска зграда у којој је први даскал /учитељ/ био Даца-Стојанча. Школа је радила до 1922. године.

Од 1860. па све до ослобођења школство је носило у себи патријалхални карактер. У школама је владала срданост и поштовање. Ученици су звали своје учитеље батом или чиком, исто као и старију браћу.⁸³

У фази повоја школства у Лесковцу један од најпознатијих учитеља 1868. године био је Јосиф Хаџи Костић, Приштевац, ученик сомборске Преперандије.⁸⁴

Нешто касније из те патријалхалности се развила интензивна интелектуална снага града и на темељу ових јаких националних особина развила се школа Симеуна Андана Софријанца и Јосифа Хаџи Костића.⁸⁵

Учитељ Јосиф Костић

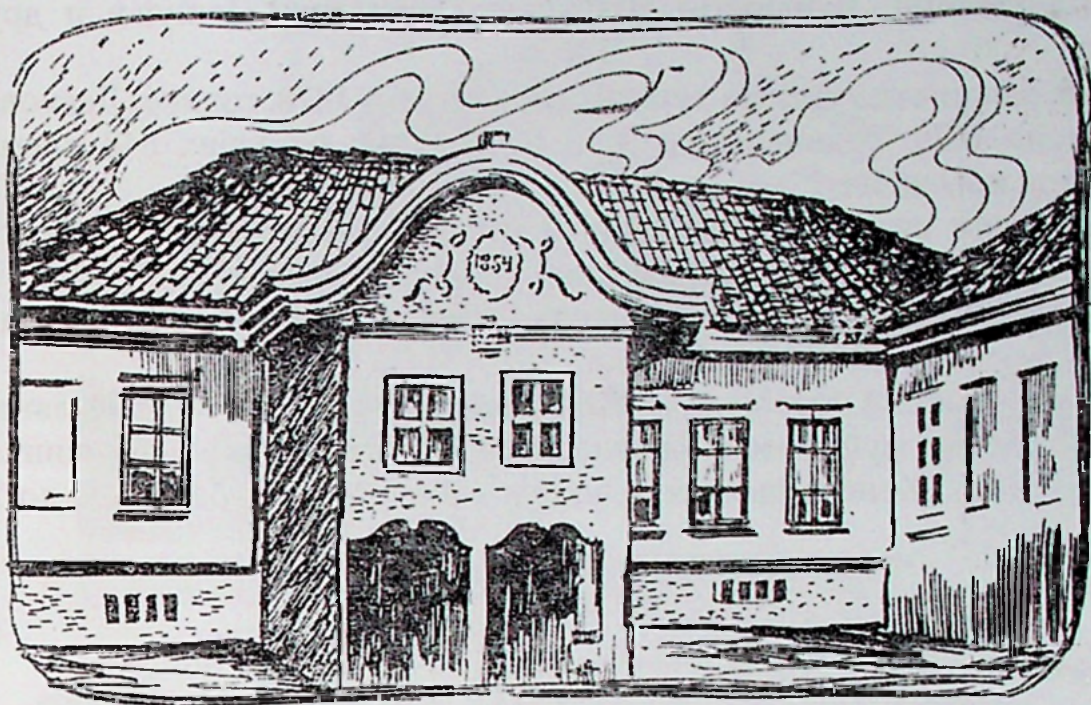
⁸² Лесковачке новине "Гачка" бр 6, 2006. г. стр. 8, Ненад Кражић

⁸³ Сретен Динић -Споменица на прославу педесетогодишнице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 42.

⁸⁴ Иста књига стр. 42

⁸⁵ Иста књига стр. 43

Симеон или Симион, по народносни Грк, дошао је у Лесковац 1856. године из Софије. Одмах је постао даскал и радио до 1868.

Ч. Митићина Школа у Лесковцу (1854. године).

Предавао је из црквено-словенских и српских књига. Поред осталих предмета, предавао је: српску граматику, грчки језик, земљопис, рачун и друго.

Симеона је наследио Јосиф Хаџи Костић, родом из Приштине. Предавао је, поред осталих предмета, и немачки и турски језик. Учио је мушку и женску децу.

Од познатих учитеља у Лесковцу били су још: Ча - Митке, Ђорђе Петровић и Настас Крстић.

Када је Јосиф Хаџи Костић почео са радом у школи, стигло је наређење нишког Митесарифа, Абдураман паше, да се у школи забрани рад на српском језику и донесу бугарски уџбеници. Јосиф није желео децу да учи из страних књига и вратио се у Приштину.

Лесковчани су на ову одлуку снажно реаговали. Нису дозволили деци да иду у школу. На интервенцију лесковачких Турака да је српски језик њима разумнији од бугарског, српски уџбеници су враћени у школама. Учитељ Јосиф се вратио и наставио са радом.

"Јосиф Хаџи Костић је, као учитељ донео нове националне елементе и вршио у Лесковцу реформу старе школе у новом духу..... Стара школа имала је средњовековни карактер. Писало се на песку, старословенском буквицом, настава је била сурова, тешка без резултата..... Школа коју

реформише Јосиф, има други, шири национални задатак. У њој се предаје: историја, географија, језик и друго.”⁸⁶

Школе које су изводиле наставу по манастирској методи постојале су у селима: Грделици, Бунушком Чифлуку, Печењевцу, Јашуњи и другим местима.

После завршетка српско-турских ратова 1876-1878. године, Лесковац је пописом из 1879. године имао 9718 становника од којих 848 писмених мушкараца и 79 жена.⁸⁷

Лесковчани су школовали децу и изван Лесковца и то: у Београду четири, Сремским Карловцима један и у Одеси два ученика.⁸⁸

Године 1879. у Лесковцу је отворена **Нижа гимназија** са 85 ученика и 17 ученица. Предавало је 6 наставника.

Поред ове школе постојала је **Женска основна школа** са 3 наставника и 83 ученице, као и мушка основна школа са 11 наставника и 444 ученика.⁸⁹

Основана је **Женска радничка школа** 1894. године и радила је до 1898.

Основна школа код општинске (карта издања 1907. године)

године.⁹⁰ Једина учитељица ове школе била је Вукана Павловић.

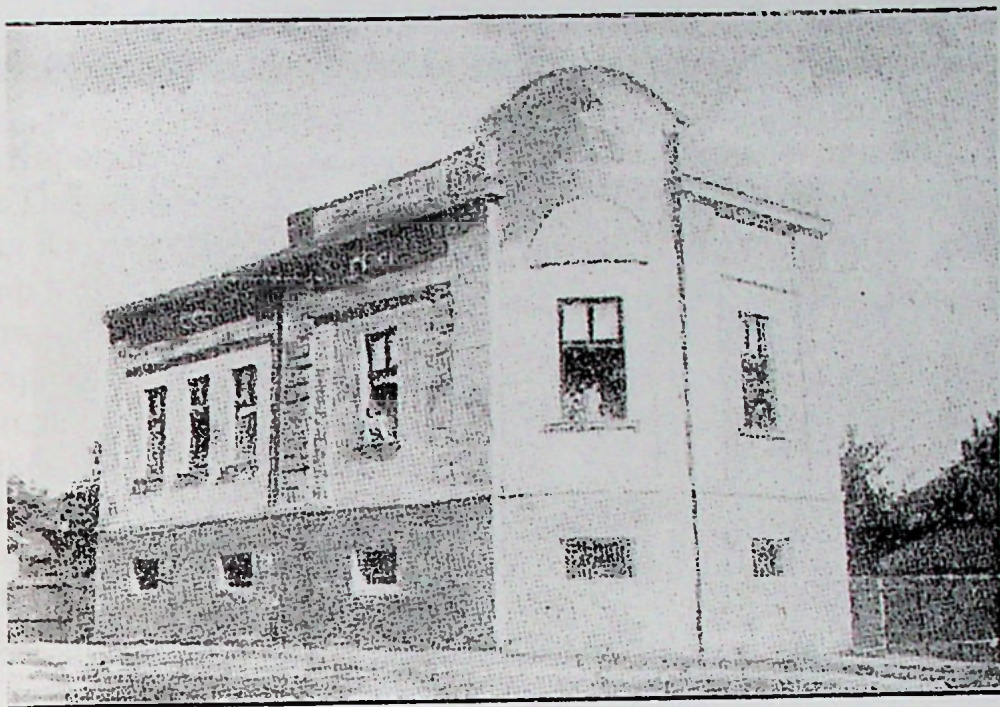
⁸⁶ Сретен Динић и Драгутин Тодоровић- Споменица на прославу педесетогодишнице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 61

⁸⁷ Јосиф Стефанић- Лесковачки књижевни клуб „Светислав Вуловић“, 1912.-1973. г. стр 9.

⁸⁸ Владимир Стојанчевић-Лесковац и лесковачка нахија у 19. в.

⁸⁹ Драгољуб Трајковић- Немањина Дубочица стр 91.

⁹⁰ Др. Живојин Станковић- Историја Лесковца стр. 155-157.

Нова зграда Женске Заватске Школе.

Стара женска школа у Лесковцу (В. Тейсбах, XIX век).

26. новембра 1896. године дошао је у Лесковац за наставника Ниже гимназије Радоје Домановић. Убрзо је постао познат као писац, хумориста и сатиричар. Као опозиционар тадашњем режиму, Домановић је истеран из службе јуна 1898.

Од 1899-1902. у граду је радила Грађанска школа.

Од 1907-1912. године постојала је Женска приватна гимназија.

Од 1908. до рата поново је радила Радничка школа. Учитељица је била госпођица Мица Пешићева.

1908. до 1914. године радила је Недељна-празнична вечерња школа за неписмене младиће и Трговинско-занатска школа за калфе.⁹¹

Вечерна-трговачка-занатска школа наставила је са радом 1920. год.

Лесковац / Гимназија.

Leskovac / Gimnazija.

Гимназуја

Сретен Динић., учитељ

Државна мешовита шесторазредна Реална гимназија, тзв. Реалка, радила је 1912-1915. г.⁹² Иста је обновила рад 1919-1929. године.

После Првог светског рата град је имао четири основне четвороразредне школе које су почеле са радом школске 1919/1920. г.

Године 1915. Лесковац је пао под бугарском окупацијом. Бугари су забранили употребу српског језика у школама, а српске књиге спалили. Порушили су и многе споменике. Одвели су у логор 5000 људи и убили 481 особу.⁹³

Прва Средња текстилна школа почела је са радом 1927. године.⁹⁴ Исте године оформљена је и Нижа пољопривредна школа.

Године 1929. отворена је Домаћичка школа.⁹⁵

За време рата школе су повремено радиле са нередовном наставом. После рата све порушене школе су обновљене, а многе нове саграђене.

Лесковац је 1940. године имао школе:

Основне.....	4	Трговачку.....	1
Гимназију.....	1	Занатску.....	1
Средњу текстилну.....	1	Женску домаћичку.....	1
Нижу пољопривредну.....	1	Женску занатску	1

⁹¹ Радоси Требишанин- Сто година из историје лесковачке гимназије 1879.-1979. . издање 1977 г. доње.

⁹² Иста књига стр. 103

⁹³ Водич кроз Лесковац и околину стр. 12.

⁹⁴ Др. Живојин Стојковић- Историја Лесковца. стр. 246-254.

⁹⁵ Сергије Димитријевић- Стари Лесковац као просветни и културни центар стр.14

Основне школе у Лесковцу 2006. године

"Вук Караџић"	ул. Саве Ковачевића бр.....	69
"Васе Пелагића"	ул. Васе Пелагића бр.....	5
"Вожд Карађорђе"	ул. Ђуре Ђаковића бр.....	5
"Јосиф Костић"	ул. Учитеља Јосифа бр.....	18
"Коста Стаменковић"	ул. Норвежанска бр.....	36
"Петар Тасић"	ул. Влајкова бр.....	24
"Светозар Марковић"	ул. Лесковачки одред бр.....	6
"Трајко Стаменковић"	ул. Дубочица.....	72
"Станислав Бинички" музичка школа.....	Млинска	2
"Школа за образовање одраслих" ...ул. Влајкова.....		24
"11 октобар" - Специјална школа....ул. Кајмакчаланска.....		24
У општини Лесковац има 25 основних школа.		

Средње школе у Лесковцу 2006.

Гимназија -	ул. Косте Стаменковића бр.....	15
Техничка школа "Раде Металац" ...ул. Д. Туцовића.....		
Трговинско-угоститељска школа...ул. Дубочица бр.....		бб.
Економска школа -	ул. Косте Стаменковића бр.....	15
Медицинска школа -	ул. Б.Димитријевића-Пиксле.....	1
Музичка школа "Станислав Бинички"	ул. Млинска бр.....	2
Хемијско-технолошка школа "Б. Ђ. Кукар" ...ул. Влајкова бр.....		95
Школа за текстилни дизајн -	ул. В. Пушманова бр... ..	21
Пољопривредна школа -.....	ул. Нишка бр.....	4
Школа за основно и средње образовање "11 октобар"		
У општини Лесковац има 12 средњих школа.		

Више школе у граду у 2006.

Економска школа
Текстилна, почела са радом 1959.
Трговачка

Факултети у Лесковцу 2006.

а-Технолошки
б-Пољопривредни

Књижевност у граду

ПРОД КОЈИ НЕМА СВОЈЕ КЊИГЕ И СВОГ ПИСМА,
СВОЈИХ КЊИГОПИСЦА И СВОЈИХ КЊИГОЉУБИЦА
НЕ МОЖЕ СЕ НАЗВАТИ ПРОДОМ.

Стефан Немања

Без обзира што је југ Србије ослобођен знатно касније од вишевековног робовања, лесковчка омладина је међу првима у земљи имали присталица лепе писане речи.

Прву литерарну дружину оформили су школске 1912/1913. године под именом *"Истрајност"*. Чланови секције били су ученици Гимназије. Убрзо после оснивања променила је назив у литерарну дружину *"Светозар Вуловић"*. За време Првог светског рата литерарна дружина престала је са радом. Школске године 1919/1920. литерарна дружина *"Светозар Вуловић"* је наставила са радом све до 1941. Поуздано се зна да је ова литерарна дружина наставила са радом школске 1946/47. године, а можда и годину дана раније.

Због промењених услова живота и културних прилика, јавила се потреба за оснивање нових књижевних клубова. Формиран је *"Клуб писаца"* при Радничком универзитету 1958. године и *"Градски књижевни клуб"* 1. априла 1969. године са првим председником Томиславом Цветковићем.

Књижевни клуб *"Светозар Вуловић"* радио је успешно до краја 1972. У току рата, делио је судбину са народом. Престајао је са радом у ратним периодима.

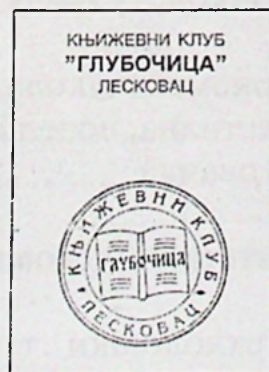
Дана 24. јануара 1973. *"Светозар Вуловић"* се удружио са *"Градским књижевним клубом"* под називом *Књижевни клуб "Глубочица" - Лесковац.*

Руководство Књижевног клуба "Глубочица"

- Борислав Здравковић, песник, први председник 1973.
- Јосиф Стефановић, књижевник, заменик
- Михајло Дојчиновић, књижевник, претседник 1975.
- Љуба Стојановић, књижевник, подпреседник 1976.
- Љуба Стојановић, књижевник, председник 1977.
- Вукосава Поповић, књижевник, потпредседник
- Љубица Миленковић, секретар
- Љуба Стојановић, књижевник, председника 1978.
- Љуба Стојановић, књижевник, председник 1979.

У 1981. години изабрано је Председништво:

- Миша Цветановић, песник, председник
- Јасмина Богдановић, песник, заменик

чланска карта

- Станко Ђорђевић, књижевник, секретар
- Љуба Стојановић, књижевник, члан
- Тома Цветковић, књижевник, члан
- Јосиф Стефановић, књижевник, члан
- Добросав Туровић, историчар, књижевник, члан
- Миша Цветановић, песник, председник 1982.
- Станко Ђорђевић, књижевник, секретар
- Томислав Цветковић, књижевник, председник 1983.
- Вили Хубач, новинар, секретар
- Миша Цветановић, песник, председник 1985.
- Станко Ђорђевић, књижевник, секретар
- Слободан Младеновић, књижевник, вишегодишњи председник клуба
- Боркица Миловановић, песник, председник 2000.
- Станко Ђорђевић, књижевник, подпредседник
- Бртатислав Тодоровић, песник, секретар
- Јадранка Костић, песник, благајник
- Боркица Миловановић, песник, председник 2003.
- Станко Ђорђевић, књижевник, потпредседник
- Братислав Тодоровић, песник, секретар
- Костадин Цветковић, песник, благајник 2001.
- Боркица Миловановић, песник, председник 2007.
- Маре Каранфиловић, песник, потпредседник
- Весна Стојановић-Тара, песник, секретар 2008.
- Костадин Цветковић, песник, благајник 2008.

Песник, Боркица Миловановић, професор

Књижевник, Станко Ђорђевић, професор

Глани књижевни критичар и рецензент у Клубу је уважени професор Станко Ђорђевић. Председник Клуба од 2000. године до данас је професор Боркица Миловановић.

Чланови КК "Глубочица" учествују на свим сајмовима књига у Лесковцу од 2003. године. Штампали су велики број књига. Круна досадашњег рада Клуба је "Лексикон писаца лесковачког краја" који је изашао 2003. године.

Чланови књижевног клуба "Глубочица" на сајму књига у Лесковцу

Са десна на лево: Костадин Цветковић, Љиљана Миленковић, Станко Ђорђевић, Љубинка Младеновић, гошћа, Тамара Ђорђевић, Славица Блажић-Беба, Братислав Тодоровић и Јадранка Костић

Са десна на лево: Даринка Крстић, Костадин Цветковић, Братислав Тодоровић, Боркица Миловановић, Миша Цветановић, Тамара Ђорђевић, Славица Блажић, Станко Ђорђевић, Јадранка Костић и један од гостију

У књизи су обухваћена књижевна стварања са критикама 78 писаца Лесковца и околине. Такође, објављени су одабрани радови писаца овог клуба у литерарним свескама "Глубочица између обала" 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 и двоброј 2007- 2008. године.

Промоције књига чланова клуба врше се у просторијама "Дома културе" /бивша Влајчићева зграда/.

Сваке године Клуб организује у граду и околини више књижевних вечери. На тај начин популарише књижевност.

У "Глубочици" је у 2005. години било учлањено 32 писца и 3 члана - симпатизера. Клуб годинама негује подмладак састављен од талентованих ученика основних и средњих школа,

Због тешке финасијске ситуације у Општини, више година рад Клуба финансира се од сакупљене чланарине његових чланова. Штапање књига, такође финасирају сами аутори.

Незадовољни својим статусам, неки чланови КК "Глубочица" издвојили се и основали "Удружење писаца" - Лесковац.

Књиге, дневне, недељне и месечне новине ⁹⁶

Млада напредна интелигенција волела је да чита.

Први лист или књига у Лесковцу штампан је 1886. године.

Прва књига "*Српско хришћанско домаће васпитање*" писца Алексеја Крстића изашла је из штампе 1888. године.

Штампани су листови и новине:

"*Црквени гласник*" - 1887-1889. године

"*Глас народа*" - политички лист - 1888.

"*Братсво*" - 1888.

"*Општински писар*" - стручни лист за јавност 1888.

"*Лесковчанин*" - недељни лист 1896.

"*Врањски гласник*" - излазио је 1891. и 1892.

"*Бачки напредак*" - од 1905. до 1914.

"*Лесковачки гласник*" - излазио од 1921. до 1941.

"*Школски простор*" - месечни педагошки часопис 1921.

"*Лесковачки привредник*" - од 1926 - 1928.

"*Народни просветитељ*" - два пута месечно, 1928-1936.

"*Новости*" - 1933.

"*Недељне новине*" - објављиване су од 1933. до 1935.

"*Село*" - лист за политичко обавештење, излазио 1928.

"*Спортист*" - 1928.

"*Млади покрет*" - 1928.

⁹⁶ Јосиф Стефановић - Лесковачки књижевни клуб "Светислав Вуловић" 1912-1973. стр. 24, 25

"Недељне новине" -

1933.

"Народни покрет" -

1936.

"Ревизија" -

штампана 1939.

"Наша реч", недељне новине, излазиле су петком од 7. 11 1944. до 2008. године. Претходно су приватизоване.

Лист "Лесковачка гимназија" поново је почео са излажењем марта 1945. године.

"Искра" и "Лесковачки средњошколац", литерарни листови, почели су да се штампају после рата.

"Наше стварање", часопис покренут је 1953. Први уредник био је Владимир Каменовић, други Драган Ничић, трећи Томислав Цветковић 1961. године.

"Лесковачки зборник" историјски годишњак, први пут је штампан 1960.

"Помак" лист за књижевност, уметност и културу.

"Лесковчанин", часопис, 1996.

"Лесковачки дневник" књижевни часопис, 1999.

"Дневник лесковачки", књижевни часопис, 2003.

"Тачка" - први послератни приватни недељни лист власништво Радета Филиповића- Филекса, штампан је децембра 2005. године.

У Лесковцу је у периоду од 11. октобра 1944. до јануара 1973. објављено 133 публикација, од тога 43 гласила у виду листа, билтена, информација и других публукација.⁹⁷

Штампарије:

Са описмењавањем људи указала се потреба за штампаријама.⁹⁸

Димитрије Адамовић основао је 1879. прву штампарију у Лесковцу. Радила је непрекидно до 1891 године.

Пера А. Стојановић и Стратимир Гемовић имали су заједничку штампарију од 1891. до 1892. године.

Моша Карић из Ниша основао је штампарију у Лесковцу 1909.

В. Ђорђевић био је власник штампарије 1909. године.

Жика Д. Обреновића поседовао је штампарију 1894 до 1926.

У то време радиле су и штампарије: Василија М. Дискића и Јована Стојановића- Шупљага.

"Покрет" штампарија основана је 1925. године. Била је најсавременија у граду. Радила је до национализације.

"Соко" штампарија основана је 1928. године.

"Млади покрет" штампарија почела је са радом 1931.

⁹⁷ Иста књига стр. 29

⁹⁸ Јосиф Стефановић- Лесковачки књижевни клуб "Светислав Вуловић" стр. 22

После Другог светског рата постојала је на далеко позната штампарија "Напредак"⁹⁹. Престала је са радом 2007. године, после приватизације.

-Године 2008. постоје већи број приватних штампарија. Већег реномеа су "Графика", "Цицero", "Тренд" и "Филекс".

Књижаре:

Појавом књига и новина указала се потреба за отварање књижара.

У периоду од 1879 - 1936. године постојале су књижаре:¹⁰⁰

Васиљка Илића, Манче Џибаревића, Пере Стојановића и С. Гемовића, Стевана Вилотијевића, Жике Д. Обреновића, Савића и Дискића, Василија М. Дискића, Јована М. Стојановића, и Томића и Илића.

Године 1925. *Адам Илић* основао је издавачку књижару "Просвета". *Никола Петровић* основао је књижару "Покрет". Године 1931. *Трајко Ј. Стојановић* основао је прву ђачку књижару.

Последње деценије двадесетог века постојале су велике књижаре "Дуван", "Просвета" и "Нолит". Сада су приватизоване.

Библиотеке

Прва библиотека у Лесковцу почела је са радом осам година после ослобођења од Турака. Због ратова прекинула је са радом. Према неким писаним документима, убрзо после ослобођења, 1945. године, почела је са радом "Народна библиотека" у Лесковцу. Новине "Наша реч" објавиле су дана 10. 8. 1946. г. да је "Градска народна књижница и читаоница" наставила са радом у просторијама бивше кафане "Централ". У саставу библиотеке био је и шаховски клуб.

Библиотека је радила са фондом неуништених књига из првобитне библиотеке и са књигама добијених на поклон, што је укупно изнисило 700. Стално је радила на јачању фонда и броју читаоца, тако да је 1947. имала преко 4.000 књига и 1.000 чланова. Била је претплаћена и на десетак дневних и недељних новина. Следеће године пресељена је из улице Маршала Тита у Стаљинградску. У новим просторијама убрзо је располагала са 7500 књига. Перманентно, библиотека је јачала и 1953. имала 15.000 књига. Године 1954. библиотека "Радоје Домановић" отворила је одељење за научни рад и матично одељење писаца који су живели, живе или раде у Лесковцу. У новим просторијама пресељена је 1963. и данас поседује приближно 237.000. У раду библиотеке уведена је компјутеризација.

⁹⁹ Иста књига стр. 28

¹⁰⁰ Јосиф Стевановић-Лесковачки књижевни клуб "Светислав Вуловић" 1912-1973. штампане 1977. г. стр. 22

У послератним годинама радило се много и упорно на образовању становника. Формиране су библиотеке и при разним синдикалним организацијама и школама.

Читаонице

Прва читаоница у граду под именом "Уједињење" била је у згради Гимназије. Основао је наставник Лука Дожутућ.

Градску читаоницу "Касина" водили су наставници Гимназије. У граду је прва читаоница отворена 1869. и радила је до 1892. године.¹⁰¹ Данас, у саставу библиотеке "Радоје Домановић" ради лепо уређена читаоница.

Новонастала интелигенција и богатији слој људи у жељи да буду у центру свих догађаја, такмичили се да буду присутни на културним и спортским манифестацијама и разним скуповима.¹⁰²

За време Другог светског рата културни и спортски живот је скоро у потпуности престао са радом. Неки нису смели, или нису хтели да раде, а други су отишли да се боре за слободу.

После 1944. године на њихова места дошли су други људи, постављени према политичкој директиви. Привредни, културни, просветни и спортски живот постављен је на другим основама. У потпуности се изменила структура посетилаца.

Биоскопи

У Лесковцу је 13. септембра 1905. гостовало "Електро-биоскоп позориште". Приказана је прва представа за ученике Гимназије.¹⁰³

1909. године приказана је представа путујућег биоскопа који је у свом саставу имао менаџерију. Била је то права атракција.

После Балканских ратова у Лесковцу су постојала два стална биоскопа /један је био на месту Штиркине пекаре у Св. Илијској улици на Хисару/. Први филмови су били неми и приказивани су у кафанама. Касије, зидани су специјални објекти. После Другог светског рата, када би дошао добар филм, владало је велико интересовање. Испред шалтера за куповину карата оформио би се ред. Милиција је дежурала. Тражила се карта више. Биоскопи су приказивали два до три филма недељно и то по две представе дневно. Многи угледни грађани дочекивали су Нову годину гледајући

¹⁰¹ Раде Требежанин- Сто година Лесковачке гимназије 1879-1979. стр. 103.

¹⁰² Јосиф Стефановић Лесковачки књижевни клуб "Светислав Вуловић" стр. 28.

¹⁰³ Ђуприја над светом 2003. г., стр. 169.

филмске или позоришне представе. Са појавом телевизије, све се променило. Неки биоскопи су прекинули са радом.

- "Славуј", најпознатији лесковачки биоскоп, приказивао је давне 1935. године представе у склопу хотела "Париз". Власник биоскопа Драгутин Драги Славуј, син Душана Станковића, успешно и са доста хумора је приказивао биоскопске представе. За време Другог светског рата Драги је затваран и лежао у логору Матхаузен, али је био затваран и после ослобођења. Последња представа у биоскопу "Славуј" приказана је 1948. године, када је и национализована. Одмах након национализације биоскоп је добио име "Нови државни биоскоп". У њему је приказано само четири преставе.

- "Костић" и "Корзо" биоскопи радили су пре 1940. године.

- "Морава", лоциран у просторијама бивше Влајчиће фабрике, радио је од 19. јануара 1952. до 1953. године.

- "Москва"- Почео је са радом уместо биоскопа "Бердић." Исти је 1951. године добио име "11 октобар". Престао је са радом 02.04.1981. Порушен је истовремено са суседним објектима: "Соко", "Дом војске" и "Радан" кафана, године 1983.

- Биоскоп "1. мај" налазио се иза кафане "Солун". Летња башта биоскопа била је лоцирана у дворишту старог "Дом ЈНА" и радила је од 1956. до 1959. године.

- Биоскоп "ЈНА" почео са радом 1964. и престао 1996. године.

- "Летња башта", у згради "Дом културе".

- Биоскоп "Дом синдиката" изграђен је 1959. године и радио је до 2002. године.

- Биоскоп у камерној сали у згради "Дом културе" почео је са радом 1983. године. То је једини биоскоп у граду који и данас ради.

У Лесковцу сада нема летње баште. Филмови се приказују само у биоскопској сали "Дом културе."

Позориште, музеји и историјски архив

Прво дилетантско позориште у Лесковцу радило је 1896-1899. године.

Градско позориште радило је 1926- 1929. године.

Академско позориште, основано у Лесковцу 1932, радило је до 1941. године.¹⁰⁴

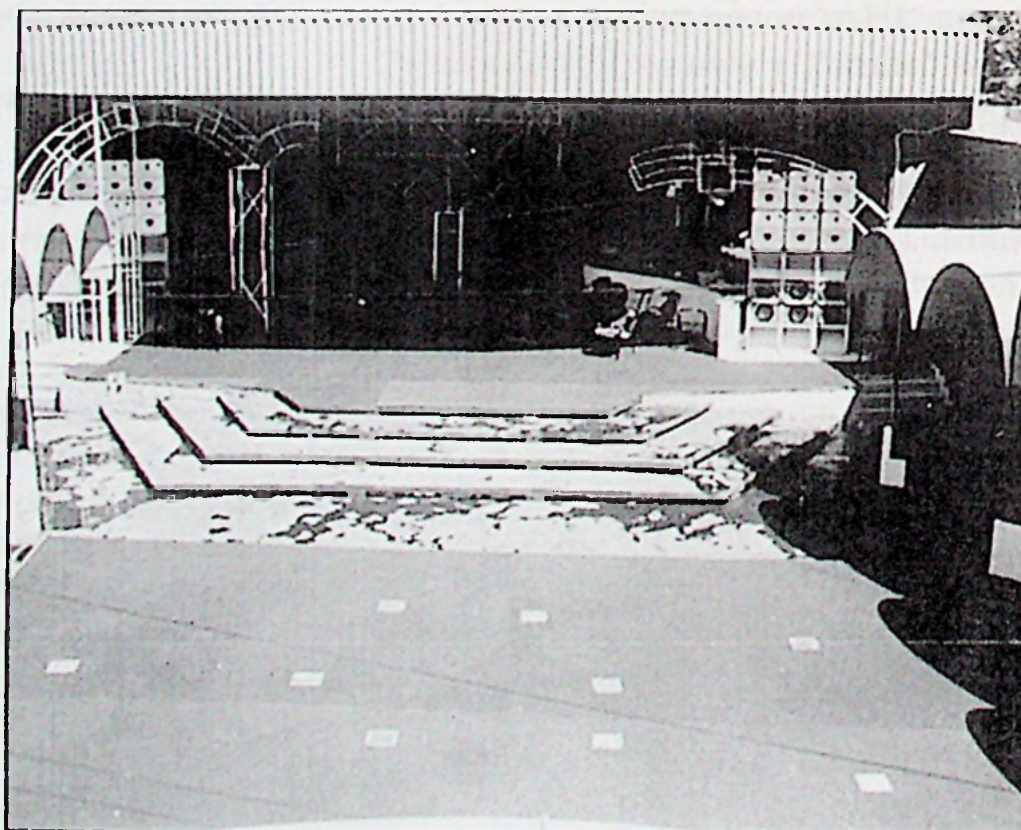
"Народно позориште " у бившој згради "Соколана" ради од 1944. и данас.

¹⁰⁴ Сергије Димитријевић- Стари Лесковац као културно-просветни центар, 1950 г., стр. 17.

БИОСКОПИ

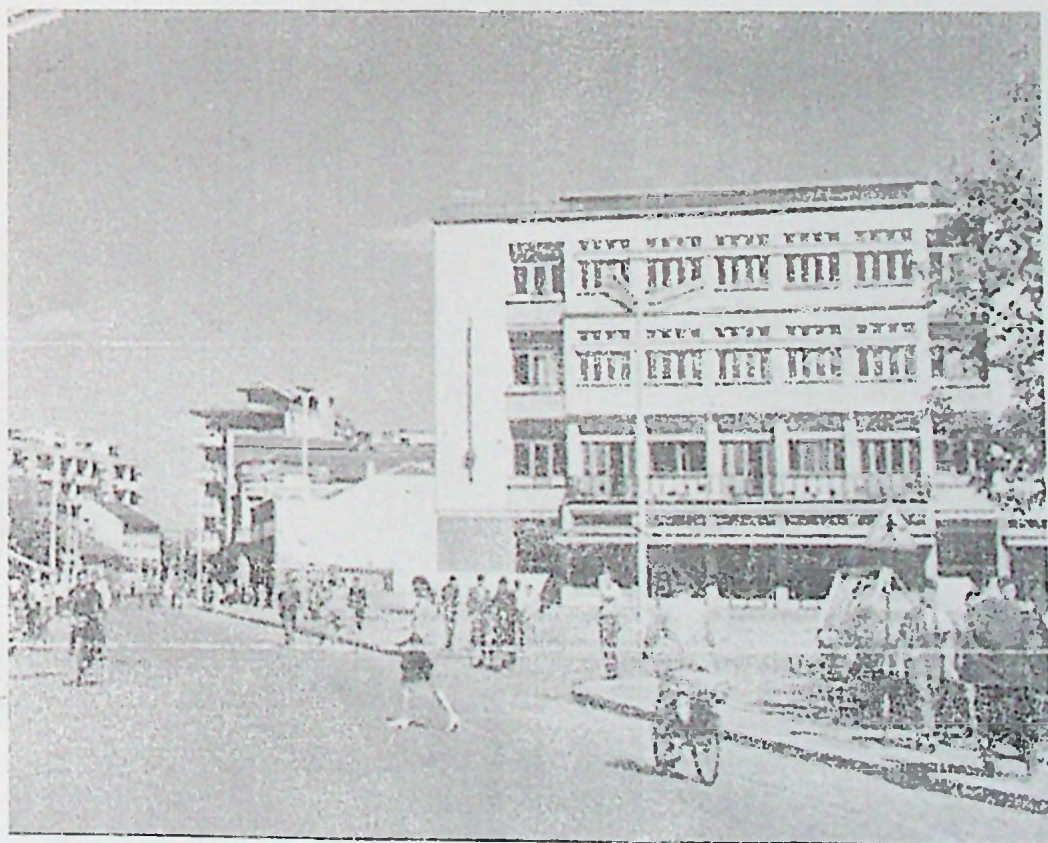
Биоскоп "Москва", касније "11. Октобар" у близини РК "Београд"

Летња бањга у згради Дома културе

Биоскоп "Дом ЈНА"

Биоскоп "Дом синдиката"

МУЗЕЈИ

Бора Пиксла са сунпругом испред своје куће - Етнографски музеј

НОВА ЗГРАДА НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЛЕСКОВЦУ

Зграда Музеја НОБ-а

Музеј радничког покрета

У "Ча-Миткиној школи", смештеној у дворишту старе цркве оформљен је 1910. године први музеј. Служио је за допунску наставу ученицима срезова: власотиначког и јабланичког.¹⁰⁵ Радио је неколико година.

"Народни музеј" радио је од маја 1947. до 1974. у купљеној и адаптираној породичној кући Боре Димитријевића-Пиксле. Затим је пресељен у објекат преко пута "Градског купатила". Објекат се градио од 1959-1974. године. Поседује своју библиотеку оформљену 1950.

- *Историјски архив* почео је са радом 1954. године.

Певачка друштва

Први чланови Леск. Пев. Друштва "Бранко" (1889. г.)

"*Радничко певачко друштво* основано је 1903. године. Године 1919. синдикална културна група "*Лунчарски*" основала је певачко друштво. Радила је до Обзнане када је забрањена. Поново је почела са радом 1924. и радила до 1929. године, када је коначно престала са радом.

Прво певачко друштво у Лесковцу основано је 1886. Правила друштва писана су 14. 01. 1887. г. Лесковачко певачко Друштво "*Бранко*" добило је име по песнику Бранку Радичевићу и радило је са прекидима до 1940. године када је коначно престало.

¹⁰⁵ Раде Требјешанин- Сто године лесковачке гимназије 1879-1979 стр. 103

Чланови и пријатељи певачког друштва "Братство" на сабору у дворошту Св. Илијске цркве 1946.г. С десна на лево: у доњем реду трећа Славица и четврти Костадин-Динс Цветковић. У другом реду четврти Веља Поповић.

Године 1933. или 1934. основано је певачко друштво "*Братство*". Кум друштва био је Костадин Цветковић-звани Динча Ерсеновски. За време рата друштво није радило. Престало је са радом 1944. године.

Друштво "*Абрашевић*" почело је са радом 1932. године. Са великим успехом, али и материјалним проблемима ради и данас.

Игранке и забаве:

Куд "Абрашевић" је организовао игранке суботом, недељом и у дане празника.

"Синдикат" је у *"Златни Праг"* организовао игранке.

Савез приватних намештеника организовао игранке у кафани *"Пролеће"*

Бициклистички клуб "Вихор" је организовао игранке у Дилкиној кафани или у кафани Србија.

Гимназија и Средња техничка школа за своје ученике су организовале игранке.

У згради *"Соколски дом"* приређивани су разни концерти и игранке.

ГРАД ПОСЛЕ 1940. ГОДИНЕ

Изградња

Одмах после ослобођења у малом број кућа није било жалости због неког од рођака који је страдао у претходном периоду. Костадин, аутор ове књиге, описао је тај период:

.....Лесковчане туга обузела,
не оста у граду кућа цела.
Град је у агонији био,
свако би се уплашио,
ништа сада као пре није,
сви оплакују најмилије.....

Одмах после ослобођења формиране су радне бригаде Народног фронта. Радиле су на расчишћавању рушевина, поправљању улица, ископавању Хисарског канала за регулисање воде, регулисању корита Ветернице, обнављању постојећих и градњи нових објеката.

Водоводна и канализациона мрежа у Лесковцу

Вековни проблем са питком водом грађани су почели да решавају 1952. када је предузеће "Огрев" обезбедило новац за куповину водоводних цеви. Градски водовод је почео са градњом 1953. године. Воду су добиле улице: Влајкова, Пана Ђукића, Маршала Тита, 29. новембар и Иве Лоле Рибара. Резервоар за воду на Хисару пуштен је у погон 13. 9. 1954. године.

Године 1957. израђен је план канализационе мреже.

Данас, град има водоводну и, скоро у свим улицама, канализациону мрежу.

Клизишта терена

Конфигурација терена града је таква да клизишта има само на Хисару. На путу према селу Доње Јајино, односно цркви Свети Илија, постоји клизиште дужине стотину метара, следеће седам стотина метара јужно од првог у дужини од две стотине метара. Било је још неколико мањих клизишта. Клизиште се појавило и 2005. године на путу у близини цркве у дужини од стотину метара. Последње је на јајинском путу, када је оштећено неколико гробница.

Противатомско склониште

На Хисару је започета градња противатомског склоништа у дужини од преко три стотине педесет метара. Склониште није никада завршено и сада представља потенцијалну опасност.

Градска апотекарска предузећа

Актуелне власти, уместо приватних апотека, форморале су апотеке у државној својини.

Хемијска лабораторија "Кемофарма" формирана је 1947. и 1948. године. Производила је: ималин, сапун, колоњске воде, помаде, прашкове и друго.

Основана је лабораторија "Здравље" и "Кемофарм" као посебна предузећа. Године 1953. децембра 29. добила је назив "Невена".

Крајем 20. и почетом 21. века. град је имао државне апотеке: "Сутјеска", "1. мај" и "Централна апотека" и приватне апотеке "Џунић", "Кукар" "Свети Сава", "Свети Никола" и још неколико мањих.

Сајмови

Да би лесковачки индустријалци показали земљи и свету своје производе организовали су 1927. године комерцијалну изложбу својих производа.

Године 1953. основана је фирма "Лесковачки сајам текстила и текстилних машина".

Први комерцијални сајам текстиле индустрије био је 1953. Сајам се одржавао сваке године јуна месеца.

Саграђена су пет павиљона: "Округли павиљон" 1958-1959. године, "Гошин павиљон", монтажни павиљони: "Бомбај", "Мостарац" и "Мариборац". Распадом Југославије постепено је престајало интересовање за ово врсту сајамске манифестације. У складу са државном политиком, извршена је приватизација Округлог павиљона 2007. године

Сајмови текстила и текстилних машина и сировина били су од светског значаја. Град се припремао неколико месеци раније. Фасаде зграда у главним улицама морале су бити окречене. Хигијена у граду била би подигнута на завидном нивоу. Жене сумљивог карактера и проблематични људи су хапшени. Безбедоносно стање било је на максималном нивоу. Улазнице за сајам биле су бесплатне, а превоз железницом са попустом..

Учествовали су излагачи из разних европских држава. Сајам је имао своје обележје-стаклени торањ.

Угоститељство

Јужно Поморавље је важан копнени пролаз за Србију. Исти многи називају "евроазијским мостом", а неки и "капијом истока". Овим простором пролази данас транзитни пут Коридор 10. Зато се указала потреба за кафанама и хотелима.

Кафане су биле и остале места састајалишта, коментара, оговарања, али и центри кулинарства. Прављени су лесковачки специјалитети. Кувари и кафеџије су у то време били тражени на територији Краљевине Србије, Хрватске и Словеније.

Кафане лоциране на периферији града обавезно су поседовале штале за смештај стоке. Неке од њих су имале собе за преноћиште путника. Главне муштерије били су становници са села и то углавном суботом и у данима верских празника.

У центру града долазили су људи различитих професија: трговци, занатлије, адвокати, уметници, бодеми и други.

У строгом центру града изграђени су за то време репрезентативни, луксузни хотели. Њихови посетиоци били су: индустријалци, банкари и богати трговци из Србије. Организовале су се многобројне забаве.

Постојао је и већи број кафана са јавним кућама.

Власници кафана нису могли предвидети дневну количину хране. Иста им је остајала. Људи слабије финасијске могућности снабдевали се "бајатом" храном по знатно нижим ценама.

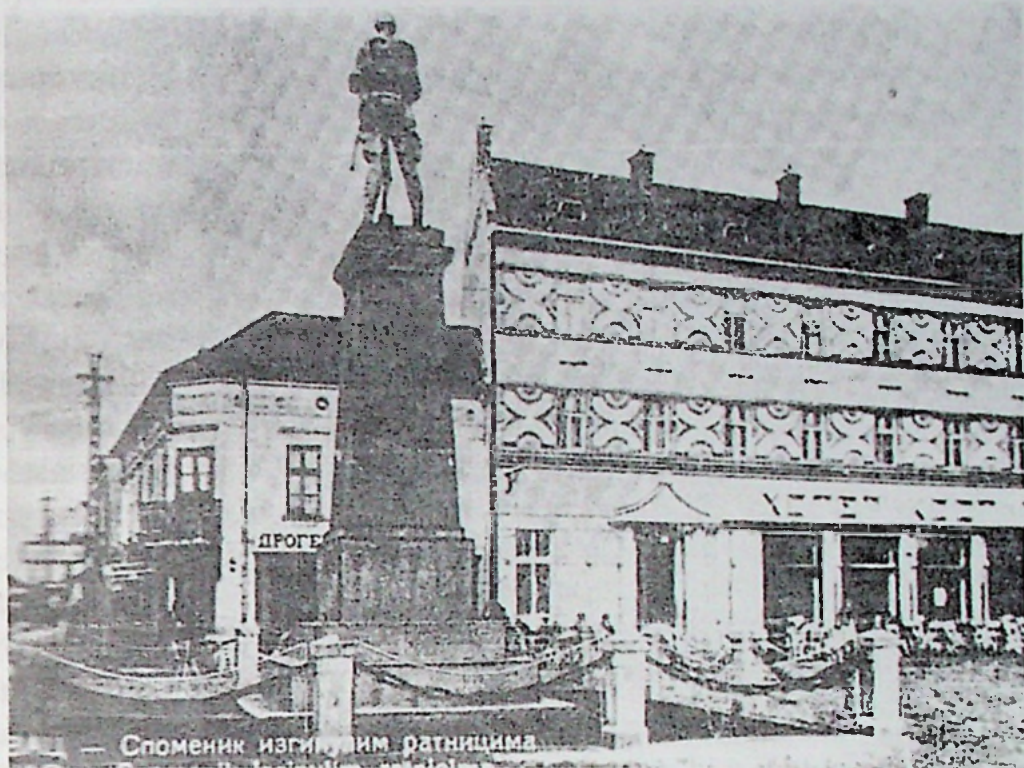
За време окупације непријатељска војска користила је кафане и собе за преноћиште, а штале за стоку. После Другог светског рата донет је закон о национализацији и конфискацији имовине. Све кафане, са малим изузецима, престале су са радом.

У Лесковцу су средином 20. века изграђени први хотели високог ранга са преноћиштем.

Хотел "*Круна*", лоциран преко пута Споменика палим за отаџбину код Јужног блока. Власник хотела био је Таса Андрејевић. Поручен је 1921. године.

Хотел "*Костић*", власника Глигорија-Горче Костића из Загужана почео је са радом децембра 1928. године. Био је луксузан и највећи. Имао је приземље и два спрата. Хотел је имао два улаза: главни са рецепцијом и споредни-економски. Поседовао је кафану, 84. собе са укупно 61. лежајем, велики број купатила, салу са позорницом, салу за приказивање филмова и одржавање свечаности, сопствени музичко-забавни оркестар и велику

летњу башту.¹⁰⁶ Такође имао је пивницу, билијар, коцкарницу, рулет и музички ансамбл. Одржаване су игранке. Срушен је за време бомбардовања Лесковца 1944.

Центар Лесковца — у позадини Хотел "КОСТИЋ" 1935. године.

Хотел "*Плуг*" имао је у приземљу лепу салу за ручавање са двадесет и пет столова, салу за плес са сталном музиком, салу за биоскопске и позоришне представе, кафану, трпезарију и бифе. У летњој башти било је смештено 25 столова. На спрату су биле собе за спавање са укупно 30 лежајева. Доживео је исту судбину као и хотел "*Костић*". Власник кафане био је Михајло-Мика Миљковић, брат Драгице Конић.

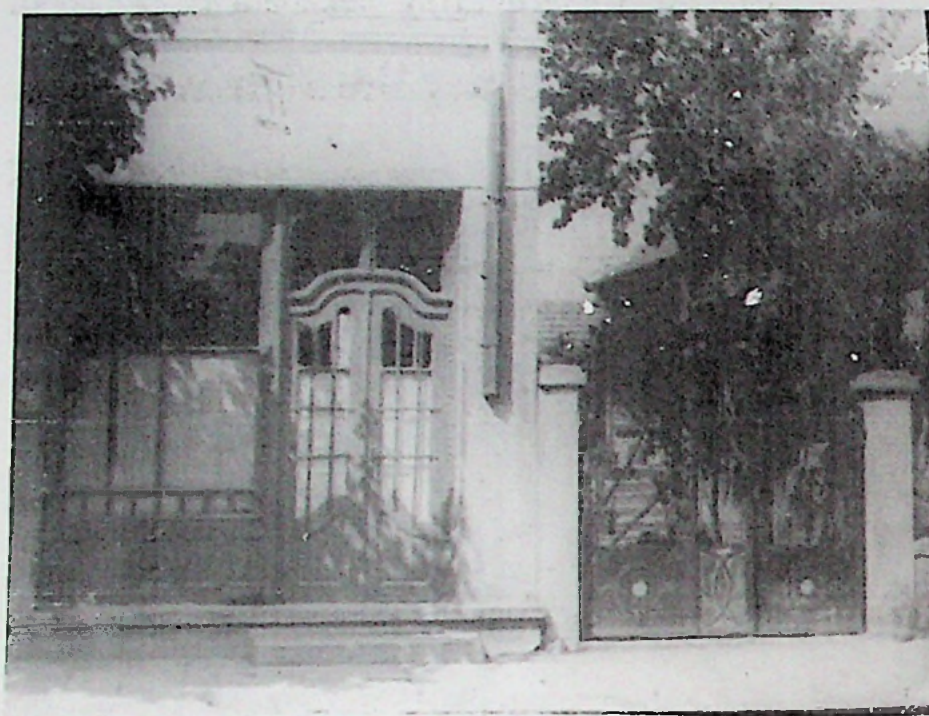
Хотел "*Париз*", власника Душана Станковића-Славуја, лоциран на месту данашње робне куће "*Београд*" радио је од 1920-1935. године. На спрату су биле хотелске собе. У приземљу је имао ресторан, летњу позорницу, музику и плато за игру. Иза хотела је била башта "*Славуј*".

Објекат је мењао власнике и имена. У њему су се углавном приказивали филмови. Биоскоп "*Бердић*", биоскоп "*Корзо*", биоскоп "*Москва*" и биоскоп "*11. октобар*".

Кафана, или по многима хотел "*Солун*" налазио се на месту данашње Осмоспратнице поред Ветернице. Био је то објекат из турског доба

¹⁰⁶ Лесковачки зборник 45. Лесковац 2005.

адаптиран 1938. и преуређен у кафану, односно хотел "Солун". У приземљу имао је салу за ручавање са 20 стола, билијар, подијум за музику и летњу башту у дворишту. Први у граду имао је јавну кућу са ознаком црвених фењера испред улазних врата.

Кафана Динче Ерсеновог /1961. године/

Било је много кафана које су у саставу локала нудиле две до пет соба за преноћиште.

Лесковац је имао приближно: 150 кревета за ноћење у кафанама и толико у хотелима. Било је стотину лежаја у јавним кућама. Од кафана већег реномеа биле су:

Кафеџијска радња
Цветковић Костадина

-Динче, позната по вину и ракији, Ђермановићева, "Златан Праг", "Зајац", Граоћанкина, Тренкина, "Вардарска", "Ветерница", "Славуј", "Америка", "Ракићева", "Говедарца", "Пољаница", "Три шешира", "Цар Лазар" и многе друге.

Највећи и најлепши лесковачки хотели и кафане су порушени у бомбардовању града 1944. године. Неки су национализовани.

Постепено, после ослобођења, живот се нормализовао.

Основано је 1946. "Градско трговачко предузеће" у чијем су саставу били угоститељски објекти:

"Дубочица" која је почела са радом као велики послератни хотел у Лесковцу. Ову зграду су саградили 1937. године Тонкићи, за своје потребе, као стамбено-пословни објекат од три спрата и са великим подрумом. У приземљу је имала локале, од којих је један била апотека. За време савезничког бомбардовања делимично је оштећена. Авионска бомба је директно, кроз подрумски прозор на углу објекта, улетела унутра, усмртивши стотину и више људи који су покушали да се склоне од бомбардовања. После ослобођења, нове власти су објекат национализовале и претвориле у хотел од тридест соба, односно

седамдесет лежаја и лепим рестораном у приземљу. Године 2007. је приватизован и престао са радом. Наследници воде спор са државом.

"*Башта парк*" изграђена на Хисару, почела је са радом 1948. године. Објекат је лепо укомпонован у диван, природни амбијент. Састојао се од „*Баште*” и „*Виле*”. Пре рата била је у власништву лекара и књижевника Жака Конфина. Иста је национализована.

"*Дом пионира*", радио је од 1943. до 1980. у згради "Вила", бившег власника др Жака Конфина.

Кафане "*Радан*" и "*Полет*" биле су у центру града, близу РК „Београд”.

Лесковац је 1950. г. имао 21 угоститељски објекат. Међу важнијим су: кафана "*Централ*" са легендарним Драгољубом Глигоријевићем-Буретом, затим "*Ловац*", "*Козара*", "*Дубочица*", "*Пољаница*" и други.

Хотел "*Београд*" грађен је 1960. до 1962. године, реновиран 1985. и претворен у хотел са приближно 300 лежаја. Године 2007. или 2008. је са приватизацијом престао да ради.

Мотел "*Атина*" саграђен је на бившем ауто-путу "Братство и јединство". Почео је да се гради 1963. године. Имао је 33 двокреветне собе. После операције "Олуја" у Босни претворен је у принудни смештај за избеглице.

- "*Ауто камп*" са бунгаловима саграђен је 1968. године у дворишту мотела. Касније је уклоњен.

"*Рибљи ресторан*" у центру града почео са радом 1968. године. Сада је у њему спортска кладионица.

"*Козара*", лоцирана до Влајчићеве фабрике у главној улици, реновирана је 1982. године.

"*Кондир*" је почео са радом 1987. године.

Од осталих угоститељских објеката вредно је поменути: "*Мрвени трг*", "*Хисар*", "*Корзо*", "*Радан*", "*Железничка станица*", "*Пољаница*", "*Сутјеска*", "*Ветерница*", "*Јастребац*", "*Последњи грош*" и "*Козара*".

Туризам

Лесковац, највеће градско насеље на југу Србије, лежи у котлини реке Ветернице на надморској висини око 225 м. Административни и политички је центар Јужноморавског региона чија је површина 6.291 километара квадратних.

Старо турско гробље на Хисару 1927/28. године је претворено у лепи парк-шеталиште "Девет Југовића" у коме уживају деца, млади, старији и

пензионери. Парк има асфалтне пешачке стазе, клупе, електрично осветљење и доста дрвећа, цвећа, другог зеленила и корпи за отпад.

У околини Лесковца налази се Скобаљић град, Царичин град и Сијаринска бања. Археолошким ископавањима утврђено је да на Хисару из римског периода постоје остаци римске тврђаве.

Туризам у Лесковцу никада није био на завидном нивоу. То је привредна грана која је релативно запостављена.

Кретање броја становника у Лесковцу после Другог светског рата:

године 1948.	становника 20.913
године 1953.	становника 24.553
године 1961.	становника 34.369
године 1971.	становника 45.478
године 1981.	становника 56.110

Доходак по глави становника¹⁰⁷

	1954.	1956.	1957.
У Србији	55.445	81.200	74.494
У Југославији	56.450	71.100	101.606
У лесковачком срезу	34.555	42.500	47.300

Лесковац, град који је некада према привредној развијености заузимао место одмах иза Београд, после 1945. убрзаним корацима кренуо је у правцу подручја. Исти је проглашен 1960. неразвијеним градом.¹⁰⁸ Сада, у 21. веку, један је од најнеразвијених градова у Србији, са веома ниским стандардом живота.

ПОПЛАВЕ ОД 1907. ДО 2005. ГОДИНЕ

Река Ветерница која је више пута плавила Лесковац и околину, извире на југу из планине Дреновац, један сат хода северно од Врања. Све до села Мирошевца пролази кроз Ветерничку клисуру која није тако тесна, већ је пространа, питома и родна. У горњем току Ветерница прима притоке: Сушицу, Накривањску и Вучјанску реку, а у доњем Јабланицу.

Мирна и доброћудна Ветерница знала је да у летњем периоду пресуши. Деца су одлазила у речно корито и играла се лоптом. Али, река је знала после јаких киша да помахнута. Плавила је град и околину.

¹⁰⁷ Србољуб Миленковић-Разарање Лесковачке индустрије /1941.-1953./ стр. 296.

Корита Ветернице, Јабланице и Рударског потока нису била регулисана.

У 20. веку, у Лесковцу су забележене поплаве:

1907. године,

1942. године поплављен је део града поред фабрике "Рекорд",

1948. године поплава је остала у сећању старим Лесковчанима по дужини трајања и проузрокованим штетама. Град је плављен десетак дана са изразитим интензитетом: 14, 21. и 24. јуна. Достигла је максимум 21. јуна када је 80% града било под водом. У појединим деловима града воде је било у висини 1,0-1,5 м. Поплављено је 1.368 објеката. Остало је без крова 2600 становника.

1951. године била је поплава слабијег интензитета. Река Јабланица се излила код Ђеновачког моста.

1953. године, 16. децембра, поплава такође слабијег интензитета. Јабланица је изненада поплавила периферију Лесковца.

1954. године марта месеца поплава је била умереног интензитета. Излила се Ветерница и оштетила десет дрвених мостова.

1955. године 17. 18. и 19. фебруара излиле су се реке Ветерница и Јабланица. Ова поплава припада групи већих. Поплављено је 880 стамбених објеката. Порушен је већи број стамбених и помоћних објеката.

1961. године била је поплава са мањим последицама.

1963. године, 5, 6. и 18. фебруара у граду је поплављено 1200, по селима 430 кућа. Штете су биле велике.

1965. године, 7. маја, одбрамбени земљани насипи нису одолели

Поплава Лесковца 1948. године

притисцима набујале Ветернице. Поплављено је 840 зграда, многа предузећа и већи број фабрика. Штета је била огромна.

1966. године била је поплава мањег интензитета.

1975. год. такође поплава слабог интензитета.

1976. године поплава је нанела мање штете.

2005. године поплављен је северни део града.

Сада је речно корито Ветернице делимично регулисано земљаном браном. У граду направљен је кеј. Дно и обале Ветернице обложене су каменом. Језеро Барје прихвата велику количину воде, тако да Лесковчане више не брину поплаве, без обзира на податак да је планина Кукавица делимично искрчена, то јест остала без шуме.

ГРБ ЛЕСКОВЦА

Лесковац је добио статус града 2009. године.

Грб је заштитни симбол, лични знак владара, града, витеза и другог. Он је идентификација и саопштава своје поруке. Ђорђе Васић, сликар,

1970. године је урадио грб Лесковца. Српско друштво "Бели орао" израдило је нови грб града 2005. године.

У грбу је плава боја боја неба. Златна боја представља светлост. Крст је симбол страдања и васкрсења, представља раскрсницу путева. Црвена боја је симбол радости. Границе леске подсећају на име града. Двоглави орао подсећа на време добијања Дубочице од Византије. Златна круна са четири груде представља пушкарнице. Лавови су симбол господара који су владали овим крајем.

СПОМЕНИЦИ

ЖИВОТ ЈЕ ДАР БОЖИЈИ, А СЛОБОДА ЈЕ ПЛОД
ИСТИНСКЕ ПРОСВЕТЕ И ФИЗИЧКЕ СИЛНЕ

Споменик Слободе

Споменик слободицама Лесковца

Споменик слободе,
посвећен борцима палим у
ратовима 1912-1918. године,
саграђен је на тргу
Лесковца октобра 1927.
године поводом
педесетогодишњице
ослобођења града од
Турака. Величанствено
делује ратник са шлемом на
глави, о рамену војничка
опрема, ослоњен на пушку
на великом масивном стубу.
У подножју на ћирилици
крупним словима пише:
"Захвални Лесковчани...."

Споменик је дело вајара Драгомира Арамбашића. Подигнут је
добровољним прилозима. Председник одбора за подизање споменика био
је господин Живојин Рафајловић.

Споменик на Хисару

Споменик на Хисару палим српским војницима 26. X 1915. г.

Саграђен је јуна 1922. године. Посвећен је
поручнику 15. пешадијског пука Владимиру М.
Лазаревићу, из околине Алексинца. Владимир
је са својом јединицом штитио град од бугарске
војске. Штитећи одступницу својих војника, не
желећи да се преда, разнет је бугарским
бајонетима. Из освете Бугари су одузеле
његову документацију. Извесно време није се
знао идентитет палог јунака. Зато је споменик
добрио име "Споменик незнаном јунаку".

На споменику пише *"Слава палим херојима при одбрани Лесковца 26. октобра 1915. г. Споменик подижу благодарни Лесковчани на Видовдан 1922."*

Споменик код Номанице

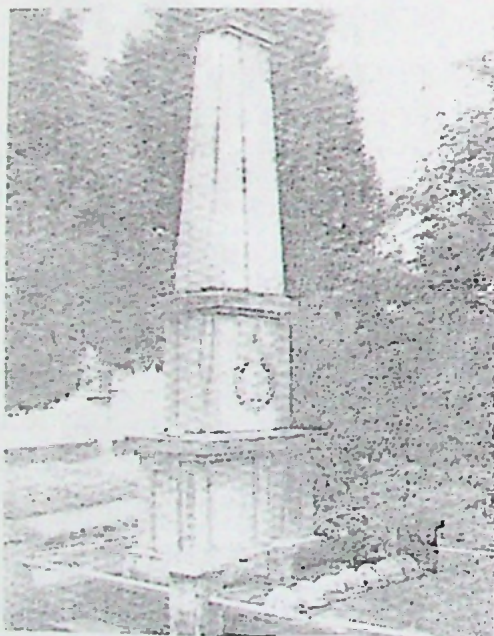

Биљана и Костадин испред споменика

Октобра месеца 1927. године на шест километара од Лесковца према Власотинцу у присуству ђенерал Јосифа Костића откривен је споменик погинулим незнатим јунацима. Приликом градње петље аутопута морао је бити измештен неколико десетина метара. Приликом измештања је оштећен и кас такав је био неупотребљив. Направљена је верна копија од бетонских елемената.

На споменику пише *"Путниче стани, овде почива 49 српских незнатих ратника који храбро изгибоше 24. октобра злосрећне 1915. године јуначки бранећи мост који прелазиш. Лака им српска земља."*

Споменик у кругу касарне "Јужноморавских бригада"

Подигнут је 1920. године на Видовдан од стране војних власти.

Споменик је од армираног бетона, обложен белим вештачким каменом. Запис на споменику је на мермеру

На споменику пише: *"Седморици јунака храбро палим при одбрани Лесковца 1915."*

Споменик код цркве Свети Илија

Посвећен је учесницима Топличког устанка 1917. године који је у крви угушен. Бугари су се светили становништву палећи куће, уништавајући имовину и убијајући становништво.

На споменику пише: *"Невино палим жртвама бугарског варварства. Побијени у Араповој долини 1917. године. Овај споменик подигоше грађани града Лесковца и срезова Лесковачког, Јабланичког и Власотиначког на Видов Дан 1922. године."*

Споменик краљу Александру

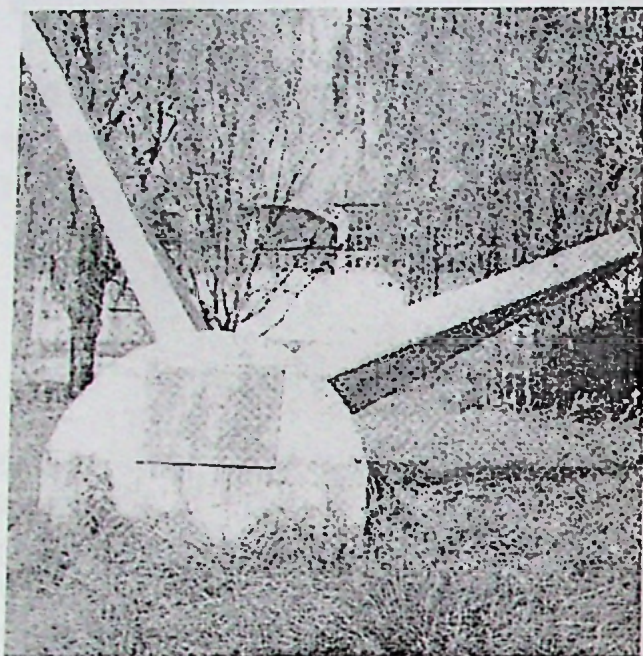
Године 1939. у парку Дезет Југовића подигнут је споменик краљу Александру Карађорђевићу, ујединитељу. Споменик је дело вајара Марка Брежанина. Године 1945. је порушен и уклоњен. Не зна се где су остаци споменика.

Споменик Косте Стаменковић

У централном парку у Лесковцу откривен је споменик народном хероју Кости Стаменковић, октобра 1988. године, рад академског вајара Душана Николића из Београда.

Споменик на лесковачком аеродрому

Подигнут 27. јуна 1985. палим борцима у борби са Немцима. На споменику пише:

"На овом месту 2. јуна 1944. године 11. српска ударна бригада НОВЈ извршила је напад и спалила 8 авиона, 32 камиона, 1.000 литара бензина и онеспособила аеродром који су користили Немци.

У потпису стоји: *Грађани Лесковца и околине.*

Спомен-парк

Посвећен жртвама 8843. бораца од фашистичког терора и бомбардовања у Другом светском рату.

На споменику пише: *Мртви смо али нисмо заспали, камен те нашим очима гледа.*

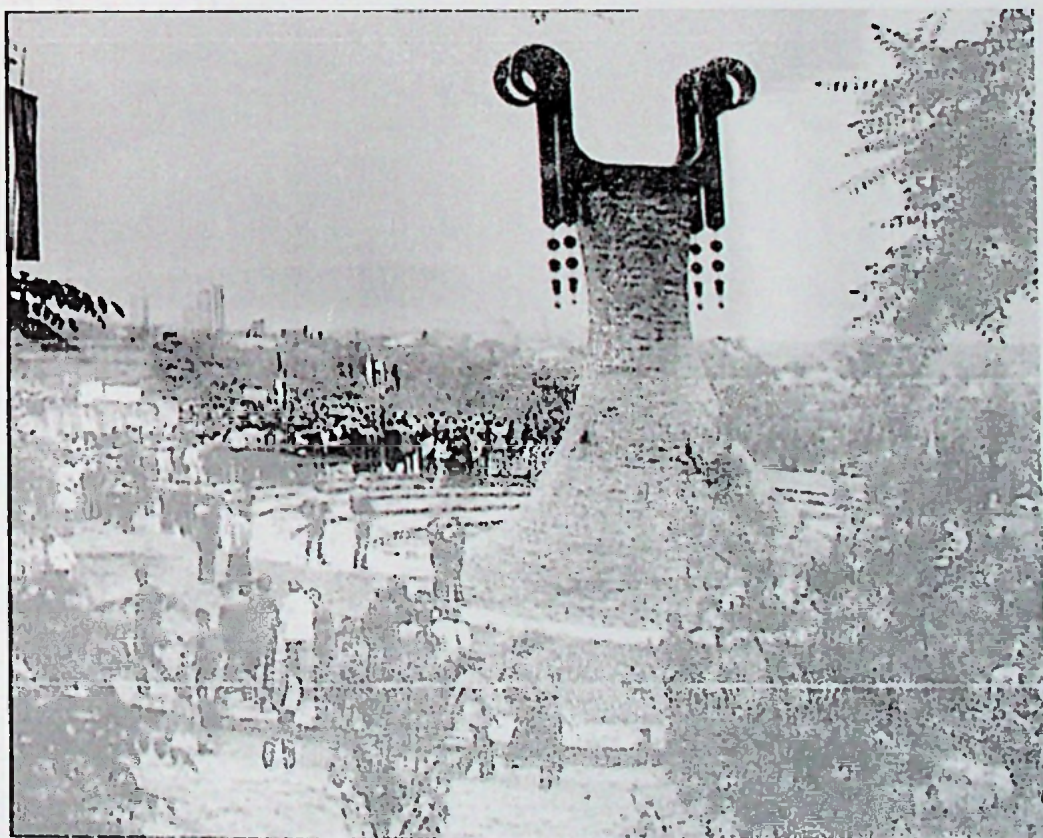
Поред наведених споменика у општини Лесковац постоји још 29 споменика, 14 спомен-чесме, 38 спомен бисте и 123 спомен-плоче.

Баштина, у ма ком било облику, најбољи је учитељ сваког народа.

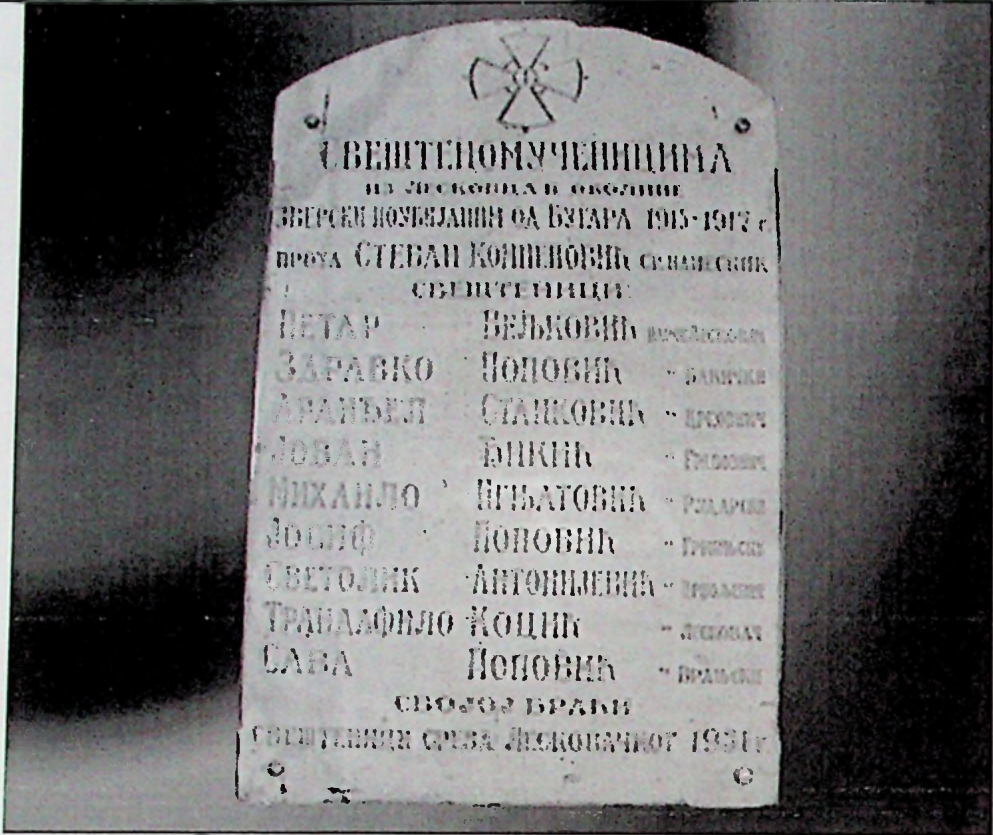
Првобитна улазна капија у Спомен парку

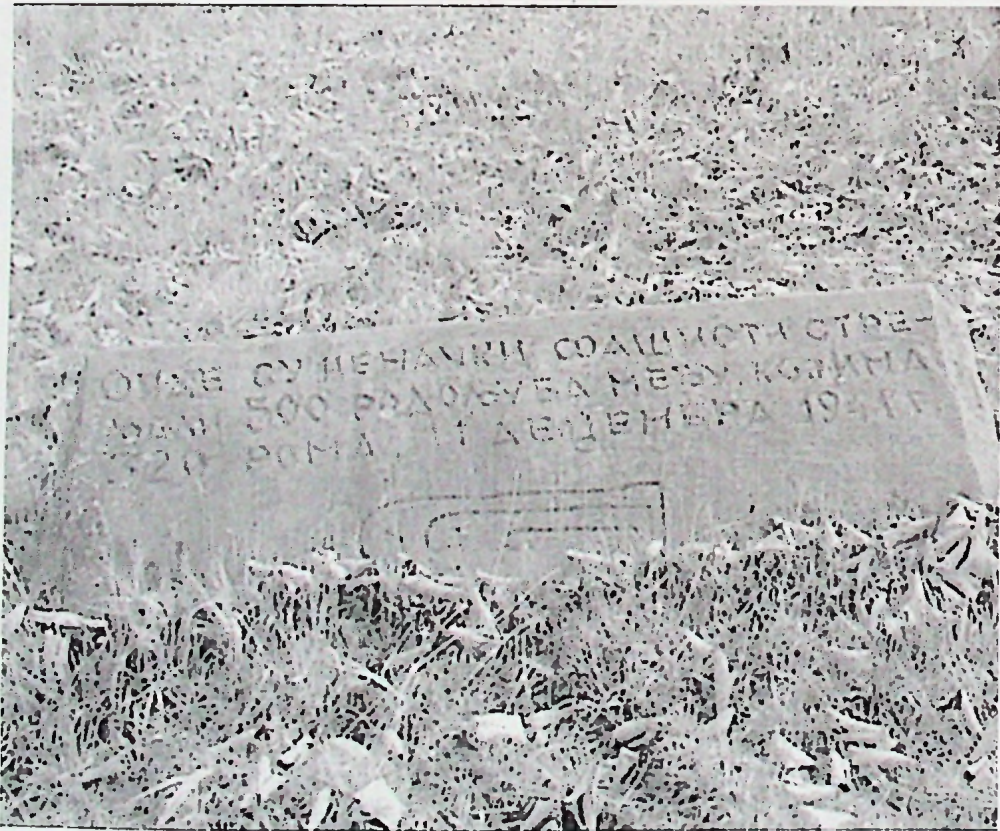
Споменик у Араповој долини

Спомен парк испод Светоилијске цркве

Споменик стрељаним свештеницима 1915.-1917.

Споменик стрељаним родољубима 11. децембра 1941.

Председници општине Лесковац 1944-1966.

- 1.-Васиљко Цветановић
- 2.-Анастасије Таса Милошевић
- 3.-Петар Илић
- 4.-Димитрије Мита Теокаревић
- 5.-Сотир Аранђеловић
- 6.-Сотир Томић
- 7.-Мика Костић Османбеговић
- 8.-Глигорије Горча Јовановић
- 9.-Михајло Бабамиликић
- 10.-Сотир Тодоровић
- 11.-Сотир Томић
- 12.-Сотир Илић
- 13.-Јован Митић-Вранкић
- 14.-Стојан Николић
- 15.-Алекса Стојановић
- 16.-Јован Дискић
- 17.-Чеда Николић
- 18.-Милан Поп Димић
- 19.-Михајло Буринчић
- 20.-Жарко Спасић
- 21.-Ђорђе Банковић
- 22.-Војислав Илић
- 23.-Стојан Биволаревић
- 24.-Михајло Николић
- 25.-Танасије-Таса Стевановић
- 26.-Никола Динић
- 27.-Драган Станковић
- 28.-Тодор Стаменковић
- 29.-Тодор Матић
- 30.-Душан Нешић
- 31.-Тодор Митић- "Чекерка"
- 32.-Душан Николић
- 33.-Стојан Ђокић
- 34.-Гојко Зечевић-Зец
- 35.-Стојан Ђокић
- 36.-Света Костадиновић
- 37.-Драгослав Танић
- 38.-Добривоје Аранђеловић
- 39.-Благоје Стојановић
- 40.-Србољуб Миленковић
- 41.-Мирослав-Миле Вељковић
- 42.-Милорад Здравковић
- 43.-Томислав Илић
- 44.-Војислав Стаменковић
- 45.-Слободан Митровић
- 46.-Милена Јовановић

Председници општине 1887-1927.

- 1.-Нешко Митровић
- 2.-Васиљко Цветановић
- 3.-Глигорије Јовановић
- 4.-Таса Милошевић
- 5.-Петар Илић
- 6.-Мика Османбеговић
- 7.-Мита Теокаревић
- 8.-Сотир Аранђеловић
- 10.-Сотир Тодоровић
- 11.-Прока Нешић
- 12.-Јован Вранкић
- 13.-Михајло Баба Милкић
- 14.-Стојан Николић
- 15.-Сотир Илић
- 16.-Јован Дискић
- 17.-Милан Поп-Димић

Лесковачки посланци 1877-1927.

- 1.-Ђорђе Алексић
- 2.-Васиљко Цветановић
- 3.-Мита Теокаревић
- 4.-Петар Илић
- 5.-Таса Петковић
- 6.-Сотир Аранђеловић
- 7.-Сотир Томић
- 8.-Сотир Илић
- 9.-Светислав Новаковић
- 10.-Прока Нешић
- 11.-Михајло Баба-Милкић
- 12.-Стојан Николић
- 13.-Василије Миленковић
- 14.-Жив. Рафајловић
- 15.-Никола Миљковић
- 16.-Ђура Крцалић

- 47.-Живојин Стефановић
- 48.-Гојко Величковић
- 49.-Никола Јовановић
- 50.-Драгољуб Живковић
- 51.-Владан Маринковић
- 52.-Горан Цветановић-први градоначалник
- 53.-Слободан Коцић- градоначалник

Године 1986. Јужноморавски регион чиниле су општине: Лесковац, Власотинце, Црна Трава, Лебане, Медвеђа, Бојник, Владичин Хан, Сурдулица, Босилеград, Врање, Бујановац, Трговиште и Прешево.¹⁰⁹

110
Скоро су све улице асфалтиране, а дрвени мостови, Каспаров и код трошарине, замењени су бетонским, савременим мостовима.

СПОРТ

Лесковац је град са богатом спортском традицијом. После ослобођења 1878. године наставници у школама постали су просветно - културни радници.

За првог учитеља гимнастике и цртања у Лесковцу постављен је 1879. године Михајло Рувидић.

Предмет телесно и војно вежбање уведено је у школи 1882. Предавач је био пешадијски поднаредник Светозар Поповић.

Познати књижевник Радоје Домановић, професор лесковачке Гимназије, у годишњем извештају школске 1897/1898. штампао је рад под називом "Дечије игре у нашој гимназији". У књизи је набројао игре:

1.- Утакмице у снази и хитрини:

Бацање камена /на све могуће начине/,.....- бацање мотке, хрвање /на разне начине/,.....-скакање у дуж с места и из трка, утркивање и-скакање увис преко ужади.

2.- Играње са извесним средствима

а.- Лоптом:

Мете,.....ава-топ, коњаници,.....лопта уз дувар,

¹⁰⁹ Др. Миодраг Павичевић- Хранислав Ракић-Лесковачки и Врањски крај

¹¹⁰ Др. Милорад Павичевић- Хранислав Ракић- Лесковачки и Врањски крај из 1986 г.

лопта у коло,..... крн-лопта,
један у алај,..... града,
пиштимка и насађуванка.

б.- Игре трупом:

Прстена,.....Трговина "Џив-џив Хајдука",
"Тутун, тутун јабуче"....."Вина",....."Миши Сојна".
"Кокошица"

в.- Игре појасом:

Трула кобила,Дугачко магаре ,
Слеп јарац,..... Скокуше.

г.- Игре машком,.....Папић.....Свињко.

3.- Игре без потребних средстава:

Анђео и ђаво,
Јагње и вукЛончићиОрао и воћка.
Просјак и лопов,..... Пчела.

4.- Игре са борбом у две групе:

Срби и Турци.....Отимање застава.....Робови.

Ово су само неке од игара из тог времена које је забележио Радоје Домановић. Изузев имена, о играма мало знамо.

Временом, ове игре су постјале савременије.

Прва *стрељачка дружина* у Лесковцу основана је 1887. г. Године 1888. град је добио и прво стрелиште. Циљ стрељачке дружине је "...да у српском народу шири и негује стрељачку вештину којом се подиже снага отечевствене одбране" .

Поуздано се зна да је у Лесковцу 1897. г. основано *гимнастичко друштво "Душан Силни"*. Године 1909. оно је добило назив , "*Соколско друштво Душан Силни*".

У Женској гимназији 1907. увден је предмет "шведска гимнастика".

У време ратовања против Турске 1912, а нешто касније и против Бугарске, престале су са радом све спортске активности. Школе су претворене у болнице.

Б.- Период од 1818 -1941. године

1914. године Лесковчанин Благоје Митровић, трговац, донео је први фудбал у граду.

Први лоптачки клуб оформљен је 1919. године. Ученици лесковачке Реалке оформили су клуб "*Обилић*". Ученици Гимназије играли су у *ОСК "Јосиф"* 1937.

Скаутска организација основана је 1919. г. у лесковчкој Реалки са циљем да оргазнизује боравак и логоровање у природи као и оријентисање у природи.

У марту 1924. у Лесковцу је основан *Шаховски клуб* смештен у "Грађанској касини".

Аеро клуб "*Наша крила*" основан је 1925. г. Године 1935. 03. августа одржан је први аеромитинг.

Лесковачка стрељачка дружина "*Свети Краљ Милутин*" обновила је рад 1926. године.

У лето 1926. године дошло је до покушаја оснивања тениског клуба у граду.

Зачеци мачевања у Лесковцу јавили се 1897. године, а 1928. уведено је као

предмет у лесковачкиј Гимназији.

Хазена "*Момчило*" основан је 1928. године. Био је то нови спорт сличан рукомету, а играле су га девојке.

Пријатељ природе, *Радничко планинарско друштво*, основано је 1929. године.

Феријални савез основан је 1930.

1934. одбојку су почели да тренирају ученици Гимназије у Лесковцу.

Смучарска секција основана је 1936. у лесковачкој Текстилној школи.

Шаховска секција основана је у подружници.

Стони тенис играо се у Гимназији 1939. године.

Године 1933. набављен је велики конопац за надвлачење у лесковачкој Гимназији.

Коњички клуб под називом *Лесковачко коло јахача "Дубочица"* основан је 1933. г. Први председник клуба био је Михајло Мазнић, апотекар. Клуб је престао са радом 13. априла 1941. године.¹¹¹

Планинарско друштво основано је 1936. године.

Смучарска секција основана је 1936. године у Текстилној школи.

Бициклистичко друштво основано је 1936. године под именом:

Велосипедско друштво *"Вихор"*.

Први стонотениски клуб је био *"Јосиф"*, основан 1938. или 1940. год.

Фудбал

Пре стотину година писао је др Божидар Тасић: "...Било је то оних тмурних дана 1913. Тада сам први пут угледао фудбал. Једна група младића ударала је ногом једну велику лопту, управљајући је према једном човеку који је стајао као урамљен између летава....."¹¹²

Први фудбал у Лесковцу донео је Благоје Митровић, трговац, године 1914.

Године 1919 у просторијама Гимназије основани су фудбалски клубови: *"Бели орао"*, *"Трговачки клуб"*, *"Моравац"* и *"Југовић"*. Након формирања, убрзо су престали са радом.

1921. г. основан је *СК "Грађански"*.

Између два светска рата

Фудбалски клуб "Јосиф" са председником Димљом /први са лева/

¹¹¹ Драгомир Милосављевић Странац: Сто година лесковачког спорта /1887-1987./ стр. 223.

¹¹² Драгомир Милосављевић Странац: Деценије лесковачког фудбала 1914.-2002. стр. 9

† Јосиф С. Ђорђевић

† Момчило Ж. Стојиљковић
оснивач спорт клуба „Грађански“, сала „Момчило“

1.- СК *"Момчило"*, раније СК *"Грађански"* /1921./-први председник био је Момчило Ж. Стојиљковић.

2.- СК *"Јосиф"*, раније *"Спорт"* и *"Јединство"* /1921./-први председник био је Јосиф С. Ђорђевић.

3.- СК *"Дубочица"*, раније *"Црвена застава"*, *"Пролетер"*, *"Слобода"* /1923/, први председник Јован Живковић-Зеџ.

4.- СК *"Омладинац"* /1925/ На челу клуба био је Дража Живковић. Финансијски је клуб слабо стајао. Касније клуб под именом *"Јосиф"* преузима и финансира Цветковић Костадин -Ерсеновче.

Костадин Цветковић, председник /стоји/ са управом клуба *"Јосиф"*

5.- СК *"Гајрет"*, ромски клуб, раније *"Полумесец"*, *Ветерница* /1926./

6.- СК *"Југославија"*, раније *"Фабрички"*, *"Скобаљић"* /1926/, први председник Владимир Поповић

Фудбалски клуб "Омладинац" из 1932. /касније добио име ФК "Јосиф"/
Први са леве стране је Борисав-Бора Конић-Шарков

7.- СК "Моравац", раније "Манчестер" /1932/, први председник био је Драги Јовановић.

8.- СК "Омладинац" /1937./.

9.-СК "Графичар" /1938./, први председник Милош Јовић.

10.-СК "Цар Лазар"/1939./, први председник Живојин Јовановић-Руски.

11.- СК "Јединство" /1939./.

12.- СК "Борац" /1940./.

Између два светска рата најуспешнији фудбалски клубови били су:

А. "Моравска жупа"

Титулу првака "Моравске жупе" освојили су:

СК "Момчило" 1924/25; 1925/26; 1926/27 године.

СК "Раднички" 1927/1928 године.

Б. "Лесковачка жупа"

Титулу првака "Лесковачке жупе" освојили су:

СК "Момчило" 1928/29; 1934/35; 1936/37; 1938/39/ године.

СК "Јосиф" 1929/30; 1931/1932; 1932/1933; 1933/34; 1939/40.

СК "Дубочица" 1935/36; 1940/41.

СК "Југославија" 1937/38.

СК "Моравац" 1936/37.

Колико је спорт био популаран у Лесковцу у периоду од 1918. до 1941. види се из табеларног прегледа:¹¹³

р. бр.	спортска грана	регистр.	нерегистр.	укупно
--------	----------------	----------	------------	--------

1.	фудбал	11	213	
2.	соколско друштво	1	1	
3.	стрељачко дружина	1	1	
4.	шаховски клуб	1	1	
5.	аеро клуб	1	1	
6.	смучарски клуб	1	1	
7.	планинарско друштво	1	1	
8.	коњички клуб	1	1	
9.	бициклистички клуб	1	1	
10.	тениски клуб	6	11	
11.	хазена	1	1	
12.	стони тенис	2	2	
13.	атлетика	1	1	
14.	друштво пријатеља природе	1	1	

укупно :21627

Најпознатија фудбалска игралишта била су:

Фудбалско игралиште „Момчило”/у близини игралишта Дубочица/,

Фудбалско игралиште „Јосиф” /код Више текстилне школе//

Терени су били неравни, делимично покривени травом и ограђени. Имали су по неколико реда дрвених трибина и простор за стајање. Свlačонице су смештене у малим објектима у спортском кругу.

Пре и за време одигравања утакмица, семенкари су у корпама продавали семенке, а содације сокове зване клакери. На појединим утакмицама свирала је плех музика у извођењу Цигана.

За време утакмице између лековачких и нишких клубова постајала је нетрпељивост, и код играча и код публике. Лесковчани су гађали Нишлије парадајзом, а Нишлије узвраћале јајима. Између Лесковчана и Власотинчана навијање се често завршавало тучама.

Клубови нижег ранга тренирали су и играли утакмице, могло би се рећи, на ливадама.

Фудбалери нису играли за новац. Углавном, су радили код газде. Неки фудбалери су били ученици. Сви су играли фудбал из задовољства. Од председника клуба су за победу добијали оброк у кафани и џепарац. И то је било све.

¹¹³ Драгомир Милосављевић-Странац Сто година лесковачког спорта

У ФК "Момчило" играла су претежно деца богатијег слоја људи. У клубу "Јосиф" било је доста ученика жељних афирмације. Лесковац је имао два изванредна голмана са надимцима Тркаљајац и Чкембар.

У ратном периоду активност у фудбалу, боксу и стоном тенису била је минимална и са прекидима, зависно од политичке ситуације.

После ослобођења приступило се обнављању спорта у свим гранама.¹¹⁴

ФК "Дубочица" и ФК "Јосиф" одиграли су 20. 09. 1944. године прву утакмицу после ослобођења.

Први фискултурни слет поводом Титовог рођендана одржан је 25. маја 1945. године.

Први шаховски клуб основан је 11. 02. 1945 године.

Следеће године основана је шаховска секција "Коста Стаменковић" и "Омладинац".

Шаховски клуб "Дубочица" основан је 23. 01. 1949.

Фискултурно друштво "Омладинац" основало је стонотениску секцију 1945. године.

Стонотениски клуб "Дубочица" престао је са радом 1966. г. Поново је почео са радом 1970. године.

Прва одбојкашка утакмица Лесковац - Врање одиграна је 1945 године.

Године 1948. постојале су екипе "Текстилац", "Коста Стаменковић" и "Милиционер".

Одбојка је била популарна у средњим школама и радним колективима.

Дана 6. мрта 1945. године одржан је први крос. У току сваке наредне године одржавани су кросеви.

Основано је Фискултурно друштво "Омладинац".

Први атлетски клуб у Лесковцу "Омладинац" основан је 17. арила 1952. године. 25. 08. 1956. променио је име у атлетски клуб "Дубочица".

Оснивачка скупштина Планинарско туристичког друштва одржана је 15. априла 1945. године.

Планинарско друштво "Кукавица" основано је 09.1948. године.

Први јавни наступ имали су боксери "Омладинца" 06. 03.1945.

Боксерски клуб "Коста Стаменковић" основан је, вероватно, 1947.

Боксерски клуб "Текстилац" основан је 1949. године.

Године 1950. извршено је спајање боксерских екипа "Косте Стаменковића" и "Текстилца" под именом "Текстилац". Исте године овај клуб је добио име "Раднички".

Године 1951. године БК "Раднички" звао се БК "Напредак".

БК "Партизан" основан је 1954. године.

¹¹⁴ Драгомир Милосављевић-Стражац: Сто година лесковачког спорта /1887-1987./ Подаци су углавном узети из наведене књиге

Године 1956. основана је боксерска екипа "Дубочица" која је 1957. променила име у БК "Металац", а 1972. године поново је вратила име у БК "Дубочица".

Прва бицикличка секција при фискултурном друштву "Омладинац" основана је 1946. године.

Бицикличка секција спортског друштва "Милиционар" оформљена је 1948. године. Убрзо је променила име у "Младост".

Исте године основано је бицикличко друштво "Текстилац".

Године 1949. основана је бицикличка секција "Дубочица".

Бициклички клуб "Вихор" основан је 16. марта 1959. године.

Смучарска секција при Фискултурном друштву "К. Стаменковић" основана је 5. јануара 1947. године.

Велики рукомет почео је да се игра давне 1948. год. при СД "Коста Стаменковић". Име је променио 1950. године у РК "Дубочица".

Мали рукомет је почео да се игра у Лесковцу 1952. Био је Веома популаран у школама: Вишој мешовитој гимназији – „ВМГ”, Економској средњој школи, Средњетехничкој текстилној и Средњој пољопривредној школи.

Рукометни клуб ДТВ "Партизан" основан је 1954. Ова екипа променила је назив 1959. у РК "Дубочица" после спајања са "ВМГ" која се претходно квалификовала у прву лигу.

РК "Слога" ЈНА појавио се 1954.

Спортско друштво "Текстил" основало је рукометну екипу 12. фебруара 1955. године.

Женска рукометна екипа формирана је 1959. Било је још много екипа, али мање успешних.

Од 1945. до 1948. г. кошарка се у Лесковцу играла повремено. КК "К.Стаменковић" је одиграо званично прву утакмицу 13. јуна 1948. године и 1950. се јавља се под именом КК "Дубочица".

КК "Слога" оформљен је 1950. године.

Године 1968. КК "Лесковац" променио име клуба у КК "Дубочица".

Овај клуб је 1970. добио ново име и од тада се зове КК "Здравље".

Женски кошаркашки клуб основан је 1948. при секцији фискултурног друштва "Коста Стаменковић" претежно од ученица Гимназије.

Године 1949. јавило се име КК "Дубочица" који је престао са радом 1953. године.

Године 1962. оформљена је екипа КК "Гимназија".

Године 1967. оформљен је КК "Лесковац".

Године 1973. регистрован је женски кошаркашки клуб "Дубочица", касније "Југекспрес".

Скупштина Савезне стрељачке дружине у Лесковцу одржана је 23. јуна 1946. Стрељачка дружина "Радована Ковачевића", добила је име по народном хероју 10. фебруара 1948. године.

Аероклуб у Лесковцу постоји од 1948 године.

Тениска секција Спортско друштво "Дубочица" основана је 4. децембра 1949. године.

Коњички спорт се поново јавио у Лесковцу 1949. године.

Дана 8. октобра 1950. г. основан је Клуб за коњички спорт "Хисар".

Пливачки клуб "Раднички", касније "Младост", основан је 1950. год.

Гимнастички савез је основан 1951. године.

Спортско друштво за рекреацију и физичко васпитање "Партизан" је основано 1962. године.

Гимнастички клуб "Дубочица" основан је 1986.

Рвачки клуб у саставу ДТВ "Партизан" основан је 1952.

Клуб за дизање тегова "Металац" формиран је 1958. године. Клуб је 1960. променио име у Клуб за дизање тегова "Партизан", при ДТВ "Партизан".

Године 1986. формиран је клуб за дизање тегова "Дубочица".

Мачевалачки клуб ДТВ "Партизан" основан је септембра 1961.

Мачевалачки клуб "Дубочица" основан је 1985.

У окриљу ДТВ "Партизан" основан је џудо клуб "Партизан".

Карате клуб "Партизан" основан је 1973. године.

Клуб за борилачке вештине "Дубочица" основан је 1978.

Године 1979. у Нишу је учествовала и секција Клуба за борилачке вештине "Дубочица".

ОСОБИНЕ НАРОДА

Српски народ је одвајкада гостољубив, дружељубив, искрен и вредан. Изнад свега воли своју породицу, а знамо да је породица стуб сваке државе. Обожава слободу, али и вођу у кога има безгранично поверење. Када се јави неколико вођа са различитим идејама долази до нејединства у народу. Таквих случајева било је много. Српски политичари, углавном, немају слуха да чују и виде шта народ прича и како живи. Нажалост, до данашњих дана остали су такви. Углавном, неоправдано критикују политичке неистомисљенике са намером да им напакосте, не водећи рачуна на могуће негативне последице по свој народ и државу.

Због познате неслоге пропало је Душаново царство. Пропало је и царство Немањића. Изгубили смо од Турака на Косову Пољу. У Другом светском рату борио се брат против брата, отац против сина.

Из историјских догађаја нисмо успели да извучемо поуке. Неслога српских вођа и данас је изразита. Наравно, то користе суседне државе које нам задају сталне ударце са катастрофалним последицама. Зато у народу постоји изрека: "Дај Боже да се Срби сложе". Изгледа, то се до данашњег дана није догодило.

Костадин Цветковић млађи, аутор ове књиге, написао је поему поводом неслоге међу Србима.

ПОРУКА СРБИМА

.....у паклу котла три,
у њему све ври.
Сваки човек зао
у пакао је дошао.
У прва два казана
су становници Балкана.
Тамо Срба нема. Зашто?
Правили би проблема.....
Испред котла чувари стоје,
њих се људи из пакла боје.....

Срби су у трећем котлу,
кључају у том гротлу.
Када неко хоће да побегне,
сусед га за ноге стегне,
у котао га доле вуче,
са њим се на дно свуче.
Сви у глас тада вичу
од радости цичу:
"Зашто њему да је боље!
Вучите га доле!"
И овде су Срби несложни
стражари су непотребни.....

Историја не познаје да су Срби изазвали освајачки рат, а веома често су водили одбранбене ратове. Нормално, у рату се гине. Срби се бројчано смањују у односу на друге народе. Највећи наталитет они су доживели почетком двадесетог века, када је просечно свака породица имала 4,5 детета. Сада, у Србији влада бела куга, односно, више људи умире него што се роди. Породице имају у просеку једва више од једног детета. Аналитичари имају црне слутње да ће у догледном периоду Срби у Србији бити национална мањина. Лесковчани су фамилијарни, у основи добри, питоми и искрени људи, готово спремни да увек приме сваког путника-намерника и дају му неограничено поверење.¹¹⁵

Без обзира на све тешкоће и проблеме са којима се Србија суочавала, а самим тим и Лесковац, он се развијао и градио. Данас, уместо Сајма текстилне индустрије која је, на жалост, у потпуности пропала, сваке године, почевши од септембра месеца 1989, одржава се Роштиљијада.

¹¹⁵ Српски Динић-Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877.-1927. стр. 130

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 399–406

Лесковац другом половином двадесетог века

Улица у близини данашње робне куће "Београд"

Главна улица

Главна улица

Главна улица

Хотел Београд пре адаптације

Лесковац крајем 20. века

Хотел Дубочица/Тонкићева палата/

Хоте Београд после адаптације

Лесковац у време роштиљијаде 2009. године

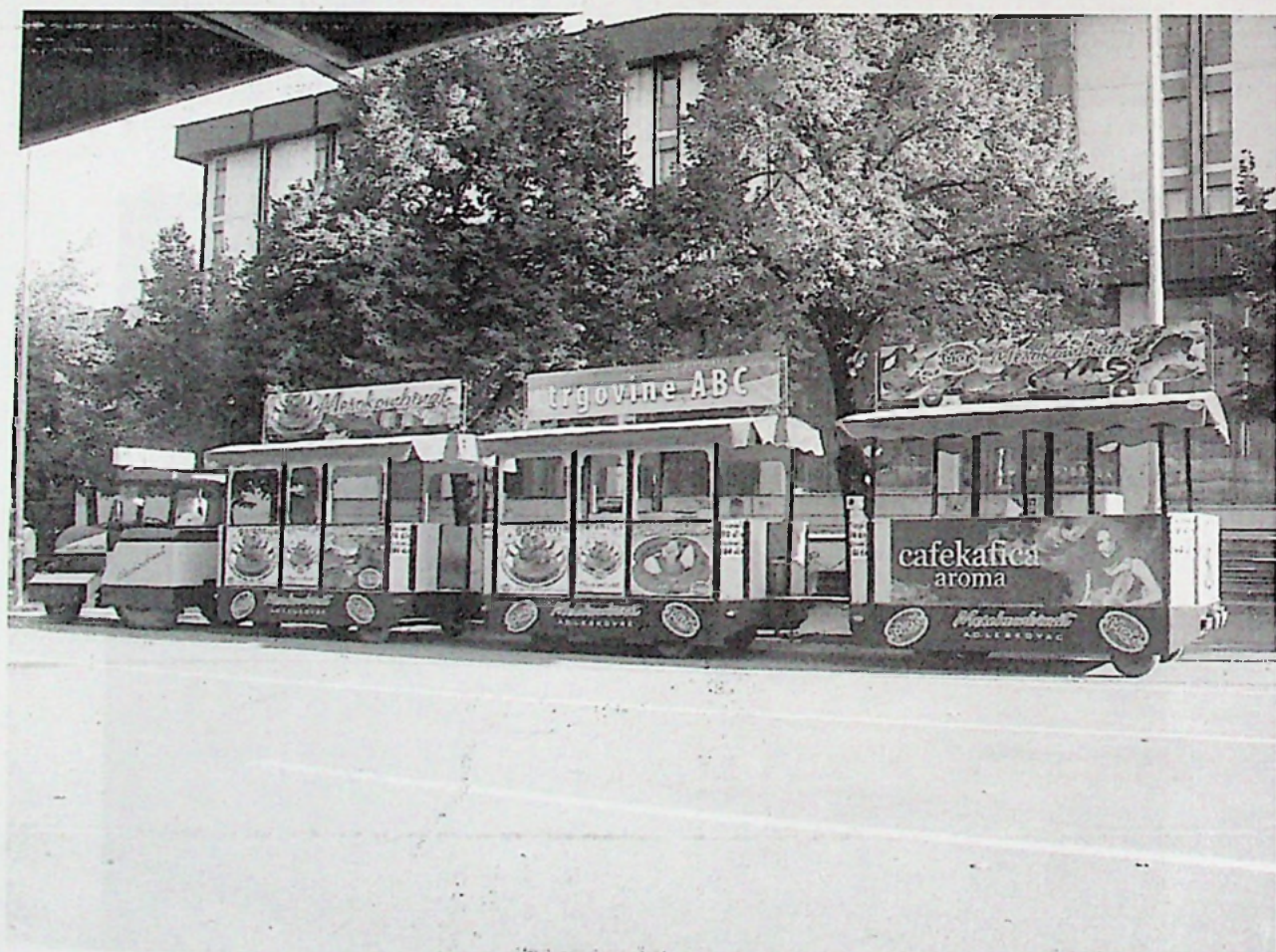
Фотографије су направљене 04. 09. 2009.(у 16 часова.)

Нина Цонић пролази кроз капију роштиљијаде

Корито реке Ветерница

Воз Роштиљко превози путнике

Роштиљцијнице

Прасићи на ражњу

Кување јагњеће чорбице

Спремање јела на роштиљу

Продаја разних предмета

Продаја разних предмет

Дечја забава

Посетиоци у пролазу

Окружни суд / ул. Пана Ђукића /

Општина / ул. Пана Ђукића /

Дом пензионера

Културни центар и седиште КК "Глубочица"

Улица поред Гимназије

Технолошки факултет

Железничка станица

Бина са које се певало и свирало

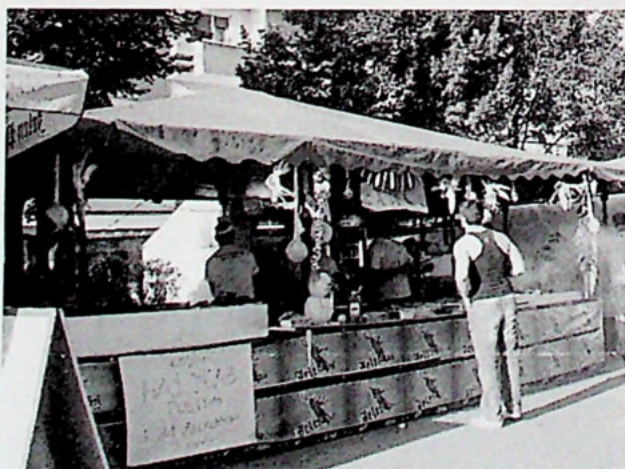
Народни музеј

Парк испред Народног музеја

Припрема роштиља

Припрема роштиља

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ - ЕРСЕНОВЧЕ

ЛЕСКОВАЦ И
РОДОСЛОВ ФАМИЛИЈЕ
ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ

РОДОСЛОВ

ДЕО ДРУГИ

ПОРЕКЛО И ЖИВОТ ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ

Живот на селу

После ослобођења Лесковца од турског вишевекоеног ропства, велики број српских породица из околних села желеле су да живе у граду. Многе од њих су искористиле време када су турске породице, бежећи испред српске војске и носећи у запрежним возилима само неопходне ствари, напустиле касабу Лесковац и њену околину. У граду је остало десетак турских сиромашних породица и малобројно српско и цинцарско становништво. Турска имовина продавана је по веома ниским ценама. Куповане су куће и друга имовина заједно са стварима. Учесници у борбама на страни победника који су се посебно истакли јунаштвом, имали су погодност од српске власти.¹¹⁶

У то време у малом селу Јарсенову окруженом брдима и удаљеном од Лесковца 25 км таворило је становништво. У другој половини 19. века у селу је била и кућа браће Димитрија и Јована Цветковића. Није се умногоме издвајала од других. У дубини дворишта био је помоћни, оронуо објекат и бунар ограђен даскама.

Димитрије је рођен 1844. године, његова супруга Станка рођена 1840. Имали су шесторо деце: Ђорђа, Петра, Гаврила, Костадина, Параскеву и Стану.

Димитрије је вредан, здрав и у пуној снази, знао увек шта треба да ради. И он и чланови његове породице носили су одећу као и мештани села. Само, Димитрије је био вреднији и паметнији од осталих. Код Димитрија су долазили остали мештани за савет.

Годинама је Димитрије маштао да напусти мукотрпан посао пољопривредника. Имао је рало, неколико крава и мање стадо оваца. Био је узоран домаћин. Земљу је на време обрађивао. Хране је имао довољно за нормалан живот. Ипак, Димитрије је желео много више.

У то време, у дубини Димитријине душе нешто се дешавало. Постепено се у потпуности променио. Био је замишљен. Није давао савете. Није причао као некада. Из очију му је избијала забринутост. Седео је често сам. Можда је хтео да се некеме повери, али није имао храбрости? Чувао је тајну.

Према Костадиновом казивању, Димитрије је био патриота. У друштву са неколико мештана учествовао је у борбама за ослобођење отаџбине од турске власти. У рату, кренуо је Димитрије са секиром са којом је цепао

¹¹⁶ Писано према причању Костадина-Динче Ерсеновског и супруге Станке

дрва. После ослобођења Лесковца, вратио се својој породици у село Ерсенову /данашње Јарсеново/.

Костадин је даље причао:

"Прошло је неко време. Изненада, Димитрије је узнемирен сакупио породицу и одлучно рекао:

"Решија сам да продам све што имам. Оћу да живим у Лесковац,".

"Миче мој, где ћеш там?" -у страху је одговорила Станка и брзо заплакала. Деца су немо слушала. Граничило се са фантазијом.

"Ћут бре!" - викао је Димитрије. "Продаћу све! Баш све. Ја см газда од кућу! Одлучија сам. Купићу кућу у Лесковац. Идем там да живим!"

"Ал, Миче! Немој! Шта ћеш там да работиш? Ниси завршија школе. Немаш бре ни занат. Има да трпим за леб." - забринуто је молила жена.

"Ћут бре! Рекја сам. Ја см газда, а не ти. Идем сас вас за Лесковац."- казао је одсечно Димитрије. Казао је и тако је морало бити.

Није сачекао одговор. Изашао је из куће. Завладала је тишина и забринутост.

Запрежним колима је Димитрије са братом Јованом одлазио неколико пута у ослобођени град. Хтели су да купе куће. Било је много старих турских кућа на продају. Распитивали се и распитивали. Прошло је неколико месеци. Димитрије је пронашао одговарајућу кућу са великим двориштем. Капарисао је. Вратио се кући са осмехом на лицу. Са пола дворишта повикао је:

"Станкаа! Ђорђеа! Петрее! Гаврилоо! Костадинее! Кевчее! Ајд брзо, брзо дођте сви овам!"

Када су се окупили око њега, наставио је:

"Оћу нешто да зборим! Кажте драгичка! Станка, дај ракију да пијемо. Да наздравимо! Капарисаја сам кућу у Лесковац! Неје ни скупа. Имам паре да купим."

За тренутак настао је тајац. Прва се снашла жена. Пришла је загрлила Димитрија и рекла:

"Кд си већ решија, нек бидне такој. Са срећом нек је! Бог да нам помогне! Да смо живи и здави. Ти Миче знаш све. Знаш боље од нас."

Деца су притрчала оцу уз велику грају. Радост је завладала у кући.

Костадин би наставио са казивањем: "Детаљно је Димитрије причао и причао. Није се заустављао. Одговарао је, на сва питања".

"Кд ће да одем там да видим што си купија?" -упитала је Станка.

Прошло је неколико дана. Димитрије је обезбедио довољно новаца да исплати кућу. Упрегли су краве, сели у запрежна кола. Кренули су за Лесковац. Димитрије је понео флашу ракије. Стигли су до напуштене куће коју су купили. Кућа није била велика. Деца су радосна трчала кроз прашњаве собе. Заборавила су за тренутак родни крај.

Димитрије је исплатио остатак новца власнику зграде. Добио је написмено уговор да је кућу купио. Колико је новаца дао остала је тајна за јавност, али и његову породицу.

Породица Димитрија Цветковића је провела остатак дана у град. Шетали се главном улицом. Деца су била очарана лепотом и величином. Град им је изгледао величанствен. Главна улица широка и калдрмисана. У њој је било много људи. Доминирале су продавнице са ћепенцима пуне робе.

Пре заласка сунца, задовољни, вратили су се у село. У селу су знали да је Димитрије купио кућу. Неки мештани нису одобравали њихов одлазак у град. Уобичајена питања, чак и увредљива била су:

"Кд одеш там које ћеш да работиш? Ти си луд. Ће да цркнеш од глад!"

Костадин је наставио да објашњава: "Преосталу имовину Димитрије је продао да би поправио кућу у граду. Кућу у Лесковцу је окречио, столарију обојио. Кров више није прокишњавао. У дворишту није било корова. Пут од капије до улазних врата је калдрмисао. Кућа је деловала пристојно."

Јован, Димитријин одељени брат, кренуо је стопама свог брата. Купио је и он кућу у Лесковцу.

Сеоба

Једног сунчаног дана 1890. година дошао је дуго очекивани тренутак. Сеоба. Димитрије је са породицом кренуо кроз село да се поздрави. Следећег дана, са покућанством натовареним у неколико запрежних кола, уз пратњу рођака, кренули су за Лесковац. Прашњавим путем караван је ишао полако у нови живот, живот пун неизвесности.

Усељење у нову кућу брзо је обављено. Кревети, сандуци за одећу, шпорет, клупе и све што је донето постављено је на место.

Период привикавања трајао је релативно кратко.

Димитрије је дошао у град са намером да постане трговац. Купио је радњу у главној улици /данашњи "С 8"/. Ширина радње била је три до четири метара, дужина десетак метара. За већу радњу није имао новаца. План је брзо остварио. У трговини су, према способностима, Димитрију помагали синови: Ђорђе, Гаврило-Гаре, Петар и Костадин-Динча.

Између високих зграда био је локал кога је Динча наследио од оца. Поручен је и национализован.

У браку Димитрије није имао среће. Остао је релативно млад удовац. Оженио се поново, Јованком, удовицом брата Лене Илић. Јованка је довела, из првог брака ћерку Мицу. У новом браку нису имали деце. Када су зарадили довољно новаца, старији Димитријин син Ђорђе постао је власник мале, прве радионице-фабрике за производњу предмета од гуме. Ђорђе се оженио Љубицом и оделио. Имали су јединца сина Добривоја кога су из милости звали Доцка. Судбина је била немилосрдна. Доцка је умро као младић. Ђорђе је погинуо поправљајући машину у својој малој фабрици. Фабричицу је наследила супруга Љубица. Неспособна да руководи, исту је препустила брату.

Гаврило, звани Гаре, ожени се Савком из познате лесковачке породице Спирић.

Петар се школовао. Постао је гардијски официр. Оженио се Наталијом-Тацом, рођаком Драгице Миљковић, удате Конић. Петар није имао деце. Млад је напустио овај свет.

Најмлађи Димитријин син Костадин, звани Динча, оженио се лепом девојком Станиславком из села Алакинца недалеко од Сурдулице. Звали су је Славка, а њени унуци ословљавали је са Нана. Славкин отац Љота Николић био је народни посланик у скупштини Краљевине Србије. Љота је у браку са Анђом имао двоје деце: Вукашина и Славку. Млад је остао удовац. Оженио се поново, омаленом и вредном Милицом званом Аба. У браку нису имали деце.

Вукашин је, после завршетка школе, постао службеник у монополу у Владичином Хану. Био је ожењен Иконијом, родом из села Преслап. Са њом је имао седморо деце: Драгутина-Гутета, Стану, Загорку-Загу, Никодија-Кодета, Драгицу, Радета и Данче која се удала у Македонији.

Славка је донела Костадину мираз: низу дуката, шиваћу машину "Сингер", доста новаца и спаваћу собу са металним креветима.

Када се Динча оженио, Димитрије Цветковић је био познат по надимаку Ерсеновче. Имао је саграђену лепу, велику, нову кућу, у народу данас познату као стара Гаретова кућа.

Новац из у мираза који је донела Славка помогао је у успешној трговини породице Цветковић.

Већ познати трговац Димитрије отворио је стовариште и продавницу гвожђа на велико и мало. У њој су радили Димитрије, Гаре и Костадин. Димитрије са синовима није могао да послужи све муштерије. Запослио је још неколико радника. Запрежна возила стално су превозила робу. Богатство се нагло умножавало.

Јованка, Димитријина друга жена, са снајама Савком и Славком радила је сложно код куће. Живели су сви у задрузи. Димитрију је одговарао начин живота "Сви за једног, један за све."

Учешће у Првом светском рату

Политичка ситуација на Балкану се компликовала. Јула 1914. Аустро-Угарска је послала ултиматум српском краљу и глади у којој подсећа на споразум од 31. марта 1909. године где се српска влада обавезала да неће чинити никакве непријатељске пропаганде или акције према Аустро-Угарској. Те 1914. године извршен је атентат на надвојводу Фрању Фердинанда. План за атентат скован је у Београду. Влада из Беча је оштро реаговала. Српска влада хтела је да сачува мир и обавезала се да ће казнити све извршитеље.

Незадовољна, Аустро-Угарска је ултимативно тражила да директно врши истрагу у Србији. Краљ и влада Србије на овај захтев одговорили су негативно. Аустро-Угарска је искористила одбијање захтева и објавила рат Србији 23. јула 1914. године. У Србији је завладао страх од нових ратних страдања.

Регент Александар Карађорђевић обратио се војсци и народу да бране домовину. Убрзана је мобилизација свих способних мушкараца. Црквена звона су звонила даноноћно.

Велика, индустријски и финансијски снажна Аустро-Угарска, са неупоредиво многобројнијом војском, технички савременијом, напала је малу, пољопривредну Србију.

Код људи се видела забринутост. Почео је рат. Остала је на њивама несакупљена летина. Богатији су приликом одласка у војску водили коње и стекли услов да служе у комору. Започео је Први светски рат, рат који је преполовио српско становништво.

Костадин Цветковић-Динче, супруг Славкин, мобилисан је као најмлађи Димитријин син. Да би Костадин служио у комору, отац му је купио коња. Опростили су се. Отишао је на фронт као коморник.

Убрзо, Димитрије се разболео. Физички и психички напори били су велики. И, док се Динча борио за Србију, Димитрије је умро 1914. године. Целокупно пословање имовином преузео је Гаре.

Непознато је у којим борбама је учествовао Костадин. Да ли је учествовао у борбама на Дрини, Колубари, Руднику, Куманову, Кајмакчалану? Не знам се! Нерадо је причао како је са војском прешао Албанију.

Динча је био прави војник. Био је у рату до коначне победе. Пролазио је кроз многобројне ратне страхоте. Као коморник носио је пушку. Храбро се борио. У једној од многобројних борби био је рањен у леву ногу испод колена. Депортован је у Солунску болницу на лечење.

У болници су радиле педантне болничарке, нега рањеника била је на високом нивоу. Рањеници су, на различите начине покушавали да се забаве. Било им је досадно у кругу болнице. Хтели су да крену у нове борбе. Желели су да помогну друговима. Рањеници рековалесценти, да би прекинули време, измислили су игру прескакања болесничких празних кревета. Најспособнији су успевали да прескоче два попреко спојена кревета. Костадин-Динча, је без обзира на своју релативно малу висину, успевао више пута да прескочи спојене кревета. Био је упоран и духовно јак.

За време рата, Славка, супруга Динчина, ноћима и ноћима је сањала мужа. Страховала је за његов живот.

Повратак са Солунског фронта

Дошао је дугоочекивани тренутак за сваког Србина - тренутак повратка српске војске. Једног дана 1918. године Динча се са саборцима из свог краја вратио у Лесковац. Ослободиоцима је приређен дочек. Са осмехом на лицу и орденом на грудима, једва приметно храмљајући, притрчао је Костадин супрузи.

Са Динчиног набораног лица читала су сва се ратна страдања. Није говорио о страхотама. Али, усред ноћи, често је у сну скакао. Славка га је питала:

"Шта ти је Динчо? Шта си сањао?"

"Ма, не питај ме. Нешто сам гадно сањао", одговарао је Динча.

Једне ноћи је признао:

"Ноћима ми се приказују бојишта! Топови! Бајонети! Пушчана паљба! Рањеници! Крв! Да те не замарам, страшан је то приказ."

У изузетним приликама говорио је пријатељима: "Године 1915. прешли смо Албанију без кола и волова. У Скадрар је дошло 185.000 бораца који су због изнемоглости личили на мумије. На Крфу је било хране. Али, нису нама дали одмах да једемо због вишенедељног гладовања. Питао сам се да ли има теже смрти да у храну гледаш и од глади умреш. Као да је Бог заборавио Србе."

Уздахнуо је дубоко и наставио:

"Српски народ неће умрети. И Христос је страдао, али није умро." Завршио би причање: "Нико не зна колико су муке тешке док не пређе Албанију пешке".

Поново заједно, Славка и Динча били су срећни као у рају. Срећа је кратко трајала. Гарџе је саопштио браћи да је он газда целокупног имања и да Динча мора да напусти кућу.

Костадин је тада дознао да је брат Гаре без судске деобе желео да присвоји целокупну имовину. Заборавио је да су у трговину радили сви. Заборавио је да је у ратним годинама Динча бранио домовину. Гаре је кренуо толико далеко да је покушао да присвоји и Славкину низу дуката коју је донела у мираз.

Избила је свађа између браће. Гаре је сматрао да је једини заслужан за стечено богатство. Тестамент није направљен. Ђорђе и Димча су тражили део. И они су радили. Тражили су очевину. Гаре се није желео одрећи дела богатства. Маћеха Јованка, удовица Димитријина, данима је гледала и слушала свађе. Није хтела да учествује у томе. Али, није издржала неправду. Према Костадиновом причању, приликом једне од многобројних расправа, Јованка је скочила, стала између пасторака и викала:

"Гаре бре! Не мож да узнеш све, а њим ништа! Црни Гаре! И Костадин и Ђорђе су синови на Димитрија! Костадин је радија док неје отишја у тај проклет рат. Док си ти радија, Костадин се борија. Бија је и рањен. Мога је да погине. Не мож да будеш такв. Мораја би да на њег даш нешто. И Ђорђе је радија сас оца. И на њега мораш да даш нешто!"

Расправљао се Гаре и са маћехом и са браћом. Гаре је, заиста радио непрекидно и за време рата. Радио је највише. Водио је добро радњу и када је Димитрије умро. Кључеви од касе били су код њега.

За време једне од многобројних расправа, изнервирана Јованка зграбила је део породичног накита и викнула је:

"Гаре! Како мож' тако. Славка је накит донела у мираз. Неси га ти зарадија, купија! Не мож' и тој да отнеш. Бог ће те казни!"

Јованка је узела накит и угурала Славки у руке. Славка која је немо посматрала узела је накит и пољубила Јованку. Динча и Славка су породични накит целог живота чували као светињу. Браћа су после дугих расправа направили поравњање.

-Гаврило је добио: гвожђару, даскару, две куће, дућан са плацем и две њиве од 7 дулума.

-Ђорђе је добио: виноград у Рудару, 2000 динара и малу фабрику за производњу гума из периода заједничког живота.

-Костадину је припао стари дућан, дућан који је Димитрије купио када је довео породицу у Лесковац и у коме су почели са трговином. Приземни локал се налазио у главној улици, на удаљености 200 метара од железничке станице према центру града, са десне стране улице. Сада је на том месту стамбено-пословни објект "С 8". Лепа и атрактивна локација. Динча је очевину посебно волео. Објект је био ширине 3-4 м. и дужине око 10 метара, са веома малим двориштем. За време савезничког бомбардовања делимично је био оштећен, а касније због зидања објекта "С8" порушен. Динча је поред локала добио и 3.000 динара.

Динча кафеџија

Одељени, Динче и Славка су напустили очеву кућу. У Гаретовој кући наставио је да живи Гаре са женом.

У делу града званом Панађуриште Костадин је узео под закуп малу кафану лоцирану недалеко од железничке станице. Објекат се састојао од две просторије: кафане и собе за преноћиште. У тој соби, када је била слободна, спавали су Костадин, Славка и Боривије. Радили су доста. Зарада је била мала, једва да се прехране.

Славка, када је била расположна, причала је:

"По неки закаснили путник свратио би у кафану и тражио да спава. Није желео касно у ноћ да иде кући. Пре спавања муштерија би поручио ракију или вино. Динча је служио. Нисмо имали послугу. Бора је био мали."

Кафана није имала собе за преноћиште. Борин кревет би био брзо припремљен за госта.

Када је неколико закаснилих путника хтело да преноћи и Динча и Славка уступили су своје кревете гостима. Бора би у кафани спајао по неколико столова уместо кревета. Те вечери на њима су спавали Костадин, Славка и Бора. Било је неудобно за спавање, али муштерија је да морао буде задовољан. Ујутру, када би устали, осећали су се као да их је неко тукао. Динча је говорио: "Мора се зарадити неки динар. Све што је поштено, није тешко."

Они који су желели да ноће, а нису имали новаца, спавали су бесплатно у кафани на клупама.

Породица је радила сложно. Славка је кувала, Динча служио, а Бора је помагао колико је могао. али зарада је била мала.

Џамбас

Изнајмљена кафана у Панађуришту, двадесетих година 20. века, радила је са мало профита. После дугог размишљањем Динча је решио да промени делатност. Затворио је кафану. Почео је куповати неухрањене коње. Са бољом храном коњи су брзо добијали у лепоти. Затим је одлазио у Бугарску и продавао их. Неколико година је обављао посао џамбаса. Могао је. Млад, храбар, паметан и издржљив, хтео је да створи капитал за себе, за старост, за породицу.

Хтео је да растерети жену кућних послова. Узели су за кућну помоћницу девојку Љубу, сестру Ненада Теохаревића, клонфера. Славка је имала више времена да посвети малом Бори.

Посао џамбаса је био тежак, али релативно добро је ишао. Могло се добро зарадити. Расположан, једног дана, Динча је рекао:

"Славка! Следеће недеље идем да продам коње у Софију. Никад ниси била у Бугарску. Идемо заједно. Хоћу да видиш моје пријатеље, да видиш Софију. Да си нешто купиш."

Возом су кренули за Бугарску. У једном вагону били су коњи, а у другом они са путницима. У Софији су ноћили у кући пријатеља, бугарског лекара, љубитеља коња. Славка је купила лепу одећу.

Динча је у разговору са џамбасима дознао да се у Грчку може боље зарадити. Кренуо је за Грчку. Са коњима је више дана путовао до Солуна. Пут је био напоран, а зарада није била као што се надао.

Незадовољан, променио је маршруту. Кренуо је у Мађарску возом и продао коње. Лепо је зарадио. Следећи пут водио је и Славку. Славка га је чекала у Суботици, где су и ноћили у прелепом хотелу. У ходницима и собама била су велика зидна огледала. Свака соба имала је воду, што их је посебно одушевљавало. Служиле су келнерице, предивне Мађарице у лепим униформама. У хотелу је свирала музика. Динча је обожавао песме. Био је прави боем. Седели су два дана.

По природи весео, са доста новаца у новчанику, у кафани је био стално окружен музиком, мушким друштвом и кафанским дамама.

Када је зарадио новац изнајмио је приземну зграду за становање. Имала је четири одељења и велико двориште. Власник зграде био је Тошичка, а објекат је био лоциран 100 метара јужно од данашњег Окружног суда /раније Срески суд/, у ул. П. Ђукића преко пута данашње Динчине куће.

Бакалин

Посао џамбаса је био напоран, ризичан и опасан. Костадин је поново решио да промени делатност. Када је зарадио довољно новаца узео је продавницу под закуп, одмах преко пута куће где је становао. Власник локала, као и стамбене зграде био је Тошичка. Са Славком и Боривојем отворио је пиљарску радњу. Куповали су од сељаке производе и продавали. Радња је лепо радила. Свакодневно су проширавали асортиман. Да би имали већу зараду, постелено, претворили су је у колонијалну радњу. Продавали су: со, шећер, брашно, сапун, катран, коломаз, бомбоне, петролеј. Продавали су све што се могло продати. Узимали су момка повремено у испомоћ.

Није прошло много времена од Тошичке су купили изнајмљени локал и кућу са плацем. Кућа је била мала, са две собе и предсобљем.

Испод целе куће био је подрум зидан од ломљеног камена. Славка је говорила да је Тошичка приликом продаје рекао да је у тој кући била пошта у време владавине Турака. У дворишту је била стара и оронула летња кухиња. Испред ње, скоро у средини дворишта, бунар са сантрачем. Двориште је било ограђено дотрајалим тарабама. Кућа је чекала на реконструкцију. Прозори су били са једноструким стаклом. Улазна врата расклиматана и тешко су се затварала.

Поправили су стамбену зграду, обојили столарију, окречили фасаду и унутарашње просторије. Уселили су се, први пут, у своју кућу.

Према казивањима неких старијих људи, терен који се простире на потезу између улица Максима Ковачевића, Млинске и Пана Ђукића и реке Ветернице звао се Речиште. Кажу да се на том потезу некада копала и вадилa земља за израду опека-тугле. Ветерница је плавила терен, наносила песак и мењала корито. Да је ово тачно, донекле се уверио и Динчетов унук Костадин када је 1969. године, копајући у свом дворишту канал за водоводну мрежу, целом дужином на дубини од приближно 80 сантиметра наишао на слој чистог песка окер боје 30. сантиметра дебљине. Изнад песка била је ломљена и разбацана грнчарија и насупи други материјал. Вероватно је касније терен насипан отпадним материјалом. Године 1985. или 1986, први Костадинов комшија копајући септичку јаму такође је наишао на слој песка и исти користио за малтерисање. Да ли је Динча знао да је купио кућу у Речишту, остаје непознато. Према Подворцу, непуних стотину метара од овог потеза, на дубини од 2,5 метара, ни трага од песка и насупог материјала.

Куповином објеката, Костадин Цветковић- Динча сврстао се у ред озбиљнијих трговаца. Трговина је постајала све обимнија. Зарада је била све већа. Нису могли да раде сами. Узели су у помоћ Стеву званог Бугарче. Динча и младић Бора радили су до касно у ноћ.

Борино школовање

Године 1922. Бора је завршио основну школу у приземној згради данашње основне школе "Светозар Марковић".

Динча је уписао Бору у Гимназију. У одељењима, у скамијама су седеле девојчице у једном реду, у следећем дечаци, поново девојчице и тако даље. Бора је био добар ученик, али немирног духа. У трећем разеду, за време часа, девојчици која је седела испред њега, често је везивао косу за клупу. Када би хтела да устане, није могла. Настајале су смешне сцене. Да ли је то био само несташлук?

У четвртном разреду Гимназије Бора се потукао са неким другом из школе. Умешао се професор. Епизод туче био је: *Због недисциплине, обадвојица су истерани из школе.*

Динча је уписао Бору на месарски занат, мада Боривоје то није волео. Без поговора, је испоштовао одлуку. Кренуо је да учи занат. Прошло је десетак дана. Једног дана, вративши се са посла, са сузама у очи, замолио је оца да напусти занат.

"Тата! Не могу да гледам како се убијају животиње!"

Динча је пажљиво слушао Бору. Није одговорио. Размишљао је дуго. Следећег дана, дозволио је Бори да не учи касапски занат.

Држећи се пароле "Занат пара вреди" одабрао је за сина сина штампарски занат. Договорио се са власником најсавременије и највеће штампарије у Лесковцу - "Покрет". Бора је зазолео овај посао. Брзо је учио занат. Интересовало га је све. Спријатељио се са младим Милетом Покретом, сином власника штампарије.

Оловна слова и отровна боја училила су да је Бора почео да побољева. Динча и Славка одлучили су да Бора напусти и овај занат. Пријатељство између Боре и Милета Покрета се наставило. Касније, Миле је постао Борин кум.

Бора је интензивно наставио да помаже Динчету. Радио је скоро цео радни век код оца. Динча, да би уштедео новац, није уплаћивао пензијско осигурање себи и сину. Као пензионер Бора је зато имао малу пензију.

Трудом до богатства и угледа

Времена се мењају, а са временом и жеље. Привредна и политичка ситуација била је наклоњена Костадину. Поштен, паметан, упоран и снажљив у свакој трансакцији стварао је неку добит. Није се трудио да се преко ноћи обогати. Знао је да без сиромашних нема богатих. Држао се пароле: *"И богати и сиромашни живе да се што дуже нагревају сунца."* Радом, сврстао се у ред имућнијих људи.

Девојка Љуба је помагала у кућним пословима. Динча и Славка су преузели улогу њених родитеља. Обавезали су се да је чувају и удају. Поштено је Љуба радила. Удали су је за Младена. Славка и Динча направили су свадбу и дали пристојан мираз.

У кући је било увек доста посла. Славка је једног дана казала:

"Динчо, ајде да женимо Бору".

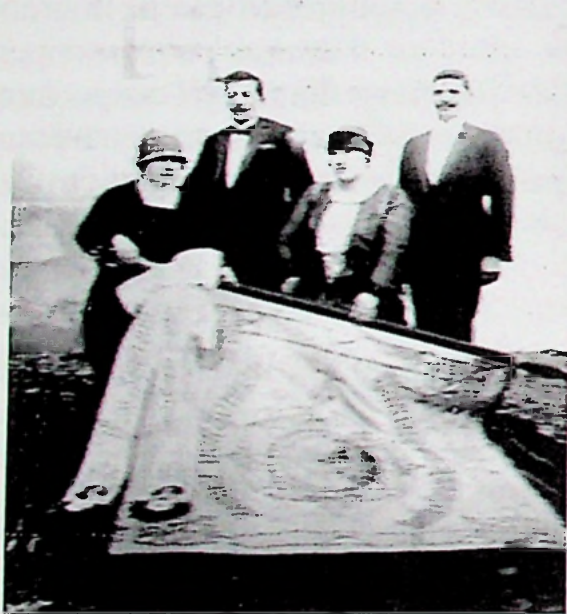
Почели су да се распитују за девојку. Девојка је морала бити лепа, из угледне куће и добро васпитана.

Кум певачком друштву

Лесковац се брзо развијао. Указала се потреба за формирању новог певачког друштва. По наговору пријатеља Динча је прихватио предлог да буде кум друштву. За кумство је било потребно доста новаца. Новац је Динче имао и није га штедео.

Спектакл - промоција певачког друштва припреман је месец и више дана. Динча је са пријатељима и будућим члановима певачког друштва планирао детаљно све. На дан свечаног проглашења друштва изашло је много грађана на трг. Чланови "Братства" били су у свечаним унуформама. Веома лепу, огромну, свилену заставу загасито црвене боје, као и униформу, купио је Динча. На доњем делу застави се завршавала кићанкама од свиле са протканим златним нитима. Деловала је величанствено. На средини је златним нитима писало:

П е в а ч к о д р у ш т в о "Б Р А Т С Т В О"

Са десна на лево: Динча и Славка - кумови
певачког друштва „Братсво“

Име је дато са намером да сваког подсећа на слогу и пријатељство. Име које се пожелети може.¹¹⁷

Застава је била постављена на специјално украшеном дрвеном држачу-јарболу. Са врха држача спуштале су се две траке петнаестак сантиметара ширине, од материјала и боје као застави. На крајевима траке биле су одштампане слике Славке и Костадина. Поред музике, игре и послужења, за свечаност је била планирана бенгалска ватра поручена из Београда. Застава је предата је Народном музеју"

у Лесковцу, где се и данас налази.

Приближио се најсвечанији тренутак. На тргу је било много људи. Оркестар и елегантан капелник на бини чекали су Динчин знак. У одређеном моменту капелник је наредио оркестру:

"Туш! Туш! И опет туш!"

Динча и Славка су заједно са заставом храбро ушли у пламен бенгалске ватре. Сви су уплашено гледали приказ, мислећи да ће се Костадин и Славка заједно са заставом упалити и изгорети.

¹¹⁷ Застава се налази у Градском музеју у Лесковцу

Присутни нису знали да је пламен без температуре. За тренутак, настао је тајац, а онда су се чули громогласни повици:

"Динча и Славка су неуништиви! Застава је вечна! "Братсво" је вечно! Живело "Братство"! Живео кум! Нека нам живи кума!"

Блех - музика непрекидно је свирала. Трубе и гоч су се чули на више стотина метара. Први пут је певало ово друштво.

Динча је частио присутне грејаном ракијом и другим послужењима. Веселе је трајало до зоре.

Међу присутним гледаоцима, у друштву другарица, била је витка, лепа девојка Јелица, кћи Милана Конића, званог Шарко. Младом Бори се допала Јелица.

Славка и Динча су више пута разговарали са Бором о женидби. У разговору Бора је признао да је Јелица изузетно лепа девојка.

Предузети су први кораци. Провадоција је ступио у контакт са Миланом.

Пријатељи Динчини,
са лева на десно: Горњи ред Бора Јелица и Влајко
доле: Раде, Милан, Драгица и Душан Конић

Први резултати били су обесхрабрујући.

Шарко је богатији од Динче. Милан је

радио, стварао капитал и био

сувласник банке-

задруге. Био је богат

човек. Водио је

Рачуна о новцу.

Динча се, насупротив

Милану, трудио

сваког момента,

да доказује да

је богат. Динчина се

упорност исплатила.

Милан је дао

сагласност за свадбу .

Борина Женидба

Будући младожења и млада су се званично упознали. Према обичајима, пре веридбе је уговарање. Морало се тачно знати шта носи млада у мираз. Било је ценкања. Без тога се није могла замислити свадба.

У мираз је Јелица носила 20.000 динара у новцу, спаваћу собу, постељину, башчалуке свекру, свекрви, куму и побратиму.

Пукла је пушка радосница. Лесковцем се брзо пронела вест да се Бора жени Јелицом. Динча и Славка хтели су да направе свадбу достојну реномеа породица Ерсеновски и Конић. Свадбу која ће се дуго памтити.

Јелица и Боро ује из вереничких дана

Динча је пре свадбе поново реновирао кућу. Свадба је уговорена за дан 12. октобар 1934. године. Припреме су текло по плану. Позване су званице. За су кума узели Милета Покрета, а за побратима Димитријевића званог Смијурија. Уговорена је музика. Припремљена су јела, испечена прасад и јагњад. Пита, колача и осталих намирница било је у изобиљу. Али, као гром из ведрог неба, пронела се вест: Краљ Александар Карађорђевић је убијен у Марсељу 9.10.1934.

У центру слике: младенци Бора и Јела са кумом Милетом и побратимом Смијуријом

Земља је била у жалости. Црни барјаци били су истакнути на објектима. Ипак, свадба се морала одржати, јер је већ све било припремљено. Покварила би се храна. Трећег дана после убиства краља била је свадба. Свадба без музике. У дубини зграде, у једном углу, тихо је свирао грамофон. Грамофон на навијање, последњи хит тог времена. Власник грамофона био је Динча. Уз грамофонску музику играла су се кола. Нико осим присутних није смео да зна за музику. Жалост је, али Динча ипак жени сина.

Костадинов углед расте

Од Јеличиног мираза и уштеђеног капитала Динча је после свадбе доградио у продужетку куће два одељења. Испод дограђеног објекта изграђен је нови подрум који је чинио целину са постојећим. Дограђена дужина подрума износила је 20 и више метара.

Јеличин мираз деловао је као замајац зухукталом финансијском успеху. Капитал се веома брзо умножавао. Динча и Бора су решили да

Бора и Јелица на дан венчања. Свекрва Славка са маћехом Јованком, супругом Динчом, и братом Вукашином Николићем седе усредини и дубини.

поруше постојећи локал-пиљару, изграђену за време владавине Турака.

На истом месту Динча је 1934. године решио да сагради пословно -стамбену зграду. Према главној улици /краљице Марије/ предвидео је две просторије: бакалницу и кафану. Просторије би биле повезане вратима.

У продужетку објекта планиране су још три просторије: дневна соба, кухиња за ручавање и остава. Соба и кухиња би биле преграђене шпанским зидом и чиниле би лепу целину. Стамбени део од пословног би

био одвојен дрвеним, специјално обликованим степеницама које би водиле од дворишта до мансарде-поткровља. Мансарда би са малим улагањем, могла да послужи за становање.

Испод целог објекта планиран је подрум укопан преко два метара и метар изнад земље.

Године 1935. приступило се реализацији пројекта. Да би се уштедео новац, приликом копања темеља и подрума са радницима је радио и Бора.

Приликом градње, у флашу пуној јестивог уља стављен је папир са уписаним датумом градње и именима укућана који подижу објекат. Добро

затворена флаша је убетонирана у темељ северо-западног дела зграде.

Мајстори су зидали, Бора је помагао. Породица Цветковић је ручавала на градилишту са радницима.

Јелица, у благословеном стању, и кућна помоћница кувале су јела и месиле

хлеб. У раду је помагао Стева Бугарче, калфа у кафани.

Међуспратна конструкција локала изнад подрума урађена је од масивне армирано-бетонске плоче. У то време армирана плоча представљала је праву реткост. Фасада локала од пикованог тераца изражавала је финансијску моћ. У том делу града није било лепшег и вишег објекта. Излози и улазна врата имали су ролетне од таласастог лима. Дању су подизане, ноћу спуштане. Објекат је био заштићен од непожељних погледа. Дужина подрума била је преко 25 метара.

Уместо бунара, у дубини дворишта постављена је ручна двоцилиндрична пумпа за воду. Комплетна изградња објекта завршена је за кратко време, 1936. године. Од преосталог материјала направљена је штала, шупа и магацин.

После завршетка објекта почеле су да раде две велике рање: бакалница и кафана. У дубини кафане био је шанк. У саставу шанка хладњак-ледара. У то време нису постојали фрижидери. У Лесковцу је

Димчина кафана, локал и кућа (2009.године)

постојала фабрика за производњу санти леда дужине 100 см и правоугаоног пресека 30/15 см.

У кафани је било шест нових елегантних столова са по четири столице. На зиду је била окачена Динчина кафеџијска диплома, репродукција слике "Борба петлова" Паје Јовановића, велики зидни округли часовник, зидни телефон и два зидна чивилука. Зидови кафане, висине метар од пода, били су обојени масном браон-зеленом бојом, са бордуром при врху. У левом углу локала, у саставу димњака, био је узидан роштиљ. Кафана је грејана ливеном рељефном бронзаном фуруном. За грејање, поред дрва, употребљавани су и извађени корени воћака и винове лозе, звани крљке. Бродски под у оба локала премазиван је једном недељно течном шћу - олајом. Лети су улазна двокрилна врата кафане била широм отворана. Радио апарат "Медијатор" свирао је непрекидно.

Када је кафана почела да ради Динча је, да би имао добро вино и ракију, послао Бору у винарску школу у Вуковару. Лесковац је добио првог школованог винарског струњака.

У кафани су пријатељи, ћаскајући уз чашицу алкохола, често говорили Динчи:

"Динчо, ајд засвирај ону твоју песму."

Када је био расположен, није чекао два пута да му се каже. Вадио је дудук из сакоа. Свирао је за своју душу, за своје пријатеље. Свирао је са пуно жара. Дудук елегантан, од специјалног црног дрвета, опшивен прстеновима златне боје, давао је квалитетне звуке. На репертоару се налазила обавезно лесковачка четворка. Присутни су врло често играли. У касним вечерњим сатима играле су се карте и барбут. У кафани није било коцкања. Играло се из задовољства. Омиљена игра била је табланет. Кафана је поседовала неколико комплета домина. Затворана је у 22 часа. У изузетним приликама кафана је радила дуже.

Испред кафане је тротоар, поплочан каменом плочама, свакодневно квашен водом и чишћен метлом. У време топлих дана на тротоару, десно од улазних врата кафане, изношен је сваког јутра сто и неколико столица. Динча је волео да седи испред кафане. Причао је са пролазницима. Према потреби, устајао је и служио муштерије. Започињао је разговор:

"Како си? Послови како иду? Како ти је породица?"

Настављао је Динча да прича о фудбалу. Био је доста обавештен. Причао је о догађајима у граду, коњичким тркама, лову и другом. Био је прави мајстор да придобије муштерије. За неку добру вест чашћавао је госте за својим столом, или све присутне у кафани. Унутар кафане служио је момак.

Кафана је имала повремене и сталне муштерије. Свакодневно су долазили: адвокат Кржалић, Мика Кука, Ненад Теохаревић, лимар, Пера

поштар и многи службеници Окружног суда. Сталне муштерије могле су да пију на вересију.

У бакалници је био нови инвентар. Велики рафови који су скоро прекривали зидове били су пуни робе. Уз радни сто-тезгу, дужине 6-7 м са уграђеним фиокама, радио је Бора. На тезги у једном углу била је веома прецизна вага "Беркер" која је мерила тежину до 10 кг. На другом делу тезге био је апарат за лутрију. На поду велика вага која је мерила стотину килограма. Бора је продавао у врећама или на меру: брашно, ситан шећер из вреће и у "коцке", набављан у великим дрвеним сандуцима, бомбоне, чоколаде, со, јестиво уље на точење из лимених буради, пиринач, сапуне разних врста, сумпор, чилску шалитру, петролеј за лампе, катран за подмазивање точкова шинских кола и друго. Једном речју, продавао је све што је било потребно за градско и сеоско домаћинство.

Деци је Бора је поклањао бомбоне или чоколадице.

Сталним муштеријама, комшијама, наставницима, учитељима, судијама и службеницима омогућавао је куповину робе на вересију. Тада су правдајући се, муштерије говориле:

"Госпон Боро, платићу кад добијем плату."

"Нема проблема. Слободно узми. Донећеш новац када будеш имао", одговарао је Бора и служио.

Муштеријама су даване специјалне књижице за вересију. У њима је Бора поред назива артикла бележио и датум куповине, цене и износ купљене робе. На крају рачуна обавезно је стајао потпис. Купац је имао на увид колико је дужан. Све исто бележио је Бора и у своју велику свеску, која је подсећала на школски дневник. Када би муштерија дошла да плати, упоређивли су пазар, тако да није могло да дође до преваре. Изнад свега се ценило поштење.

У августу и септембру, на тротоару испред продавнице, продавали су лубенице и диње. Неки Лесковчани жељни, забаве, кладили су се да ли је лубеница црвене, наранџасте или жуте боје, односно, да ли има ситно или крупно семе.

У време верских празника и весеља долазиле су служавке или домаћице са рецептима да купе материјал за спремање колача. Када је Бора мислио да колачи могу бити добри, преписивао је рецепте.

У бакалници, без обзира на богатство, није уношена пећ за грејање. Зими је постављан мангал за грејање. Мангал је већи суд од црног лима облика, велике шерпе, са три ножице и ручицама за преношење. У њему би се ставио ђумур за печење роштиља, запалио и на том жару се грејало.

Послови у кућу били су сваким даном обимнији. Славка и Јелица са малим дететом нису могле да ураде све послове. Славка је рекла мужу:

"Динчо! Ајде, да узнемо девојку-служавку /кућну помоћницу/. Не можемо ја и снаја све да урадимо."

"Знам да имате доста посла. Узмемо девојчицу" - одговорио је Динча. Узели су Дикy. Услови су били исти као за Љубу. Дика је била непослушна и непажљива. Једног зимског дана, санкајући младу газдарицу Славицу-Секу, окренула је из саонице и повредила јој нос. Од тог пада Славица и данас има мало крив нос. Касније, Дика је самовољно напустила посао и удала се.

Уместо Дике узели су девојчицу Симку, рођаку Славкину. Симка је била веома вредна и поштена. Када је постала девојка, Славка и Динча су је са припремљеним даром удали за Сретка столара.

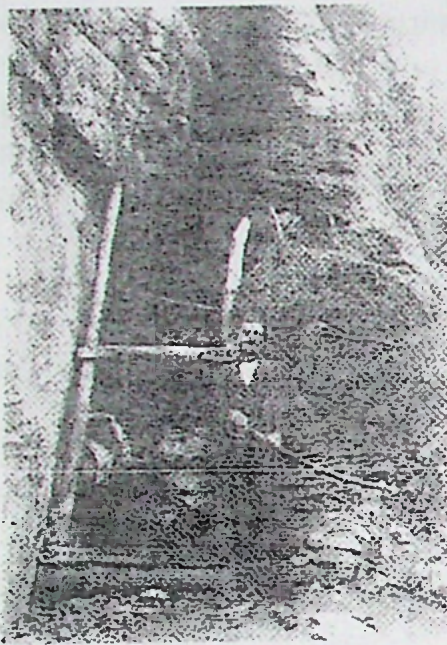
Лесковачко Ловачко удружење дало је диплому Великом Добротвору Костадину-Динчи Цветковић

Временом, Динча је заволео лов. Постао је члан ловачког клуба. Купио је руксак, луксузну ловачку кожно торбу на којој је уцртана глава јелена, ловачку пушку са две цеви, апарат за пуњење ловачких меткова /патрона/, ловачку одећу и ловачке чизме. Поседовао је кера птичара и коња. Имао је, једном речју, све што је било потребно.

Обожавао је Костадин лов на лисице и птице. Сакупило би се неколико ловаца "да прочешљају околину све до планине Кукавице".

Ради имица купио је чезе. Користио их је мало, ради рекреације и одласка у тазбину у Алакинце, близу Сурдулице. Динча је поседовао и тркачку кобилу Лозану са којом је добио и неколико награда.

Вила у Бањи

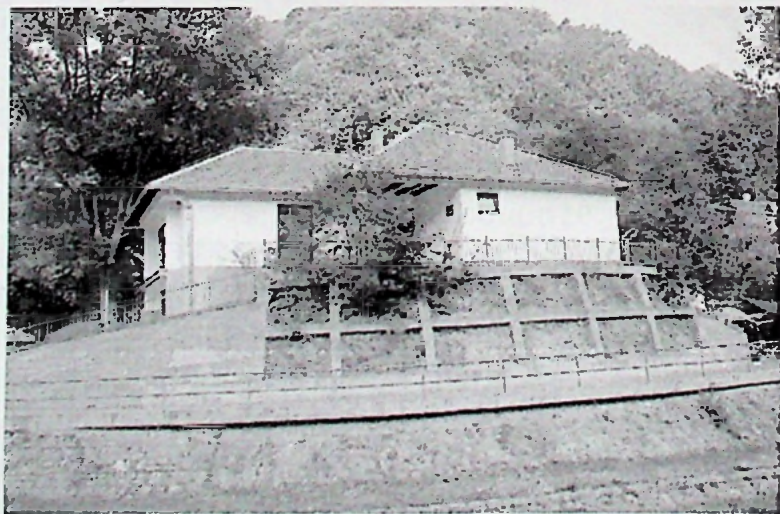

Тодор Шаковић, јунак Нечесинске буџине
1875, живео 117 година, дуго боравио у пећини

Динча је 06. 10. 1933. купио плац величине 25/30 метара у Сијаринској Бањи, на малој узбрдици уз обалу Бањске реке, недалеко од дрвеног пешачког моста. Граничио се са плацевима Петра Ковачевића из Лебана са једне стране и Тодора Шаковића, званог војвода Тоша, са друге стране.

Тоша се у Бању доселио 1900. године. Саградио је камену кулу за становање. Као младић Тоша је живео у Херцеговини. Намеравао је да се ожени. Верио је девојку, али је ага отео. Да би одбранио своју част и част породице, убио је Турчина. Зато није смео да се врати кући већ се одметнуо у хајдуке. Постао је хајдучки војвода у борби против Турака. После ослобођења постао је становник Бање.

У свечаним тренуцима, Тоша је носио сабљу из доба хајдуковања. Сабља је била необично дугачка тако да је додиривала земљу. Тоша је волео змије, а змија је у бањи било много. Са змијама је спавао. На Тошин зов, змије су долазиле. Говорио је: "Змије су моје посестриме". Био је велики љубитељ природе. Зими је спавао у својој каменој кули, а лети се повлачио у пећине уз леву обалу Бањске реке. Хватао је корњаче и пио њихову крв. Говорио: "Њихова крв је здрава". Као стогодишњак лично је на корњачу. Живео је 118 година.

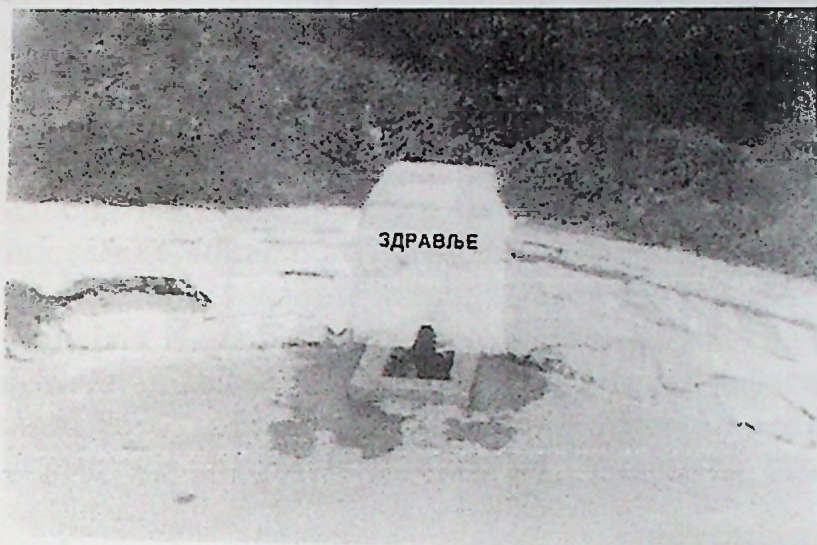

Динчина вила 2007. године (после доградње)

Сијаринска Бања је добила име по суседном селу Сијарини, а назив овог села настао је, по предању, од сложенице "Сија Ирина" то јест Сеја Ирина (Јерина). Ирина је била сестра царице Теодоре, Јустинијанова свастика.

Део брда које је Динча купио налази се лево од пута, испред Бањске речице. То није била подесна парцела за градњу. Да би направио плато за вилу, Бора је сам минирао део брда, а радници су рашчишћавали терен.

Године 1938. из Вардарске Бановине са седиштем у Скопљу Костадин је

Izvor "Zdravlje"

добио решење за подизање приземне зграде-виле. Пројекат је урадио технички биро Илана Артемушкина 31. августа 1938.

Предрачунска вредност vile износила је 24.500 динара. Подигнута је зграда од камена. Иста и сада постоји, али је национализована.

У бањи је постојало 15. неиспитаних минералних извора. Са циљем да дође

до воде за пиће, Динча је у нижем делу плаца на неколико места копао бунаре. Труд се није исплатио. Јело кувано минералном водом било је неукусно. Славка је доносили воду за кување са пумпе у вили Раде Јањић, зване Исакова /по оцу/ која се налазило на периферији Сијаринске Бање.

Иста је продата неком Шиптару.

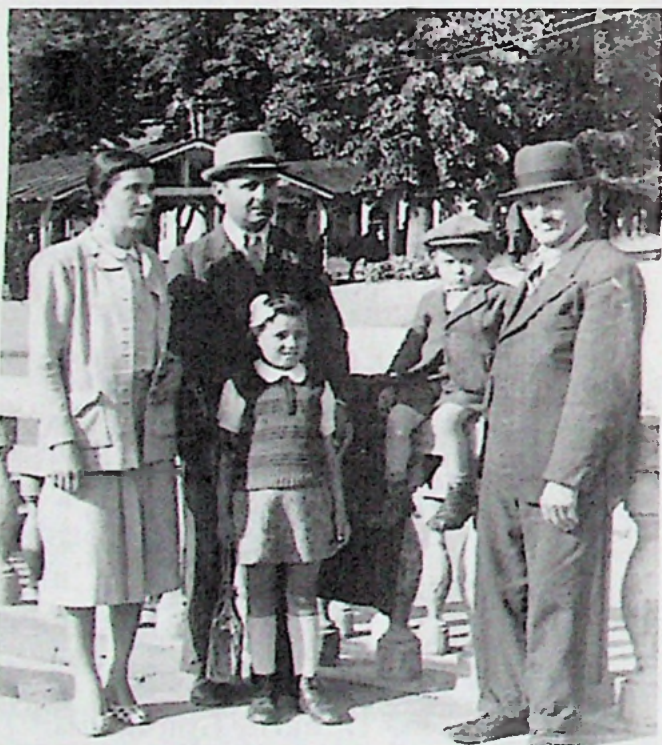
После завршетка градње vile, Костадин и Славка су први летовали. Све до национализације, сваке године су летовали у друштву са пријатељима Винком Брнчићем

Сијаринска Бања, други са десне на лево Динча са штапом, у средини Марко са штапом

Славица са деда Динчом у Андриној кафани /са десне стране/
било је неуређено стајалиште за аутобусе. Аутобус из Лесковца долазио је једном дневно. На овој релацији међу првим шоферима возио је Јовка звани Маче, Борин исписник из војске. Све пошиљке и храна гостима

браваром, чехом Живојином Цакићем, казанцијом или рођацима. На летовању са свекром и свекрвом некада је ишла и Јелица са децом Славицом и Костадином као и кућном помоћником Симком. У то време у радњи је радио Бора са момком. Динча никада није издавао кућу за госте. У Бањи је била популарна Андрина кафана. Испред кафане

достављане су преко шофера Јовке. За време летовања Динча, је у друштву са Андром дочекивао бањске госте и распитивао се за новости.

Кофере, корпе и торбе бањских гостију носио је Марко за напојницу, или мало хлеба. Марко је правио лепе украсне штапове од врбовог прућа са шарама у виду змије. Штапови су били обележје Бање. Носила су их деца, одрасли и стари људи.

Близу Динчине виле, на двадесетак метара од Бањске реке била је кафана Ђоке Јањића, Радиног супруга.

Јелица, Бора, Славица, мали Костадин и Динча

Преко пута кафане, са десне стране пута, налазило се неугледно Бањско купатило и базен са блатом, познат по лековитости у целој Србији. Низводно од моста, у стеновитом брду, постојале су Тошине пећине у стени, а мало даље још једно

купатило са врелом водом. Вода је била толико врела да су у њој људи испред купатила за десетак минута могли да скувају јаја. Динча је, по природи веома друштвен, одлазио у Ђокину кафану и играо доmine.

Шетао се са Славком и друштвом кроз шумовиту Бању. Уживао је у цвркуту птица, у свежем ваздуху и жубору потока. Радовао се животу. Увече, испод трема своје виле и у присуству пријатеља, свирао је фрулу -дудук. Свирао је српска кола и њему драге песме: "Заплакала љуба Џефер-бега", "Садила мома лојзе", и друге.

Бања није била урбанизирана. Корњача и змија било је много. Деца су ишла у лов на змије.

Када би се Славка и Динча вратили из Бање, Бора би одвео своју породицу у Бању. Према Борином казивању, сам је открио неколико извора минералне воде. Једном извору дао је име "Здравље" и тако је постао кум надалеко познате лековите минералне воде.

Године 1946. последњи пут су Динча и Славка летовали заједно са унуцима Костадином и Славицом и пријатељем Жиком казанџијом. Мали Костадин забављао се певајући популарну песму у својој верзији:

"Докторе, докторе,
дупе ме боле,
два тањира,
три тањира,
јесу пет тањира..."

Или:
"Ја сам млади радикал,
бацим капу па играм....."

Да би било веродостојније, бацио би капу са главе и шутирао.

Следеће године летовала је Славка са унуцима и пријом Драгицом Конић. То је било и последње летовање у њиховој вили. Убрзо је држава је силом, без знања и сагласности, изнајмила зграду под кирију, за своје потребе.

Године 1950. или 1951. Славка је смогла снаге да са унуком Костадином оде на лечење у Бању, али не у својој вили, већ као подстанар код Раде Исаковић, зване Мушке Раде. Био је то и последњи одлазак породице Цветковић у Бању.

Некада омиљено место за одмор и рекреацију, Сијаринска Бања, постала им је одвратна, сурова, као Содом и Гомора.

Динча пољопривредник

Динча је поседовао две огромне њиве и виноград. Као трговац и кафеџија није имао времена да се бави пољопривредом. Њиве је давао у закуп-исполицу. Радну снагу није плаћао, а приноси су дељени на једнаке делове. Део летине користио је за исхрану своје породице, прехрану стоке

и пернате живине коју је чувао за своје потребе. У изузетно родној години вишак пољопривредних производа је продавао.

У јесен, после бербе, двориште је било пуно кукуруза и бундева. Славка је позивала комшике на комишање. Уз шалу и разговор, одвајан је клип кукуруза од шаше. Јелица и остали певали су "Пшеница је класала", "Вишњичица род родила" и друге песме. Многобројна деца из комшилука су скакала у шаше и на купове клипова кукуруза. Деца су тражила клипове црвене и плаве боје.

Истовремено, у другом делу дворишта, у великом котлу куване су тикве. Уместо кашиком јело се са ломљеном кором „корубом”. Од мањих тикви прављени су фењери у којима се стављала упаљена свећица.

После вечере спавало се у шаше. Деца су причала, вриштала, постављала загонетке, певала и смејала се до касно у ноћ. Биле су то незаборавне ноћи.

У време гројзобера испред Динчине куће стајала су, стотину и више метара кола са грожђем. Сељаци су чекали у ред да продају грожђе. У дворишту су биле две велике ваге, неколико коша и муљача на ручни погон, постављена на полуницу. Вилама се сипало грожђе у кош, мерило и муљало. На муљачи се напорно радило и зато су се стално смењивали људи. Из полуни је смуљано грожђе сипано у специјално направљену корубу. Коруба је била веома уска, шест метара дугачко корито направљено од дасака којим је одвођен кљук до подрума у полуницу. Одатле је неколико радника кофама сипало свежи кљук у предходно испране и припремљене бачве. Сваком испоручиоцу грожђа исплаћен је одмах новц у целости. За квалитет шире као и за комплетно одржавање вина и ракије био је одговоран Бора. Зими и у пролеће, па све до лета радник Воја Ђуре из Трњана пекао је ракију. Бачве у три подрума су могле примити вино и ракију око 150-200 тона.

Према сећању из тог периода, Костадин Цветковић, унук Динчин пише:

Детињство

..... Када би златна јесен долазила,
река грожђа би се слила,
чуо би се тихи звук муљача,
а песма све јаче и јаче,
вино би као река тскла,
на крају кљука овца пскла.....

Стари Костадин је поседовао виноград у Рударској чуки. Радници су копали, Бора је прскао, а Јелица је у друштву са децом, уз песму, везивала винову лозу. Приликом бербе грожђа, у виноград је кувана тарана са месом. Уз велику грају и певање, време је брзо пролазило. У бербу су

позиване комшије. Грожђе се стављало у кошеве и сипало у запрежно возило. На крају бербе, свако је носио кући грожђе у својој корпи.

ПОЧЕТАК СТРАДАЊА

Дошла је фамозна 1941. година. Немачка је без објаве рата напала Србију. Бомбардован је Београд.

Боривоје је добио мобилизациони позив. Одазвао се као и све патриоте у одбрану отаџбине. Отишао је у једицу Краљевске југословенске војске.

Није прошло много време, мањи број Лесковчана је дознао да ће град бити бомбардован. Пре бомбардовања, неколико немачких извиђачких авиона надлетело је Лесковац. Завладала је паника у граду. Сви су желели да заштите породице, да заштите себе. Покушавали су да се склоне на сигурно место. Аутобуси нису саобраћали. Димча је одмах позвао Боби фијакеристу. У фијакер су се попели Јелица са децом Славицом и Костадином, Стана Цакић, Славкина братаница са сином Синишом и свекрвом Лепом. Понели су мало ствари, јер није било места. По Динчином налогу, Боби је одмах кренуо за Сијаринску бању. Динча и Славка су остали да чувају кућу и радњу и по цену живота. Задихани коњи су јурили, а чинило се да једва иду. После десетак километара пута, на небу изнад Лесковца појавило се неколико бомбардера. Убрзо се видео дим изнад града. Изгледало је да цео град гори. Деца у фијакеру су вриштала. Да би охрабриле децу, Јелица и Стана нашле су снаге да певају "Пшеница је класала". Сузе из очију квасиле су им лица, али и даље се чула песма. После напорног и неизвесног пута, фијакер са избеглицама се зауставио испред Динчине виле. Староседелац Бање, Црногорац, пријатељ Динчин, зажеleo је добродошлицу и понудио помоћ.

У журби приликом поласка Јелица је заборавила кључеве од улазних врата виле. Нису могли да уђу у зграду. Чеда, портир и чувар виле Мике Мазнића, апотекара, отворио је врата виле калаузом. Врата се више нису могла закључати. Јелица и Стана су ноћу у соби иза врата стављале сто и преко њега столицу и празну канту као препреку. Поред кревета, на дохват руке, била је секира.

У то време, Бора је са својом јединицом војевао у околини Бање. Дознавши да му је породица у бањи, затражио је неколико сати одсуства. Дошао је и на брзину снабдео породицу намирницама и одмах се вратио својој јединици.

После пада Лесковца, из Бање су се вратиле Јелица и Стана са децом. Немаца је било и у Бањи. Од немачког бомбардовања у граду је порушена железничка станица и још неколико објеката.

После рата Бора је причао: "У југословенској војсци владало је расуло. Према датом наређењу ужурбано смо се кретали. Када дођемо на одређено место, добили би команду да се вратимо на полазну позицију. Затим, следила је команда: идите лево, идите десно. Војска је лутала по команд, али без плана. Старешине нису знале шта треба даље чинити. Непријатеља је било на све стран."

Бора каплар, артиљерац на брдском топу, са јединицом је дошао у Бању. Где су кренули и сами нису знали. Бежали су од добро наоружаног непријатеља, а њих је било свуда околу. Пала је и последња команда: "Правац, у слободан Лесковац!" Када су били близу Медвеђе, дознали су да је и Лесковац пао у руке непријатељу. Топове нису хтели предати непријатељу. Са тугом, одвојили су механизам за окидање од топова и бацали успут у бунаре или увалине. Онеспособљене топове са пута гурнули су у реку. Без топова могло се брже кретати. Старешине су већале шта да раде. Ићи у шуме је Војник Боривоје

Цветковић бесмислено. Предати се Немцима је срамно. Имали су и треће решење. Пустити борце да свако иде својој кући. Тешка срца пуковник се определио за ово решење. Изнурен, рекао је:

"Моји борци! Свако нека иде где зна. Браћо, спасавајте се! Спасавајте своје породице! Вољно! Од сада, свако себи командује!"

Без речи борци су се груписали. Војници пореклом из Лесковца и околине кренули су ка Лесковцу. У граду је била немачка команда. Пуковник и Бора су са саборцима, Лесковчанима, кријући се од окупатора, стигли срећно у град. Пуковник је до своје куће имао на стотине километара. Зато је Бора са пуковником дошао код своје куће. Динча и Славка су се изненадили и обрадовали. Брзо су припремили вечеру и постељу. Сутрадан је пуковник рекао Бори:

"Боро, целе ноћи нисам склопио ока. Размишао сам много. До моје куће је далеко. Ако ме ухвате наши, казаће да сам дезертер. Ухвате ли ме непријатељи, стрељаће ме. Ако се предам, одвешће ме у заробљеништво. Шта мислиш? Шта да радим? Пуковник сам. Можда ће непријатељ имати то у виду? Можда ћу преживети?"

"Господине пуковниче, одлука је веома тешка, можда и кобна. Не знам! Не смем Вам дати савет! Ви одлучите сами. Знам да сам решио да се ја не предам окупационим властима. Нећу се ни пријавити. Остаћу код куће."

"Ех! Лако је теби Боро. Код куће си. Имаш познанике. Можеш да се склониш. Не познајем овде никога. Не желим да ти будем на терету. Због мене можеш настрадати и ти и твоја породица."

"Кажем да је веома тешка одлука"- одговорно је Бора.

Пуковник је још дуго размишљао и са тугом рекао:

"Идем да се предам. Бог нека ми је на помоћи. Ево, чувај моје еполете. Дајем ти Боро пиштољ и двоглед. Све ово чувај. Ако се будем некада вратио, вратићеш ми све. У противном, поклањам ти."

Сузних очију поздравио се пуковник са Бором, Динчом и Славком. Децу је помиловао, јер је и он имао деце. Кренуо је ка гарнизону града. Отпратили су га до капије. Нико није смео даље са њим.

Пуковник је отишао у неизвесност. На пут можда без повратка. Нико више није чуо за њега. Да ли је преживео? Тешко!

Живот у окупираном Лесковцу

После 1941. г. ништа није било као пре рата. Уграду је заведено ванредно стање. Често је увођен полицијски час. Неке радње су трајно затворене, друге су радиле до заласка сунца.

После присилног доласка из војске, Бора је одржао дату реч пуковнику. Није се предао, али није излазио из куће.

Након извесног времена Бора је постепено наставио да ради у очевој бакалници, а Динча у омиљеној кафаници. Света Бугарче, момак за све послове, помагао је у кући, бакалници и кафани. Када је Света Бугарче отишао у партизане, Динча и Славка су узели за испомоћ Свету Митића-Цоцу, дечака из комшилука.

Неко време Бора је чувао капетанове ствари као светињу. Али, Немци су почели да претресају куће. Уплашена, Славка је изгорела капетанове еполете, а пиштољ бацила у пољски клозет.

Немци су дошли у Лесковац са освајачким намерама. Старешине у пратњи наоружаних војника упадале су у куће богатих грађана. Нико није смео да им се супростави. Немачке старешине, када би виделе по кућама намештај потребан за њихове канцеларије, говорили би пратњи:

"Носи ово, ово и ово!"

Износили су ствари из куће и товарили у камионе.

Једног дана, у Динчину кућу упао је немачки официр са пратњом. Не говорећи, разглеђивао је ствари. Иза њих су ишли Динча и Славка. Официру се допао Славкин отоман за спавање.

"Овај одвоји! Одвоји и ово!"

Одабрао је и писаћи сто и неколико столица из кафане.

Славки се није допала швабина одлука. Када су остали сами, почела је да се препире са Динчом. Није хтела да се одрекне отомана.

"Како си могао да ћутиш? Знаш да је отоман мој! Ја га не дам! Има други, па нека узме!"

"Славка, ово нису наши. Са Немцима нема шале. Не смем да се супродставим. Да смо живи и здрави. Купићемо бољи и лепши".

"Не! Ја га не дам! То је мој!", наставила је још неко време да се препире са мужем.

Целе ноћи Славка је припремала план да спаси свој отоман.

Ујутру, је наредила Свети Џоџи да промени отомане. Пребацила је свој у другу просторију, а на том месту поставила други, такође добар, али са другачијом шаром.

Дошао је исти официр са возилом и пратњом да узме одабране ствари. Ишао је напред, а Славка и Динча иза њих. Отоман су изнели на терасу. Када је Шваба видео превару, од беса је поцрвенео у лицу. На немачком је Славки нешто викао и претио. Динча је хтео да заштити своју жену.

"Ти да ћутиш! За превару могу да те стрељам. Побиху целу кућу!" -проговорио је на српском.

Ухватио је Динчу за врат, подигао га од пода, шутнуо у тур и гурнуо са терасе низ степенице. Динча се скотрљао низ осам степеника. Пао је на бетонирано двориште. На срећу, еластичан, омалени Динча је остао неповређен. Уплашена, увидевши грешку, Славка је брзо Немце одвела у собу где је сакрила отоман. Однели су: отоман, писаћи сто са зеленом чојом, неколико столица и леп пиротски тепих.

Промет робе у граду је опао. Пазарило се претежно на вересију.

У углу Динчине кафане и даље је стајао радио апарат "Медијатор". У то време, мали број грађана је имао радио. Неки људи су долазили, играли карте и домине и тихо слушали вести трудећи се да не скрену пажњу непријатељу. Обе радње су са великим ризиком радиле.

И док су се борбе за ослобођење водиле у околини, партизански курири више пута су долазили у кафану тражећи од Динче новац. Динча је у највећој тајности давао, не тражећи признанице.

Кафана је била близу Окружног суда. Поред осталих, у њој су долазили судије, службеници општине, комшије, многи пријатељи, адвокат Ђура Кржалић, учитељ Брана, геометар Радојковић, финансиста Мита Николић и други. Уз чашицу алкохола заборавили би многобројне проблеме и чули неке новости. Међу кафанским гостима, вероватно је било и дошника.

Добривоје Аранђеловић, тадашњи секретар Подружнице УРС-овог синдиката, постао је члан организације која представља ударну песницу КПЈ. Истовремено је одређен да руководи активом у коме су били: Влајко Ђорђевић, Ђорђе Ристић, Сава Ђорђевић, Петар Живковић, *Боривоје Цветковић*, Душан Станковић, Милан Додић, Света Илић и Илија Јовић. /Књига „Срећно време”, писац Миодраг Андрејевић, из 2009. г. стр. 65 и 66./

Када је Костадин, унук Динчин, син Боривоја и Јелице имао две године није ходао и није говорио, провејавала је забринутост да ће дете бити

немо. Јелица је водила сина, код врачарица да му бају. Давали су детету хлеб из просјачке циганске торбе. Јео је хлеб прављен од брашна сакупљеног испод воденичног камена, пио је воду из звона овна предводника, а све са циљем да проговори. Забринуте родитељи одвели су Костадина код доктора Деклеве на преглед. Деклева није предузео никакве интервенције говорећи:

"Водите дете кући. Здраво је, али лењо. Имаћете муке када буде проговорио. Причаће више него што би сте желели".

Убрзо је Костадин проходао. Унук и деда узајамно су се волели. Често је деда држао унука у крило. Дечак је са интересовањем слушао разговоре. У кафани, свакодневни гост био је и комшија, шнајдер по занимању Мика Кука. Једног дана млади Костадин, кога су звали Дине, гласно и разговетно је проговорио:

"Мика Кука".

Од радости, Динча је частио у кафани све присутне. Није шала, проговорио му је унук! Извадио је дудук и засвирао. Нешто касније запевао је омиљену песму: "Садила мома лојзе." Унук је проговорио.

Костадин-Дине често је био у кафану са дедом. Једног дана, старији човек је ушао са певцем-кекерезом да попије чашицу ракије. Динету се допао мали, бели певац, пришао је човеку, пружио метални новчић и ухватио певца са намером да га узме. Нормално, певац је вредео много више. Динча је додао новац и петлић је постао кућни љубимац.

Војници окупационих снага распоређивани су по кућама добростојећих Лескојчана да ноћивају. Многима су одузимали једну или две собе за смештај војника. У Динчином дворишту, десетак дана сместили су пољску кухињу. Интересантно је да су војници волели цвеће које је Славка гајила у саксијама. Фотографисали су се поред расцветаног шебоја. Један од војника имао је дете. Био је добар према деци.

Радња и кафана су слабо радиле. Роба за продају није се могла набавити. Завладала је и у Динчиној кући немаштина. Док су немачки војници јели конзерве у дворишту, Сека и Дине су их радознало гледали. Из сажаљења, неко од њих, давао би им мало хране.

Немци су на принудни рад код Борског рудника, на Црном Врху, отерали многе Србе, претежно студенте и политичке раднике. Међу њима је одведен и Бора. Многобројни студенти су сматрали Бору за старијег човека. Штитили су га од тежих послова. Неколико месеци је радио претежно на одржавању хигијене у баракама, а затим је пуштен.

Школе су за време окупације нередовно радиле. У школама су били смештени Немци. Настава за ученике одвијала се у приватним радњама или кућама. Сирене за узбуну често су прекидале наставу и ученици су пуштани кућама.

Зими, у време окупације, свако домаћинство је имало обавезу да са тротоара испред свог дворишта и објекта уносе снег у двориште. Кулуком, снег са коловоза је запрежним возилима ношен у Ветерницу.

У Динчином ограђеном дворишту мирно се шетао велики пас Лола. Према изгледу подсећао је на вучјака. Пролазнике није лајао. Немце није подносио и лајао их је из све снаге. Да ли је осећао да су непријатељи? Изнервиран Немац, са бајонетом на пушци, покушао је да убије Лолу. Од задобијених рана пас данима није могао да једе.

Све просторије ноћу, према наређењу окупационих власти, морале су бити добро замрачене. Једне ноћи после вечере, испод настрешнице у дубини дворишта, Симка је прала судове. Изнад њене главе горела је мала сијалица. Немац, без упозорења, једним метком погодио је сијалицу која се распрштала по Симкином телу.

Пролазили су дани. Динча и Славка су 1943. године одабрали својој кућној помоћници Симки младожењу. Удали су је за Сретка тишљера /столара/, сина Тодора Гургуса, баштована. У саставу Гургусове куће била је велика башта за производњу поврћа и бунар са долапом. Коњ је покретао далоп и тако је башта је навађивана. Динча је дао Симки пристојан мираз: два кревета, орман, сто, столице, меке ствари, нешто новца и финансирао је део свадбеног весеља.

У Лесковцу и околини јачао је ослободилачки покрет. Лесковчани су са симпатијама, али опрезно, препричавали вести. Радио је пренет из кафане у спаваћу собу. Сваког дана, Стојан из Горњег Стопања и Динча слушали су вести наших савезника. Слушали су углавном радио Лондон на српском језику. За време емитовања вести Славка је дежурала у дворишту. У случају опасности давала је договорени знак. Динча је у Стојана имао поверење. Стојан је са женом Пелагијом, уз помоћ сина Бранка обрађивао Динчину њиву. Бранко је ишао у Гимназију и био партизански курир. Био је слаб ученик. Да не би понављао, Бора је поклатио канту масти професору француског језика Гавриловићу-Гаши. Као курир, Бранко је преносио партизанима вести које је његов отац Стојан чуо на радију.

Напредна лесковачка омладина 1941. г. почела је да се организује за борбу противу окупатора. Шпијуни су открили неколико група. Организована је потера. Неколико омладинаца је било ухваћено. Убрзаним поступком, после доказа, били би ликвидирани.

Године 1942. међу ухваћеним налазио се Влада Конић, брат Јеличин. За његово спасавање почела је трка са временом. Породице Конић и Цветковић, мада су знале да Влада активно ради за патризане, убеђивале су познанике да је погрешно оптужен. Преко посредника, уз поклоне и новац за откуп, Славка је успела да ослободи Влајка смртне пресуде. Одмах је Влајко привремено смештен у Деклевину болницу. Под

изговором да иде на лечење директно из болнице, у пратњи Славке, Диче, Славице и малог Костадина, отишао је у Врњачку Бању. После неколико дана боравка, пошто је успоставио везу са партизанима, Влада је отишао у одред. Касније је постао обавештајни официр и члан УДБЕ.

Да би окупатор лакше управљао Лесковцем и околином поделио је округ на два дела. Лесковцем су управљали Немци, Сурдулицом Бугари.

Славка је желела да види рођаке из села Алакинца. У заказаном дану Славка је са унуцима Славком и Костадином и братаницом Станом Цакић и њеним сином Синишом кренула возом до Грделице где је била граница. Алакинчани су такође дошли до Грделице, али са друге стране границе. Рампу су чували бугарски, односно немачки војници. Са обе стране рампе стајали су људи. Разговарали су, не прилазећи једни другима. Једног момента, Славка је ставила у цеп малог Костадина писмо написано код куће, са намером да га преда Вукашину. Гурнула је унука испод рампе и рекла:

"Ајд. Иди и поздрави се са деда Вукашином".

Војници су видели дете, али нису реаговали. Писмо је било предато Вукашину. После сат времена, стражари су рекли:

"Фајрот! Завршена је посета".

Бомбардовање

Неколико дана пре савезничког бомбардовања Немци су се ужурбаном припремали за повлачење. Без објашњења, на брзину, инсистирали су од власника кућа у центру града да се скину унутрашња крила код двоструких прозора. Нису им биле више потребне ствари отете од грађана. Оставили су их у просторијама где су до тада боравили.

Дан пре бомбардовања у граду није било немачке војске. Могла се срести стража и извештајни број војника за одржавање реда у граду.

Дана 6. септембра 1944. године било је сунчано и тихо. Око подне звук сирене који је продорно завијао није много узбудио грађане. Било је доста лажних узбуна. Мали Дине играо се сам у дворишту и радознато гледао у небо. У даљини, високо, пресијавали су се сребрнасто-бели авиони. Приближавали су се центру града. Изненада, чула се заглашујућа експлозија. Почело је бомбардовање града. Сви укућани, гости из кафане, неколико комшија, као и пролазници утрчали су у Динчин подрум са бетонском плочом. Дрвена подрумска врата била су затворена. Сви су гласно молили Бога да их заштити. Када су стотину метара даље од Динчине куће пале бомбе и порушиле Гимназију, комади разних предмета разлетели су се по улици. Један велики комад гвожђа пао је на лимену надстрешницу у дворишту. Отворила су се подрумска дрвена врата.

Прашина је покуљала унутра. Настала је паника. Деца су плакала. Неки су гласно уз панику викали:

"Погинусмо сви! Куку леле! Ко је рањен?"

Од прашине, није се ништа у подруму видело. Не слушајући одговоре, понављала су се питања:

„Ко је погинуо? Ко је рањен?"

После неколико минута, који су трајали као вечност, прашине је било мање. Најхрабрији је изашао да види шта је порушено. Вратио са радосно.

"Имали смо среће. Бомба нас је промашила".

За време бомбардовања Бора није хтео да уђе у подрум. Стајао је испод надстрешнице-шупе. Сматрао је када су чланови породице одвојени неко од њих има веће шансе да преживи бомбардовање.

Костадин -јуниор описао је бомбардовање:

Детињство

.... Четрдесет четврте године,
летеше авиони из даљине,
као пчеле, веома мали,
али носише бомбе смрти,
од страха свест да се заврти.

Над Лесковцем појавила се дуга
изаткана од суморних туга
и огроман страшни облик црн
који бode очи као трн,
пун крви и људских живота,
страдања, великих страха.

Уз заглушујуће експлозије,
у згаришту оста најмилије.
Комади порушених зграда
полетеше ка небу тада,
а затим, попут кише
по граду с прашином се спустише.

Лесковчане туга обузела,
не оста у граду кућа цела.
Град је у агонији био,
та свако би се уплашио.
Сада ништа као пре није,
сви оплакују најмилије....

Истог дана после бомбардовања. Динча је наредио снаји Јелици да спакује нешто ствари. Повео је снају са децом код пријатеља у село Биљаницу. Динча је као предводник кренуо напред. Јелица са двоје нејаке деце и бошчом ствари ишла је иза њега пешице. Код Окружног суда наишли су на прве мртваце. На месту где је била Гимназија било је неколико кратера и хрпа шута који је требало савладати. Немачки војник, стражар са пушком, дежурао је поред рушевине. Када је видео жену са двоје нејаке деце, без причања, узео је малог Костадина у наручје, а Славицу ухватио за руку са намером да их пренесе преко рушевине. Хтео је да помогне уплашеној мајци. Јелица је погрешно схватила овај потез. Страхувала је за децу. Запомагала је. Тражила је да јој врати децу. Једног тренутка успела је да сустигне војника. Настала је смешна сцена. Војник није пуштао децу из руке. Као снажнији, пренео је преко рушевине и предао мајци. Са олакшањем, Јелица је наставили пут ка избеглиштву.

Улице су биле закрчене рушевинама. Неке од њих се нису могле препознати. Са напором, изашла је Јелица са децом из града. Дошли су до села Братмиловца. Испред села ливада са много дражићеваца. Међу њима био је и Јован, звани Ванко, из Сурдулице, рођак Славкин. Одмах је пришао Динчи, који му је био теча. Распитивао се о догађајима у граду. Динча је позвао Ванка да напусти дражићевце и да заједно пођу у село. Ванко је одбио понуду речима:

"Ја сам официр краљеве гарде. Положио сам заклетву на верност. Не

Мост на реци Јужна Морава код Биљанице пре бомбардовања

могу погазити дату реч. Реч је за мене светиња." Изнад града било је прашине и дима. Наставили су пут ка реци Морави. Срели су групу радозналих мештана која се упутила ка Лесковцу. Међу њима био је Петар Црни, кмет села Биљанице. Петар је живео у задрузи коју су чинили три брата са породицама.

Петар је најстарији и глава породице, средњи је био Тиме, а најмлађи Чеда. Петар је позвао Динчу са снајом и децом да буду његови гости.

У селу је била веома непријатна ситуација. Дању су долазили дражићевци. Ноћу после пуцњаве село су освајали партизани. Обе војске су тражиле храну. Мештани су били принуђени да крију брашно и маст, да би прехранили породице. Партизани су, поред хране, тражили и добровољце. Тиме и Чеда спавали су изван куће.

Пера је са браћом имао воденицу на Морави. Ишао је често у воденицу и мрежом ловио рибе. Некада је водио и малог Костадина и Славицу. У кући је било доста људи, а Морава је била богата рибама.

Једног дана дражићевци су ушли у село. Дошли су у Перино двориште са пушкама на готовс. Тражили су да каже где се крију партизани. Постројили су Перу, Чеду, Тимета и избеглицу Динчу уза зид да их стрељају. Покушали су да изнуде одговор пуцајући изнад њихових глава, али без успеха. Нису дознали ништа.

Изнад села и поља често су ниско летали авиони, звани кукурузари. Динча је проценио да је опасно живети у селу. Захвалио се Пери и укућанима и повео снају са децом, у Лесковац.

После бомбардовања у граду је велики број породица остао без дома. Међу порушеним зградама била је и кућа учитеља Ристе. Динча је бесплатно пустио Ристу са женом Цветом и сином Блашком да станује у једном делу куће. Риста је имао старијег сина, дражићевца. Једног дана, Риста је кренуо да нађе сина и није се вратио.

Ослобођење Лесковца

Освануо је 10. октобар 1944. г. У граду није било Немаца. Осећао се дах слободе. Последњих дана окупације поред Динчине кафане пролазила је патрола од три бугарска коњаника. Када их је Бора видео ненаоружан је излетео из радње и повикао:

„Стооој! Стооој!”

Патрола, мислећи да у кафани има партизана, зауставила је коње. Следило је Борино наређење:

"Предај оружје!"

Бугарски војници скинули су пушке са рамена и предали се. Срећни што су остали живи, не знајући да у кафани нема бораца, одјурили су у правцу Подворца. Оружје је Бора предао партизанима.

Дана 11. је октобра 1944. Лесковчани су дочекали ослобођење. Као претхоница Кукавичког одреда прошао је извиђач на мотору са кожном јакном, титовком на глави, са петокраком и машинком преко груди. На улицама је било много људи. Хтели су да дочекати ослободиоце. Прошло је доста времена. У растуреном строју пролазили су партизански војници,

предвођени командиром на коњу. Водили су већу групу заробљених немачких војника. Настало је весеље у граду. Певало се и играло.

Приоритет ослободилаца био је конституисање управе града. Затим су организоване радне акције. Расчишћавање су улице и дворишта од рушевина. Са лопатама и крамповима радило се од ујутру до увече. Одвоз шута обављао се ручним колицима и запрежним возилима.

Новоформирана власт је ужурбано откривала људе који су сарађивали са окупаторима, без обзира да ли на добровољној бази или под принудом. Они су добили заједничко име "народни издајник". Без већих процедура су хапшени. Судило им се по кратком поступку. Пролетерима су поклањана њихова имања. Први на удару били су фабриканти. Није прошло много времена, на ред су дошли трговци и занатлије.

Држава је била сиромашна. Људи нису имали новаца. Недостајали су станови, храна, ствари, алати и одећа. Размишљао је Костадин. Желео је да помогне финансијски угроженим људима. Ради превазилажења проблема, на предлог председника Митића, формиран је **Финансијски одбор** у саставу: Александар Поповић, Бора Поповић, Мицко Миленковић, Михајло Мазнић, Љуба Ђорђевић, Влада Милошевић, Младен Влајчић, Костадин-Димче Цветковић, Добри Табак и Стојадин Војиновић. Одбор је „... у *Солидарни фонд грађана за кратко време прикупио преко милион тадашњих динара, преко десет тона жита и брашна, двеста килограма масти Реонске кухиње су радиле даноноћно....*” /Подаци узети из књиге „Срећно време”, аутора Миодраг Ј. Андрејевића, год. 2009. стр. 148./

После ослобођења града, почетком 1945. године, партизански курири су одузели Динчи радио за потребе Црвене армије. Радио није враћен.

Године 1946. године Костадин је са Славком, унуцима и Живојином казанцијом био у својој вили у Сијаринској Бањи на последње летовање. У ослобођеној земљи, уз шетњу, певање и свирање провели су леп одмор.

У јесен исте године унук Дине пошао је у школу. Сваког дана, без школске торбице, са таблицом и писаљком у руке, прилазио је деди:

"Љубим руке дедо". Пољубио би деди руку и кренуо у школу. Деда би извадио 1 динар, колико је коштала дневна новина, дао унуку и рекао:

"Жив ми био и велики порасо".

Добијени новац Костадин је чувао у касицу.

Мали Костадин је у првом разреду до полугођа учио веронауку, када је она актом била забрањена.

У исту школу ишли су и знатно старији Цигани. Физички јачи, отимали су деци друге националности школске торбице и бацали, а капе шутирали. Њих је учио веома строг учитељ Момчило.

СТРАДАЊА

Хашпење

Новембра 1947. комшија Света К, који је пролазио сваког дана поред радње видео је Бору, стао и поразговарао. У разговору је препоручио:

"Боро, дај да радња буде државно предузеће. Ја ћу тебе да запослим у општину. Биће вам добро. Послушај мене. Веруј ми. Наговори Динчу".

Бора је разговарао са оцем. Испричао му је све шта је Света рекао. На то је Костадин узбуђено реаговао:

"То је немогуће! Ја да дам држави радњу? То је лудост! То је глупост! Ја сам се мучио годинама да направим радњу. Не могу то да урадим! Не!"

Прошло је извесно време. Једног дана исти Света искористио је моменат када на улици није било људи и у пролазу тихо казао:

"Динчо, затвори радњу".

Рекао је из добрих намера. Рекао је као пријатељ пријатељу. То није учинио ни Влада Конић коме су спасили живот. Динча привредник, а не политичар, није разумео. Увређен, одговорио је кратко, јасно и гласно:

"Не! Не!"

У децембру 1947. усред ноћи, изненада, појавила се испред капије полиција. Предводио их је нико други него млади партизански курир Бранко, чији је отац, за време окупације свакодневно долазио и слушао радио Лондон са Динчом. Бранко је у међувремену постао удбаш, као и Влада Конић. Почели су да лупају у закључану капију вичући:

"Отвори! Отвори! Брзо отвори!".

Не чекајући да се капија отвори, један од њих прескочио је металну ограду висине два метара. Утрчао је у незакључану кућу. Затечени на спавању, чланови породице су дрхтали од страха. Деца су плакала. Полиција је повела са собом два цивила као сведоке. Почео је претрес куће. Бранку и милицији се журило. Отварали су школске књиге, кухињске кутије и шибице. Нису их интересовали шифоњери, ормани и кревети. Нису пронашли ништа интересно. Шта су тражили, само су они знали. Бранко је после претреса наредио:

"Претрес је завршен! Печатите кафану! Печатите радњу! Печатите сва три подрума!"

Бора је немо посматрао у пижами. Уследило је наређење:

"Ти, брзо се облачи! Полази!"

Костадину, кога су дигли из кревета, дозволили су да обуче само панталоне. Одмах су одвојили оца од сина. Бора је одведен у Окружни затвор, а Костадин у ОЗНУ.

У кући те ноћи нико није спавао. Рано ујутру, Славка је свом мужу однела у затвор одело, душек, јастук и ћебе. Дежурни је примио ствари. Касније су дознали да Костадин никада није примио те ствари.

Смрт

Прошло је десетак дана од Динчиног хапшења. Из ОЗНЕ је, једног јутра, стигло наређење:

"Славка са неким рођаком одмах да дође у ОЗНУ."

Уплашена Славка позвала је зета Душана Цакића. Кренули су у неизвесност. Мислили су, да Славку зову на салушање. Стигли су у ОЗНУ. Славка је остала у ходнику, а Душана су одмах увели у канцеларију. Оштрим тоном, без увертире, саопштили су кратко:

"Костадин је мртав. Славки не смеи ово казати до куће. Упамти добро, све до куће!"

Душан уплашен, за тренутак је изгубио моћ говора. Стајао је као кип.

Грубим, продорним гласом Душан је добио наређење:

„Одлази и упамти! Не поступиш ли, тешко теби!"

Славка уплашена са нестрпљењем га је чекала. Када је Душан изашао видно блед, узбуђено га је пила:

"Душко, шта је било? Да ли је нешто опасно?"

"Тето, ајдемо кући." Одговорио је кратко.

Кренули су видно нерасположни. Немо, Душан је ишао поред тетке. Славка га је молила да јој каже зашто су их звали. Душко је ћутао. Када су ушли у Динчино двориште, једва чујно, Душан је рекао:

"Теча је мртав."

Славка је вриснула и онесвестила се. Укућани су истрчали. Када је чула вест, Јелица је почела да вришти и кука. Пролазници су почели да се окупљају испред капије. Нико није смео да уђе у двориште. Једино Нада Јовановић-Метларка, комшика преко пута, која је утрчала у двориште. Воду је захватила са пумпе. Полила је Славку која се након тога оспростила. Славка је плакала и кукала. Настало је опште плакање укућана. Нестала је глава породице. Нестао је хранитељ. Нестао је човек који се борио за ослобођење земље у Првом светском рату, човек који је помагао ослободилачки покрет у Другом светском рату. Настрадао је у ослобођеној земљи од својих. Главе породице више нема, а Бора је био у затвору. Над кућом су се надвили се црни облаци.

Славка, једва ходајући, и Душан отишли су да преузму Динчино тело. На питање како је умро, неко је рекао:

"Обесио се! Упам! Имамо људе који ће нас обавестити о свему! Ајд, иди!"

У болу и страху, по наређењу власти, а и по саветима најрођенијих, пре сахране Динчино тело није купано. Приликом облачења покојника, Славка и Јелица која је помагала свекрви, приметиле су испод браде са обе стране врата модрице. Свако ко је пролазио крај одра, ако би добро загледао покојника, видео је отиске прстију на грлу. Шапутали су:

"Овај човек је задављен. Није се обесио".

Да се Динча није обесио, претпостављали су сви укућани. Приликом хапшења одузете су му: пертле са ципела, учкур од гаћа. Био је без кравате. Враћен је у непоцепаној одећи.

У граду, људи који су видели мртвог Динчу, тихо су шапутали.

"Није имао уже да се обеси. Модрице на грлу су чудне. Постоји могућност да су га убили струјом. Да је убијен, то је очигледно".

Касније, Славка је дознала од неких људи, по једној верзији да су њеног Динчу приликом саслушања оборили и мучили затворски тепачи Ђорђе М. и Црногорац са презименом Бул....., приморавајући га да нешто призна. Оборили су га на под и хватајући га за врат, гушећи га, покушали су да изнуде признање. Динча није имао шта да призна. Уживели су се у улогу која им је поверена и тако претерали и удавили Динчу.

Славка је говорила да је чула и другу верзију да је један од њих, иживљавајући се са старијим човеком, пуштао струју да би га заплашио. Нестручан са руковањем струје убио га је, а да то није било предвиђено. Хтели су да га изведу на суд, да га осуде и одузму имовину. Тако би заплашили остале трговце у граду.

Прошло је доста времена од Динчине изненадне смрти. У јавности се појавио интересантан чланак. Према писању Јована Перића, пензионера из Лесковца, у часопису "ПОГЛЕДИ" бр. 81, од 19 априла 1991. године, на страни 1.2. поред осталог пише, цитирам:

".....Касније, отприлике 1947. године, трећи казамат ОЗН-е налазио се у Суртићевој кући. У њој је после садистичког мучења струјом подлегао мукама Динче Ерсеновски. Он је настрадао од тадашег шефа ОЗН-е, Аранђеловића. Тело убијеног су касније предали породици преко болнице, уз објашњење да се Димча сам обесио."

Породица Цветковић је званично добила докуменат да је Динча извршио самоубиство.

Да би био сахрањен по православном обреду, Јеличин брат Бора Конић тражио је дозволу од нишког владике. Владика га је пажљиво саслушао и одговорио:

"Знамо ми све о томе. И у Нишу је ових дана било таквих случајева."

Владика је издао написмено дозволу да се Костадин сахрани по свим православним обичајима.

Сахрана је организована у грчу, без одрасле мушке главе у кући. Поворка са покојником пролазила је поред суда. Иза мртвачких кола ишла је најближа родбина: супруга Славка, снаја Јелица, унуци Славица и Костадин, чланови породице Цакић и Конић и најхрабрији пријатељи. Пратња није била велика. Била би већа да се многи нису плашили. Судије су посматрале поворку са спрата Окружног суда. Када је један од судија видео чланове уже породице иза мртвачких кола, учинило му се да је и Бора међу њима. Узбуђено је викао:

"Ко је пустио Бору за сахрану? Ко?"

Брзо су установили да је Бора у затвору. Особа за кога су мислили да је Бора, био је Сениша Цакић.

У центру града, испред споменика, застала је поворка. Многи нису смели да изјаве саучешће, а још мање да крену у поворку. Свештеници су читали помен. У цркву ковчег са покојним Динчом унели су ловци. Динча је био члан њиховог удружења. Из певачког друштва "Братство", без обзира што је Динча кумовао друштву, није било присутних.

Бора је и даље лежао у затвору. Само неколико дана после сахране дошла је комисија. Извршила је поново претрес свих просторија. Нису пронашли ништа интересантно. Али, градом се брзо пронела вест да је приликом претреса нађено и заплењено 50 кг злата. После неколико дана пронела се нова вест да је то знатно већа количина. Причало се да је пронађено пуно буре злата. И последња лажна вест, која се ширила градом, је да су приликом претреса одузета два бурета злата. Ову вест, међу последњима, дознали су укућани. Знали су да су то лажи, али нису смели да коментаришу. Бора је и даље лежао у затвору, у самици.

За Динчину породицу, наредних десетак и више година почела је изолација. Познаници, пријатељи, бивши купци и неки од родбине избегавали су Ерсеновце. Из страха, годинама нису пролазили поред куће. Ишли су другом страном улице и окретали главу од Динчине куће. Једини пријатељ куће до краја живота остао је Ненад Теохаровић. Упорно, без страха, и даље је посећивао Динчину кућу. Од Јеличине родбине често је долазио најстарији брат Бора. Динчина и Борина богата породица није имала новаца за издржавање. Прискочио је у помоћ Бора Конић. Од свог новца куповао је намирнице на пијац. Долазила је и Драгица Конић, мајка Јеличина. Влада Конић, кога је Славка спасила сигурне смрти, а који је у то време био члан УДБЕ, ниједног тренутка није дао савете или обавештења брату Бори Конић и зету Бори Цветковић шта их може снаћи. И Влада и Душан Конић, из њима познатих разлога нису у повољи помогли унесрећеној породици Цветковић.

Бора дознаје за Динчину смрт

Бора који лежао у затвору- самици никада није саслушаван. Није био много сујеверан, али је веровао у снове. У затвору је сањао доста ружне снове. Нерадо је причао:

"Једне ноћи, у сну, приказао ми се мртвачки сандук. Знао сам да је таст Милан умро. Очекивао сам да се у ковчегу налази Милан. Али, када сам пришао, уместо таста видео сам да лежи Динча. Био сам сигуран да се десило нешто лоше у породици."

Даље би наставио:

"Неколико дана после очеве смрти, не знајући за то, остали затвореници и ја, по устаљеној навици шетали смо се двориштем затвора. Чувала нас је стража. Нисмо смели да говоримо. У истом кругу слободњаци су лопатама чистили снег. Међу њима је био комшија Гаша, звани Црноберзијанац. Искористио је Гаша малу непажњу чувара и када је приметио да га не гледају пантомимом ми је показао бркове. Након овог знака Гаша је ставио руку преко дршке лопате, што је асоцирало на крст. Уз помоћ сна и ових знакова, дошао сам до претпоставке да је Динча мртав."

У то време и Гаша и Бора нису носили бркове.

Уздахнуо би Бора и наставио:

"Прошло је нових двадесетак дана самовања. Усред ноћи, чувар је ушао у самицу и рекао: Спреми се! Идеш кући."

"Како? Нико ме није саслушао!" - бунио сам се. Одбио је да изађе. Чувар га је изгурао из самице.

"Хоћу да ме саслуша судија. Не знам зашто сам затворен. Да ли сам грешком ухапшен?"

Није хтео да изађе. Стражар га је изгурао на улицу.

"Иди бре кући! Слободан си!"

Бора је мислио да га стражар хоће убити на улици под изговором да је бежао. Направио би корак, два и застао. Окренуо би се, погледао стражара и поново кренуо. Тако је ишао све до раскрснице. Од раскрснице је скренуо и убрзао кораке. Дошао је до своје куће. Покуцао је на прозор. У соби је спавала Славка са унуком Славицом. Пустила је Бору у кућу.

И тако, Бора је без решења и саслушавања, после четрдесетак дана изашао из самице.

Очеву смрт је тешко поднео. Ноћима није спавао. Решио је да види мртвог оца, да тражи опроштај и извињење што му није могао помоћи. Замолио је Ненада Теохаревића, искреног пријатеља, да му помогне. Узели су крамп и лопату и усред ноћи отишли на Светоилијско гробље.

Испред Ерсеновског гробља прекрстили су се. Упалили су свеће, кандило и тамњан. Тихо су откопавали улаз гробнице. Бора се поново прекрстио, узео упаљену свећу и ушао у гробницу. Неша је чувао стражу.

Гробница је била породична, стара преко педесет година. Унутра је било неколико ковчега. Пришао је најновијем ковчегу. Плакао је. Прекрстио се поново. Настао је тајац. А онда тиха шкрипа. Отворио је поклопац. Ненад је чуо из гробнице тихо неразговетно причање и плакање. Прошло је доста времена. Завладала је тишина. Бора је изашао из гробнице. Са Ненадом је затворио улаз у гробницу. Тетурајући, вратио се кући.

Живот у ослобођеном Лесковцу

У подрумима у којима је било много вина и ракије, према Борином казивању између 150.000 и 200.000 литара алкохола отпечатила је новоформирана државна комисија. Годинама су вино и ракија из Динчиних подрума точени и продавани у кафанама у власништву државе у Лесковцу и околини. Из запечаћене бакалнице и магацина дата је роба новоформираној државној фирми и онда продавана.

Динча и Бора су цео капитал уложили у алкохол. Говорили су: "Злато је мртав капитал. У њега нема зараде. Зато купујемо грозђе....."

У кући се чувао новац само за свакодневне потребе. Мала количина новаца која је остала, брзо је потрошена. Да би се прехранили, Славка је у договору са сином продала две куће у ул. Косовској. Од продаје трошних кућа живело се оскудно неколико година. Изнуђена продаја објеката касније се показала као паметан потез. Да нису продати, били би национализовани.

Нови друштвени систем

У осиромашеној земљи, претежно пољопривредној, није било довољно хране. Актуелне власти одмах после ослобођења, у наредних неколико година, одредиле су да сваки власник обрадиве земље мора да преда одређену количину летине уз минималну надокнаду, без обзира колико се родила. Количину плодова за откуп одређивала је државна комисија према површини земљишта. Неколико година Боривоје је морао да купује на пијацу пшеницу или кукуруз, у зависности од тога шта је посађено, по знатно вишим ценама и да носи на откуп, наравно, по нижим ценама. Губитак је био велики. Био је принуђен да продаје део по део њива, како би држави предао одређену количину летине.

Прехрамбени производи, текстил и обућа могли су се купити за новац само уз важеће "тачкице". „Тачкице” су добијали људи који су били у радном односу. Актуелне власти нису дозволиле да Бора, једини способан из породице, Цветковић ради. Без обзира што није имао довољно новаца, био је принуђен да купује тачкице како би набавио основне намирнице.

Педесетих година двадесетог века организоване су добровољне радне акције на регулисању корита реке Ветернице. Душан Цакић, Бора Цветковић и Војкан Тонкић били су редовни учесници акција. Једне недеље Бора је био проглашен ударником. Поред писане похвале добио је и новчану награду. Новац није донео кући, већ је купио пиво и частио све акцијаше, без обзира што се у његовој кући јео кукурузни хлеб.

Породица Борина прошла је кроз веома тежак период. Из групе богатих, сврстала се у ред сиромашних. У то време Бора је често певао *"Ој животе горак ли си....."*

Године 1948. добила је Славка из Медвеђе наредбодавно решење о усељењу Земљорадничке задруге у њену вилу у Сијаринској Бањи, уз минималну надокнаду. Решење је било без образложења и без права на жалбу.

Већ онемоћела, Славка је са унуком Костадином 1951. решила је да иде у Бању. Поред осталог, боловала је и од реуматизма. У њеној вили била је смештена управа Бање. Славки нису дозволили да десетак дана борави у својој вили, без обзира што је једно одељење било слободно. Потражила је смештај код Бране и Раде Исакове, зване Мушка Рада. То је био и последњи одлазак у Бању. Славка је често говорила:

"Срце ме боли када сам пролазила поред моје виле. Не дају ми ни да преноћим. Гледали су ме оштро. Видела сам да ме презиру, можда и мрзе."

Бора се шездесетих година прошлог века запослио у предузећу "Пољопривредник". Вршио је отуп оваца за извоз у Грчку.

Указала се потреба угоститељског предузећа "Балкан" за стручњаком-подрумаром. Без размишљања, Бора је прихватио понуду. Истовремено је радио као подрумар, магационер и транспортни радник за једну исту плату. Није се жалио. Опслуживао је град и околину заједно са још једним радником. Радио је у подруме Тонкићеве куће /хотел Дубочица/, старе Гаретове куће и у Динчин подрум.

Једног дана добио је позив да се јави на двомесечну војну вежбу. Из управе предузећа нису му дали замену. Одазвао се позиву. Подрум је оставио полуписменом, али поштенном физичком раднику Воји.

На вежби су му дали су му да вози камион, без обзира што никада није био возач камиона. Приликом пробне вожње, из незнања, скренуо је са пута. Возило је прошло без оштећења. Одмах су му одузели ауто.

И док је Бора био на војној вежби, Воја је и поред великог труда направио мањак. Бора је имао проблема и са муком је оправдао мањак.

Цвета која је са сином становала код породице Цветовић, без надокнаде, одселила се за Београд. На њихово место, са решењем, доселио се судија Вукмановић са женом. Стан је на тај начин укњижен у стамбено предузеће. После одласка породице Вукмановић из Лесковца, стамбено предузеће уселило је у исти стан Радета Јовановић, службеника Суда и Десу са сином Храниславом. Када је Раде направио кућу и одселио се, у испражњени стан, доселили су се Миле и Мира Елезевић, син и снаја председника Среског суда. Мира, свемоћна због свекра, сукобила се са власницом зграде Славком. Дошло је и до судског спора. Због узнемиравања станарке, према мишљењу Суда, мада је било обрнуто, Славка је осуђена на тридесет дана затвора, условно на две године.

Године 1958. на дан Славкине сахране, Мира је пустала на радију веселу музику најаче што је могла. Чула се на стотину метара далеко.

Касније, Елезевићи су отишли на Косово. Породица се убрзо распала.

Са решењем уселила се удовица Слободанка Марјановић са сином Зораном и ћерком Биљаном, која је пре тога становала у кући мајке Мире Елезевић. Породица Марјановић је била вредна, добра и поштена.

И поред тога што је породица Цветковић била власник куће и није имала довољно стамбеног простора, није имала право њено на проширење.

Национализација и аграрна реформа

Од Костадина, Славке и Боре, одузета је имовина:

1.-Аграрном реформом одузета је 14. фебруара 1946. године њива величине 1 хектар и 74 ара у атару села Горње Стопање.

2.-Експропријацијом, одузета је њива од 6.089 метара квадратна у Подворцу. На овој парцели изграђене су индивидуалне куће и друштвена стамбена зграда.

3-Национализацијом су одузети:

а.- Дана 25. 12. 1958. године пословна зграда од од 55. м квадратних, магацин и једна соба за становање од 36. метара квадратних са оставом.

б.-Вила од 4 собе у Сијаринској Бањи, бруто површине 100 метара квадратних са плацем од 10 ари.

в.-Пословно-стамбени приземни објект. У једном делу била је пекара за производњу и продају хлеба.

г- Парцела од једног ара и 91 метар квадратни у ул. Маршала Тита на којој се налазила Динчина стара радња порушена у бомбардовању.

У првом решењу национализације стамбених просторија, под изговором да породица Цветковић има много објеката, одузет је и

последњи метар собе. Практично, Бора је са породицом требало да остане на улици.

Када је 1958. године национализован локал, кафана, магацин и соба, притиснут проблемима, Бора је донео одлуку да себи одузме живот. Приметила је то Јелица. Плакајући молила га је:

"Немој Боро да то чиниш. Немој због деце. Ниси сиромах. Деца су највеће богаство. Децу треба чувати. То нам барем нису одузели. Ако треба, прво убиј мене, затим децу и на крају уби себе".

После многобројних разговора и убеђивања, Бора је одустао да изврши самоубиство.

Консултовао се са адвокатом Вукашином Басекићем, комшијом и рођаком, да поднесе жалбу због одузете имовине. Басекић је написао жалбу, коју није смео да потпише. То је учинио Бора. Надлежни органи примивши жалбу, приметили су према отиску слова писаће машине, да је жалбу писао Басекић. Одмах су га звали на разговор. Нарано, Басекић није признао. Без обзира на одбијање признања, добио је опомену. Од тог момента, Басекић није писао жалбе. Вукашин је диктирао Бори, а он је својеручно писао. На тај начин успео је да поврати стамбену зграду у којој је живео, а и данас живе његови потомци, као и стамбено пословни објекат-пекару. Убрзо после повратка, други објекат продао је да се не би власт предомислила, али и да би издржавао породицу.

Када се боље погледа, овај свет је пун нелогичности, супротности, неправди и суровости.

ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ

Слава

У Србији је православна црква била главни бранилац асимилације од стране Турака. Црквене светковине биле су прилика афирмације хришћанства и припадништва српској нацији. Најраспрострањенија слава је Свети Никола.

Димитрије је, као и безброј Срба, славио Светог Николу у родном селу Ерсенову, данашњем Јарсенову. Доласком у град наставио је са овим верским обредом. У зависности од финансијских могућности у породици Цветовић, мењао се обим славља. После очеве смрти Костадин-Динча, је наставио да слави. На вечеру је обавезно била: пржена речна риба, јегуље, пасуљ, туршија паприка, и на крају посни колачи. На вечеру су позивани чланови породице Цакић. Првог дана славља долазили су многобројни рођаци и пријатељи. Служиле су девојчице или девојке из фамилије. Од послужења изношено је жито, слатко, колачи и на крају кафа мешана са ражем. Дешавало се да није било места за госте. Они би се служили стојећи житом, узимали колачић и одлазили даље.

Другог и трећег дана славе, долазиле су претежно жене саме или са децом. Славе су биле веома популарне. Било је гостију из педесетак домаћинства.

И Славка је одлазила са мужем на славе. На дан славе, без обзира на финансијско стање, у свакој кући било је обавезно служење колача. С обзиром да се није могло у свакој кући појести послужење, Славка би исте умотала у чисту платнену марамицу, стављала у ташну и носила кући за унуке.

После 1945, када су незванично забрањене славе, многобројна домаћинства, без обзира на политичке и економске потешкоће, престала су да славе. Боривоје је био доследан у поштовању евре, без обзира што је због тога имао проблема. Свештеник је и даље долазио у кућу Цветковића да свети воду и сече колач. После 1946. г. свештеник Младен је у Динчиној улици улазио само у три куће. На први дан славе, један из куће обавезно је ишао у цркву. У том периоду било је мање гостију. Многи нису смели да долазе и честитају славу, а неки нису ни хтели.

Божих

У Динчиној кући до 1947. године рођење Исуса Христа славило се на следећи начин: на Бадњи дан у собу где се вечерало бацала се слама на

под. Сви укућани, хватајући се један за други обилазили би трпезаријски сто и викали "Пиу, квак! Пиу, квак". Из трпезарије се није износило смеће три дана.

На први дан Божића најмлађи мушки члан породице, Костадин, са гранчицом шумке украшене честитком, улазио би ујутру у собу код бабе и деде и честитао празник. Као награду добио би новац.

Од јела, за ручак је било печено јагње или прасе. Увек је било и колача. Новим властима ово славље није одговарало. Углавном, све породице у Лесковцу престале су да славе. Када је завладала финансијска криза, у Бориној породици било је на трпези само пиле или мало меса, без бацања сламе на под. Важно је било не заборавити празник.

Ускрс

За време ускршњих празника свештеник је долазио да свети воду. Јаја су бојена у неколико боја и украшавана. У време када други нису хтели или смели да фарбају, Славка је носила у комшилук фарбана јаја и давала деци која су се радовала. Зависно од финансијске прилике за трпезом је било печено јагње, прасе, пиле, или мало меса и слаткиша.

Ускрс се славио три дана. С обзиром да је ово празник који су сви празновали, мало је било гостију. Мали Костадин је имао бојено ћурчије, гушчије или мисирчије јаје. Приликом кљоцања- лупања, увек је побеђивао.

Исхрана породице Цветковић

Народи који имају историју од давнина, имају и своју националну кухињу. Кухиња-јеловник једног народа ствара се вековима. Саставни је део културног обележја.

Србија је у условима вишегодишњих миграција, под утицајима различитих националних састава и разних култура, створила своју кухињу. Лесковац је као трговачки центар, са вишедневним боравком путника Грка, Цинцара, Јевреја, стварао свој јеловник. Вероватно због одбојности према Турцима, јела и слаткиша по турским рецептима било је мало на трпезама Лесковчана. Стари Лесковчани познати као гурмани направили су своју кухињу са разним специјалитетима.

Лесковачке и сеоске породице морале су да производе храну. Правиле су и разне одевне предмете. Штедња хране била је главни услов опстанка породица у граду.

Породица Цветковић, пореклом из села Јарсенова, поред трговине бавила се и пољопривредом. Са својих њива обезбеђивали су пшеницу и кукуруз за годину дана. Кукуруз су чували на таван. Служио је за исхрану свиња, кокошака, пловки и ћурки. Пшеницу су за исхрану мелели у воденицу.

Ухрањена једна или две свиње од 150-250 килограма решавале су питање мяса у зимском периоду. Јела су кувана на свињској масти. У време поста употребљавали су зејтин. Клала се перната живина произведена у сопственој режији.

Бора је куповао 30-50 оваца и давао Воји Ђурету из Великог Трњана на чување. Воја је једног дана доносио млеко Ерсеновцима, а следећег је користила његова породица. Овчје млеко је Јелица киселила. Продавано је као специјалитет.

У зависности од финасијских могућности и годишњих доба, кухиња породице Цветковић се мењала. Без обзира на уложени труд, предност је имала здрава храна са доста витамина.

Салате

У зависности од годишњег доба, салата се јела као предјело, али и уз главно јело. Прављена је углавном од паприка, црвеног парадајза, разних врста лука и першуна.

а.- У летњем периоду

-Жива салата од свежих зелених паприка, парадајза, црног лука и зејтина.

-Салата од печених сецканих паприка и парадајза са першуном и зејтином.

-Парадајз салата са црним луком, зеленом паприком и зејтином.

-Зелена салата са додатком сирћета.

-Од сецканог црног лука у сирћету и мало зејтина.

-Радаква салата прављена од усољене радакве сечене на колутове, поклопљене и лупане у тањиру.

-Таратор од ситно сецканих свежих краставаца, белог лука, киселог млека или сирћета разблажено водом.

-Краставац салата од исеченог краставца на колуове са сирћетом.

б.- У зимском периоду

-Салата од киселог купуса са додатком алеве паприке и зејтина.

-Од киселих сецканих паприка из туршије.

-Од црвених сушених паприка, претходно обарених и ситно сецканих, са додатком празилука и зејтина.

-Од киселих краставаца, без или са мало зејтина.

-Од зеленог киселог парадајза са луком.

-Од сувих, на плотну печених фаферона са сирћетом и зејтином.

-Салата од обарене бораније, белог лука, сирћета и зејтина.

-Рен салата са сирћетом, уз прасеће печење.

-Од сецканог црвеног парадајза из флаше са црним или празилуком.

-Салата од зеленог парадајза из туршије.

-Од малих зелених лубеница из туршије.

-Руска салата од киселих паприка, краставаца и шаргарепе.

Предјела

-Пихтије од сувих свињских и телећих ногу.

Супе и чорбе

Са супом или чорбом почиње ручак. Зависно од годишњег доба, времена сазревања поврћа, и верских празника, кувала се чорба.

У јеловнику породице Ерсеновог јеле су се:

Супе:

-Пилећа супа са кнедлама или са "дроњцима".

-Супа од говеђих костију са кнедлама.

Чорбе

-Јанија са овчјим или свињским месом са тараном.

-Капама чорба од спанаћа са киселим млеком.

-Боранија чорба без запршке и без меса.

-Спанаћ чорба са киселим млеком.

-Чорба од јагњећих изнутрица справљена од јагњећих цреваца, беле и црне цигерице и срца.

-Рибља чорба од главе сомова.

-Од тиквица, са целером или першуном и киселим млеком.

-Од јагњећег меса.

Главна јела

Лесковачка јела се углавном праве са месом. Специјалитети се увек припремају од меса. Међутим, у јеловнику има и јела из старих времена, такозвана "сиротињска" јела.

Лесковачка јела су маснија и са јачим зачиницама.
 На трпези породице Цветковић обавезно је био пасуљ и то:
 Пасуљ посан, без запршке-петак.
 Пасуљ посан, са запршком –среда.
 Пасуљ "на тепсиче-тавче", без меса- понедељак.
 Пасуљ са сувим костима.
 На трпези породице Цветковић, недељом је био свечанији ручак,
 обавезно са месом.
 Боранија чорбаста, зачињена јајима.
 Боб млади са махуном, зачињен јајима и луком.
 Зелени грашак, куван као пасуљ.
 Лећа кувана као пасуљ, са додатком белог лука и сирћета.
 Пуњене свеже и суве паприке са млевеним месом.
 Сармице од винове лозе и телећег меса.
 Сарма од киселог купуса са месом.
 Сарма од рена са млевеним месом.
 Пуњене паприке са пиринчем.
 Сармице посне са пиринчем.
 Ајмокац са свињским или јунећим језиком, или шкембићима.
 Ћувте у сосу од телећег или говећег меса.
 Шкембићи телећи или говећи у сосу.
 Папци у сафту од свињских папака.
 Папазјанија од меса, црног лука и других зачина.
 Вариво са киселим купусом и месом.
 Ћуфте са црним луком.
 Капама са спанаћем.
 Пилећи паприкаш са кромпиром.
 Ћувеч од печеног пилета на кромпиру.
 Подварак са киселим купусом и свињским месом.
 Поховани шкембићи.
 Пилав са пилетином.
 Гулаш са месом, свињским или телећим.
 Пилећи паприкаш.
 Ћувеч са месом и кромпиром.
 Ћувећ са пиринчем.
 Сарме од винове лозе или киселог купуса.
 Вариво од киселог купуса и свињског меса или сланине.
 Ћувеч боранија.
 Папци од свињских ногу и ушују.
 Мусака од кромпира.
 Мусака од плавог патлиџана.

Производи од брашна

У српском народу изграђен је култ према хлебу у економској, духовној и културној сфери. Хлеб, односно сви производи од брашна јесу основна исхрана сваке породице.

У породици Цветковић све до Другог светског рата на трпези је био присутан пшенични хлеб. Припремала га је домаћица са "киселим квасцем" у карлици и пекла у пећ на дрва.

У градским пекарама продаван је скуп хлеб звани сомун, намењен само богатијем слоју људи. Поред хлеба, пекаре су производиле и продавале симите са мајом од наута који је давао посебан мирис и укус и ђевреке са белим сланим премазом "булумачем", кимом или сусамом. Сиромашнији људи и људи са села јели су хлеб од кукурузног брашна.

Према потреби, у породици Цветковић прављени су следећи производи од брашна:

Погача са содним прашком.

Трошеница од бајатог хлеба на врелом уљу

Мекице од киселог теста пржене на уљу

Младенчићи

Крофне

Кифле слатке или слане

Литургије

Тигањице

Палачинке, филоване пекмезом или шећером

Пите

Банице

Славски колач.

НАДИМЦИ У ДИНЧИНОЈ МАЛИ

Арнауце

Породични надимак добили су од чукун деде Стевана, пореклом из села Ђеновца код Лебана. За време Турака тај део Србије звао се "Арнаутлук".¹¹⁸

Из ове породице били су Ратко, познат лесковачки фискултурник и Кокан који живи у Београду и сестра Слободанка која је умрла.

Граочанка

Стојан Стојановић доселио се у Лесковац из села Грајевца. Добио је надимак Грајевчанац по селу из кога је и дошао. Касније, због лакшег

¹¹⁸ Добривоје Каписазовић, 1978. г. Лесковачки надимци /Из ове књиге су узети већи број објашњења за надимке./

изговора, добио је надимак Граочанка. Имао је велики подрум алкохолног пића.

Грне

Димитрије је добио назив Грне зато што је као дечак сломио земљани лонац-грне. Том приликом је просуо кувани пасуљ који је понео радницима на њиву. Из ове породице је Антанасије-Тацан, син власника мале штамарије која је радила до ослобођења.

Ерсеновски

Костадин Цветковић-Динче, кафеџија и трговац и брат Гаврило-Гаре, један од најпознатијих трговаца у Лесковцу наследили су надимак од оца Димитрија који се доселио из села Јерсенова.

Костадин, ожењен Станиславком, имао је три унука: Славку, Костадина и Миодрага.

Кука

Михајло Стаменковић, звани Мика, доселио се у Лесковац из Врања. Често је "кукао" на Солунски фронт.

Леблебика

Влада Стојановић, сајџија, веома је волео леблебију. Његов слуга назвао га Леблебија. Влада је имао сина Милана.

Нлнка

Године 1914. Лука Јанковић је рањен у ногу. После операције остала му је нога краћа. Зато је носио лети нанулу, а зими ципелу са необично високом потпетицом. Прозвали су га Налнка, касније Нлнка.

Тонкић

Милан Поповић, индустријалац и браћа Петар и Михајло добили су надимак по очевом имену Антоније-Тонка. Надимак Тонкин преиначен је у презиме Тонкић. Из ове куће био је дечак Вукашин- Бата, који из њему познатих ралога није хтео да се игра са другом децом. Са оцем Војканом и мајком Надом одселили су се за Београд.

Брадил-Вукашин Басекић

Тонкићев таст, адвокат, имао је врло лепу малу браду по којој је и добио надимак Брадил.

Царић

Антанасије Јоцић је због црне коже добио је надимак "Цигански цар", касније само Цар и на крају Царић. Из ове куће су : Мија, Вера, брат који је после 1945. пребегао у Америку, Тома и Бацко.

Шаче

Михајло Костић је као дете волео приликом купања дуго да остаје у воду и "брчка" се као шаче /млада патка/, по коме је добио надимак Шаче.

Параскевини

Породица је добила надимак по учитељици Параскеви која је имала унуке: Миру, Лулу, Кеву, Снежу и Горчу-Гоне.

Костаћ

У граду је ова породица била позната по презимену предратног богаташа Костаћа. Да би уштедео на храни, газда је наредио слуги да пре сваког obroка попије већу количину воде. Постао је симбол штедљивости. Имао је унука Сашу који се после завршетка основне школе преселио у Швајцарску да живи код оца, авијатичара у краљевој војсци.

Суља

Неки предак из породице Костић био је висок и мршав као сукаљка и прозвали га Суља. Потомци су Звонко, Снежа и још једна сестра.

Попадичини

Рада попадија остала је за време Другог светског рата удовица са два сина и ћерком. Добила је надимак по занимању свог мужа- попа. Њихова деца су: Жика, професор, Власта, музичар и продавац и Кицка.

Метларци

Предак учитеља Адама Јовановића правио је метле за продају. Зато је и добио овај надимак. У браку са женом Надом имали су Снежану и Радмилу. Адам је имао из првог брака ћерку Косару.

Дупе

Коста Јанковић је био висок и гојазан. Имао је изразито велику задњицу и Лесковчани га прозваше Дупе. Имао је два сина: Драгана-Суљу и Миле-Сламку, правника.

Шумареви

Надимак је добијен према занимању-шумар. Имао је кћери: Јеку и Мицу и једног сина.

Штрбан

Васиљко Јовановић, ћевабџија, остао је без зуба млад. Добио је надимак Штрбан.

Власотинкини

Станоје, по занимању обућар, оженио се Драгом из Власотинца. Изродили су у браку петоро деце. Према пореклу њихове мајке добили су надимак Власотинкини.

Глувка

Зага, удовица без деце, имала је проблема са слухом. С обзиром да је слабо чула назвали су је Глувка.

Казанџија

Породица је добила надимак према занату који је имао домаћин породице.

Катраџијски

Неко од предака производио је и продавао катран за подмазивање запрежних возила и назвахе их Катраџијски.

Главотоп

Драгче је имао велику главу. Другови су говорили "Глава ти је као топ" и остаде надимак Главотоп.

ДЕЧЈЕ ИГРЕ У ДИНЧИНОЈ МАЛИ

Игре су од давнина саставни део живота сваког детета. У зависности од материјалних могућности и начина живота, смењивао се само садржај игре. Кроз игру долази до изражаја креативност, способност, материјална могућност и карактер сваког детета.

Генерације деце после Другог светског рата које су требале да се играју биле су у највећој мери лишене тих могућности. Уместо игре, преживљавале су ратне страхоте заједно са родитељима.

Живели су у време никад заборављеног савезничког бомбардовања, бомбардовања које је имало за циљ да уништи окупационе снаге, а уместо тога, савњан је Лесковац са земљом. Бомбардовање је трајало 1-2 сата. Према мишљењима многих, у граду је погинуло вероватно 6.000. људи. Много је људи остало без кућа. Хране скоро и да није било. Уместо

електричне енергије која је често нестајала, као помоћно средство за осветљење користиле су се лампе петролејке.

Деца су делила судбину родитеља. Полугладна, у поцепаној или крпљеној одећи и обући, са вашима у коси и шугом на кожи, кретала су се као зечеви. Било је мало сапуна за умивање и конца за крпљење одеће.

Али, време је најбољи лек. Протекло је много воде Ветерницом и она су се психички опоравила. Деца су почела да се играју у својим двориштима. Касније, излазила су на улицу испред својих кућа. У сутон, баке и мајке су их звале да уђу у кућу. Претиле су: „Ајд бре кући! Смркнуће се! Немој да дођем са штап, дупе ће ти бити модро.....!”

Временом, игре су постајале разноврсније и занимљивије, а мајке и баке толерантније. Играло се дуже, желећи да се надокнади изгубљено време.

У периоду од 1945- 1950. године у Димчиној мали ¹¹⁹ било је много деце. Покушају да набројим њихова имена.

а.-Дечади и девојчице, старости од 6-14 година

Звонко Костић-Суљин, сада власник трговине Деликатес; две ћерке Боре Калајђића; Власта, музичар, Кицка и Жика, професор Миленковић-Попадићини; Дарче мед. сестра, Милан, Мира и Олга Поповић, - Нилкини; Раде- син Вулета берберица; Драган-молер; Душко-фудбалер "Дубочице"; Јека, Мица и Чеда-Шумареви; Вукашин-Бата Поповић; Костадин-Дине инг. грађ. и писац ове књиге и Славица-Сека Цветковић-Ерсеновски; Саша Костић-Костаћ; Јане и Мима Ђикић; Бата Ђикић-Лепиња, пољопривредни техничар; Гордана, Рада, Зорица, Милан и њихов брат- Власотинкини; Еса и Емир-Турци; Аца, Бора, Тома и Слободан Стаменковић -Манчић; Брана и Мира- Шушурејкини; Снежана, Параскева, Лула и Мира-Парашкевини; Драган Лујза; Душко и Ђока, музичари; Верица Јоцић и брат; Милена, Мики и Бранко; Ика и њедове две сестре; Драган-Суља службеник и брат Миле Сламка Јанковић, судија; син Пере поштара; Дракче Главотоп, Тоза фотограф; Тацан Грини, службеник; Синиша Цакић-Нине, адвокат; Братислав-Бацко Царић, судија; Тома Јоцић-Царић, судија; Мија Јоцић-Царић, службеник и његова два брата; Вера и Рада Кантрациска; Божа Штрбан, фризер; Јелка и Цане - Црногорке; Бранко и Милан Леблебикин: Шумоња и сестра Ружица звана Шумоња.

Било је 73 детета.

Много је година прошло. Некима сам заборавио име. Можда сам неке у потпуности и заборавио.

¹¹⁹ Димчина мала простирала се стотину метара у пречнику око куће Костадина-Динче Ерсеновског. Кућа се сада налази у ул. П. Ђикића бр.50-Лесковац

Ради упоређења, на истој површини Димчине мале, године 2005. било је деце старости између 6 и 14 година.

Кристина и Милош-Јаворкини унуци који су се одселили у Аустрију; Јоца и Ана Манић-Мошини унуци; четири Рома-Бакићеви унуци; Марко и Нина Цонић, Костадинови унуци; Сања и Сима-Генетови унуци; три девојчице-Фајтине; Јована-унука Власте Недељковић-Кукуданца.

Свега је било 16 детета.

ИГРЕ КОЈЕ СУ ИГРАЛИ ДЕЧАЦИ

У Димчиној мали биле су популарне игре које су асоцирале на рат.

а.-На отвореном простору

1.-Марширање

Дечаци и девојчице постројени у једној врсти, уместо убојите пушке држали су на рамену штап. На челу колоне стајао је највиши. Са стране је био командир који је командовао: "Мирно! Ајде крени! Стој!" Свако је извршавао наређење. Када би неко погресио чуо се смех. Уследио би жагор: "Ћут бре! Не смеј се!" Било је гурања и падања. Колона би ишла двадесетак метара, окретала се и враћала у супротном смеру.

2.-Пражњење барута из неексплодиране муниције

У граду је било занемарујући број уличних борби. Ипак, могли су се наћи неактивирани меци. Много више неексплодиране муниције за пиштоље, пушке и митраљеze било је у околини Лесковца.

Старији дечаци налазили су исте и доносили. Налазач опасних чаура сео би на ивичњак тротоара испред Димчине радње, нажљиво скинуо убојито олова, победоносно вадио барут и делио друговима. Исти је стављан на камене плоче и каменом "белутраком" ударан. Од трења, барут се налио и пуцкетао. Ширио се мирис барута.

Ова игра упражњавана је око две године после рата, односно, док се могла наћи неексплодирана муниција.

3.-Пуцање прангијама

Пре почетка Другог светског рата, али и нешто касније, биле су популарне прангије. Прангијама се пуцало у време верских празника и

важних породичних догађаја. Прангијаци су се такмичили чија ће прангија "јаче да пуца". Када би се у прангију сипала више смеса чилске шалитре и сумпора, прангија би јаче "пуцала". У случају да је узица слаба, прекинула би се и прангија би "летела" до двадесет метара. Говорило се: "пази, прангија се чивта".

Тело прангије прављено је од металне четвртасте шипке квадратног пресека три са три сантиметра и дужине осам до дванаест сантиметра. Са врха чеоне стране, по замишљеној подужној оси, избушен је канал пречника шест до осам милиметра, дужине 5-7 см. На другом крају, управно на подужну осу прангије избушена је рупа пречника 3-4 мм. Кроз рупу је провлачен јачи канап или лицнаста жица и везивана. На другом крају канапа везан је завртањ за метал дужине 8-10 см и пречника 5-7 мм.

У Динчиној бакалници продавано, је поред осталог, сумпор у праху и чилска шалитра. Помешани прах стављан је у прангију и зачепљен челичном краћом шипком. Држећи чврсто узицу прангије, са малим наглим замахом и јачим ударцем чеоне површине шипке о сокли зграде, због трења је долазило до експлозије. Сви су се радовали детонацији, а карактеристичан мирис ширио се улицом.

4.- Пуцање са кључем /мини прангије/

Када је пуцање прангијама законом забрањено и више није могла да се купи чилска шалитра и сумпор, завладала је носталгија за прангијама.

Убрзо, нађена је замена. Непримећено, деца су из бравица кућних ормана скидала кључеве који су имали рупице на чеоној страни. Кључ је везиван узицом. На другом крају узице везан је дебљи ексер са претходно одстрањеним врхом. Са врха два до три палидрвца шибице скидан је фосфор и стављан у кључ.

Тако су кључеви и шибице замениле прангије. Штета је била брзо видљива. Кључеви од слабог материјала брзо су постајали неупотребљиви.

5.-Пуцаљке

У Хаџи-Митићевиј башти било је много зове. Срж зове је сунђераст. Са одсечене гране петнаестак сантиметра дужине, дебљине 3-4 см деца би извадила срж и направила цевчицу. Од кудеље правили би неколико лоптица за нијансу већег промера од цеви. Ваљајући их између дланова, квасећи кудељу, лоптице су постајале чврсте. Ставили би једну у цев пуцаљке и штапићем потискивали до излаза из цеви. Затим, ставили би другу лоптицу-метак од кудеље и штапићем потискивали. Компримовани

ваздух између две лоптице би извршио притисак на први метак и она би летела десетак метара. Истог момента чуо би се јак прасак. Пуцаљка је морала бити увек мокра.

6.- Свирала од бучумике

Ножем би одсекли петнаест сантиметара стабла бучумике и од ње правили примитивне фруле јер фрула на тржишту није било.

7.- Жмурке

У игри је учествовало више дечака и девојчица. Да би се знало ко ће први жмурити, бројало се: "Енкете, пенкете, цукете, ме, абер, швабер, до мене, ерц, пер, два пута пет јесу десет". Бројанка је била и у другом облику: "Ину, мину, дуду мину, каран-филу, муста-филу, џам мити, кос ката пис".

Приликом изговарања сваке речи, дотакнуо би се следећи играч. На кога се бројанка заврши, дотични играч не жмури, већ "испада" из следећег бројања. Бројање би се наставило све док не остане један играч и он је морао да жмури.

Особа која треба да жмури дошла би до зида, окренула се лицем према зиду, ставила руке на зид, преко руке главу и бројала на глас до десет. После бројања, казала би; "Полазиим!" Кренула би у потеру за друговима. Када би приметила неког од саиграча, трчала би до места где је жмурила, и викнула; "по" говорећи име играча. "Запљувани" играч био је дужан да жмури.

У случају да су бегунци спретнији од гонича невиђени би дошли до места за жмурење и викнули "по". Онај који је жмурио наставио би са жмурењем и у наредном кругу.

8.- Шуге

Већи број дечака и девојчица играли су ову игру. Одредио би се један који ће бити "шуга". Јурио је остале саиграче са намером да дотакне неког. Дотакнути играч постао би "шуга" и наставио са игром.

9.- Куку миш, кога држиш?

По ободу замишљеног круга пречника 3-4 метара стајале би девојчице и дечаци. У средини круга играч са везаним очима и испруженим рукама

покушавао би да ухвати и идентификује неког од саиграча који су често мењали места. У случају да погоди име особе коју је предходно ухватио, мењају се улоге.

10.- Границе

Две бројчано једнаке групе састављене од дечака и девојчица бирале су два суседна дрвета из дрвореда на растојању од десет до тридесет метара. Оба стабла представљала су замишљену територију- државу.

Циљ игре је био: дотаћи противничко дрво у моменту када није добро чувано, што је представљало "освојање" територије, односно победу.

Појединачно, играчи из обе групе напуштали су своје дрво "територију", идући према противнику. Дрво је представљало извор енергије. Играч који је први напустио своје дрво бежао је од противника са намером да обнови снагу додирујући своје дрво. У томе су помагали и другови који су долазили у помоћ. Када би дотакнуо своје дрво, "напуњен" новом енергијом, јурио је противника од кога је бежао. "Јачи" када би дотакнуо "слабијег" довео би "заробљеника" да стоји на 2-3 метара од свог дрвета-територије. Када би затвореник био додирнут од играча из своје екипе, био би ослобођен заробљеништва. У заробљеништву је могло бити више играча. Игра је завршена када неко дотакне дрво противничке екипе, без обзира на бројчано стање .

11.- Скакање у вис

У Хаџи-Митићевом дворишту двојица би затегнули јачи канап на договореној висини. Остали су из залета покушавали да прескоче канап. Победник је био онај који је прескочио највећу висину.

12.- Скакање у даљ

На необрађеном тлу, из места или из залета, такмичили би се дечаци у скоку у даљ.

13.- Бацање камена са рамена

Пошто није било металне кугле, такмичило се бацањем камена са рамена. Обележена линија није смела да се нагази.

14.- Тарзан

Под утицајем популарног филма "Тарзан у џунгли", почело се са имитацијом главног јунака. У омиљеном дечјем стецишту, у дворишту Хаџи- Митића обраслом коровом и разним дрвећем, расло је, неколико огромних дудова. Дечаци су се пењали на дрвеће, прелазећи са једног дрвета на друго, испуштајући крике "Ауууу"! Не силазећи на земљу, по гранама се јурило. Мајке и баке доносиле су ужину и на дрвећу се јело. Бежећи, ако би неко дотакао земљу, "изгорео" је и није се даље играо.

15.-Земља- држава

Ова игра је намењена за два дечака. Остали су посматрали и навијали. За игру потребан је био нож са оштрим врхом и мала површина необрађене земље.

Играч, условно назван "А" нацртао би круг ножем произвољне величине и исти поделио на приближно два дела. Играч "Б" одабрао би половину територије и на тај начин би поделили царство. Из једног покушаја играч "А" бацио би нож тако да се забодје у противничку половину. Забоден нож у земљу, морао је бити вертикалан или у нагибу, али да најудаљенији део дршке ножа буде минимум две дебљине прста изнад земље. Играч "А" би у правцу сечива убоденог ножа повлачио линију у противничко царство, питајући играча "Б": "Коју површину дајеш?" Игра би се наставила све док играч "А" не погреша. Тада би се улоге промениле. Када играчу "А" или "Б" остане територије мање ширине два спојена прста, он предаје игру. Победник јаким замахом, из висине, забада нож у земљу. Побеђени играч морао је да клекне на колена и зубима извуче нож. Сви присутни би викали: "Вучи куче гомна! Вучи куче гомна!" Када се нож зубима извуче, игра се наставља.

16.- Џилит или клис

Играло се на улицама са турском калдрмом. У игри су учествовала два или више дечака. Потребан је био штап од дудове гране или дуње, дужине педест до седамдесет сантиметара и пречника два до три сантиметара. Од истог древета прављен је клис, популарно звани џилит, дужине двадесетак сантиметара и дебљине око два сантиметара, заоштрен на оба краја.

По средини улице, између два суседна камена, паралелан са осом улице копан је канал дужине пет да осам и дубине два до три сантиметара.

Један од играча, назовимо га условно "А", узео би штап и цилит. Цилит би поставио управно на каналића. Истовремено, играч "Б" удаљио би се пет до двадесет метара од цилита. Играч "А" ставио би штап у каналић близу клиса и јаким трзајем штапа унапред покушао да цилит пошаље што даље, водећи рачуна да играч "Б" исти не ухвати. Све док је клис био у ваздуху, играч "Б" се трудио да ухвати клис. У случају да га је ухватио, игра је завршена и мењали би места. Када цилит или клис није могао бити ухваћен, али је и даље био у покрету, играч "Б" би га шутирао ногом ка каналићу.

Када би се цилит умирио, играч "А" ставио би штап управно на каналић. Играч "Б" би са места где је стао клис узео исти и једним покушајем гађао штап на земљу са циљем да га погоди. У случају да је штап погођен игра би била завршена и играчи би променили улоге. У противном, игра би се наставила.

Играч "А" узео би штап и клис у једној руци, држећи крајеве врхом прстију. У даљини до педесет сантиметара од каналића, наслонио би штап према земљи приближно под углом од четрдесет и пет степени и пуштао цилит из руке да падне на калдрму. Када клис падне, због неравнина, скоро увек један крај је издигнут од терена. Играч "А" ударио би штапом клис тако да би одскочио приближно метар висине. Затим би га док је у ваздуху, ударио тако да "одлети" далеко. Истовремено, играч "Б" покушао би да ухвати цилит у лету. Уколико би покушај био успешан, био би крај игре. У случају да играч "Б" није ухватио клис, али је дотрчао до њега у моменту док је био у покрету, шутирао би га ка каналићу са намером да се приближи њему. На месту где је клис стао, играч "А" наставио би још два пута. Након трећег покушаја, када би клис стао на већем растојању од троскока од стартаог места, играч "Б" је био дужан да носи играча "А" на леђа, тзв. "кркуш", од места где је последњи пут стао клис до старта. У току ношења, ношени играч би викао: "Ајде! Ајде, ђи коњууу мој!"

Омиљена игра Динчине мале је била игра цилитом.

17.- Лоптање

Најомиљенија игра дечака била је играње лоптом. Лопте су прављене од поцепаних чарапа, испуњених старим крпама. У недостатку крпа, користио се папир. Зато су лопте биле неправилног облика. Играло се у мало прометним улицама, углавном босих ногу. Голови су били обележени камењем. Полувреме је трајало, према договору, три или шест

примљених голова. Судија није било. Зато је у току игре било мањих неспоразума.

18.- Шут капе

Свако од дечака носио је капу. Сакупили би се дечаци у круг пречника три до пет метара. Један играч ставио би своју капу на тло у средини круга и чувао је. Окупљени би покушавали да шутну капу ван круга. Власник капе је пазио да дотакне неког у тренутку покушаја шутирања капе. Када успе, игра је завршена. Дотакнути играч стављао је своју капу у центар круга и игра се настављала. У случају када неко шутне капу ван круга, а није додирнут, сви играчи су трчали и шутирали капу. Власник капе покушавао је да ухвати капу или да додирне играча. Када у томе постигне успех, игра је завршена. Дотакнути играч постављао би своју капу на земљу и игра би се наставила.

19.- Нека бије! Нека бије!

Група од пет до десет дечака играла би ову игру. Најслабији или повређени играч седео је као записничар. Сваком играчу бележио је пријављени псеудоним. Најчешћи псеудоними били су: топ тенк, дан, пушка итд. Ставили би лопту крпењачу на средини коловоза. Сви играчи сакупили би се око лопте с испруженом руком према лопти. Записничар је говорио: "Нека бије! Нека бије!" Затим би казао неки псеудоним. Прозвани играч брзо зграби лопту са земље и гађа саиграча. Исправан је ударац када лопта погоди пре него што дотакне тло. Погођени играч је "изгорео" и завршио прву фазу игре. Игра је завршена када би остао само један непогођени играч. Сви погођени играчи дужни су да приђу зиду и окрену се ка њему. Играч који је остао непогођен лоптом са растојањем од пет до десет метара "стрељао" би поређане другове. Са овим је игра била завршена.

20.- Змајеви

Старији дечаци су од стабла конопља-тутке, новинског папира, лепка од брашна-клајстера и мало канапа правили змајеве. Змајеви су пуштани у град и брзо завршавали на неко дрво или електричну жицу. Квалитетнији змајеви су пуштани ван града, у поља и летели врло високо. Глава змаја могла је бити шестоугаоног облика или облика ромба, са репом у виду ланца или издужених папирића-ресица.

21.- Љуљашке- нишаљке

Љуљашка се правила од дугачког конопца пребачена преко јаке гране. Преко конопца као седиште стављана је стара, неупотребљива одећа.

Била је омиљена игра девојчицама.

21.- Кликери

У продавницама могли су се купити кликери од гипса, обојени и небојени. Касније, појавили су се и кликери од гвожђа и стакла-соћке.

Сваки играч имао је више кликера. Када нисмо имали новца за куповину кликера, правили смо их сами од глине, сушили и пекли у пећницу.

22.- Гађање кликера из руке

У игри је учествовало два или више играча. Први, са произвољног места, бацио би кликер неколико метара. Други, са тог места би покушао својим кликером да погоди противнички. У случају да је погодио, противник би морао дати кликер и игра је завршена. Али, када промаши, први играч са места где му је стао кликер, треба да погоди кликер свог противника. Као награду, узео би од противника кликер. Круг игре се затварао оног тренутка када нечији кликер буде погођен.

23.- Гађање са земље.

Први играч бацио би кликер на земљу неколико метара даље. Са истог места други играч ставио би кликер. Један до два сантиметара иза кликера ослонио би средњи прст на земљу, а преке њега кажипрст. Нишанио би противнички кликер и малим затезањем мишића кажипрста, исти склизнуо са средњег. Средњи прст реагујући, дигао би се са земље и ударио кликер испред себе. Кликер се могао откотрљати и више метара. У случају да је погођен противнички кликер, играч би као награду добио кликер. Када промаши, противник би наставио са гађањем, не померајући пре гађања свој кликер. Нису играчи у обавези да увек гађају један другог.

24.- Гађање " из ока"

Први играч ставио би кликер на земљу. Следећи би пришао овом кликеру тако да исти буде између врхова ципела са спојени потпетицама.

У стојећем положају узео би свој кликер између палца и кажипрста, нишанио и пустио тако да погоди кликер на земљи. Положај руке приликом гађања морао је бити близу ока. Када би кликер био погођен, од противника добио би други и игра би била настављена. Када би промашио, мењале би се улоге. У игри су учесовала два или више дечака.

25.- Реп и глава са кликерима

На бетону или земљи, парчетом цигле нацрта се круг пречника пет до шест сантиметара. Повуче се линија двадесет до тридесет сантиметара и споји са кругом. Свако од играча наређао би исти број кликера на ту линију с тим што би се један ставио у центар круга. На растојању три до четири метра обележи се линија у виду дужи. Свако од играча стаје иза наређаних кликера. Играчи би бацили по један кликер "гађрц" са намером да стане на линију или што ближе њој. Када су сви играчи то учинили, играч чији је кликер најближи линији, стао би иза линије-дужи и својим кликером гађао поређане кликере. Узео би погођени кликер и све који су ка репу. Следећи играч чији је кликер био ближи линији исто би урадио и тако даље. Дешавало се да у првој серији након гађања не буду освојени сви кликери. Игра би се наставила истим редоследом, али са места где су стали кликери "гађрци".

26.- Реп и глава са целим орасима

Све исто као са кликерима.

27.- Чигра или мицка

Играло се индивидуално скоро редовно на бетону. За игру била је потребна чигра и прут дужине педесетак сантиметара на чијем је крају везан јачи канап-бич. Дрвене чигре могле су се купити у Динчиној или Спиркиниј радњи. Чигра је на доњем делу ојачана потковицом.

Чигру би завртели у правцу кретања сказаљке на сату. Затим би исту ударали бичем, са намером да јој не дозволимо да престане да се окреће. Игра је могла трајати и десетак минута.

28.- Гигањака

То је игра коју и данас играју деца под именом школица.

6.- Игре у затвореним просторијама

1.-Тестера

Кроз две рупице великог дугмета провуче се јак конач дужине четрдесет до педесет сантиметара. Крајеви конца се споје и ставе на кажипрст обе руке. Да би се упрео конач, десна рука се покреће у правцу казаљке на сату. Када је конач довољно упреден, кажипрсти обе руке померали би се ближе дугмету, а затим затезали конач. Радећи тако непрекидно, дугме би се окретало око замишљене осе производећи звук који је подсећао на рад тестере.

2.- Цар, субаша, тужилац и лопов

Играју четири играча. На сваком од четири истоветна папира исписано је: цар, односно субаша, тужилац и лопов. Сваки папирећ савијен је неколико пута на исти начин, да се не би разликовали.

Један играч узео би све папиреће и бацио у вис тако да падну на сто. Играчи се грабе за папирећ, са намером да дограбе са натписом "цар".

Кријући од осталих саиграча, сваки играч отворио би папирећ и прочитао. Играч који је узео цедуљицу, "тужилац", насумице оптужује једног од играча да је "лопов". У случају да је погодио, "цар" одређује казну "лопову" говорећи: "Два, три или четири хладна, или неколико врућа ударца". Лопов скупља три прста, а субаша припремљеним штапићем извршава казну.

У случају да је тужилац погрешно оптужио неког, добио би батине као казну. Затим се игра наставља.

3.-Мртво слово, живо слово

У игри учествују два или више детета. Погађају се имена ствари или живих бића која се виде у соби.

Један од играча каже: "Живо слово, мртво слово" и тако више пута док не изговори прво слово одабраног предмета или живог бића. Без реда, сви присутни се труде да погоде шта је замишљено. Ко би погодио наставио би се са игром. У случају да нико не погоди, исти играч наставља са казивањем првог слова предмета.

ц. Игре у зимском периоду

1.-Рат две мале

Инспирисани ратом, дечаци Динчине и Спиркине мале су "водили рат" од ослобођења све до 50-тих година. Снега је било много. На улицама саобраћај скоро да није функционисао.

На растојању тридесет до педест метара дечаци обе мале правили су на улици бункере и муницију-грудве од снега. Главнокомандујући из оба табора давали су знак за напад. Летеле су обострано грудве снега-топке. Када би командант проценио да је враме за јуриш, командовао је: *јуриш!* Са неколико грудви, свако би кренуо напред са циљем да освоји бункер. Неко би у том нападу био и погођен по лицу.

Када је команда била правовремена, противнички бункер био би освојен и уништен. Када је процена лоша, нападачи би бежали у свој бункер и покушавали да одбране утврђење.

2.- Грудвање

Неколико дечака, међу њима и понека девојчица гађали су се грудвама снега.

3.- Клизање

Снег на коловозу и тротоару углавном није чишћен и деца су се клизала. Површина је могла бити глатка као стакло. У појединим случајевима сипана је вода преко ноћи да би се заледенила. Дешавало се да се пешак оклизне и падне.

4.- Снешко Белић

Деца су обожавала да праве Снешка Белића. На глави је морао имати стари лонац или шерпу, уместо носа шаргарепу, очи и дугмад од угашеног жара. Уместо руку, Снешка је красила дворишна метла. Када се почне топити гађан је грудвама снега.

5.- Санкање

Свако дете воли да се санка. Саоница је било мало. Санкало се по двоје. Динча је за потребе своје радње имао саонице са челичним, јаким костуром на којима је била постављена широка и дугачка даска. На тим

саоницама могло је сести пет до шест детета. Било је тешко покренути саонице, али када би добиле убрзање биле су веома брзе.

Најчешћа возиња била је у Ђелошевом сокачету. Динчине саонице су под пуним оптерећењем претицале све. Директно из Ђелошевог сокачета улазило се у корито Ветернице. Због брзине и кратког зауставног пута саонице су долазиле до средине залеђене реке. Тањи лед би се ломио под теретом саоница и оне су пропадале на дно, а путници заједно са њима. Није било великих проблема, јер је у том периоду водостај био мали. Излазећи из реке, покисла деца трчала би кући.

6.- Шљичкање

Шљичке, шљичуге или клизаљке за клизање по снегу или леду правила су деца од чамовог дрвета дужине двадесет до двадесет и пет сантиметара, трапезастог облика, попречног пресека основице пет, односно два сантиметара и висине три до четири сантиметара и бетонског гвожђа пречника шест до осам милиметара, дужине тридесет до тридесет и пет сантиметара. Гвожђе се постављало на мању основицу трапеза, тако да слободни крајеви метала буду савијени чврсто преко дрвета веће стране трапеза, али да између гвожђа и дрвета има простор. Кроз исти би се провлачио канап дужине шездесет до седамдесет сантиметара. Крајеви канапа су везивани и чинили су целину.

Причвршћивање шљички за обућу вршено је увртањем канапа дрвеним штапићем дужине четири до шест сантиметара.

7.- Скијање

У то време нису се могле купити фабрички прављене скије. Да би задовољили своје прохтеве, деца су узимала две даске, обично тарабе из оградe и покушавала да савију врх кувајући у води, али скоро увек без успеха. На половини дужине тарабе причвршћивани су каишеви од бабиших нанула. Уместо скијашких штапова, коришћени су дрвени прUTOви.

Нисмо знали и нисмо могли да се скијамо. Зато је било више падања него скијања.

8.- Сликање у снегу

На свежем, неутабаном снегу, лежала би деца на леђима раширених ногу и руку. После устајања, остао би траг у снегу. То су биле фотографије.

Б И О Г Р А Ф И Ј Е

ПОРОДИЦА ЦВЕТКОВИЋ

Димитрије Цветковић /1844-1915./ Последњих дана турске владавине, у задрузи су сложено живеле, у селу Јарсенову, породице браће Димитрија и Јована Цветковића.

Убрзо после ослобођења, 1877. године, Димитрије је са породицом дошао да ради и живи у Лесковац. Купио је стару кућу и мали локал у делу града који су Турци називали српски до. Са приметним напором заменио је сеоски начин живота са градским. Упорним радом, уз помоћ три вредна сина, постао је успешан трговац. Свакодневно је умножавао капитал.

Димитрије, скроман и поштен, носио је чакшире, јелек и шубару.

У браку са супругом Станком /1840-1910/, у време док су живели у селу, изродили су синове Ђорђа, Петра, Гаврила и Костадина и две кћери: Параскеву и Стану.

Димитрије је у задрузи са синовима саградио кућу /стара Гаретова кућа/. У међувремену, многе зграде су надвисиле делимично порушену палату за време савезничког бомбардовања, али и данас служи као оријентир многим људима. Димитрије је волео земљу. Постао је власник неколико њива.

У кратком временском интервалу, Димитрије је постао успешан трговац грађевинског материјала.

Станка је умрла 26. 03. 1910. Димитрије се оженио по други пут, удовицом Јованком.

После краће болести, Димитрије је умро, не дочекавши крај Првог светског рата. Остала му је неиспуњена жеља да види најмлађег сина Костадина који се борио на фронту. Сахрањен је на породичном Светоилијском гробљу. За живота није поделио стечену имовину наследницима.

Ђорђе /1875-1898./ Најстарији Димитријин син рођен је у селу Јарсенову. Оженио се Љубом. У браку је имао сина Добросава-Доцка, рођеног 1916. г. Умро је као младић. Од оца је добио малу фабрику гума. Ђорђе је погинуо у својој фабрици од експлозије, поправљајући машину.

Петар /1880-1915./ Син Димитрија Цветковића рођен је у селу Јарсенову. Био је ожењен Наталијом-Тацом. Школовао се и постао гардијски официр краљеве српске војске. Умро је природном смрћу као младић.

Гаврило-Гаре /1895-1949./ Рођен у Јарсенову. Оженио се Савком из угледне лесковачке породице Спирић. У трговини је оцу био главни сарадник. Носио је кључеве очеве радње.

После очеве смрти, без тестаментa, присвојио је највећи део породичне имовине.

За време Другог светског рата, Гарe је био принуђен да помаже зарађене стране. Био је мудар и храбар и за свако давање новца тражио је и добијао признанице. После завршетка рата хапшен је, под изговором да је финансијски помагао непријатеље. Када је Гарe показао истражним органима све признанице добијене за принудно давање новца и партизанима и четницима, пуштен је на слободу без суђења. Али, велики део имовине је национализован.

У браку Гарe и Савка нису имали деце. Усвојио је женине братанце, Славишу који се оженио Јеленом и Велибора ожењеног Маријом-Мацом. Славиша има кћерку, а Велибор сина Гарета.

Костадин-Динча Ерсеновче /1886-1947./

Костадин Цветковић-Динче Ерсеновски

Станиславка-Славка Цветковић

Најмлађи је син Димитрија Цветковића. Динча, као и његова браћа, рођен је у селу Јарсенову. До мобилизације је радио у трговини са оцем и осталом браћом. Оженио се племенитом Станиславком-Славком /1890-1958./ из села Алакинца, недалеко од Сурдулице, из угледне породице Љоте Николића, народног посланика. Љота је имао и синове Гутета, Кодета и Радета.

У Првом светском рату, на позив краља да се брани отаџбина, Костадин је мобилисан. Прешао је Албанију. У једној од многобројних борби био је рањен. Костадин је сазнао за очеву смрт када је, као ослободилац са јединицом ушао у Лесковац. Исте недеље после доласка са фронта, на инсистирање брата Гарета, Костадина је одељен. Започео је нови живот.

Скоро ни од чега, Костадин је великим ангажовањем и трговачким умом стварао велики капитал. Почео је са радом као самостални кафеџија, наставио као џамбас, кафеџија-бакалин и подрумар.

После завршетка Другог светског рата, као богатом човеку, велики део имања њему и наследницима је национализован. Његова породица, као и породице сличне њему, сврстане су у групу оних који су живели као експлоататори, на терет вредних људи.

Динча је био по природи вредан, поштен, дисциплинован и оштрог ума. Сви су изговарали његово име са поштовањем. Поштење је ценио изнад свега. Није имао непријатеље. Волео је своје и женине рођаке. Хтео је да се дружи са богатим и угледним грађанима. Много пута је био издашнији од индустријалаца. Одавао је утисак да припада елити најбогатијих у граду. У понашању их је копирао, често и превазилазио. Од лесковачких индустријалаца, Динчини пријатељи су били: Тонкићи, Илић Петар, Блашко Куца, Влајчићи, Теокаревићи и други, затим адвокати Кржалић и Басекић. Али, такође, пријатељи су му били и просечни људи: Жика казанџија, Мика Кука, Пера поштар, Милан шумар, Штрбан и други. Поштовао је и тражио је да буде поштован.

Волео је друштво и био је веселака. Био је кум певачком друштву, члан ловачког и коњичког друштва. Као спортски радник пет година био је председник и финансијер фудбалског клуба "Јосиф". Под његовим руководством, клуб је достигао свој врхунац.

Децембра 1947. године, без решења и оптужнице, затворен је. По казивању неких савременика, био је у затвору у Суртићевој згради и Слаенику. Без саслушања, окончао је живот у затвору.

После његове изненадне смрти, настали су веома тешки дани за његову породицу. Сви су се због страха одрицали пријатељства. Да би се додворили властима, многи су са презиром говорили о Динчиној породици, измишљајући лажи. Деца су избегавала да се играју са Динчиним унуцима.

Параскева- Кева. Удата, живела је и умрла је Лесковцу.

Стана /1875-1898./ Умрла је као млада девојка.

Боривоје-Бора Ерсеновче /1912-1976./

Боривоје Цветковић са унуком Гораном

Јелица са унуцима Борисом и Гораном

Рођен је у Лесковцу. Основну школу и три разреда Гимназије завршио је у Лесковцу. Касније је завршио школу за винара у Букову. У граду је био једини дипломирани подрумар. Све до национализације имовине, 1947. г, Боривоје је помагао оцу у радњи и био је одговоран за квалитет алкохола у подруму. Оженио се Јелицом-Јелом Конић-Шарковом. У браку је имао петоро деце: Славицу-Славку/1935./ звану Сека, Костадина /1939./, Илинку, Љиљану и Миодрага/1947./.

Искрен, способан и вредан, својом добротоm пленио је људе на први поглед. Имао је велики број пријатеља. Без обзира на своју подрумарску професију, није волео да пије. Деца су му била највеће богатство.

Веома тешко је поднео национализацију имовине која се обављала од 1946-1958. У периоду од 1947. до 1951. године Бора није могао да ради у државном сектору. Сва врата, као предратном богаташу, била су му затворена. Остао је без новца. Да би исхранио породицу, продавао је и оно што му није било за продају. Продавао је преосталу имовину. Стандард у породици је пао на најниже гране. Месецима у његовој кући није било меса, шећера и кафе. Јео су кукурузни хлеб помешан са кромпиром. Одећа и обућа су ношена закрпљена, али чиста. Уместо сапуна за прање

косе користила се ума. У целом граду, па и Бориној кући, деца су имала ваши и буве. Сапун за купање користио се и за прање веша, прављен са живом содом. У појединим тренуцима размишљао је на самоубиство. У тим тешким тренуцима сталоженија је била Јелица:

"Боро! Немој то да радиш. Имаш децу. Децу ти нису узели. Деца су највеће богатство. Молим те да живиш за децу. Ко ће да ради? Други немају ништа, па живе. Важно је да си нам жив."

Тако је говорила данима и недељама. Подсећала га је да самоубиство није у духу православља. Јелица, стабилна, разумна и упорна, после много непродаваних ноћи, успела је да га одврати од суманите идеје.

Много година је прошло. Повратио се од шока који је њега и његову породицу задесио. Запослио се у државној фирми. Радио је све. Свестан својих способности, пркосио је недаћама. Није дао да се злураде особе радују. Али, у кући био је сетан, често невесео.

Бора је одрастао у патријархалној породици. Био је искрен православца. Није се одрекао вере ни у време када је већина Лесковчана то урадила. Пре спавања обавезно би се прекрстио, позивајући Бога у помоћ.

Сматрао је да је нормално да цео живот проведе поред старијег сина Костадина и снахе Биљане. Та жеља била му је испуњена.

После дуже болести, на смрти, до последњег тренутка свестан, у присуству синова, последње речи биле су му:

"Боже, узми ме! Боже, молим те, узми ме!" Замолнио је Господа Бога још једаред. А тада, на лицу се појавио блажени осмех. Тог момента је напустио овоземаљски живот.

Сахрањен је уз велике почести породице, рођака и познаника у породичној гробници.

Славица-Сека /1935./

Славица Малички

Стјепан Малички

Славица је најстарије дете у породици Боривоја и Јелице. Похађала је Гимназију, а потом удала се за Стјепана Маличког, дипломираног инжињера шумарства, родом из Сремске Митровице, са службом у Сарајеву. Непосредно пре почетка рата,

Стјепан је изненада умро у возу, на релацији Сарајево-Сремска Митровица, близу Добоја. Одмах након тога преселила се да живи као пензионер у Лесковац.

Воли да чита белектристику. Образована је и активан је члан библиотеке целог живота. У сопственој режији има велику библиотеку. У младости је волела да везе гоблене, да хекла и плете. Не воли да трпи неправду. Изузетно је добра домаћица.

Од родитеља је прихватила веру у Бога.

Илинка / рођена 1937./ ћерка Боривоја и Јелице умрла је као беба.

Љиљана / 1942./ је ћерка Боривоја и Јелице. Умрла је такође као беба.

Костадин /1939./ звани Дине, Коце, Коста или Коле је старији син

Костадин

Биљана

Рођен је у Лесковцу, где је завршио осмогодишњу школу. Средњу техничку грађевинску школу завршио је у Власотинцу. После завршетка био је пројектант-техничар у "Бироу за пројектовање", који се касније звао Пројектански биро "Инкопројект"-Лесковац

Радио је у истој фирми непрекидно тридесет шест година. Спајањем "Инкопројекта" и грађевинског предузећа "Градитељ" прешао је у нову фирму и ту радио до пензије. У току рада студирао је Грађевински факултет у Нишу. Стекао је звање инжењер грађевинарства. Служио је војни рок осамнаест месеци у јединици за маскирце у Вучитрну 1963-1964.

Као средњошколац учествовао је три године у радним акцијама на изградњи ауто-пута "Братство-јединство" и то: на деоници Ђевђелија-Удово, где је и завршио курс за фотоаматера и два пута на деоници Грделичка клисура. У школи је учио немачки, француски и латински.

У браку какав се само пожелети може Костадин и Биљана су добили двоје деце: Горана /1965./ и Наташу/1970./. Радећи вредно, без финансијске помоћи са стране и без подизања кредита, президали су кућу у Лесковцу и саградили викендицу у селу Бољару, близу Власотинца.

Костадин је детињство провео у време највеће тортуре спроведене од стране власти према породици у којој се родио. Од живота где је имао све,

одједном се нашао у сиромаштву. Под утицајем својих родитеља, други су избегавала да се играју с њим. Овај гест је оставио дубоке ожиљке у његовом животу. И данас се са сетом сећа тих страшних дана. Можда је то утицало да је по природи тих, ћутљив и скроман. Упоран је у раду. Не воли да се хвали. Склон је праштању. Невероватно воли децу и са њима изузетно добро поступа. Жена му је више пута говорила: "Ти си једно велико дете."

У младости је поседовао неке моћи које други нису имали. Идући улицом Костадин би пожелео да види која је то особу која иде испред њега. Гледао би је у портиљак. Истог тренутка дотична особа, обично женског пола, губила би ритам ходања. Обавезно би се окренула. Видео би је, а она би наставила да нормално хода.

Такође је поседовао моћ да по некада, у мислима, дозна шта се непријатно десило најближем члану његове породице. Тако, док је пројектовао у бироу у Лесковцу, прошла му је мисао да се двогодишњем Горану, који је већ неколико дана био у гостима код баке и деке у Власотинцу, нешто десило. После радног времена, дошавши кући, рекао је: "Биљо, идемо у Власотинце. Горану се нешто десило." Сели су у и отишли. Затекли су бака Јелу да држи унука, који плаче, са високом температуром.

Када је Горан са дворишне чесме пао и повредио главу, Костадин, је нашавши се на пет стотина метара од места догађаја, осетио да се нешто десило.

Или, други моменат, када је трогодишни Горан нашао неке лекове и сакривши се у углу собе, прогутао неколико дражеја. Костадину је у мислима нешто прохујало. Знао је да се десило нешто. Када је дошао кући, сазнао му је да је Бора већ водио унука код лекара.

Много пута је идући градом, на растојању од стотину или двеста метара, осетио да ће срести одређену особу, без обзира што се нису договарали. И убрзо би је угледао.

Костадин воли традицију, воли родитеље, родбину, свој народ и државу. Говори често: "Када су моји родитељи и преци поштовали традицију, обичаје и веру, зашто да не поштујем и ја. Не желим да их понижавам. Они су себе уградили у мене. Ја сам само део њих."

Без обзира што је одрастао у подрумарско-кафеинској породици, од увек, од алкохолних пића не пије ништа и не пуши.

Веома воли природу и вожњу бициклом.

Члан је књижевног клуба "Глубочица". Као дечји песник издао је збирке песама: "Сјај звезда", "Нераскидиве везе", "Свет младости", "Цвеће цвећу" и "Животне вртешке". За своје књиге каже: "Уживам у писању, али врхунац задовољства представља ми излазак нове књиге из штампе."

Костадин је испуњен задовољством када учини неко добро дело. Никада се није одрекао православне вере.

Костадин у друштву са принцезом
Јелисаветом Карађорђевић

Године 1964. Костадин се оженио девојком изузетно племенитом, добро васпитаном, паметном и лепом Биљаном-Биби, по занимању економски техничар, рођена 1944. године у породици Николе, службеника грађевинског предузећа “Црна трава” и Јелице Ишљамовић, домаћице из Власотинца. За време ослободилачких ратова против Турака, Николин деда Ранђел, Биљанин прадеда, због изузетне храбрости одликован је од краља Милана Обреновића.

Никола и Јелица Ишљамовић, Биљанини родитељи

Миодраг Цветковић

Љиљана Цветковић

Миодраг Цветковић је деф је дечјег одељења Опште болнице у Лесковцу. Ожењен је Љиљаном Вукомановић, дипломираним економистом, од оца Недељка и мајке Радмиле из Ужица. Љиљана је приватни предузетник. У браку имају сина Бориса/1977./

Миодраг /1947./, млађи је син Боровоја и Јелице Цветковић. Завршио је основну школу и Гимназију, математички смер, у родном Лесковцу. Учио је енглески и латински језик. У Нишу је студирао и у редовном року завршио Медицински факултет. Служио је војни рок у Београду. Као педијатар, са

субспецијализацијом кардиолога,

Горан /1965./ је син Костадина и Биљане Цветковић. Осмогодишњу

Горан, Вук и Марија /Врбица 2009./

Јелена и Горан Цветковић

школу и Гимназију-информатички смер завршио је у родном Лесковцу. Уписао је Електротехнички факултет у Сарајеву. Због нестабилне политичке ситуације напустио је Сарајево и наставио школовање у Нишу. Дипломирао је за инжењера информатике 1996. Исте године се оженио. Запослио се у Крушевцу. Брак није успео. Вратио се да живи и ради у Нишу. После неколико година рада оженио се лепом и паметном Јеленом, инжењером грађевинарства, из угледне породице. У браку имају ћерку

Марију и сина Вука. Горан ради у Институту на Електротехничком факултету у Нишу као руководилац.

Познат је као сталожен и упоран радник. Миран је и благе нарави. Не воли да се хвали успесима.

Наташа Џонић

Саша Џонић

Наташа рођена 1970. је ћерка Костадина и Биљане Цветковић. Као ученица осмогодишње школе била је ученик генерације. На такмичењу из неколико предмета је освајала прве награде у својој школи, на нивоу општине и на регионалном такмичењу.

Као ученица Гимназије такмичила се из математике у Београду на републичком нивоу. Након завршетка школе удала се за Сашу Џонића, дипломираног инжењера технологије прехране. У браку имају сина Марка и кћи Нину.

Десетак година радила је у "Невени" у Лесковцу.

Енергична, оштроумна и брза, цењена је на послу секретара Трговинског суда у Лесковцу.

Борис Цветковић

Борис /1977./ је син Миодрага и Љиљане Цвековић. Завршио је осмогодишњу школу и Гимназију у Лесковац. Студирао је и завршио сликарство на Факултету ликовне уметности у Београду 2001. године на Ликовној академији одсек сликарство. У току студија био је стипендиста Норвешке владе као најбољи студент генерације. Ради и живи у Београду.

Марко Цонић

Марко /1989./ је син Наташе и Саше Цонић. Завршио је средњу техничку школу "Раде Металац" у Лесковцу информатички смер. Студент је нишког Електротехничког факултета. Био је члан подмлатка Кошаркашког клуба "Здравље". Дан након пунолетства, положио је возачки испит "Б" категорије.

Лепо је грађен, висине преко 180 сантиметара. Воли риболов и гађање ваздушном пушком.

По природи је добар, скроман, воли шалу, али је и плаховит.

Нина Цонић

Нина/1996./ је ћерка Саше и Наташе Цонић. Ученица је Основне школе "Светозар Марковић" у Лесковцу. Одлична је ученица. У основној школи учи два страна језика: енглески и италијански. Васпитана је и педантна.

Омиљена је код другарица. Од животиња највише воли псе. Завршила је два нивоа курса италијанског језика у приватној школи.

Марија Цветковић Вук Цветковић

Марија Рођена 28.08.2004. у Нишу од оца Горана и мајке Јелене. Живи у Нишу. Многи кажу да за њене године много зна.

Вук Рођен 31.03.2008. године у Нишу, од оца Горана и мајке Јелене.

БИОГРАФИЈЕ ПОРОДИЦЕ КОНИЋ

Васиљко Конић /1848-1908./, родом је из Јеарсенова. Био је учесник у рату против Турака за ослобођење Србије јужно од Ниша. После ослобођења дошао је из Ерсенова у Љесковац. Постао је угледни пинтер. Производио је бурад за алкохол и једини у граду дуборезом их украшавао - шарао. Када би неко објашњавао где је купио буре, говорио је:

"Код Васиљка који шара буре". И тако је Васиљко добио надимак Шарко. И данас његови потомци носе надимак Шаркови.

Васиљкова прва жена Ката умрла је релативно млада. У браку су имали синове: Милана по

Васиљко Конић- Шарко

занимању пекар, касније трговац и Михајла /1874-1904./ шпедитера који је живео само тридесет година. Ђорђа који је умро у петнаестој години живота, Добросава-Добри ја /1874-1924./ који је умро као младић од сушице и Тошу по занимању ужарског трговца. Имали су и две кћери: Персу, удату у Нишу за Милана званог Врањанче и Марију /1889-1906./ која је умрла као девојка.

Није прошло много времена од Катине смрти, а Васиљко се оженио удовицом Диком која је довела два детета: ћерку и сина Илију Ђорђевића "Карача" који је усвојен и примио презиме Конић.

Милан Конић /1885-1947./ је са породицом живео у кући јужно од данашње "Мадере", иза три солитера код Железничке станице. Комшије су му били: Трајко писар са женом Тацом и Зага удата за Џумбу. Кућа је порушена за време савезничког бомбардовања.

Пре Другог светског рата, Милан је купио плац стотину метара северно од Железничке станице, у улици Краљевића Марка. Са јужне стране граничио се са Штеркином кућом. Штерка је у свом дворишту, за продају, пекао креч на дрва. Са севера, граничио се са

парцелом где се налази је данашња штампарија "Напредак." У дубини парцеле направио је кућу са подрумом, летњом кухињом и магазином. У лепој башти био је зидани бунар са сантрачем. Поред свакадашњих обавеза, Милан је налазио времена и са љубављу радио у врту. Неговао је руже, винову лозу на шпалиру, рибизле, огрозд и остало. У углу дворишта стајао је усамљени дуд. Испод дуда, у ограђеном простору, шетале су се коке.

У главној улици у Лесковцу, близу Железничке станице, поседовао је бакалницу. Само неколико локала даље према Железничкој станици имао је пекару у којој се производио и пекао хлеб и луксузно пециво. До пекаре је поседовао још једну радњу. После ослобођења, локали су порушени. На тим и суседним парцелама саграђена је зграда "С-8".

Поред грађевинских објеката био је власник и пољопривредног земљишта. Имао је:

- велику њиву поред железничке пруге /сада је на тој парцели изграђен сервис и салон аутомобила/,

- њиву поред пруге на којој је сазидана пумпа "Екос".

- ливаду /око 100 ара/ купио је 1936. године на потезу Горње поље /према Рудару/. Иста је 1947. године национализована.

- виноград у Рударској чуки од двадесетак ари са виноградарском кућицом зиданом од чврстог материјала. Све послове у винограду обављао је Милан са укућанима.

Са неколико пословних пријатеља Милан је основао штедионицу. Налазила се у главној улици, недалеко од садашње Робне куће "Београд", према Железничкој станици. У току Другог светског рата штедионица је порушена под ударом савезничког бомбардовања, а капитал је пропао.

Миланова жена Драгица /1886-1965./ је из породице Миљковић. Драгичин отац Мика Миљковић, родом из Буниброда, доселио се у Лесковац после ослобођења од Турака. Мика је био власник хотела "Плуг". У ослободилачком рату противу Турака учествовао је као добровољац. Жена Мике Миљковић била је Перса Османбеговић.

Мика и Перса Миљковић поред Драгице имали су деце: Душана који је био управник хотела "Плуг", Светозара-Зарета /1889-1978./, судију који се оженио Вером /1897-1958./, Александара који је умро као младић, Николу, Васку и Виду.

Милан и Драгица имали су деце: Борислава-Бору, Милорада-Ратка, кћи Јелицу-Јелу, Владимира-Владу и Душана.

Драгица је била узорна мајка и домаћица. Неговала је цвеће, плела и ткала за потребе своје породице.

Борислав-Бора /1909-1996./ је као старији син наследио оца у трговини и постао њен власник. После ослобођења је хапшен, а радња му је национализована. Да би прехранио породицу, запослио се у државној фирми "Благоје Николић" као транспортни радник. Вредан и способан унапређен је за магационера. Временом, постао је трговачки путник фирме "Лепша" која је касније добила име "Бони-пос". Саветодавну помоћ од брата Влајка, првоборца, није имао.

У првом браку, који је трајао кратко, није имао деце. У другом браку са Јованком-Анком /1924./ из Прокупља изродили су

Бора Конић
Мицка текстилног техничара и Слободана – Дацка, тв. механичара. Бору је дочекао син Слободан.

Лепосава и Ратко Конић

Милорад-Ратко /1912-1950./ У младости је био доста несташан. После завршетка основне школе, завршио је обућарски занат. Имао је самосталну обућарску радњу. Био је врхунски мајстор. Користио је слободно време да игра билијар. Млад се оженио Лепосавом. У браку није имао деце. У најбољој снази разболео се од, тада неизлечљиве болести - туберкулозе. Умро је 1952 године у 38. години.

Јелица или Јелисавета, како у појединим документима пише /1914-2006./ удата за Бору Цветковића- Ерсеновског, у браку је родила: Славицу-Секу, Костадина-Динета и Миодрага-Мићка. Илинка и Љиљана умрле су као бебе. Поштована је од чланове породице, али и од суграђана. Многе жене су тражиле савете за кување јела и прављење слаткиша. Није штедела труда да даје савете. Доживела је дубоку старост, уз максимално поштовање деце.

Њу, као и Боривоја, дочекао је Костадин са женом Биљаном и децом.

Владимир /1918-2000./ је завршио занат за стаклорсца. Учесник је у НОБ-а од почетка рата. У рату је постао обавештајни официр. После рата био је комерцијални директор фабрике огледала "Звезда". Од оца је наследио радњу. Знајући за национализацију, продао је локал и купио кућу у Дркине врбе. Касније је продао и ту кућу и зидао нову спратну. Био је ожењен Вукосавом Тасић /1926-1991/, из породице Кокерка. Имали су деце: Драгицу-Цицу, домаћицу, Душана, металостругара, Миру, домаћицу и Небојшу-Нешу, економског техничара. Влајка је дочекао син Неша.

Владимир-Влада Конић

Љиљана и Душан Конић

Зорица и Небојша Конић

Душан Конић

ћерка Радмила

син Васица Конић

Душан /1921-2001./, најмлађи Миланов син оженио се Душанком. После рата био је васпитач у дечјој установи у Вучју, затим продавац у друштвеном предузећу "Тргопроект"-Лесковац. У браку су имали два детета: Радмилу, економског техничара и Василија који је завршио занат. Душан је живео 80 година.

Деца Боривоја Копића:

Слободан

Верица – Маца

Милан

Стара кућа Милана Конића-порушена у бомбардовању

Локал са леве стране је пекара Драгице Конић, а десно продавница Боре Конић.
На улазу локала стоји Бора, до њега Влада Конић

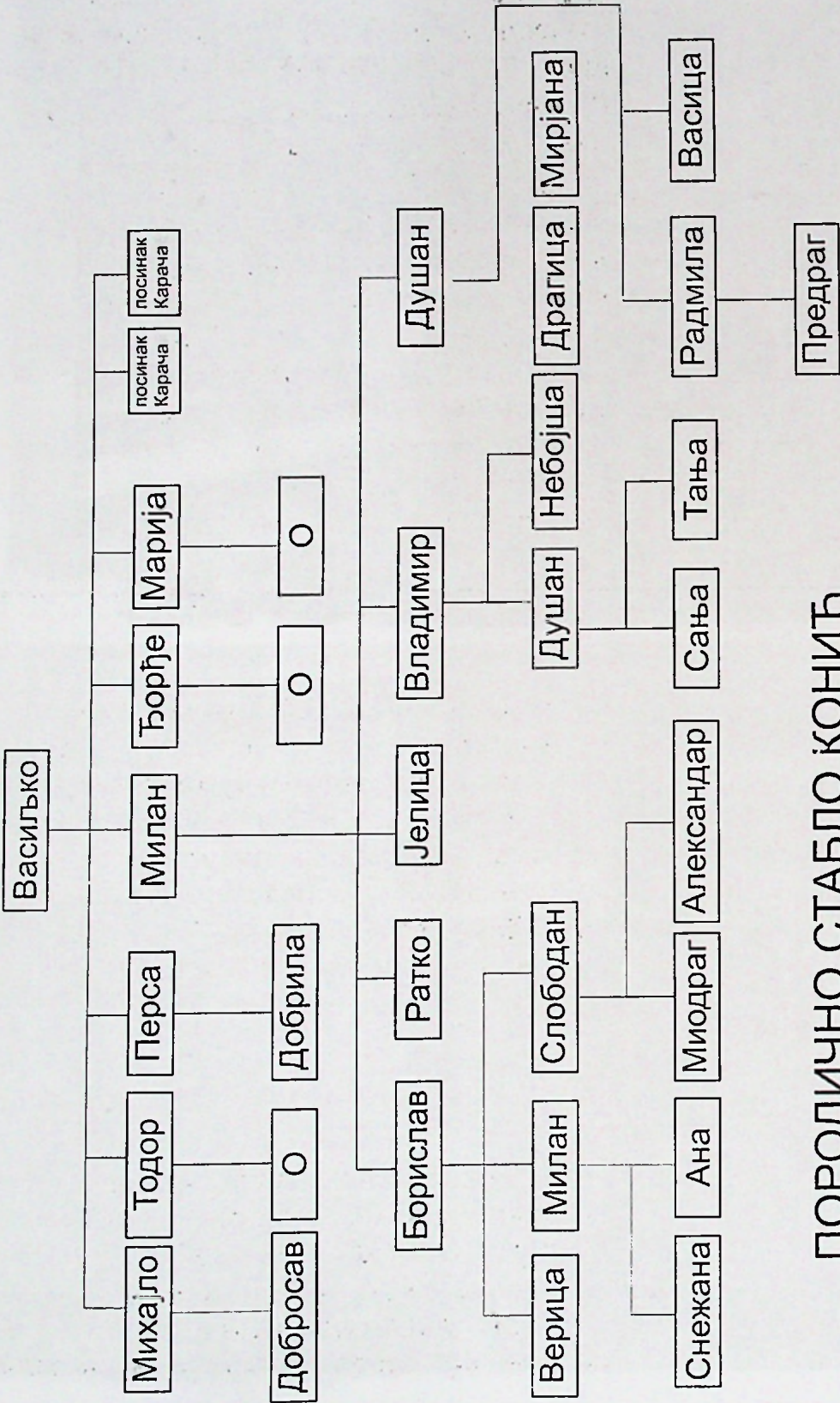
Боривоје Конић на рандом месту у свом локалу

Милан и Драгица Конић испред старе куће

Слева на десно : прва седи Јелица Конић у друштву са другарицама

ПОРОДИЧНО СТАБЛО КОНИЋ

КЊИЖЕВНА РЕЦЕНЗИЈА

Угледни писац КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ досад је објавио ПЕТ књижевних дела. Након дугогодишњег рада на сакупљању грађе, завршио је литерарно-историјски родослов под насловом: **ЛЕСКОВАЦ И РОДОСЛОВ ФАМИЛИЈЕ ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ.**

Костадин, као писац и историограф своје фамилије, посматра цео завичај, Лесковац са околином, бележи документовану грађу, објављену и необјављену по усменој традицији, и ситематски, хронолошки пише **КАПИТАЛНО ДЕЛО СВОГА КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА.**

У овом литерарно-историјском делу живот је толико вероватан да је свака страница једна целина, једна целовита прича.

Читалац са великом пажњом дуживљава Србију: од претхришћанства до митологије Словена, од доласка Срба на Балканско подручје до примања хришћанства, до Светог Саве, од Косовског боја до доласка Турака, од робовања до ослободилачких ратова, до фамилије Динче Ерсеновског као симбола једне српске породице.

Социјални и морални проблеми увек су на првом месту.

Писац није визионар, чак ни после славних битки. Отисак његовог срца је и на далекој и на блиској прошлости коју епском мирноћом, као патриота, своди на оптимизам. Јер, српска нација није настала војним побунама, већ ослободилачким ратовима славних предака. Тако се јасно дефинише родослов којим изражава и самога себе. Наравно, увек актуелизује сјај породичних врата на којима је брва са кључем за све животне радости.

Зналачки је рашчланио затечено, виђено и остварено и све то као друштвене вредности једног народа. Сегменте живота коментарисао је кроз: говор, игру, забаву, веровања, обичаје, кроз етичке кризе итд.

Хришћански **МОРАЛ ТРАЈЕ**, поштују се обавезе и извршавају **ДУЖНОСТИ.**

Читалац дознаје догађаје који су променили историјске токове. Опстанак није неизвесност.

Иако је у центру пажње једна породица Динче Ерсеновског, писац сагледава и судбине обичних људи, тадашњих житеља града Лесковца, сељака и свих осталих националности: Турака, Јевреја, Цинцара, Цигана и осталих староседелаца. Под овим небеским сводом, од митологије до историјских догађаја сагледава: етнологију, географију, религију и остале литерарне и историјске вредности. Свој индетитет налази у коренима патријархалне породице Ерсеновског. Морална категорија писца јесте аутентична.

Грађу из овог капиталног дела могу сви да користе.

Сигурно је да нема еквивалентног дела у завичајној литератури.

ОВО ЈЕ КАПИТАЛНО ЛИТЕРАРНО – ИСТОРИЈСКО ДЕЛО НАШЕГ ПОДНЕБЉА!

Децембар, 2009.

Књижевни рецензент:
Станко Ђорђевић, професор,
књижевни критичар

КЊИЖЕВНА РЕЦЕНЗИЈА

Аутор дела „ЛЕСКОВАЦ И РОДОСЛОВ ДИНЧЕ ЕРСЕНОВСКОГ” уложио је много времена и труда да напише ово дело. Користио је многобројну литературу, али и разна друга сазнања која је и прегледно и адекватно изнео. Књига је богата чињеницама, подацима и илустрацијама.

У првом делу рукописа књиге, у најкраћим цртама, изнети су многи историјски подаци и описан је менталитет нашег народа.

У другом делу врло лепо дат је преглед родослова породице Динче Ерсеновског. Сливовито се виде лепе и лоше стране живота тога времена. У великој мери обухваћен је друштвени, економски, политички и верски живот.

Сматрам да се књига може јавно објавити и омогућити младима да сазнају више о историји нашег народа.

Књижевни рецензент:

фебруар, 2011

Димчић Вера, професор историје

Белешке о аутору

Костадин Боривоја Цветковић рођен је 8.4.1939. године у Лесковцу од оца Боривоја и мајке Јелице. Провео је детињство у Лесковцу.

Осмогодишњу школу завршио је у родном граду. Средњу грађевинску у Власотинцу. Одмах након завршетка средње школе запослио се у "Бироу за пројектовање" - Лесковац.

У бироу је као пројектант радио тридесет и пет година. Наставља своју активност у грађевинском предузећу "Градитељ". Из "Градитеља" одлази у пензију.

Отац је двоје деце и деда четворо унучади.

Писање дечјих песама започео је у познијем добу живота. Његова поезија базира се на искрености, поучности и једноставности.

Члан је Књижевног клуба "Глубочица". Издао је збирке песама: "Бисери звезда", "Нераскидиве везе", "Свет младост", "Цвете цвешу" и "Животне вртешке".

Биљана Цветковић

Штампању књиге помогли су љубитељи лепе речи из фирме „ИТ”-Лесковац

„ИТ“ -- Информационе технологије, почеле су са радом 01.06.2002 године. Основна намера оснивача била је да оживе тржиште рачунара на територији Јабланичког округа новим, смелим идејама и новим приступом начину пословања, постављањем високих стандарда не само у производњи већ, пре свега, у односу према купцима и у побољшаној, врхунској услузи. У томе смо успели и преко својих очекивања (2002. године тек неколико фирми у Региону се бавило информатичким технологијама, док је сада њихов број знатно повећан, оштра конкуренција условила је знатно већу понуду и много бољи однос према купцима, итд). Број упошљених је растао сразмерно порасту броја клијената фирме, тако да од два упошљена у почетку ИТ данас има шест стално упошљених радника и већи број њих који раде хонорарно.

Данас Информационе технологије у свом саставу имају неколико организационих јединица које задовољавају различите потребе наших клијената.

ИТ школа рачунара, поред тога што пружа основне и напредне обуке коришћења рачунара, такође је сертифициовани ECDL тест центар (European Computer Driving Licence). Модерна, климатизована и потпуно опремљена учионица, као и особље способно да пренесе своје знање, дају одличне резултате у образовању.

ИТ сервис обавља услуге сервисирања рачунара и опреме за физичка и правна лица, планирања и израде мрежног компанијског и кућног окружења, комплетне техничке и софтверске подршке малим и средњим предузећима која немају сопствене ИТ стручњаке. ИТ сервис пружа подршку и сервис на терену, као и преко компанијског интернет сајта.

Као додатна област која је неопходна за пословање малих и средњих предузећа појављује се и телефонија у оквиру које ИТ нуди Siemens и Panasonic опрему последње генерације, као и подешавање и уградњу.

У свом пословању ИТ користи тренутно најнапредније софтверске и хардверске алате и најновија сазнања тако да својим клијентима пружа могућност да добију врхунску услугу у најбржем могућем року. Потврда таквог пословања јесте и преко 2000 правних лица са територије, углавном, Јабланичког округа који су наши клијенти. Навешћемо само неке од њих : ЗДРАВЉЕ FHI, Фонд за микро развој Републике Србије, Европска агенција за реконструкцију и развој, ЦХФ, АБЦ, Здравствени центар, Технолошки факултет, Основни суд, Прекршајни суд, итд.

Информационе технологије су овлашћени дистрибутери за Intel, AMD, HP, Microsoft, Epson, Sapphire, Allied Tellesyn, Dell и много других програма. Такође, ИТ је HP PSG Business Partner и SMB (Small and Medium Business) сектору.

Све ово чини Информационе технологије лидером информатичке заједнице на југу Србије.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- * Историјски архив-Лесковац
Архивска грађа
- * Народна библиотека "Радоје Домановић" -Лесковац
Стручно одељење

- *Добросав Ж. Туровић и Небојша М. Ивановић, Лесковац и лесковачки крај (1915-1918), Лесковац, 2006.
- *Добросав Ж. Туровић, Горња Јабланица кроз историју, Београд, 2002.
- *Др Живан Стојковић, Др Слободанка Стојичић и Хранислав Ракић, Историја Лесковца, Београд 1992.
- *Хранислав Ракић и Живан Стојковић, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995.
- *Сретен Динић и Драгутин Тодоровић, Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођење Лесковца (1877.-1927.), Лесковац, 1928000.
- *Др. Јов. Х. Васиљевић, Јужна Стара Србија друга књига-
- *Мирослав Јовановић, свештеник, Стара Лесковачка црква Оцаклија-Лесковац, 2005.
- *Радош Требјешанин, Црквени живот Срба у Лесковцу до краја 19. века
- *Лесковачки зборник, број 31, (издавач Народни музеј) 1991. године, Лесковац
- *Драгољуб Трајковић, Немањина Дубочица од најстаријег доба до ослобађања од Турака
- *Реља Новаковић, Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво, 1978. год.
- *Драгутин М. Ђорђевић, Лесковачка Светојлијска црква
- *Туристички водич у 1982. години, Лесковац, 1982. године
- *Драгољуб Трајковић, Из прошлости Лесковца и околине
- *"Наша реч"-број 33, Хисар, најстарије седиште металургије гвожђа у Европи Лесковац, 2. септембра 2005. године
- *Петар Опачић, Солунски фронт Зејтинлик, Београд, 1978.
- *Јосиф Стефановић, Лесковачки књижевни клуб "Светислав Вуловић" 1912.-1973.
- *Владимир Стојанчевић, Лесковац и Лесковачка нахија у 19. веку
- *Радош Требјешанин, Сто година из историје лаесковачке гимназије 1879.-1979., Лесковац, 1977.
- *Водич кроз Лесковац и околину, Лсековац
- *Сергије Димитријевић, Историја Лесковца-Стари Лесковац као просветни и културни центар
- *Ћуприја над светом 2003.
- *Лесковачки зборник бр. 45 (издање Народни музеј), Лесковац, 2005.

-
- *Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941.-1953)-
*Лесковачки зборник 44.
 - *Лесковачке новине "Тачка" бр. 4. Кад су лесковчани ишли да гледав воз,
Лесковац, 2006.
 - *Лесковачки надимци-Добривоје Каписазновић
 - *Драгомир Милосављевић- Странац, Сто године лесковачког спорта
(1887.-1987), Лесковац, 2002.
 - *Др. Миодраг Павичевић-Хранислав Ракић, Лесковачки и Врањски крај,
1986.
 - *Момчоло Павловић и Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање
Лесковца.
 - *Лесковачке новине "Тачка" бр. 1 и 6- Дрвени трамвај за Беничеву плажу
 - *Деценија лесковачког фудбала - Драгомир Милосављевић- Странац
 - *Др. Ж. Стојкови, Хранислав Ракић и Никола Илић -Четници у
Лесковачком крају
 - *Градска привреда старог Лесковца, 1952.- Сергије Димитријевић
 - *Силвија Ђурић и Видосав Стевановић, Голгота и васкерсење Србије 1915-
1918. БИГЗ 1986.
 - *Др. Живан Стојковић, Хранислав Ракић и Верољуб Трајковић, Спомен-
обележја у Лесковачком крају, Лесковац, 2007.
 - *Погледи од 19. априла 1991.
 - *Боривоје Лукић, Старе Лесковачке кафане, Лесковац, 2008. године
 - *Сава Димитријевић, Кућа доктора Данила, Лесковац 2002.
 - *Др. Ђорђе Мано-Зиси, Царичин град, Лесковац, 1979.

САДРЖАЈ

Предговор.....	3
----------------	---

ПРВИ ДЕО

Народи су живели на Балкан и пре доласка Срба	5
О Словенима и Србима.....	7
Глубочица у саставу Српске државе.....	9
Долазак Турака.....	10
Ослободилачки покрети.....	14
Ослобођење од Турака 1877. године.....	15
Голгота и васкрсење Србије 1915-1918. године.....	19
Други светски рат.....	25
Бомбардовање Лесковца.....	27
Вере, веровања и обичаји.....	34
Развој Лесковца од оснивања	49
Лесковац-српски Манчестар-индустријализација.....	66
Трговина и занатске радионице	84
Пионири развоја индустрије	86
Разношење привредног потенцијала.....	92
Привреда Лесковца после 1945. године.....	99
Раднички покрети.....	105
Објекти у граду од већег значаја.....	106
Културни-просветне прилике.....	112
Лесковац после 1940.....	132
Поплаве од 1907-2005. године.....	138
Споменици.....	141
Председници општина и народни посланици.....	147
Спорт.....	148
Особине народа.....	157

ДРУГИ ДЕО

Порекло и живот Динче Ерсеновског.....	171
Почетак страдања.....	195
Страдања.....	206
Породични живот.....	215
Надимци у Динчиној мали.....	220
Дечје игре.....	223
Биографије породице Цветковић.....	237
Биографије породице Конић.....	249
Књижевни рецензент.....	257
Белешке о аутору.....	259
Извори и литература.....	261
Садржај.....	263

Издавач

Књижевни клуб "Глубочица" - Лесковац

*

Књижевни рецензент

Станко Ђорђевић, професор

Вера Димчић, професор историје

*

Лектор

Јадранка Јовић, професор

*

Стручни сарадник

Добросав Туровић, историчар и књижевник

*

Компјутерска обрада

Наташа и Марко Цонић

*

Слог и прелом

Костадин Цветковић-Ерсеновче

*

Штампарија

"Графош" - Лесковац

*

Тираж

100 примерака

СТР- Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд

929.52 (497.11)ЦВЕТКОВИЋ

640 : 929 Цветковић К.

ЦВЕТКОВИЋ, Костадин, 1939-

Лесковац и родослов фамилије Динче Ерсеновског / Костадин Цветковић - Ерсеновче. - Лесковац : Књижевни клуб Глубочица. 2011 (Лесковац : Графош). - 264 стр. : илустр. 243. : формат књиге А4 - 21цм

Ауторове слике. - Тираж 100. - стр. 257 : Књижевна рецензија / Станко Ђорђевић. - стр. 258 : Књижевна рецензија / Вера Димчић. - стр. 259 : Белешке о аутору / Биљана Цветковић. - Библиографија : стр. 261-262.

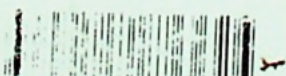
ISBN 978-86-85953-04-0

а) Цветковић, Костадин (1886-1947) б) Цветковић (породица)

COBISS.SR-ID 137471116

11980-2

COB155 3

000240183